

АРЧИБЪЛД
КРОНИН

ПРИКЛЮЧЕНИЯ В ДВА СВЯТА

Издателство
на БЗНС

АРЧИБАЛД КРОНИН ПРИКЛЮЧЕНИЯ В ДВА СВЯТА

Превод: Бистра Винарова, Юлий Генев

chitanka.info

Завладяваща и увлекателна история, низ от отделни епизоди с анекдотично звучене, „Приключения в два свята“ е най-автобиографичната творба на майстора на бестселъри Арчибалд Кронин и същевременно удивително дистанцирана — сякаш писателят наблюдава от страни собствения си живот. Черпейки от личните си преживявания, авторът разказва за нелеките битки на беден студент по медицина в Шотландия, за дните прекарани като корабен лекар на път за Индия, за времето като помощник-лекар в дълбоката провинция, до постигането на завидна частна практика в Лондон. Много и необичайни са посоките и обратите, като най-драматичният е преходът от света на медицината към този на литературата, когато Кронин написва за рекордно кратко време „Замъкът на шапкаря“ — творба, родила една нова кариера и донесла му световна слава.

Това е историята на собствения му живот, истинско прозрение за модерния човек с неговите възходи и падения.

ПЪРВА ЧАСТ

ГЛАВА I

Когато тая априлска сутрин се събудих в мансардната си стая все още със замаяна от нощното четене глава, реших, макар и неохотно, че се налага да обмисля по-сериозно материалното си положение. Със сумата, която получих при демобилизирането ми от флотата преди три месеца, успях да платя таксата си в медицинския факултет до края на годината. Златният часовник с верижката — наследство от баща ми — лежеше пак на сигурно място и с парите от него си купих необходимите инструменти и учебници на старо. Успях дори да платя предварително годишната си вноска в студентския съюз. Следователно по отношение на задълженията ми като студент бях напълно изправен.

За съжаление обаче „другата страна на баланса“ не беше така задоволителна. Загрижен да осигуря всичко необходимо, за да продължа следването, което сега подновявах, бях обърнал много малко внимание на нуждите за насъщния. През изтеклия месец обядвах нередовно в разни закусвални, а вечер си купувах по нещо за вкъщи от близкия пазар. Освен това дължах вече наем за две седмици, а целият ми капитал — аз преброих отново оскъдните монети, с които разполагах — възлизаше точно на три шилинга и шест пенса. И най-големият оптимист трудно би повярвал, че с тая сума ще успея да се храня и обличам през следващите осем месеца. Нещо трябваше да се направи — и то бързо!

После внезапно почнах да се смея — неудържимо, високо и весело — и се затъркалях по станалия на бучки парцален дюшек като жребче на поляна. Какво значение имаше всичко това? Бях млад, здрав и изпълнен с оня неукротим дух, който може да се срещне само у един чорлав и румен шотландец, в чиито вени тече и струйка ирландска кръв. Ще работя, ще работя! Ще спя в парка, ще пея по улиците, изобщо ще върша всичко каквото ми се наложи, за да взема докторската си диплома. Ще победея на всяка цена. Не съм ли отново свободен, останал жив по някакво чудо след тия тежки и опасни години, когато патрулирахме с разрушителя „Меланпъс“ из оловните, вечно бурни води на Северно море и правехме набези — като самотии

вълци — до Терсхлинг, Зеебруге и Ютланд през неозначени на картата минни полета и плитчини, води, които гъмжаха от подводници; когато, полупремръзнали от ледените пръски, спяхме с морските си ботуши и спасителните пояси, сломени от морска болест и от твърдото убеждение, че всеки миг може да бъдем разкъсани на парчета? Да, войната, слава богу, бе свършила и никога вече няма да има друга! А сега е пролет, дивна пролет, която докосва дори този стар опушен Глазгоу с нежните си багри и неочаквани струи светлини. И — което е най-важното — не съм ли при това безкрайно, безнадеждно и съвсем неблагоприятно влюбен? Влюбен в стройна осемнадесетгодишна девойка с кестеняви очи, меки червеникави коси и топъл тен на лицето, чиято мила невинност разтапя сърцето ми; девойка, която също следва медицина в Глазгоуския университет и възнамерява, след като завърши, да стане лекар мисионер в Уганда. Бях я срещнал случайно един мъглив февруарски ден преди няколко седмици в института по патология, когато разрязваше с необикновено усърдие някакво ендокардитно сърце. Тя вдигна глава и ме забеляза; и в същия миг покълнаха семената на една сляпа любов. Моите първи думи бяха образец на небивала глупост. „Мъглив ден, нали?“ — казах аз. Но успях да узная, че се казва Мери.

Започнахме да излизаме заедно. Този опушен град, в който живеехме, се гордееше с две неща — с чудесните чайни, където за някакви си две пени човек може да стои с часове пред чаша освежителен чай, и с прекрасната си околност. Аз харчех повече, отколкото бях в състояние да си позволя, но затова пък имах възможност да се срещам и да приказвам с Мери. В събота двамата отивахме към близките хълмове и гори — пътувахме с трамвай до края на града, а оттам, брулени от вятъра и безгрижни, крачехме по цели мили през осеяните с изтравниче поля.

Когато разсъждавахме по-трезво, съзнавахме ясно, че няма никакви изгледи нашето приятелство да трае дълго. Двамата бяхме съвсем различни по темперамент; при това бяхме последните хора в света, които биха могли да мислят сериозно за брак. Мери бе тиха, скромна и сдържана, отгледана в строга сектантска среда, и все пак овладяна от страстната надежда да покърсти туземците в Конго. Аз бях едновременно безгрижен и страшно амбициозен, а религията, която

изповядвах — макар да бе оказала съвсем слабо влияние върху мене — не представляваше особена препоръка пред семейството на Мери.

Нашите приятели бяха достатъчно искрени да ни изтъкват, че двамата не си подхождаме никак, и понякога, потънали в мъчителни разговори при чаша чай и парче кейк, ние си обещавахме колебливо, че ще бъдем разумни, и се разделяхме героично — завинаги. На следната сутрин обаче се срещаме отново, притегляни от сила по-голяма от гравитацията на Нютон, и призовавахме небето за свидетел, че никога няма да се разделим.

Скочих, разтворих енергично прозореца и започнах ония ужасни гимнастически упражнения, с които измъчвах мършавото си тяло с напразната надежда, че ще стана втори Сандоу. После слязох два етажа по-долу, в разнебитената баня стиснах зъби и се гмурнах в ледената вана. Облякох се набързо — за съжаление пак в старата си морска униформа. Нямах как — трябваше да посещавам лекциите, облечен като млад морски адмирал, защото след връщането си от флотата бях открил, че молците са проявили единствения ми цивилен костюм. Защо обаче да не нося униформата си със замах? И така, кривнах островърхото кепе над ухото си, грабнах учебниците и се втурнах надолу по стълбите.

За нещастие хазайката ме чакаше, застанала на стража пред входната врата, с метла и кофа в ръце. Тя бе дребна женица, с мъртвешки вид страдаше от възпалени бронхиални жлези, носеше изпочупен корсет от китова кост и в неделя следобед свиреше на пиано в гостната така ужасно, че кучетата в околността започваха да вият жаловито.

— Добро утро, мисис Грант.

Тя не отговори на поздрава ми и продължи да ме гледа с безжизнените си, но обвиняващи очи.

— Снощи пак сте пържили херинги в стаята си, нали?

— О, как да ви кажа...

— Цялата къща вонеше. Другият квартирант, индусът, беше ужасно ядосан. Вие просто прахосвате газта, която аз плащам.

— Не съм изгорил много, мисис Грант. Фактически... — засмях се пресилено аз — херингата остана почти сурова.

Но шегата ми не я развесели и тя поклати меланхолично и неодобрително глава.

— Нямам нищо против вас, млади човече, вие се връщате от война и прочее. Но не си плащате наема редовно. Ако не можете да ми се издължите... ще трябва да се махнете.

Последва мълчание. Стиснах юмрук и го стоварих върху изтърканите корици на Ослеровата „Медицинска практика“.

— Мисис Грант — решително заявих аз, — кълна се в името на Хипократ — ще ви платя. Все ще успея да наредя нещо. И то скоро.

Вън подухваше мек и освежителен ветреца. Закрачих през градината Келвингроув; един дрозд песнопоец извиваше глас сред червените цветове на френското грозде, минзухари пъстрееха в младата трева около художествената галерия, в която се намираще любимата ми картина „Мъж в броня“ от Рембранд — картина, която често съзерцавах с възторг, като си шепнех: „О, да притежаваш някога такава творба!“. Върху отвъдния хълм ниската университетска сграда се открояваше ясно на сутрешното небе, навяваща хлад въпреки топлия ден, внушителна и печална, сякаш потисната от бремето на своите петстотин години. Колко шотландски селянчета, бедни, но пламенни, бяха идвали в тия сиви манастирски постройки, помъкнали от къщи торба ечемично брашно, за да си варят каша през дългите месеци на учене — явление, в чест на което е бил създаден и студентският празник „брашнен понеделник“! А колко много — или може би колко малко — от тия младежи бяха завършили успешно тежката борба; и на колко много, ах, на колко много от тях, въпреки отчаяните си усилия, надеждите са били провалени без милост и са се върнали в родните села изтощени и сломени, с печата на поражението върху челата си!

Тая мисъл сякаш ме окрили: не бива, не трябва да пропадна; трябва да успея на всяка дена! Ето това беше моята най-голяма страст, червената нишка в живота ми, главното основание за съществуването ми, пуснало корени в моите гърди през десетте непосилни години, последвали смъртта на баща ми — денят, който бе превърнал моя приятен, охолен и ленив живот в тежка борба за насъщния хляб. Нищо не може да се сравни с копнежа на бедния младеж, смазан от условията на живота, да надделее злополуките си и да докаже своята ценност не само на себе си, но и на всички други. В душата на такъв

младеж е изписан девизът: „Победи или умри!“. Сякаш при всеки удар на сърцето в ушите ми кълтеше: „Върви напред, напред, напред — към богатство, обществено положение и слава“.

Минах край лазарета, който се намираще в една падина южно от университета, и когато градският часовник удари девет, прекрачих входа за студентите. Тая сутрин в главната хирургическа клиника щяха да оперират мозъчен тумор — случай, който не исках да пропусна; при това бях си наумил нещо, което смятах да изпълня веднага след операцията.

Въпреки дързостта, която се мъчех да си придам, съзнавах прекрасно, че един студент няма почти никаква възможност да се издържа самичък в този малък северен университет. Всъщност единствената възможност беше да стане санитар при някой от лекарите в болницата — служба, която макар и неплатена, осигуряваше на щастливца безплатна храна и квартира в болничния институт. Бяха ми съобщили поверително, че санитарят на моя професор по хирургия, сър Уилям Макюан, ще бъде наскоро назначен за архивар регистратор. Смятах, че съм добре поставен пред Макюан; преди да постъпя във флотата, той беше проявил явно благоразположение към мене, а в изпитите, на които се бях явявал в края на всеки месец след завръщането си, бях излизал винаги първенец. С една дума, бях решил да го помоля за мястото.

В операционната зала почти целият курс вече беше изпълнил полукръглите редици банки, които се издигаха амфитеатрално, кажи-речи, до белия остъклен таван, но моят приятел Чишъм ми бе запазил място на първия ред. Докато сядах до него, във въздуха се понесе очаквателен шепот, който изведнъж се засили, защото в този момент болната — жена на средна възраст, вече под упойка — вкараха в залата.

Аз познавах вече човешкото страдание, но когато видях как тя лежеше по лице и дишаше тежко, с глава, обръсната и намазана с йод, като огромна билиардна топка, стори ми се, че в нея има нещо особено патетично и същевременно гротескно, което странно ме развълнува и подтикнат от някакво драматично чувство, тъй чуждо за човек, посветен на научни занимания, се опитах да си припомня подробностите на нейното заболяване.

Жената изпратила децата на училище и се заловила да приготви обета за мъжа си, когато неочаквано ушите ѝ започнали да звънят слабо — сякаш биели далечни камбани или пък вятърът свирел в комина; това явление било толкова необикновено, че тя просто се засмяла. Но тъй като то започнало да се повтаря през следните няколко седмици, жената капнала в ушите си топло масло. Обаче не последвало особено подобрение. Тогава започнали да я смущават и очите. Редовете на вестника ѝ се стрували размазани и неясни. А, ето какво било, разбира се! Защо не се е сетила, че трябва да смени очилата? И отишла при очния лекар.

Но не, по-силните очила не ѝ помогнали и вече се чувствала съвсем отпаднала. Боляла я главата, апетитът ѝ изчезнал, а понякога силният шум в ушите приличал на тътнеж на влак в тунел. Какво, за бога, станало с нея? Смутена и уплашена, тя отишла при домашния си лекар.

Той изслушал съчувствено историята, преслушал ѝ гърдите и кимнал мъдро глава. Била малко изтощена — казал лекарят. Прекалено загрижена за децата, прекалено нехайна към самата себе си. Трябвало да приема нещата по-спокойно, да яде повече сурови зеленчуци, да прекарва по седмица-две на море. После ѝ дал някакво ободрително лекарство, което щяло веднага да я вдигне на крака. Накрая продухал ушите ѝ.

Успокоена и стиснала здраво чудотворното лекарство, тя се върнала къщи. На сутринта, когато станала, почувствала, че ѝ се повръща, залитнала, загубила равновесие и паднала настрана върху пода. От този момент ужасната болест, макар и неоткрита от лекаря, започнала неумолимо да се развива. Придружена от мъжа си, жената отишла при втори лекар, а после при трети и всеки път ѝ поставяли различна диагноза, като обяснявали заболяването с черния дроб, с нервите, със стомаха и ѝ предписвали нови лечения, които с нищо не облекчавали страданията.

Накрая, отчаяна, тя се обърнала към университетската болница и тук попаднала на лекар, който не бил нито невежа, нито шарлатанин. Прегледали я основно, научно, като направили всички необходими изследвания. И тогава произнесли фаталните думи: „Тумор в мозъка... Единствената надежда, и то слаба, е да се оперира незабавно“. С каква мъка, с какъв кошмарен ужас посрещнала жената диагнозата! И ето

най-после, рано тая сутрин, тя капитулирала — съгласила се острата стомана да се забие в главата ѝ, да разцепи черепа ѝ и да проникне до сърцевината на живота...

Внезапната тишина ме сепна — професорът бе влязъл без предизвестие и без свита, но със спокойно достойнство и вгълбена мисъл, превърнали го изведнъж в главната личност на драмата, която предстоеше да се разиграе пред нас. По това време сър Уилям Макюан бе над седемдесет години и все пак високата му слаба фигура, права като копие, хубавият му профил, правилните му, ясно изразени черти, мургавата кожа, обтегната на изпъкналите му скули, дори гъстата посребрена коса, която окръжаваше рядко изразителното лице, излъчваха неукротима младежка енергия. Достатъчно бе да погледнеш Макюан, за да разбереш веднага, че е необикновен човек с неизчерпаеми сили. И наистина повече от три десетилетия той бе считан за най-опитния специалист по черепна хирургия в Европа. Ние, студентите — закоравяло и непочтително племе — го обичахме и дори обожавахме; помежду си го наричахме „Били“ и повтаряхме с топлота легендите, които се бяха създали около името му.

Беше вече облечен за операция и след като проучи спокойно няколко рентгенови снимки, се обърна към курса. Гласът му беше мек и същевременно отсечен, държането му внимателно и образец на учтивост.

— Господа, днес имаме един интересен случай, който, вярваме — когато ни говореше, той винаги употребяваше множествено число, — показва симптоми на мозъчен тумор.

Макюан замълча и погледът му, който обиколи банките, се спря на мене — без съмнение, защото седях в края на първата редица.

— Какви са тия симптоми?

— Остро главоболие, повръщане без очевидна причина, независимо от поетата храна, и много силен световъртеж.

— Продължавайте.

— В случая обикновено имаме подчертан неврит на очния нерв със застойна папила^[1]. Относителната сила на неврита показва на коя страна се намира туморът.

— А ако този тумор се намира в малкия мозък?

— Говорът ще бъде бавен и заекващ, а главата — наклонена... Болният ще проявява тенденция да залита към обратната страна на

тумора. Ще настъпи едностранна парализа.

— Прогнозата?

— Изгледите са лоши. Туморите в основата на мозъка, макар и обикновено ограничени, се достигат трудно. Може да настъпи смърт от внезапен кръвоизлив, задушаване или натиск върху жизнените центрове.

— Прекрасно! Поздравявам ви.

Едва успях да запазя израз на сериозен учен, който не се вълнува от похвали. При това в този момент исках да направя впечатление на Били със знания и увлечение в работата. Чувствах, че предлагайки ми този случай, съдбата се бе проявила необикновено благосклонно към мене.

Междувременно хъркащото дишане на пациентката се беше превърнало в тихо свистене, сестрата бе поставила последния стерилен чаршаф около врата ѝ и хвърляйки поглед към анестезиолога, Макюан се приближи към операционната маса.

Като художник, който нахвърля контурите на голяма картина, той взе ланцета и направи първия разрез. Срязва бързо скалпа и оголи лъскавата повърхност на черепа. После в залата се разнесе бръмченето на трепана^[2], с който трябваше да се изреже една кръгла част от костта, голяма колкото кафена чинийка. Това беше трудно, защото той не използваше електрическа бормашинка. Ако Макюан имаше някаква слабост, тя беше презрението му към модерната апаратура и стремежът да употребява само най-простите инструменти, като разчита изцяло на превъзходната си сръчност. Веднъж, когато го призовали като нещо лице в някаква висша съдебна инстанция, ръководещият заседанието го запитал дали изварява инструментите си. „Боже мой — отвърнал Били, вдигайки ръцете си, малки и нежни като на жена, — как бих могъл да изварявам тия неща?“

Сега Макюан остави трепана и с ретрактора^[3] повдигна изрязания костен диск. Отдолу се появиха розовите мозъчни ципи, покрити с нежни и тънки вени, като крило на пеперуда. Той ги обърна сръчно, но очевидно отворът не го задоволи и смело, спокойно, продължи да го разширява. Аз престанах да дишам. Металическите щипци захрускаха черепната кост, прониквайки до самата основа на шийните прешлени. Най-после мозъчните ципи бяха отделени и в залата се понесе нисък шепот, подобен на въздишка. И ето, тъмен и

възпалено червен сред бялото вещество на мозъка, се показва туморът. Осветен от яркия лъч на челното огледало на професора, израстъкът — ограден с щипци сред страшната пулсираща мозъчна маса — приличаше на зловредно тропическо цвете, на странен морски организъм, клатушкащ се леко в подводната светлина, на морска анемона, чиито листа носят смърт със своята прегръдка.

Сега Макюан започна бавно и спокойно да отделя тумора от сложните връзки и мозъчни гънки, в които беше вплетен и които, ако ги прережеше, щяха да причинят незабавната смърт на пациента. Какво невероятно умение и знания, каква преценка и интуиция, каква несмутима смелост бяха проявени при тая манипулация! Омагьосан, превърнат цял в зрение, докато Макюан докосваше и караше да трептят струните на самия живот, аз копнеех с цялото си сърце да постигна част от съвършенството, което бе издигнало този човек на такава висота. О, да, това беше бойният зов — напред, напред, напред!

Най-сетне всичко се свърши — злокачественият израстък, кървав, голям като нар, бе изрязан изцяло и изнесен от една сестра, завит в марля. И сега бързо, с изключителна сръчност, професорът каутеризира^[4] кръвоносните съдове, свали щипките и възстанови апоневрозата^[5]. Скалпът беше защит и макар да нямаше сериозни признаци за шок, инжектираха на болната серум. Тогава Макюан постави последния шев.

— Благодаря ви, господа. Това е всичко за тая сутрин. След три дни може да се наложи да се дренира, ако има набрана течност. Но ние се надяваме, че възстановяването ще протече нормално.

Пациентката, с цял тюрбан превръзки около главата бе откарана навън от асистента и две сестри. Студентите заизлизаха от залата, без да тътрят крака и да бърбят както обикновено, а мълчаливо, като замаяни. По-късно щяха да говорят до насита. А следобед, когато Макюан се появи в аудиторията, щяха да му направят истинска овация. Сега обаче тая тишина беше израз на още по-голям възторг.

Аз изчаках другарите да излязат, без да ставам, като си давах вид, че си вземам някакви бележки, а всъщност събирах сили за онова, което ще предприема. Анестезиологът стана, протегна се и като извади цигара от табакерата си, излезе от залата. Макюан, обслужван само от една сестра, се миеше спокойно, без да проявява признаци на напрежение и умора, сякаш превъзходната операция, която бе

извършил, беше най-обикновена работа. Накрая излезе и сестрата; сега той бе самичък.

Въздъгнах дълбоко и пристъпих напред.

— Извинете, сър. Мога ли да поговоря с вас?

Макюан се обърна, бършейки ръце в колосания пешкир.

— Разбира се... Ние сме винаги готови да изслушваме младежта.

Тонът и благосклонният му поглед ме насърчиха. Най-последно, нали бях взел блестящо изпитите си! При това начинът, по който му бях отговарял по време на упражненията, изглежда, го беше задоволил напълно и неведнъж дръзките полети на моето въображение бяха предизвикали усмивка на устните му. Освен това аз исках най-скромната длъжност в неговата служба. Събрах кураж и изказах молбата си.

Той ме изгледа внимателно.

— Защо желаете да бъдете мой санитар?

Отговорих съвсем искрено:

— Искам да специализирам хирургия.

Отново настъпи продължително мълчание. Тогава леко, но решително той поклати глава.

— Не. Аз вече назначих човек.

Острите му очи ме гледаха съчувствено, и все пак с оная безпогрешна преценка, която никога не му изневеряваше.

— Вярвам, че в общата медицина или в някоя друга специалност можете да постигнете значителен успех. Но аз съм уверен в едно — вие никога няма да станете хирург.

---

[1] Симптоми на увеличено налягане в черепната кухина. — Б.пр. ↑

[2] Хирургически трион. — Б.пр. ↑

[3] Инструмент, с който се повдигат мускулите и други тъкани. — Б.пр. ↑

[4] Метод за спиране кръвотечението чрез електрическа искра или нажежена платинова игла. — Б.пр. ↑

[5] Фиброзна ципа. — Б.пр. ↑

ГЛАВА II

„Психиатричната болница в Локли търси фелдшер. Храна и квартира осигурени от института. Заплата сто гвинеи^[1]. Лицето има право да посещава лекциите в университета.“

Две тревожни и мъчителни седмици бяха изминали; откакто Макюан отказа да ме вземе при себе си, когато горното съобщение, окачено върху дъската за обяви в студентския съюз сред десетки оръфани бележки за лекции, акушерски курсове и демонстрации на аутопсии, привлече моя унил поглед. Това изглеждаше такова чудотворно спасение за мене, че просто не смеех да повярвам на очите си, и уплашен, че някой от моите бедни колеги ще ме изпревари, бързо се обърнах, хукнах надолу по хълма „Гилмор“ и се качих на трамвай — едно от тия чудесни и удобни транспортни средства, които в онези дни превозваха жителите на Глазгоу на огромни разстояния само за едно пени.

Психиатричната болница, разположена в хубава гориста местност на четири мили западно от града, беше необикновено внушителна сграда, голяма и с кулички, подобна на замък, сред добре гледани градини, с морави и овощни дървета, и всичко това оградено с висока каменна стена. Обясних на вратаря целта на посещението си и един прислужник ме поведе по дълга алея, засадена от двете страни с букови дървета; минахме сводест вход и някакъв вестибюл, украсен с мраморни статуи, и се озовахме в канцеларията на управителя.

Доктор Гавинтън — един от най-големите психиатри на времето си — беше висок и тих мършав човек с ръждиво сива коса, изпито хлътноло лице и малко хладно държане, което веднага смущаваше посетителя. Той се втренчи мълчаливо в мен иззад бюрото си и пронизващите му хипнотични жълтеникави очи увеличиха още повече нервността ми. Съзнавайки слабата си медицинска подготовка и обхванат от нерешителност, аз стиснах зъби и се подготвих за подробен и мъчителен разпит.

За моя изненада той повтори меко името ми и след това попита:

— Роднина ли сте на младежа, който беше капитан на единадесеторката на „Шотландските защитници“ преди три години?

— Фактически, сър — заекнах, — самият аз...

Той кимна глава и суровото му изражение се замени от топла и приятелска усмивка.

— Присъствах на мача. Вие играхте добре. Ако теренът не беше толкова кален, можехте лесно да спечелите. Седнете. Вземете онзи стол.

Въздъгнах дълбоко, без да мога да повярвам, че щастието ми се дължи тъкмо на този случай, на този ожесточен мач, който бяхме загубили, при проливен дъжд с един гол, вкаран от наказателен удар — едно поражение, което ме бе накарало да пророня горчиви сълзи в съблекалнята. И все пак беше така. Франк Гавинтън беше футболен запаянко, стар национал, който бе играл редовно в Куинс парк, първокласния шотландски любителски тим, и на два пъти бе представлял родината си в Хампдън парк. В продължение на половин час говорихме за футбол с интимната непринуденост на хора, които познават и обичат този спорт. После, неочаквано, той стана и ми протегна ръка.

— Явете се утре в девет часа. Зная, че ще бъдете точен. О, да не забравя! — повика ме той обратно: — Ние плащаме в аванс. Вземете това... първото ви тримесечно възнаграждение.

Гавинтън взе писалката си, попълни чек за двадесет и пет гвинеи и ми го подаде, без да ме погледне. Почувствах се така развълнуван, че не можах да проговоря. Надявах се, че той не бе отгатнал тежкото ми материално положение, и все пак имах впечатление, че то му бе известно. Сега обаче можех вече да уредя сметките си с мисис Грант да откупя часовника и куфара си. С една дума, бях спасен.

Нямаше нищо по-навременно от това назначение; то, разбира се, беше несравнено по-хубаво от всяка служба, която бих могъл да получа в университетската болница. Следобед щях да бъда свободен да посещавам лекциите си. Разполагах с цял куп пари. Новата ми квартира — удобна дневна стая с камина и кресла, свързана с уютна спалня с червен килим, и с добре обзаведена баня — беше истински дворец в сравнение с мизерната дупка, която бях напуснал. Храната, неограничавана вече от състоянието на кесията ми, също се подобри, защото в Локли всичко се вършеше в голям мащаб. Закуската ми сега

се състоеше от жито, покрито с гъст и пресен каймак от чифлика на болницата, огромна чиния с хрупкав бекон и яйца, благоуханно кафе, прясно руло и плодове. На обед (той се сервираше на персонала с известна тържественост) обикновено имахме супа, парче месо или печено пиле със зеленчук, чудесен десерт и сирене. Чаят, който ми се носеше в дневната в четири часа, беше винаги образец на кулинарно умение на готвача на института: подносът съдържаше чиния изкусителни пшеничени питки с мляко и сода, както и ония чудни глазирани сладкиши, които по необяснима причина са известни в Шотландия под името „френски кейк“. На вечеря — едно истинско пиршество — поднасяха студени блюда с кеджъри^[2] или къри^[3]. Прибавете към всичко това и привилегията да слизате по всеки час на деня в голямата приземна кухня, за да хапнете нещо на крак, и ще можете да си представите промените в живота и в перспективите на един изгладнял младеж, който в продължение на седмици бе поддържал съществуването си само с по една суха кифла и чаша чай на ден.

Медицинският персонал на болницата се състоеше от управителя и още двама лекари: д-р Питърс, пълничък дребен мъж на средна възраст, с весело лице и истинска страст към операта, който обичаше да си тананика Верди и Офенбах дори по време на визитации, и д-р Джейн Кармайкъл, една очарователна и блестяща жена, обезобразена на млади години от някаква експлозия в лабораторията, която бе успяла да надживее нещастията си, като се посвети изцяло на грижите за душевноболните. Не бива да забравям и старшата сестра, мис Монтгомъри — крехка и стройна дама с посребрена коса, спокоен говор и изящно държане, чиито нежни ръце трябваше да се справят със значителна част от трудните задължения около ръководството на института и която с една утешителна дума, с един-единствен благ поглед можеше да усмири и най-буйния пациент. Всички тези сърдечни хора проявиха към мене доброта и търпимост, за което се стараех да се отплатя, като хвърлях в работата цялата си енергия и способности.

Безспорно задълженията в болницата в Локли не бяха нито интересни, нито разнообразни. Аз раздавах лекарства, приготвявах огромни количества разтвори от калиев, натриев и амониев бромид, хлоралхидрат, паралдехид и много други медикаменти, които се

използваха широко като успокоителни средства. Вършех бактериологичната работа и правех микроскопските изследвания на патологични проби. На мен се падаше и твърде странното задължение да храня пациентите, които отказваха да ядат; тая процедура изискваше да се вкарва стомашна сонда през носа и представляваше особено трудно изкуство, в което станах скоро истински специалист. Освен това държах болничните листове, дежурех в помещенията вечер, когато някой от лекарите имаше свободен ден, и изобщо се стараех да бъда полезен и приятен на моите началници. Но едно от главните ми занимания по нареждане на д-р Гавинтън, който ценеше особено този вид лечение, беше да общувам с нашите пациенти, да организирам игрите им, с тях да играя тенис, крикет и хандбал и да участвам в концертите и танците, уреждани редовно за развличане и забавляване на болните.

Много се е писало за пациентите в институти за душевноболни, което обикновено е не само крайно изопачено, но представлява и безсрамна глупост. Обичайно е например да се обрисуват такива страдащи като необикновено забавни хора, които си въобразяват често, че са важни исторически личности като Наполеон, Юлий Цезар или лейди Годива^[4] и които със своята мания стават прицел на какви ли не шегги. Нищо обаче не е по-далеч от действителността. Нито веднъж през време на престоя си в Локли не срещнах пациент с такива забавни прояви. Печалната истина е, че умствените разстройства водят винаги до тъжни картини. И все пак те представляват неотразим интерес за хората, които ги изучават и които са се заели с непосилната задача да проникнат в тайните на човешкото съзнание.

Локли беше модерен институт, един от най-добрите в Шотландия, и макар че приемаше предимно неизлечимо болни, допускаше и случаи на „неврози“ — хора, изпаднали в умопомрачение поради някакво сътресение или сломени от тежестите на живота: търговец, стигнал до самоубийство поради фалит; нещастна майка, загубила разсъдък след смъртта на първото си бебе; съпруга, сломена от семейни неприятности или неверен съпруг.

Да излекуват и вдигнат на крака тия пациенти, да ги видят как напускат с прояснени погледи тая огромна крепост, за да се заловят пак с предишните си занимания и да вземат участие в битката на живота — това беше главната цел и истинска награда за Гавинтън и

неговите сътрудници в Локли. Това беше в много отношения особено емоционална работа. И същевременно опасна.

От всички пациенти в Локли, човекът, към когото се привързах най-много, беше Джордж Блеър, известен на останалите като Джорди. Неговата история, която ставаше още по-трогателна поради открития му приятен характер, привличаше особено много съчувствието ми. Преди пет години Джорди убил своя братовчед, просто го удушил. Престъплението обаче било извършено при обстоятелства, които като че ли смекчаваха отчасти неговата вина. Когато заговорих с него за деянието му — този процес на самоанализ винаги се насърчаваше в института — Джорди ми заяви, че убитият младеж оскърбил сестра му; опитал се, да го кажем по-невинно, да ѝ наложи чувствата си с физическа сила. Именно това насилие разстроило за кратко време ума на Блеър — явление, което при такъв почтен човек бе твърде разбираемо. Естествено, присъдата била: „Виновен, извършил деянието в състояние на умопомрачение“. Така Джорди бил осъден на затвор, но после, главно благодарение на връзките на семейството му, бил преместен в Локли, дето трябваше да остане до края на живота си.

Това бремене, тежко и несправедливо според мен, бе прието мъжествено от Блеър — факт, който ме настройваше още повече в негова полза. В института нямаше по-приветлив и енергичен човек от него. Той пееше на концертите с хубавия си баритон и ръководеше църковния хор в неделя. На месечните забави се явяваше с къса шотландска поличка, не изпускаше ни един танц, водеше танцуващите двойки и беше недостижим в шотландския рил. Макар възнисък и твърде набит, той притежаваше забележителна физическа сила и участваше с готовност във всички състезания и игри, организирани в Локли. Именно това сложи начало на нашето сближаване. Аз винаги съм обичал спорта и в ония дни бях фанатичен поклонник на физическото възпитание; сутрин ставах в шест часа и вземах леден душ, последван от половинчасова гимнастика по системата на Мюлер, от един спринт из района на института или от някакво друго упражнение, преди да се отправя за лекции в университета. Така Джорди и аз често се състезавахме на тенис, а в събота следобед, ако бях свободен, вземах футболната топка и отивахме на игрището да поритаме. Той беше такъв мил човек, толкова весел и жизнен, и при това тъй любезен, винаги готов да ми направи някаква лична услуга

без да съм го молил, че аз се привързах необикновено много към него. Стигнах дори дотам, че повдигнах въпрос за неговия случай пред главния лекар.

След дневната работа Гавинтън обичаше да поиграе малко бiliarд и понеже д-р Питърс не умееше да играе, често ме канеше вкъщи, където имаше чудесна маса и ми даваше аванс от двадесет точки на сто. Една вечер по време на игра му казах:

— Много жестоко е, сър, че Блеър е осъден да прекара останалата част от живота си в Локли.

— Така ли?... — Гавинтън натърка с креда върха на щеката си. — Нима имате толкова лошо мнение за нашия институт?

— О, не, сър. Тук е... много приятно. Но все пак... институтът е откъснат от света чрез висока каменна стена.

— Тая стена играе много полезна роля.

— Естествено, сър. Но не и за Блеър. Той е крайно почтен младеж. А присъдата му е ужасна. Не мислите ли, че би могло да се направят някакви постъпки. До съответните власти... или да подаде молба?

Последва мълчание, през което д-р Гавинтън, поглаждайки горната си устна с типичния за него жест, ме изгледа странно. После се усмихна леко, наведе се над щеката си и рече:

— Драги мой, според мене нашият приятел Блеър е попаднал тук на много хубаво място.

Естествено, това приключи въпроса. Но аз не бях доволен. И започнах да полагам всички усилия да улесня и разнообразя колкото може повече живота на моя приятел Джорди.

Една вечер, няколко седмици след този разговор, когато замествах д-р Питърс — той беше отишъл, щастлив и усмихнат, на едно представление на „Бохеми“, изнесено от гостуващата трупа на Карл Роза — аз тръгнах на обиколка из мъжкото отделение. Бях останал да чета в стаята си и отидох по-късно от обикновено в кухнята на отделението, чак към единадесет часа; старият Къри, нощният пазач, тъкмо приготвяше настойка от хининови кори, която по традиция се даваше на пациентите с по-слабо здраве. Къри беше над седемдесетгодишен, спокоен планинец със сива брадичка, прегърбен от възрастта, но все още с весело сърце, който близо половин век бе работил като нощен надзирател в Локли и със своя мек инвърнески

акцент все ми повтаряше шеговито, че почти цял живот не бил виждал слънце. Ние обичахме да си правим весели шегички с настойката на Къри, но тази нощ, след като ми наля една чаша от нея, той ме погледна под око и рече:

— Джорди изпадна в много лоша криза. Затвориха го в номер седем.

Погледнах го изумено.

— Блеър... в номер седем?

— Да — кимна Къри. — Държа се необикновено буйно.

Не можах да разбера нищо. Номер седем в този коридор беше изолатор с „тапицирани“ стени! За миг допуснах, че старият човек се шегува, но изразът на лицето му веднага прогони тая мисъл. Озадачен и разстроен се запътих към вратата, все още с чашата в ръка. Ако Блеър бе наистина много зле, сигурно с удоволствие би изпил това питие. Докато вървах надолу по коридора, Къри извика нещо след мен, но аз не му обърнах внимание и използвайки специалния ключ, без който никой не можеше да проникне в помещенията в Локли, влязох в номер седем.

В същия миг, още преди да свикна с тъмнината в килията, усетих зашеметяващ удар в гърдите; горещата настойка се разля по лицето ми, а самият аз полетях със страшна сила към вратата, която веднага се затвори. Макар и полузаслепен — високият решетъчен таван пропускаше съвсем слаба светлина — можах да видя достатъчно, за да схвана грозещата опасност и да разбера, че съм бил истински глупак, като съм рискувал. В израза на Блеър се четеше яростно безумие, а държането му издаваше открита заплаха; в следния миг той отново се хвърли срещу мене, изтръгна празната чаша от ръката ми и ме удари с нея по главата.

— Джорди... за бога... не ме ли познаваш?... Твоят приятел...

Но той не отговори и връхлетя отново. Изтръпнал, разбрах, че съм заключен с един луд убиец в най-опасното и най-страшно място в цялата болница — в килия, която бе така изолирана и така добре заглушаваше звука, че моите викове никога нямаше да се чуят в коридора.

Обля ме студена вълна на ужас. Усещах как кръвта от наранената глава се стича по врата ми. Но трябваше да се отбранявам на всяка цена. В момента, в който Блеър ме приближи, аз го ударих с всички

сили. Той се олюля, но това бе все едно да се опитвам да спра разярен бик.

Не мога да твърдя, че съм роден борец. Предпазливостта винаги е била основен елемент на моя характер и по-късно ще опиша някои случаи, в които съм проявявал нерешителност и които все още ме карат да изтръпвам от неприятно чувство. Но аз бях изучавал боксовото изкуство, а през службата си във флотата имах чудесната възможност да се боксирам със Сиймън Хол, английски шампион от лека категория, който по онова време беше мой колега на разрушителя „Меланпъс“.

И сега с дързостта на отчаянието използвах всичко, което бях научил от Хол; нанесох на Джорди няколко прави леви и същевременно един десен в челюстта. Той представляваше лека цел, защото не се пазеше, и все пак усилията ми отидоха напразно. Общо взето, Блеър беше много по-силен от мен, а в сегашното си състояние на лудост — състояние, което прави нервната система нечувствителна към болка и същевременно придава на мускулите невероятна сила — той ме превъзхождаше напълно. Налиташе непрестанно с размахани ръце и макар че много от бесните му удари не улучваха целта, устремът на тия нападения беше неотразим. Не по-малко страшни бяха и кървясалото му лице, неописуемата лукавост, която се четеше в очите и тежкото хъркащо дишане през бесните му атаки. Бях вече съвсем изтощен и ми се виеше свят, когато с удесеторена ярост той се хвърли отново върху мен и ме събори на пода. Смазан и замаян, усетих как пръстите му се впиха в гърлото ми въпреки моята съпротива и започнах да се задушavam. Пред очите ми заиграха искри и в същия миг си спомних как той беше убил своя братовчед.

В момента, когато вече губех съзнание, чух смъртно, че вратата се отваря с трясък и видях като насън как Къри, следван от двама млади надзиратели от съседния коридор, се втурна в килията. Тримата се хвърлиха върху Блеър и убийственият натиск върху гърлото ми намалая; разбрах, че вместо да притича в килията сам, старият Къри бе потърсил най-напред подкрепа и с това именно беше спасил живота ми. В следния миг припаднах.

По-късно, през нощта, д-р Гавинтън заши раната на главата ми (и днес още белегът личи), но дни наред гърлото ме болеше толкова много, че едва можех да преглъщам.

Една сутрин през следния месец, когато вървах по алеята на път за лекцията на професор Стокмън в западната клиника, един весел и приветлив поздрав ме накара да се обърна. Беше Джорди — енергичен, усмихнат и мил както преди. Докато стоях неподвижен, той изтича до мен и ми стисна топло и радостно ръката.

— Как сте, драги мой? Колко се радвам, че се виждаме отново... колко се радвам! Знаете ли, страшно ми е мъчно, че съм ви съборил на земята, но вие не биваше в никакъв случай да правите такива ужасни предложения на сестра ми.

Гледах го поразен, но съобразих, че трябва да му отговоря, и промърморих:

— Страшно съжалявам, Джорди... Но просто не знаех какво правя. Никога вече няма да повторя това.

Често след тази случка Джорди ме молеше да поиграем тенис или пък стоеше унило с футболната топка, надявайки се, че ще подновим тренировките си в събота следобед. Обаче до края на престоя си в Локли аз гледах да стоя на почтено разстояние от него.

Нужно ли е да казвам, че вече се бях научил никога да не вярвам на човек, който е убеден, че има сестра, а всъщност е единственото дете на родителите си?

---

[1] Гвинея — 21 шилинга, парична единица, използвана за определяне на заплати и хонорари. — Б.ред. ↑

[2] Ястие от риба и яйца. — Б.пр. ↑

[3] Ястие от задушено месо с пикантни подправки. — Б.пр. ↑

[4] Според легендата лейди Годива минала през града на кон гола, покрита само с дългата си коса, като условие мъжът ѝ, владетелят на Ковънтри, да отмени тежките данъци, наложени на населението. — Б.пр. ↑

ГЛАВА III

Когато при Данлирит слязохме от параходчето, което пренася пътниците през канала, за да се качим на рейса за града, наоколо се носеше лека вечерна мъгла и сърцето ми се изпълни с упоение при вида на ранната пролет, от сладкия мирис на запален торф и онова неуловимо чувство, че всичко в природата около теб расте — нещо, което, струва ми се, представлява най-характерният и най-очарователният елемент на ирландската земя. Цялата ми ирландска кръв заигра, когато пред нас се появиха светлинните на Дъблин и ние минахме по моста „Лифи“ и тръгнахме по улица „О’Конел“ към „Ротонда“.

Спътникът ми беше мой състудент, Хю Девърз, и ние идвахме преди последните изпити през юни, за да минем тримесечния курс по акушерство в болницата „Ротонда“, която по онова време беше най-доброто акушерско училище в Европа и се ръководеше от доктор Фицгибън. Току-що напуснал Локли с четиридесет гвинеи в джоба, аз се чувствах напълно готов за новото изпитание: Девърз беше американец, който следваше в Глазгоуския университет благодарение на това, че баща му, сега лекар в Тексас, бе работил някога с професор Ралф Стокмън и искаше синът му да се подготви под ръководството на неговия стар приятел. За младия Хю обаче чувството на благоговение и респект беше нещо съвсем непознато. Висок и дългокрак, с широка усмивка, която разкриваше здравите му бели зъби, той беше независим и безгрижен по природа — нещо, което го правеше най-приятния другар на света.

През следващите дни ние откраднахме, главно по настояването на Хю, по някой и друг час от лекциите и усилените практически занимания. Така именно намерихме време да посетим театър „Аби“, да загубим по няколко шилинга на конните състезания в Лепърдстаун и да изиграем две-три партии голф на прочутото игрище в Портмарнок. Един следобед дори отидохме с кола до река Бойн и се опитахме да ловим съомга.

Но повечето дни и редица ноци прекарвахме в бедняшките квартали — тъжното и вечно туптящо сърце на Дъблин. Това бяха районите, които се обслужваха от студентите в „Ротонда“. Работата беше невероятна тежка. Често, след като се прибирахме уморени от продължителното бдение над някое трудно раждане и се готвехме да си легнем, пращаха да ни съобщят, че ни търсят за друг случай, и проклинайки съдбата си, ние се помъквахме пак с черните си чанти по слабо осветените улици, катерехме се по тъмните каменни стълби на някое работническо жилище, за да се озовем в бедна стая с едно-единствено легло, в която уморени, а може би и неопитни, но със старание и добра воля, ставахме отново свещенослужители на великото тайнство на раждането.

При това трябваше да посещаваме пациентките си два пъти дневно в продължение на цели две седмици, да къпем и повиваме новороденото, да учим всичко, което е свързано с грижите за родилката и бебето. Подобен тесен допир с мъчителните изживявания на жената майка в тая ужасна обстановка не можеше да не остави върху нас своето отражение. Постепенно ние загубихме предишната си буйна жизненост и станахме позамислени и сериозни. Да, тъкмо тук, в бедняшките квартали на Дъблин, за първи път открих колко търпеливи, издръжливи и твърди са най-големите бедняци. Пред очите ни се разкриваха редица прояви на смелост и себеотрицание, но особено един, вълнуващ и трагичен, остави у мен особено трайно впечатление.

За първи път я видяхме на улица „Локрън“, когато носеше вода от обществената чешма, с бебето в ръце — едно едро дете на девет месеца, привързано за слабичкото ѝ тяло с окъсан шал. Казваше се Роуз Донегън; беше около четиринадесетгодишна, с червеникава коса и дълбоки сини очи, които изглеждаха просто огромни на дребното ѝ сериозно лице. Около полите ѝ се въртяха три други деца между пет и девет години, чиито черти и червеникава коса показваха, че и те са от племето Донегън.

Контрастът между жалката обстановка, сред която живееше девойката, и смелия ѝ искрящ поглед събудиха любопитството ми. Запознахме се, като ѝ пожелахме веднъж добро утро, и след няколко дни нашият поздрав вече предизвика на устните ѝ сериозна и

стеснителна усмивка. Постепенно — стеснителността ѝ не можеше лесно да се преодолее — ние се посприятелихме.

Открихме, че Роуз, трите по-малки деца и бебето Майкъл бяха загубили майка си преди осем месеца. Всички живееха с баща си Дани Донегън в един сутерен в гъмжащата от обитатели улица „Локрън“. Дани, който работеше нередовно на доковете, беше с необикновено добър и дори мекушав характер. Човек с мек говор и най-похвални намерения, той прахосваше и времето, и парите си в близката кръчма „Детелина“. Тъкмо затова Роуз трябваше да носи бремето на домакинските задължения, да поддържа спретнати и чисти двете стаи, да се грижи за своя непрокопсан баща, да спасява, доколкото може, всяко пени от парите на баща си, да готви и да се занимава с децата.

Макар че Роуз обичаше всички, бебето Майкъл беше кумирът на нейното сърце. През слънчевите следобеди тя го носеше до парка „Феникс“, залитайки под тежестта му, но това не я плашеше никак. Изобщо нищо не можеше да уплаши Роуз. Когато я виждахме как крачи смело по оживения мръсен тротоар и влиза у месаря, за да се пазари за остатъка от някой свински бут, или у хлебаря, за да го склони да увеличи кредита ѝ за още един хляб, ние просто се удивлявахме на непоколебимия ѝ бодър дух. Роуз виждаше всичко, което ставаше около нея. Тя притежаваше елементарните знания на едно дете от бедняшките квартали и познаваше като стар закоравял циник всички трудности и тайни на живота, но ги обясняваше с наивност, която беше просто възхитителна. В големите и замислени очи на дребното ѝ изпоцапано личице се четеше мъдростта на вековете. Но, което беше по-важно, те представляваха неизчерпаем извор на любов.

Първоначалният ни интерес към това дете се превърна постепенно в дълбока привързаност. Чувствахме, че трябва да направим нещо за нея, и когато случайно узнахме, че приближава рожденият ѝ ден, поръчавме в един магазин за облекло на улица „О’Конел“ да ѝ изпратят всичко, което ѝ бе нужно. Приятно ни беше да я видим в топли дрехи от туид^[1] и със здрави обуца и чорапи.

В продължение на няколко дни избягвахме да я срещаме, но се усмихвахме под мустак, като си я представяхме как крачи пременена за литургия в неделя и как скърца гордо с новите си обуца в църквата. За наше изумление обаче, когато я видяхме следващия понеделник, тя

беше все още облечена в парцаливите си дрехи, завързала със същия раздърпан шал бебето за себе си.

— Къде са новите ти дрехи? — възкликна Девърз.

Тя пламна като божур и рече:

— Значи от вас бяха! — После, след дълга пауза, добави простичко и без да ни погледне: — Заложих ги. Вкъщи нямаме нито едно пени, а Майкъл трябва да пие мляко.

Гледахме я втренчено и мълчаливо. Нима винаги щеше да жертва така, да дава всичко свое на това братче? Не — поне доколкото зависеше от мене. На другия ден отидох при отец Уолш, в чиято енория влизаше улица „Локрън“.

Лицето му просия, когато заговорих за Роуз, и след като му открих молбата си, той помисли малко и после кимна бавно.

— Бихме могли да я изпратим за известно време извън града. Аз имам приятел... Каролови... добри хора, в Голуей. Но вие трудно ще я убедите. — Той се усмихна печално, като ме изпращаше до вратата. — Тя е чудесна малка майчица. И от това е главният смисъл на нейния живот.

Една седмица по-късно, след размяна на няколко писма между пастора и Каролови, аз отидох решително на улица „Локрън“. Децата седяха около масата, докато Роуз със загрижено и смръщено личице режеше останките от един хляб.

— Роуз — казах ѝ аз, — ти заминаваш.

Тя вдигна втренчен поглед в мене, без да разбира, като тикна назад една къдрица, която бе паднала върху смръщеното ѝ чело.

— За Голуей — добавих аз, — където ще останеш две седмици. В един чифлик, в който единствените ти задължения ще бъдат да храниш пилетата, да припкаш из полето и да пиеш с кани мляко.

По лицето ѝ се изписа оживление, което скоро изчезна. Тя поклати глава.

— Не, аз трябва да се грижа за децата... и за татко.

— Всичко е уредено. Сестрите монахини ще се погрижат за тях. Ти трябва да отидеш, Роуз, защото иначе ще рухнеш.

— Не мога — отвърна тя, — не мога да оставя бебето.

— Върви по дяволите тогава. Можеш да вземеш и него.

Очите ѝ заискриха. Те светнаха още повече, когато на другия ден ние я натоварихме заедно с любимеца ѝ на влака. Когато локомотивът

потегли, тя вече друсаше бебето върху кокалестите си колене и му шепнеше в ухото: „Кравички, Майкъл...“.

Особено приятно ни беше, когато получихме вест за тях от Каролови. Роуз пълнеела и помагала в чифлика. Нейните собствени пощенски картички, изпъстрени с грешки, дишаха щастие, каквото никога преди не беше изпитвала, и свършваха неизменно с описание за чудесното въздействие на полския въздух върху Майкъл.

Двете седмици течаха бързо. Тогава, към края, бомбата избухна. Каролови искаха да осиновят Майкъл. Те бяха хора на средна възраст, бездетни и заможни. Превързаха се към детето и бяха в състояние да му създадат условия, за които в дома на Донегънови не можеше и да се мисли.

Дани, разбира се, реши, че този случай е великолепен. Но трябваше да се помисли и за Роуз и решението беше предоставено на нея. Никой от нас не знаеше какво ще бъде това решение, нито пък какво ѝ бе коствало то, докато тя се завърна — сама.

Роуз се радваше, че ще види пак другите деца и баща си, но през целия път от гарата до къщи седеше сдържана и мълчалива.

— За негово добро е — продума тя най-последно. — Не бих искала да му преча.

На улица „Локрън“ Роуз положи истински усилия да се успокои и постепенно пое предишните си задължения. Стана дори още по-съвестна домакиня. По нейно настояване Дани обеща да не пие. Разбира се, нямаше никаква гаранция, че старият ще удържи за дълго думата си; все пак, когато биваше трезвен и работеше без прекъсване по-продължително време, Роуз можеше да откупва заложените вещи и тогава сутеренът добиваше вид на дом. В събота тя успяваше дори да скъта някой и друг шилинг в кутията за чай върху камината.

За бебето идваха хубави новини. Осиновителите на Майкъл не жалеха усилия да го направят щастлив; и говореха вече за него като за собствено дете. Тогава една сутрин пристигна писмо с по-различно съдържание. Майкъл бил болен от пневмония. Роуз гледаше втрещено редовете, пребледняла и със стиснати устни. После се приближи вдървено до кутията за чай върху камината и отдели пари за железопътния билет.

— Отивам да го видя.

И не позволи никой да ѝ се противопостави. Нима тия хора не знаеха, че тя може да се справи чудесно с детето — да го накара да се храни, когато е трескаво, и да му дава лекарствата, когато е капризно? Та тя беше в състояние дори да го приспи само като го гали по главата! И Роуз се зае решително да се готви за път, уреди с една съседка да се грижи за децата и тръгна за гарата. Още същата вечер, отхвърлила всички възражения, тя взела малкото в свои ръце. Останалото узнахме по-късно от отец Уолш.

Детето било много болно. Но най-лошото била кашлицата. Обвила врата на Майкъл, без да се интересува от опасността, на която се подлага сама, Роуз го държала в ръце, докато спазмите минат. Изобщо бдяла над него денонощно.

Най-после кризата минала; казали ѝ, че Майкъл ще оздравее. Тогава тя се изправила замаяна от столчето край леглото, притискайки ръце върху челото си.

— Сега мога да си почина — усмихнала се Роуз. — Така ужасно ме боли главата...

Оказало се, че се била заразила от Майкъл. Микробът не нападнал дробовете ѝ, но се случило нещо много по-лошо. Роуз се разболяла от пневмококов менингит и въобще не дошла в съзнание. Както вече споменах, тя беше едва на четиринадесет години.

Години по-късно посетих гроба на светицата Роуз. В самото гробище, обрасло с изтравниче, духаше топъл западен вятър, който идеше от залива Голуей и носеше със себе си откъм близките варосани къщички острия мирис на горящия в печките торф — мириса, дъха и душата на самата Ирландия. Нямаше никакви венци върху тясната зелена могилка, но аз съзрях, полускрита в тревата, мъничка шипка, върху чието трънесто стъбълце имаше един-единствен цвят. Неочаквано слънцето проби сивите облаци, като освети с целия си блясък този див цвят и малката бяла табелка, на която бе написано нейното име.

---

[1] Вид плат, обикновено двуцветен, от вълна и памук. — Б.пр. ↑

ГЛАВА IV

— Погледнете, драги мой! Виждали ли сте някога такова невероятно комично същество?

Тия думи, казани с висок „изискан“ глас, бяха отправени от една елегантна жена към нейния събеседник — млад човек с контешки военен вид; тримата се намирахме на горната палуба на първокласния пътнически параход „Ранаганджи“, който се готвеше да отплава от Ливърпул на далечно пътешествие до Калкута. Проследих насмешливия им поглед и видях нисък, набит и страшно грозен моряк с къси крака, несъразмерно голяма глава и белег от рана, който почваше от ухото и стигаше до сляпото око; беше индийският серанг или помощник-навигаторът на кораба. Той надзираваше със спокоен израз екипажа от моряци индийци, които привършваха прехвърлянето на багажа от плоскодънното корабче край борда в трюма на „Ранаганджи“.

— Та той просто не прилича на човек! — рече представителят на Марс, сучейки микроскопичните си мустачки с усмивка на високомерно превъзходство. — Кара те да вярваш, че милият старец Дарвин не е на съвсем погрешен път, а?

Обърнах се мълчаливо и слязох в кабината си. Три седмици преди това бях взел лекарската си диплома и се чувствах безкрайно щастлив. Никога няма да забравя напрегнатия момент, когато, обхванат от треската на тревога и вълнение, бях прегледал списъка върху дъската за обяви в университета със съзнанието, че оскъдните ми средства са изчерпани и че нямам нито парите, нито пък енергията да се заловя за всичко това отново — да седя нощи наред над учебниците с мокър пешкир на челото до ранни зори — и открих, че съм взел всичките си изпити и дори съм награден от университетската управа. Не се срамувам също така да призная, че в очите ми бликнаха сълзи, които почти ме заследиха, и Доги Чисхолм, който в тоя момент се намираще до мен и също бе взел изпитите си, подхвърли иронично, като ми стисна ръка:

— Малко увеличена дейност на слъзните жлези тая сутрин, докторе! Ще ми разрешите ли да ви предпиша един милиграм атропин? Или пък чаша хубава бира?

Чисхолм можеше да си позволи да бъде безгрижен. Баща му беше кмет на Уинтън и притежаваше стоманолеярни заводи в Лофлен.

При това, сякаш блестящата диплома не беше достатъчна награда, имах щастието да бъда назначен временно за лекар на парахода „Ранаганджи“ благодарение застъпничеството на моя стар шеф, професор Стокмън. Докато ми задаваше въпроси на последния изпит, Стокмън очевидно бе решил, че съм крайно изтощен и че едно пътуване до Индия и обратно ще ме вдигне отново на крака.

Пътуването започна благоприятно, при спокойно и ясно време. Пресякохме Бискайския залив, без да страдаме много от бурните вълни в тия плитки води, и скоро преминахме Гибралтар и заплавахме по тихото Средиземно море под лазурно небе. „Ранаганджи“ беше стар солиден кораб, командван от бели офицери, но с екипаж, съставен само от индийци. Бе свършил хубава работа през войната, но тъй като машините му не бяха скоро ремонтирани, движеше се много бавно, всъщност едва с десетина възли в час. Това обаче беше добре дошло за младия лекар, за когото благотворните ветрове, блестящата слънчева светлина и очарователните нови гледки — бързо прелитащи видения на опасани с пяна острови, тайнствени африкански крайбрежия, далечни белокаменни селца и делфини, премятащи се в пенливата следа на кораба — представляваха непресъхващ извор от истинска наслада.

Параходът беше претъпкан, наблъскан с пътници от единия до другия край. През четирите години на войната превозът на цивилни лица е бил напълно прекъснат и сега, с възстановяването на мира, всеки искаше да пътува — не само обикновени туристи и търсачи на удоволствия, но и делови хора, които са били задържани в Англия от военновременните разпоредби, търговци на памук и юта, тръгнали за Калкута и Бахавалпур, цейлонски плантатори на чай, собственици на мелници в Канпур, както и голям брой офицери англичани и индийци, мнозина от които се придружаваха от жените и семействата си.

Още от първата вечер на борда се възцари необикновено веселие. Това беше началото на оная следвоенна епоха, когато след убийствената касапница в окопите, годините на клане, на мръсотия и

мизерия, на тревоги, немотия и страх светът внезапно изпадна в лудост и подобно на съживен труп се отдаде на необуздани и трескави забавления. Обеди и коктейли, надбягвания с тотализатор на пистата на парахода, „конни състезания“ и всякакви палубни спортни игри, концерти и банкети с официално облекло — това бяха само част от развлеченията, които се уреждаха през тихите безветрени дни и горещите нощи. При такива забавления корабният лекар трябва да е винаги „налице“ и макар че предпочиташ да водя по-тих и спокоен живот, бях принуден да участвам в повечето от тях.

Главната личност сред инициаторите на тия развлечения — хората, които „уреждаха нещата“ на борда — беше мис Джоуп-Смит, жената, чиито думи бях дочул на палубата сутринта на нашето заминаване и която заедно с брат си Роналд, подпоручик от Бенгалия, седеше за нещастие на моята маса в салона за хранене. Мадж Джоуп-Смит беше натрапничава личност с простовата хубост и очевидно над тридесет години, макар че дръзкото ѝ облекло я правеше да изглежда по-млада. Беше наистина тщеславна и отегчителна, натрапливо отегчителна личност, която говореше непрекъснато за „имението си“ в Челтнам, за титулуваните си приятели и „личната си прислужница“, за конете и кучетата си и за подвизите си в лова на лисици; аз обаче подозирах, че това, което преследваше, беше не лисици, а някакъв мъж, когото за свое безкрайно огорчение все още не бе успяла да притисне до стената. На обед и вечеря мис Джоуп-Смит никога не пропускаше да ни подчертае с каква радост щели да я приемат във висшето общество на Пешавар и Дарджилинг. С оглед на предстоящия си престой в Индия тя постоянно говореше за превъзходството на висшите английски класи и повтаряше, че това превъзходство трябва „да се набие в съзнанието на нисшите туземни раси“. Освен това не пропускаше случай да обвини в нещо прислужника на нашата маса — добро и внимателно, но мудро момче парс^[1] — и след като го объркваше напълно, хвърляше към съседите си победоносен поглед.

— Тия хора трябва да се държат под юзда. Не е ли така, Рони?

— Точно така — отвръщаше брат ѝ, безобиден и лишен от собствено мнение човек. — Имаш пълно право.

— Ако ги оставим да правят каквото си искат, господ знае какво може да им хрумне!

— Точно така! Искам да кажа, в края на краищата... Спомни си само как се наложи да ги разстрелваме във въстанието.

— Да, да. Всъщност аз съм жена с либерални разбирания, но тия хора са такива невежи! И нямат капка жизненост. Нито пък някаква лоялност. Готови са да ти забият нож в гърба. Знаете ли, спомням, си, веднъж полковник Бентли ми каза...

Най-после стигнахме Порт Саид. Всички слязоха възбудени на брега и се върнаха натоварени с коприни, шалове, цигари, парфюми и скъпоценности, купени от „Симон Артс“. Тая нощ, когато вдигнахме котва и минахме край статуята на Лесепс, за да навлезем в коварните води на Суецкия канал, оркестърът засвири още по-шумно, а танците станаха още по-бързи и буйни. От двете ни страни се простираше пустинята, на лилавия залез се открояваха камили и станове на бедуини. Най-сетне излязохме от Червеното море, минахме край голите скали на Аден и се озовахме в просторното Арабско море.

На следващата сутрин, когато провеждах консултациите си в лечебницата до моята собствена кабина, серангът доведе при мен двама от своите моряци индийци. Застанал на прага, той влезе едва когато му направих знак, поклони ми се почтително и ми заговори. Гласът му, сякаш отдавна победен в неравната борба с рева на вятъра и водната стихия, беше пресипнал и все пак спокоен:

— Доктор сахиб, боя се, че тия двама са болни.

Моряците действително не бяха добре. Оплакваха се от общо неразположение, много силно главоболие и ужасни болки в ставите. При това изглеждаха уплашени, сякаш подозираха, че са сериозно болни, и облециха очи, когато ги накарах да се съблекат, за да ги прегледам по-основно. И двамата бяха трескави, със силно обложени езици и с оная суха, пареща при докосване кожа, която представлява крайно обезпокоителен признак. Дробовете обаче не бяха засегнати. Гърлото не беше възпалено. Коремната област не показваше нищо тревожно. Неволно си помислих за малария. И тогава, за мой ужас, когато опипвах отново пулса им, усетих под пръстите си малки твърди възелчета, точно като оловни сачми под кожата на китките и на двамата. Това беше безпогрешен симптом. Прегледах веднага внимателно областта зад коленете и под мишниците и открих ясен обрив.

Млад и неопитен лекар, не бях свикнал още да владее чувствата си, нито можех да си налагам оная усмивка и успокоителна маска, с която се прикрива смъртната присъда. Изражението ми навярно се бе променило чувствително, защото набръчканото и обрुлено от природните стихии лице на серанга, който мълчеше упорито, доби още по-загрижен вид. Погледнах го в очите и схванах, че той знае не по-зле от мен естеството на болестта; за мое изумление обаче в погледа му се четеше само решителност и безстрашно спокойствие. От устата му не излезе нито дума. Когато му казах тихо да ме чака заедно с моряците си в лечебницата, той само наведе мълчаливо глава.

Отправих се бързо и с разтуптяно сърце към мостика. Капитан Хембл не беше там; намерих го в помещението с картите. Той вдигна рязко очи, когато се втурнах вътре.

— Сър... — гласът ми секна, — трябва да ви съобщя, че на борда има едра шарка. Двама от моряците са болни.

Забелязах как Хембл стисна устни. Той беше набит петдесет и пет годишен човек, с ниско подстригана коса и жълтеникави рунтави вежди; офицер, известен със строгостта и педантизма си и същевременно със своята справедливост и почтеност. Сега керемиденочервеното му лице стана още по-тъмно.

— Едра шарка — повтори той тихо. — Сигурен ли сте?

— Да, сър — казах аз и добавих: — И нямаме ваксина в аптеката.

— Нима бихме могли да носим достатъчно ваксина за хиляда и петстотин души? Не ставайте глупав.

Капитанът прехапа гневно устни и закрачи със сбърчено чело нагоре-надолу из тясното помещение.

— Докторе — рече той накрая мрачно, като застана до мен, — забравете тия мои думи. Бях разтревожен и не помислих какво говоря. А сега слушайте. Вие отговаряте за здравословното състояние на хората на парахода. И вие ще решите какво да се направи. Не мога да ви дам в помощ нито един от офицерите си, защото и без това са малко и са претоварени с работа. Но ще ви дам серанга. Той познава хората си. И вярвайте ми, той е най-ценният ми човек. Двамата трябва да действате така, че да запазите всичко в тайна. Не позволявайте никой да надуши истината, защото с такива разглезени пасажери на борда може да избухне небивала паника.

Излязох от кабината, съзнавайки с примряло сърце страшната отговорност, която носех. Свършено бе с безгрижното спокойствие, което имах досега; нямаше вече да се изтягам на шезлонга върху палубата с книга от Пиер Лоти в ръка и да мисля унесено до залез-слънце за тайното си желание да пиша самият аз; свършено беше и с дните, когато лекувах само по някой и друг порязан пръст или леки случаи на морска болест.

И ето ни сега сред Арабско море с хиляда и петстотин пасажери на борда, без никаква ваксина и с два случая на едра шарка — болест, която носи най-смъртоносната зараза в света.

Върнах се в лечебницата и намерих един от индусите в състояние на мъчително вцепенение. Обърнах гръб на треперещия човек и погледнах серанга, чиито непроницаеми очи бяха впити в мен.

— Знаете вече, нали? — попитах аз.

— Да, сахиб. И друг път съм виждал такива случаи.

— Трябва да изолираме тия хора... Да проверим с кого са имали допир. — Още докато говорех, стараяйки се да проявя оптимизъм и самоувереност, каквито не изпитвах, Хасан кимна спокойно с глава.

— Да, сахиб... Ще направя каквото мога, да ви помогна.

На кораба нямаше помещение за болни, нито пък някаква свободна кабина. Един поглед към предната част на палубата беше достатъчен, за да се разбере, че болните не могат да бъдат настанени в помещенията на екипажа. Погледнах объркан серанга, който ме наблюдаваше все така невъзмутим.

— Ще направим един навес на задната палуба, доктор сахиб. Там е прохладно. И въздухът е чист.

И Хасан се залови за работа на задната част на кораба, закрыта напълно от подемните кранове и куп машини; нисък и набит, той движеше уверено едрата си глава и дългите си гъвкави ръце, които излъчваха същата спокойна сила, която се четеше на сплесканото му обезобразено лице. Само за един час той издигна, безшумно и сръчно, голям брезентов заслон, отделен от останалата част на палубата с дебели въжета. После донесе дюшеци и завивки и настани удобно двамата болни.

Следващата ни стъпка беше да направим основен медицински преглед на екипажа. У един от огнярите, който се оплакваше от треска

и главоболие, открихме същите твърди възелчета и началото на типичния обрив. Настанихме и него в заслона.

— А сега, кой ще ми помага да се грижа за болните?

Хасан ме погледна изненадано.

— Аз, разбира се.

— Трябва да внимавате. Тая болест е страшно прилепчива.

Ако ме познаваше по-добре, серангът навярно щеше да се усмихне. Но сега лицето му остана все така сериозно и строго.

— Аз не се боя, доктор сахиб.

Заедно с Хасан почистихме болните с перманганов разтвор, инжектирахме им силен антипиретик, окачихме около палатката чаршафи, напоени с дезинфекционно средство, и нагласихме в това малко и тайно изолирано кътче готварска печка, на която можехме да затопляме течности и да готвим прости ястия. Накрая, когато пасажерите бяха на обед, дезинфектирахме старателно помещенията на екипажа с помощта на няколко свещи от сѳра, които Хасан бе измъкнал от складовете. След като свършихме всичко това, почувствах, че съм се поуспокоил.

Другата сутрин обаче ни донесе нови тревоги. При прегледа, който направих призори, открих три нови случая сред екипажа. Тримата, които бяхме вече изолирали, бяха много по-зле, целите покрити с оня мръсен гноен обрив, който е най-ужасният симптом на болестта. Следобед се разболяха още четирима. Сега имахме вече десет случая в импровизирания си лазарет. Това положение можеше да подложи на изпитание и най-здравите нерви. Но държането на серанга — твърд и невъзмутим, със спокойни очи под обезобразеното му мургаво чело — ми вдъхна нови сили. Достатъчно беше да се намираш край него, за да не се отчайваш. Той се грижеше неуморимо за болните, даваше им вода, облекчаваше нетърпимия сърбеж с разтвор, който му бях направил, готвеше им на импровизираната параходна кухня и беше винаги под ръка, когато се налагаше да привдигне и почисти някой полуприпаднал човек; и вършеше всичко това с пълно и презрително безразличие към собствената си безопасност.

— Внимавай за себе си — трябваше да го моля. — Не се приближавай толкова до болните.

В такива случаи Хасан разкриваше във внезапна усмивка здравите си зѳби, порозовели от дѳвкане на бетел. Тая усмивка обаче

беше толкова слаба и мимолетна и, най-вече, обагрена с такава печал, че разведряваше само за миг обичайното му сериозно изражение.

— А вие внимавате ли за себе си, доктор сахиб?

— Разбира се. При това аз изпълнявам професионалния си дълг.

— Не се тревожете, доктор сахиб. Аз съм силен. При това и аз изпълнявам дълга си.

По това време бях поставил вече и самия себе си почти под карантина и преглеждах само спешни случаи. За да избегнем всякакви подозрения, по предложение на капитана бе съобщено, че съм настинал и се чувствам неразположен. Престанах да ходя в трапезарията и храната ми носеха в кабината. Трудно беше наистина да се освободя от чувството на горчивина, което изпитвах вечер пред самотната си вечеря, когато до слуха ми долитаха музика и шум от танцуващи крака на палубата над главата ми. Колко малко знаеха за опасността там горе, сред трескавия водовъртеж на забавленията! Веднъж дори се сетих за разказа на Барби д'Оревили „Бал с маски“, за бала, уреден от френския крал в Авиньон, където се оттеглил неговият двор, за да се спаси от чумата в Париж, и в разгара на веселбата, когато всички свалили маските си, сред гостите се оказал един слаб мъж, чието пламнало лице носело безпогрешните белези на Черната смърт. С мъчителна болка наблюдавах себе си и търсех първите признаци на болестта, но не от страх — колкото и странно да изглежда, бях така обременен от отговорностите си, че мислех много малко за личната си безопасност — а поради някакво странно равнодушно убеждение, че непременно ще се заразя, и то фатално, разбира се, защото не съм бил ваксиниран като дете. Обхванат от нарастващо напрежение, аз проклинах бавността на парахода — оная бавност, която преди ми бе доставяла такова задоволство. Макар че плавахме с пълна пара, Коломбо, най-близкото пристанище, се намираще на осем дена път.

Докладвах на капитана по два пъти на ден. Неговата тревога без съмнение далеч надхвърляше моята, но възрастта и навикът да командва му помагаша да се владее. След като изслушваше това, което имах да му кажа, той кимваше веднъж-дваж с глава, и ме заглеждаше с измъчени гневни очи, сякаш виждаше не мене, а директорите на параходната компания там, в далечния Ливърпул. После, преди да ме освободи, изричаше като че ли насила кратко насърчение:

— Добре. Хубаво си гледате работата. Поддържайте темпото.

Но дали можем да го поддържаме? През следващите четиридесет и осем часа най-напред един, а после още трима от огнярите, които представляваха „съмнителни случаи“ през миналата нощ, се присъединиха към останалите болни. Сега общият им брой стигна четиринадесет. А един от първите болни изпадна в безсъзнание и можеше да умре всеки час. С това ново бреме не ми оставаше нито минута за сън: по-голямата част от деня и цялата нощ трябваше да прекарвам в лазарета. А серангът беше винаги там, бдящ и безмълвен под нощните звезди.

Как да опиша успокоението, което сякаш преливаше в мен от него, застанал там, замислен и тъжен, неясно очертан край перилата, скръстил дълги ръце върху голите си гърди, неподвижен като статуя? Една сребърна свирка — символ на поста, който заемаше — висеше на верижка на мускулестия му врат. Тропическата луна на кадифеното небе подчертаваше още повече дълбоките бръчки на лицето; то, въпреки скритата сила, която излъчваше, сякаш беше изрязано от абанос. Когато някой от болните изпъшкваше, той се приближаваше безшумно, за да облекчи страданието му. После се връщаше на старото си място и скръстваше ръце; а корабът — пращинка, откъсната от земята и запокитена в океана — се носеше бавно все напред и напред.

Хасан не обичаше да говори, но през дългите часове на нощни бдения успях постепенно да науча част от неговия живот. Бил роден в Пенджаб, откъдето родителите му, яки пастри-патанци, дошли в Южна Индия. Там, както мнозина други от крайбрежието, решил да стане моряк, макар че бил още дете. И плавал по морета и океани цели четиридесет години, от които последните петнадесет на борда на „Ранаганджи“. Ето защо не беше никак чудно, че Хасан гледаше на парахода като на свой дом. Въсъщност той нямаше никакво друго убежище, нито семейство или приятели из просторите на Индия. А възеното кълбо, което бе паднало върху него от главната мачта, обезобразило лицето му така, че завинаги се отказал да мисли за жени.

Хасан беше мюсюлманин; въпреки това в неговата душа имаше неща много по-други от онова, което учеха различните секти — някаква вяра, внедрена от пречистващия вечерен вятър, красотата и самотата на морската стихия, от вълните, които се блъскат в сивите скали и осеяните с палми брегове, от синкавобелия сняг по върховете на далечните планини, от разкошната джунгла, над която се издигат

изпарения при залез-слънце, от тайнственото очарование на приближаващата и отдалечаваща се суша.

През живота си Хасан не беше придобил нищо: нито имущество, нито пари; онова, което притежаваше, се намираще в куфара му и навярно не струваше повече от няколко рупии. Мисълта за това ме измъчваше и веднъж, обхванат от неуместното съчувствие, възкликнах:

— Хасан, ти полагаш такива огромни усилия в този спешен случай, че компанията трябва да ти плати специално възнаграждение.

Серангът смръщи в недоумение чело. Настъпи продължително и неловко мълчание, нарушавано само от глухия шум на корабното витло и мъчителното тежко дишане на болните. Най-последно той отговори:

— Каква е ползата от парите за човек, чиито желания са задоволени? Аз се чувствам напълно щастлив от онова, което имам, доктор сахиб.

Очевидно Хасан беше съвсем искрен, не помисляше дори за някаква отплата и гледаше с аскетично презрение на всякакви лични материални облаги. Парите не го интересуваха, той винаги говореше за тях с пренебрежение. Не познаваше нито едно от ония трескави желания, които са неразривно свързани с парите. В замяна притежаваше смелост, самообладание и вяра. Хората, сред които работеше, живееха като бедняци и умираха като бедняци. Той просто беше свикнал да не мисли за утрешния ден.

Застанал до него така в ясната лунна светлина, почувствах внезапна странна болка. В сравнение с това чисто простодушие земните ценности изведнъж ми се сториха съвсем незначителни и жалки. В салона, бляскаво осветен от цветните електрически глобуси, току-що бе започнала шумна забава. Високите гласове и изблиците на смях, острият шум от отпушването на бутилките шампанско и звуците на джаза, които прииждаха на бавни вълни, още повече засилиха у мен чувството, че човешкият род е жертвал духовното заради плътта, че е загубил всякаква добродетел, че се ужасява при мисълта за някакво по-голямо усилие и търси самодоволното спокойствие, което може да се купи със злато.

Анализирайки личните си стремежи за бъдещето, страстното си желание да спечеля слава и пари, почувствах, че ме обхваща таен срам.

Обърнах гръб на шумното веселие и от млечнобелия небесен свод, от шепнештата самота на нощта, до мен долетя ехо от безсмъртните думи: „О, вие, които нямате достатъчно вяра! Не се плашете, когато си казвате: Какво ще ядем? Или: Какво ще пием? Или пък: С какво ще се облечем?“.

На другия ден двама от болните умряха. Хасан лично съши погребалните савани и с пресипналия си дълбок глас прочете кратък пасаж от „Рамаяна“, преди обвитите в корабно платно тела да бъдат спуснати в полунощ в морето с тежести, привързани на краката.

Нови заболявания не се появиха. И една седмица по-късно в жълто-зелената светлина на ранното утро ние хвърлихме котва в Коломбо; пристанищният лекар и официалните чиновници се качиха на палубата и скоро всички формалности бяха изпълнени. Преди някой от пасажерите да се събуди, жълтият флаг беше спуснат и болните бяха откарани в болницата. Някои от тях проявяваха вече признаци на оздравяване, но трима омаломощени и в несвяст, покрити цели с гноящи рани, бяха отнесени до носилката като деца от самия Хасан. Докато наблюдавахме заедно как плоскодънната лодка подскача по вълните към брега, видях, че мургавото лице на серанга бе мокро от сълзи.

Пътуването през Бенгалския залив беше кратко и без произшествия. Едва бях успял да възстановя силите си и да се уверя, че епидемията наистина е ограничена, когато прекосихме тинестите плитчини на Хугли и пуснахме котва до кея на Калкута. Пристигането ни бе ознаменувано с общо веселие; ревяха сирени, във въздуха плющяха знамена, вдигаха се последните наздравници, а палубите бяха задръстени от хора, които махаха с ръце и крещяха към приятели, дошли да ги посрещнат на пристанището. Неочаквано чух до себе си познатия писклив глас на мис Джоуп-Смит.

— О, погледнете, погледнете, Рони! Ето го пак оня смешен човек.

Отново проследих погледа ѝ. И отново обектът на техния смях се оказа Хасан, застанал там долу, в трюма; в този момент той разковаваше летвите на люка, през който щяха да разтоварят багажа, и ниската му набита фигура с дълги размахани ръце изглеждаше отгоре по-къса и по-комична от всеки друг път.

„Ловджийката от Челтънхъм“ се обърна цяла, насочила остроумието и очарованието си към мене.

— Къде го държахте през целия път, драги докторе? В специална клетка?

Не ѝ отговорих веднага, като си мислех за благородното величие на серанга.

— Да... в известно отношение... в нещо като клетка. Но не ви ли се струва странно, мис Джоуп-Смит, че всички животни бяха въвн от неговата клетка?

Стараех се да говоря съвсем спокойно, макар и да ми се струваше, че просто ще се задуша. Обърнах се рязко, слязох долу в кабината си и заблъсках бясно юмруци по дървената стена.

---

[1] Парс — зороастрийци — огнепоклонници в Западна Индия, дошли от Иран. — Б.ред. ↑

ГЛАВА V

Отново Шотландия и типичното шотландско време — тъжен контраст на слънчевите небеса и благоуханните зефири на тропика. Аз стоях в дъжда, шибан от силния ослепителен вятър на малката железопътна гара Дъндоналд, и се питах дали да взема кола. Кесията ми забраняваше това, достойнството ми го налагаше — и не само достойнството, но и новото ми положение.

Най-после направих знак на червендалестия кочияш с дълго зелено палто, застанал до оплутия от мухи файтон, който красеше изхода на гарата.

— Колко искате до селото Танокбре? Домът на доктор Камерън.

Старият Джорди, който ме наблюдаваше от няколко минути внимателно, но прикрито, се приближи предпазливо. В него нямаше ни следа от южняшката припряност, никакви възклицания и глупости от рода на „Кола, сър?“. Той знаеше добре своята цена — Стария Джорди — и никога не се продаваше за по-малко.

— Колко багаж имате? — отклони отговора той, макар че багажът ми се виждаше ясно — един обикновен куфар на земята и черна, съвсем нова чанта, която бях стиснал здраво с дясната си ръка. После добави: — Навярно сте новият помощник на доктора?

— Точно така.

— В такъв случай два шилинга за вас, докторе.

Той наблегна лукаво на титлата, но не успя да замае главата ми и му казах строго:

— Искам да мина по прекия път — така му казах аз, който никога не бях идвал в Танокбре, — а не по обиколния, който ми предлагате.

— Господ ми е свидетел... — запротестира Джорди.

Последва оживен спор, в края на който постигнахме компромис с проява на добри чувства и от двете страни — един шилинг и „цената“ на пинта^[1] бира.

Куфарът бе хвърлен на покрива, Стария Джорди се покатери с ревматичните си крака на капрата и ние се понесохме с друсане по

каменистия път през голото поле.

В края на плаването капитан Хембл беше настоял да остана при него на „Ранаганджи“, но същевременно ме бе посъветвал откровено да не се съглася, защото знаеше от опит, че рутинната работа на парахода бе превърнал мнозина енергични и амбициозни млади лекари в лениви и затъпели корабни доктори. Капитанът се бе държал много мило с мене, а в Калкута ме беше водил няколко пъти на брега, за да обядваме в „Гранд хотел“ и да разгледам забележителностите — големите храмове и потъналите в злато дворци, гъмжащите от народ пазари, из които се скитаха на воля свещени животни и опустошаваха безнаказано сергиите, разкошните ботанически градини, пълни с екзотични цветя и птици, и ужасните плаващи площадки за изгаряне на мъртвците — салове, с каквито бяха осяяни водите на Хугли. Всичко това ме беше очаровало и събудило в мен копнеж да опиша в книга впечатленията си от тия вълнуващи гледки. Но аз съзнавах отлично здравия смисъл на предупреждението на Хембл и когато чух от един състудент, че в Танокбре имало свободно място за помощник („Не е нещо особено, трябва да имаш предвид... Обикновена лекарска практика в провинцията... А и той е труден човек, старият Камерън, макар и с рядко добро сърце...“), реших, не без колебание, да напусна парахода.

И ето сега седях полупрегърбен в това допотопно превозно средство на четири колела, което трополеше по калдъръма на едно селце в Западна Шотландия. Към средата на улицата завихме надясно и поехме по алеята на Ардън Хаус — масивна белокаменна сграда с пристройка отстрани за коли и полукръгла равна площ с морава пред фасадата.

Дъждът валеше като из ведро, когато изтичах по стъпалата и позвъних. След минута вратата се отвори и пред мен застана икономката, слаба жена на средна възраст, облечена цялата в черно. Косата ѝ беше грижливо прибрана, а самата тя беше безукорно чиста; бледото ѝ лице изразяваше самоувереност и авторитет, примесени с известна, сякаш неосъзната добросърдечност. Изобщо приличаше на човек, който изпитва страшно желание да се усмихне, но се ужасява при мисълта, че това може да се сметне за лекомислие, което би унижило собственото ѝ самоуважение.

Жената ме оглежда няколко секунди — мене, чантата и шапката ми, дори и обувките ми; после вдигна леко вежди при откритието, че си бях позволил разкоша да наема кола.

— Вие сте взели файтон? — издума тя сурово, сякаш бях пристигнал в царствена каляска, теглена не от една кранта, а от четири охранени коня. Последва мълчание. — Е, най-добре ще сторите да влезете. Не забравяйте да си изтриете краката.

Изтрих послушно краката си и влязох с чувството, че съм започнал зле.

— Докторът отсъства — уведоми ме жената. — Горкият човек, просто без крака остана, откакто си отиде старият помощник. О, той не беше добър — не, ни-и-как не беше добър! — И след като поклати леко глава, сякаш искаше да каже, че според нея и аз няма да струвам много повече, ме остави като закован на килимчето пред камината.

Все пак успях някак да се усмихна. После огледах голямата удобна стая — очевидно това беше трапезарията — със завеси и турски килим в топъл червен цвят, пламтящ огън в камината и мебели от солиден махагон. Слава богу, нямаше неизбежните момини сълзи! На бюфета бяха поставени голяма фруктиера с ябълки, огромен поднос с бисквити и една четвъртита бутилка уиски. На стената нямаше нито картини, нито фотографии, а само... три жълти цигулки! Да, добре, една приятна за живеене стая. Аз се топлех с удоволствие пред буйния огън, когато вратата се отвори шумно и влезе доктор Камерън.

— Чудесно — рече той, без да ми подаде ръка и без предисловие, — вие си греее гърба, докато аз работя до припадане! Дявол да го вземе! Струва ми се Стърк бе казал, че ще пристигнете тая сутрин. — После кресна: — Джанет! Джанет! За бога, донесете ни чай.

Камерън беше човек на средна възраст, не много висок и с лице, добило светлокеремиден цвят от шотландските ветрове и шотландското уиски; посивялата му войнствена брадичка беше опръскана с дъждовни капки. Стоеше леко приведен, така че главата му бе издадена напред, в агресивна поза; носеше гети, плюшени панталони и голямо торбесто яке от избелял зеленикав туид, чиито джобове бяха натъпкани до пръсване с какви ли не неща — от ябълки до каучукови катетри. От него лъхаше силно на лекарства, карбол и серт тютюн.

След като окупира три четвърти от мястото пред огъня, той ме разгледа с приведена настрана глава и внезапно попита:

— Издръжлив ли сте? Имате ли здрави дробове и крака?

— Надявам се.

— Женен ли сте?

— Още не.

— Слава богу! Свирите ли на цигулка?

— Не.

— Нито пък аз. Но умея да правя цигулки. Пушите ли лула?

— Да.

— Хм! Пиете ли уиски?

Този разпит бе започнал да ме ядосва. „Никак не ми харесваш — помислих си аз, като наблюдавах странната му фигура, която нямаше нищо общо с представата за благородната лекарска осанка. — И никога няма да ми се харесаш!“ Отговорих му намръщено:

— Пия каквото ми се иска и когато ми се иска!

По дяволитото лице на Камерън пробяга усмивка.

— Можеше да бъде и по-лошо — промърмори той и добави: — Седнете и си изпийте чая.

Джанет беше подредила масата бързо и безшумно — кейк, маслени кифли със стафида, препечен хляб, конфитюр, домашно приготвена пшеничена питка и сирене — а след малко заедно с чайника донесе огромна чиния със студена шунка и яйца на очи.

— В тая къща няма безделници — рече Камерън, докато наливаше чая. Забелязах, че има хубави ръце, с твърда кожа, но гъвкави. — Сутрешна закуска, обед, чай следобед и вечеря — проста и обилна храна. Ние караме помощника си да работи здраво, но ако нямате нищо против, не го държим гладен.

Бяхме вече преполовили вечерята си, когато Джанет влезе с нов чайник гореща вода и едва сега проговори с безстрастен тон:

— От половин час ви чака един човек: младият Лаклан Макензи, оня, който има чифлик по пътя за Инвербег.

Камерън задържа във въздуха парчето овесен сладкиш и изрече любимото си проклетие.

— Дявол да го вземе — викна той. — А аз тая сутрин бях в Инвербег и минах край неговата врата! Какъв глупак! Обзалагам се, че детето е болно от дни. Но нима всички тия хора смятат, че съм

направен от камък? — Внезапно той млъкна. После с въздишка, която изглежда даде отдушник на цялата му възбуда, добави с променен глас: — Добре, Джанет. Добре. Доведи го тук.

Момент след това Макензи застана на прага с шапка в ръка — беден дребен арендатор с неспокоен вид, крайно смутен от обстановката и ужасно уплашен от въпросителния поглед на доктора.

— Пак момчето, докторе — промърмори той, като мачкаше шапката си. — Жената мисли, че е дифтерит.

— Откога се чувства зле, Лаклан?

— От два дена, докторе, но не смятахме, че е дифтерит...

— Да, да, Лаклан. Дифтерит! Точно така, точно така! — Последва мълчание. — Как дойде?

— Пеша, докторе, не е толкова далече.

Не било далече! От Инвербег до Танокбре беше седем мили.

Камерън потърка бавно бузата си.

— Добре, Лаклан. Не се тревожи. Върви сега с Джанет да изпиеш чаша чай, докато приготвят кабриолета.

Човекът излезе и в стаята настъпи мълчание. Камерън замислено бъркаше чая си. След малко каза почти с извинение:

— Не мога да се държа сурово с тоя беден дявол. Това е слабост, която просто не съм в състояние да преодоля. Той ми дължи за последното раждане на жена си, обаче никога няма да ми плати. Но сега ще извадя кабриолета, ще мина седем мили, за да прегледам детето и ще пропътувам обратно същото разстояние! И какво, мислите, ще отбележа в сметката му? Един шилинг и седем пенса — ако не забравя. Но какво значение има дали ще забравя? Той няма да ми даде нита едно пени. О, дявол да го вземе! Какъв живот за човек, който обича цигулки.

Последва ново мълчание. След малко се осмелих да предложа:

— Да отида ли вместо вас?

Камерън отпи голяма глътка чай. Дяволитото пламъче отново се появи в очите му.

— Виждам, имате чудесна нова черна чанта, там на канапетото, съвсем нова и лъскава, със слушалка и всички тия модерни инструменти, хубави и съвършени! Нищо чудно да изгаряте от желание да ги използвате. — После ме погледна право в очите. — Добре, можете да отидете. Но нека да ви предупредя, моето момче, че

в практика като моята не чантата, а човекът е важен! — Камерън стана. — Вървете тогава, а аз ще прегледам пациентите в кабинета. Но за всеки случай вземете малко антитоксин. Ще го намерите на дясната полица в задната стая. Ето. Ще ви покажа. Не искам да минете седем мили, за да откриете може би някакъв тежък случай на дифтерит и да се връщате за медикаменти.

Кабриолетът ме чакаше пред предната веранда. Лаклан седеше вече на задната седалка, а Джеми, кочияшът, стоеше с мушама в ръце. Тръгнахме във влажната нощ, сподирени от ревящия вятър. В селото валеше силно, но когато прекосихме моста и се закатерихме по хълма, дъждът се превърна в порой. Бурята шибаше в лицето ни с бясна сила.

За петнадесет минути се измокрих цял; шапката ми просто тежеше от вода, по врата ми се стичаха струйки, а от скъпоценната ми чанта, която държах на коленете си, се издигаше пара като от мокър тюлен. Щеше ми се да прокълна и времето, и професията си, и самия Камерън. Но стиснах зъби и не казах нищо.

Пътуването беше лошо, много лошо. Пътят бе тъмен, а фенерите на кабриолета бяха така опръскани с кал, че Джеми едва успяваше да задържи коня в права посока. Далеч вдясно, зад елхова горичка, мъждукаха светлините на Дарок, мътни и враждебни, а наляво, изтегната като туловището на огромен звяр, лежеше безформената маса на Ардфиланските хълмове. Пътувахме мълчаливо сред смолисточерния мрак и дъжда. След известно време до слуха ни долетя пляскане на вода в някакъв невидим бряг.

— Езерото! — обясни Джеми. Това бяха единствените думи, произнесени по пътя.

Тъмното шосе се виеше вече край гневните води на скритото в мрака езеро. Три мили по-нататък завихме рязко наляво и най-после спряхме пред някакъв малък чифлик, в който светеше само един прозорец — самотен и загубен сред огромната мокра пустош.

Слязохме от кабриолета и жената на Лаклан ни отвори вратата. Тя приличаше на момиче въпреки безформената престилка от зебло и грубите обуца. На шията ѝ бе паднала небрежна къдрица, а очите се открояваха тъмни и младежки на загриженото бледо лице. Тя ми помогна мълчаливо да съблека мокрото си палто; после, все така безмълвно, ми посочи с тревожен поглед кухненското легло.

Приблжих се до него, шляпайки с калните си обувки по каменния под.

Едно тригодишно момченце се мятеше под единственото одеяло; челото му беше потънало в пот, а лицето бе станало мораво от мъчително дишане. Поисках лъжичка, но не я използвах; само натиснах с пръст езика на детето. Да! Цялото гърло беше покрито с дебела, зеленикавобяла ципа. Дифтерит!

— Направих му малко каша, докторе — промърмори майката, — но изглежда, че не я... че не я харесва.

— Детето не може да преглъща — обясних ѝ аз. Гласът ми прозвуча студено, дори сурово поради нервността ми.

— Зле ли е, докторе? — прошепна тя с ръка на гърдите.

„Зле! — помислих си аз и заопипвах пулса на детето. — Тя дори не съзнава колко е зле!“ Наведох се и прегледах малкия основно. Нямаше никакво съмнение — детето умираше. „Колко е ужасно — казах си аз неволно, — че това е първият ми случай!“

Приблжих се до чантата си, отворих я и напълних голямата спринцовка с 8000 единици противодифтеритен серум. Детето едва чуто простена, когато иглата потъна в бедрото и серумът започна да прониква бавно в тялото. Отидох до огъня, за да спечеля време. Джеми и Лаклан бяха вече влезли в стаята, защото това бе единственото топло място в къщата. Стояхме до вратата. Усещах очите им върху себе си, бдителни и очакващи, като очите на ужасената майка. Аз бях центърът на вниманието в това бедняшко помещение. Те се надяваха да сторя нещо за детето.

Какво трябваше да направя? Знаех много добре какво е необходимо. Но се страхувах. Върнах се при леглото. Детето беше още по-зле. До половин час, преди серумът да почне да действа, то щеше да умре от задушаване. Обхвана ме още по-голям страх. Трябваше да взема решение. Сега — веднага — или щеше да стане късно.

Обърнах се механично. Чувствах се толкова млад, толкова неспособен и неподготвен да се боря срещу смъртта, която нахлуваше в стаята. Заговорих с глух глас:

— Момчето е болно от дифтерит. Ларинксът му е блокиран. Остава да се направи само едно: да се оперира. Да се отвори дихателната тръба под мястото, което е блокирано.

Майката закърши ръце и изпищя:

— О, не, докторе, не!

Обърнах се към Джеми.

— Постави детето на масата.

За миг Джеми се поколеба, после се приближи до момчето, което беше почти в безсъзнание, и го вдигна на грубата чамова маса. В този момент се обади Лаклан:

— Не мога да понеса това! Не мога да го понеса — изписка той слабо и се огледа наоколо, сякаш за да се извини някому. — Ще изляза и ще отведа коня в обора.

И изтича с плач навън.

Междувременно майката се беше съвзела. Бледа като смъртник, с болезнено стиснати ръце, тя ме погледна.

— Кажете какво да сторя и ще го направя.

— Застанете там и дръжте здраво главата му назад.

Намазах врата на детето с йод. После взех чиста кърпа и я поставих върху изцъклените му очи. Случаят вече не позволяваше никаква упойка; лудост би било да мисля за това. Джеми държеше петролната лампа. Стиснах зъби и взех ланцета. Направих разрез с твърда ръка, но чувствах, че краката ми треперят. Дълбок разрез, и все пак недостатъчно дълбок. Трябваше да срежа смело и още по-дълбоко и същевременно да внимавам за вратната вена. Ако прережех тая вена... Разширих отвора, като използвах тъпата част на скалпела, и затърсих отчаяно белезникавия хрущял на трахеята. Събудено от болката, детето се замята като риба в стегната мрежа. Господи! Нямах ли най-после да го намеря? Бях се объркал ужасно, бях объркал всичко — съзнавах това ясно — и детето щеше да умре; щяха да кажат, че съм го убил. Проклинах се мислено. По челото ми изби пот, защото неочаквано се бях сетил за пророческите думи на Макюан: „Вие никога няма да станете хирург“.

Дишането на детето беше вече ужасно — съвсем слабо и нередовно; малкият му гръден кош хъркаше и стенеше при всеки мъчителен и безполезен опит да поеме въздух. Вратните вени бяха набъбнали, гърлото беше моравочервено, а лицето почерняло. „Няма ни минута за губене! — помислих си аз. — Детето е свършено, а с него и самият аз.“ В продължение на един мъчителен момент си представих всички операции, които бях виждал, представих си студената операционна зала, където всичко се вършеше с идеална прецизност;

какъв ужасен контраст с мятащото се задъхано дете, което умираше сега под ножа ми върху кухненската маса при светлината на петролната лампа, докато във бурята бушуваше и ревеше. „О, Господи — молах се аз, — помогни ми, помогни сега!“

Усетих, че очите ми се замъгляват. Сякаш потъвах в някаква огромна празнота. И тогава, неочаквано, крехката белезникава тръба се появи под моя дирещ нож! Срязях я бързо и детето престана да се задушаваше. Чух как през отвора мина силна струя пресен въздух, после втора, после трета струя. Посиняването изчезна, пулсът започна да се нормализира. Обхванат от някаква ужасна реакция, аз почувствах, че ще припадна. Не смеех да се помръдна и седях с наведена глава, за да скрия парливите сълзи, които бликнаха от очите ми. Бях успял! О, господи, най-после бях успял!

След малко поставих тънката сребърна канюла^[2] в дихателната тръба. Измих кръвта от ръцете си и пренесох детето обратно на леглото. Температурата беше спаднала с един градус и половина. Седнах и се залових да почистя канюлата от слузта, като наблюдавах с особен и смирен интерес детето; разглеждах внимателно лицето му, което не беше вече чуждо за мене.

От време на време майката подсилваше огъня; движеше се из стаята безшумно, като някакъв дух. Джеми и Лаклан спяха на горния етаж. В пет часа сутринта инжектирах още 4000 единици серум. В шест детето спеше, вече много по-спокойно. В седем станах и разкърших рамене.

— Надявам се, че е спасено — рекох аз усмихнат и обясних на майката как да почиства тръбичката. — До десетина дни ще бъде съвсем здраво.

В очите на жената не се четеше вече ужас, а само благодарност — трогателна и безмълвна, като признателността на някакво няма същество към бога.

Впрегнах коня и докараха кабриолета. Всички изпихме по чашка чай на крак. Дъждът беше спрял отдавна. В седем и половина потеглихме с Джеми, освежени от прекрасното бледо утро. За моя изненада Джеми не беше вече мълчалив; все намираше повод да каже по някоя дума — топла, приятелска дума, която галеше благотворно слуха ми.

Наближаваше девет часа, когато уморен, брадясал и стиснал здраво окаляната чанта, влязох с несигурна крачка в трапезарията на Ардън Хаус. Камерън беше вкъщи; изглеждаше свеж като роза и си тананикаше тихо през зъби някаква мелодия; имаше навик да тананика сутрин, докато инспектираше чинията с бекона и яйцата.

Сега ме огледа внимателно и още преди да отворя уста, рече с дяволито пламъче в очите:

— Има едно нещо, за което трябва да ви поздравя. Вие успяхте да изтриете лъскавината на лекарската си чанта!

---

[1] Пинта — мярка за течност (0,56 л.). — Б.ред. ↑

[2] Метална тръбичка, която се употребява при операция на запушена трахея, за да се поддържа въздушната струя. — Б.пр. ↑

ГЛАВА VI

С настъпване на пролетта селото загуби неприветливия си вид. Въздухът беше мек, по небето се стелеха пухкави рунести облаци, градините около къщичките бяха изпълнени с дъха на орлов нокът и жуженето на пчелите, по хълмовете пъплеха блеещи стада агнета; всичко това превърна Танокбре в прекрасно селище. Планинските рекички гъмжаха от пъстърва, която аз преследвах с настървението и неуморимостта на истински рибар. Бях щастлив в работата си и се привързвах все повече към моя грубоват по-стар колега, а когато понякога имах свободен ден, бързах към Глазгоу, за да видя момичето, което не можех да забравя и което продължаваше да следва медицина. Бях успял дори да спечеля мъничко от благоразположението на нашата спретната и придирчива икономка, когато, за нещастие, бях въввлечен в един сериозен и крайно мъчителен спор.

През май в околността избухна епидемия от скарлатина в особено остра форма и засегна главно децата в селото, без тенденция да стихне по обикновения начин. Тъй като дните минаваха, а броят на пациентите се увеличаваше постоянно, въпреки всичките ни усилия да излекуваме болните и да ограничим епидемията, аз загубих търпение и реших, че трябва да открия основния източник на заразата. Имаше някакъв определен фактор, който разнасяше болестта, и се заклех да го открия.

Още в началото разбрах, че не мога да очаквам почти никаква подкрепа от страна на местните здравни власти. По това време главен лекар на графството беше доктор Сноди, твърде самомнителен човек, който живееше в съседното градче Ноксхил. Този „знаменит“ лекар не беше от планинските части на Шотландия, а от граничните области, но се бе оженил в Ноксхил за богата, малко по-възрастна от него вдовица. След женитбата беше си поставил за цел да стане близък с „най-добрите“ семейства в графството. Носеше жакет и имаше закрито купе. На службата си бе почнал да гледа като на синекурна длъжност и не се тревожеше, че получава по петдесет лири годишно, освен заплатата, без да полага никакви усилия да ги заслужи.

Имаше нещо общо във всичките случаи на скарлатина, които срещнах, и то беше, че млякото идеше от чифлика Шохед, недалеч от Танокбре. Колкото повече мислех за това, толкова повече се убеждавах, че млякото от Шохед е разсадник на епидемията. Доказателства, разбира се, няхах, а само хранех подозрения, но това беше достатъчно да ме накара да действам. Сутринта на следващия вторник, когато минавах край чифлика, спрях кабриолета и влязох в двора.

Стопанството беше хубаво и спретнато, с бели варосани сгради, покрити с пълзящи рози, които вече бяха почнали да цъфтят. Всичко, докъдето стигаше окото, беше изрядно: дворът подреден, постройките солидни, а околните ниви обработени от усърдна и грижлива ръка.

Не беше никак чудно следователно, че Роб Хендри се гордееше толкова с това чудесно стопанство и с породистите си еърширски стада, които му носеха често награди на местните изложби. Познат сред населението като „Шохед“ по името на чифлика си, Роб беше забележителен човек — едър, здрав мъж, със сивочервеникава коса. В живота на Шохед съществуваха само две неща: чифликът, който бе добил по наследство от баща си, и младата му съпруга Джийн, за която се беше оженил наскоро и която, въпреки цялата си суровост, обожаваше открито.

Множество сплетни се разнасяха от уста в уста в Танокбре за чувствата на Шохед към младата му жена, която беше от скромен произход и е била доячка в собствената му ферма, преди Роб да сложи пръстен на ръката ѝ. „Няма по-голям глупак от стария глупак!“ — обичаха да се шегуват приятелите му. Но Шохед не се тревожеше от тия сплетни и пренебрежително щракаше с пръсти — обичаен негов жест — пред очите на местните клюкари.

Когато почуках на боядисаната в яркозелен цвят врата, отвори ми самата Джийн и поклати усмихната глава при моя въпрос.

— Не — отвърна тя. — Роб не е в къщи. Отиде на пазара в Ардфилан с няколко телета. Ще се върне чак следобед.

Беше хубава женичка, новата господарка на Шохед, закръглена и енергична, с розови бузи и чудесна медночервена коса, прибрана умело зад ушите. Не повече от двадесет и три годишна, тя имаше едновременно и невинен, и предизвикателен вид. Късата ѝ шотландска пола разкриваше раираната фуста, а под грубите, домашно плетени чорапи се очертаваха добре оформени глезени; ръцете ѝ бяха хубави и

здрави, с навити над лактите ръкави. Докато я наблюдавах, застанала така на фона на това добре гледано стопанство, съмненията ми започнаха да се разсейват.

— Значи, Шохед не е вкъщи — рекох аз, за да спечеля време.

— Не — отговори тя, — но ще се върне към четири часа. Ще дойдете ли пак, или искате да му оставите някаква бележка?

Аз се поколебах.

— В действителност, мисис Хендри, аз идвам по една твърде неприятна работа. Тая епидемия на скарлатина... Както знаете, продължава да се шири и аз открих, че във всички случаи... как да кажа... млякото идва от Шохед. Искам да бъда съвсем откровен с вас. Бих желал да направя едно малко изследване и да проверя дали случайно заразата не се крие тука.

Въпреки мекия ми тон откровеното ѝ изражение изчезна. Лицето ѝ потъмня и тя отметна назад глава.

— Епидемията! — възкликна възмутено младата жена. — Да я свързвате... с нашето мляко! Слушайте, докторе, ако наистина идвате за това, по-добре е да говорите с господаря.

И без повече думи затвори рязко вратата под носа ми.

Обезсърчен от този неуспех и ядосан на себе си, без да зная защо, аз се върнах при кабриолета и продължих сутрешната си обиколка. Бях почти готов да се откажа от изследването, но в следващата къща, когато открих, че момчето на Прентис, един от моите болни от скарлатина, беше по-зле, а брат му се оплаква от типичните за това заболяване прояви, почувствах, че трябва да изясня работата докрай. И дори на обед, когато се върнах вкъщи, споменах на доктор Камерън за намеренията си. Той ме изслуша и сви уста в знак на съмнение.

— Може да се допусне, че заразата наистина идва от млякото, когато човек ви слуша — рече той бавно. — И все пак не ми се вярва. Шохед е образцов чифлик. — После добави: — Непременно идете и поговорете с него, но внимавайте в думите си. Роб е докачлив дявол и пламва лесно като барут.

Следобед отидох отново в Шохед и почуках на яркозелената врата. Никой не ми отвори и като си мислех, че Шохед може да е в мандрата, прекосих бавно двора, минах край плевните и влязох в помещението за преработка на млякото, но то се оказа празно. Тогава

се отправих към краварника. Животните бяха току-що доведени за вечерното доене.

Облегнах се на вратата и заразглеждах хубавите охранени крави, които, дишайки спокойно, заемаха сами обичайното си място. Дейвид Ор, краварят, или Дейвид — както бе известен в околността — взе трикракото столче, седна до първото животно и започна да го дои.

Наблюдавах като омагьосан Дейвид, който имаше болнав и бледен изглед, а около врата си беше навил парче червен фланелен плат.

Приблжих се предпазливо към него и го поздравих.

Той вдигна към мене простодушните си очи на селяк и каза:

— А, вие ли сте, докторе! Не знаех, че сте тука. Искате ли чаша мляко?

Поклатих глава, без да се усмихна.

— Днес няма да пия мляко, Дейвид. — После посочих с привидна нехайност фланеления парцал и попитах: — Какво ти е на врата?

Дейвид престана да дои и се засмя смутено.

— О, нищо, съвсем нищо. Преди няколко седмици ме боля гърло и още се чувствам малко разнебитен, но всъщност ми няма нищо.

Присвих очи.

— Гърло! — повторих аз като ехо. После попитах бавно: — Имаше ли някакъв обрив — когато те болеше гърло, Дейвид?

— Обрив? — повтори глупаво той. — Какво, за бога, означава това?

Трябваше да му обясня и да го разпитам още по-подробно. После неочаквано спрях очи на ръцете на Дейвид и замръзнах на мястото си. Нямахте защо да търся повече. Отговорът беше написан ясно тъкмо върху тия ръце, които дояха усилено кравата; от тях се лющеха мънички люспици кожа!

Доказателството беше достатъчно. Дребните люспици, не поедри от плява, които неизбежно се появяват след прекарана скарлатина, както и „лошото гърло“, ме бяха убедили напълно, че Дейвид бе преболедувал от скарлатина в лека, ала крайно опасна за околните форма и заразяваше не само млякото, но и виметата на кравите.

Внезапно висок глас наруши мълчанието в краварника:

— Значи пак сте дошли, а? Да шпионирате и да се вретете в работи, които не ви засягат!

Беше Шохед, потъмнял от гняв. Зад него стоеше жена му, враждебно вперила в мене очи. Беше мъчителен момент, но аз чувствах, че не мога да го избягна.

— Съжалявам, Шохед. Не съм дошъл за удоволствие, а защото се налага. — Посочих към ококорения дояч. — Дейвид е боледувал от скарлатина, навярно в лека форма, но достатъчна, за да предизвика цяло бедствие... — Мъчех се да подбирам думите си, без да се вълнувам. — Изглежда, че ще трябва да прекрати работата в мандрата за една-две седмици.

— Какво! — възкликна Шохед, обхванат от изумление и възмущение. — Да прекратя работата в мандрата! Господи, да не сте обезумели?

— Бъдете разумен — рекох меко аз. — Вината не е ваша. Но факт е, че заразата идва тъкмо оттук.

— Заразата! Как се осмелявате, човече, да говорите така? Всички ние тук сме чисти хора.

— Да, но Дейвид...

— Дейвид е не по-малко чист от нас — извика Шохед. — Той боледува известно време от гърло и нищо друго. Сега е много по-добре. Чувате ли, по-добре! Лудост е да искате да спираме работата само заради това.

— Повтарям ви — упорствах аз, като се стараех с всички сили да не загубя търпение, — че той е боледувал от скарлатина. Цялото му тяло се лющи. И тъкмо това заразява млякото.

Вените по челото на Шохед се бяха издули от кръв. Той не можеше повече да се владее.

— Достатъчно! Не желая да ви слушам. Как може да се допусне, че моето чудесно мляко било заразно? То е било и винаги ще бъде хубаво и чисто мляко. Не знаете ли, че ние самите го пием?

И в пристъп на възмущение Шохед грабна черпака и го натопи в млякото. После го вдигна предизвикателно, изпи го наполовина и поднесе останалото на Джийн.

— Ето! — Той захвърли черпака. — Това ще ви увери. И ако кажете още нещо, ще съжалявате горчиво.

Последва мълчание. Разбрах добре наранената гордост на чифликчията, но трябваше да изпълня дълга си. Обърнах се и излязох мълчаливо.

Този следобед отидох у дома на д-р Сноди в Ноксхил и му обясних всичко, като поисках да вземе незабавно мерки в качеството си на официално лице, за да се справим с опасността.

Представителят на здравната власт седеше зад бюрото, опрял върховете на пръстите си едни в други, като ме наблюдаваше над златното си пенсне. Той не обичаше д-р Камерън и очевидно беше доволен, че съм дошъл да го потърся като официално лице.

— Ще разследвам случая, разбира се — рече той покровителствено. — Но, откровено казано, не виждам реални основания за вашето искане. Положителни доказателства липсват — никакъв обрив, никаква треска, нищо освен обикновени подозрения от ваша страна. Не забравяйте, че е крайно деликатно да се затвори предприятието на човек само въз основа на прости предположения.

Лицето ми пламна.

— Предположения? Тоя чифлик е извор на цялата зараза. Готов съм да се закълна в това.

— Нима? — рече д-р Сноди с кисела усмивка. — Добре, добре, ще видим. — Той махна дружелюбно с ръка в знак, че ме освобождава. — До един-два дни ще ви пратя вест.

Бурята, която последва, просто ме изуми. Избухнаха спорове, тъй типични за едно малко селище. Хората вземаха една или друга страна, езиците злословеха и моето предупреждение стана главна тема за разговори в цялата околност.

Поддържан отчасти от съзнанието, че съм постъпил правилно, реших да упорствам докрай. Но в петък през същата седмица получих документ, който наистина ме порази. Беше препис от официална жалба от страна на Шохед, съставена от адвокатската кантора Логак и Логан в Ноксхил, с която чифликчията ме обвиняваше в клевета. С други думи, Шохед ме призоваваше пред съда.

Незабавно занесох на д-р Камерън зловещия документ, написан върху синя хартия; той го прочете мълчаливо.

— Вярвам, че ще успея да се оправдая — промърморих аз. — Вие знаете, че действах добросъвестно.

— Да — отвърна бавно Камерън, — тъкмо това трябва да кажете в съда.

Тия единствени думи на моя шеф представляваха твърде слабо насърчение. Все пак знаех, че старият лекар е на моя страна въпреки цялата си сдържаност. Но дните минаваха и аз схващах все по-ясно положението си; трябваше да се явя пред съда, за да оборя обвиненията и да рискувам репутацията си, която зависеше от съдебното решение. В резултат на всичко това самоувереността ми започна да се изпарява.

Дали заключението ми беше правилно? Дали бях оправдан да постъпя така? Дали мотивите ми се дължаха на това, че обичах много професията си, или пък на някакво упорито желание да докажа, че съм имал право? „Не — повтарях си гневно, — хиляди пъти не!“ Но ожесточението, с което си отговарях на всички тия въпроси, не ме успокояваше много и аз прекарвах без сън цели ноци, обхванат от мъчителна несигурност и възбуждение.

Открих, че някои хора започнаха да ме гледат странно, даже по улиците на Ноксхил. Веднъж д-р Сноди мина с колата си край мене, но съвсем явно избягна да ме погледне, а това показваше, че не мога да разчитам на подкрепа от негова страна.

След известно време мълчанието, което бе настъпило между мен и д-р Камерън по време на обед и вечеря, стана просто нетърпимо.

Късно следобед един ден, когато седях унило в амбулаторията и си мислех с тревога за всичко, което се бе случило и предстоеше да се случи, моят колега влезе със странно изражение на лицето.

— Чухте ли новината? — рече той с тих и сдържан глас. — Разболяла се е. Скарлатина в остра форма. Жената на Шохед, Джейн Хендри.

Останах поразен. После внезапно изпитах някакво ужасно чувство на отмъстително задоволство. Спомних си светкавично предизвикателния жест, с който Шохед й беше подал черпака с млякото.

— Сега сигурно ще се откажат от процеса — рече замислено Камерън. — Казват, че Шохед бил просто луд от тревога. Това е заслужено възмездие.

Продължавах да мълча, като се стараех отчаяно да потисна огромното облекчение, което бе нахлуло в душата ми.

Аз кипях цял от проявата на такъв бездушен бюрократизъм, но трябваше да се примиря. В продължение на двадесет и четири часа не се случи нищо. Тогава на другия ден, по време на обяда, очакваното съобщение ми бе донесено по куриер.

Прочетох го и го подадох на д-р Камерън, който го прегледа, погледна ме под око и въздъхна.

— Тъкмо това можеше да се очаква от нашия приятел Сноди. Но какво бихме могли да сторим? Ако той не иска да вземе мерки, ще трябва да чакаме и да се надяваме, че все нещо ще се уреди.

— А междувременно ще се разболеят още една дузина хора! Не, благодаря — заявих аз с внезапен гняв. — Ако не можем да накараме официалните власти да действат, ще прибегнем до другия начин.

— Бъдете внимателен — предупреди ме д-р Камерън. — Шохед е опасен човек.

— Не по-опасен от млякото си! — И преди Камерън да отговори, излязох от стаята.

Цялата упоритост на моя характер беше излязла наяве. По време на посещенията през този и следващия ден аз съветвах пациентите си предпазливо, но настойчиво да не пият от млякото на Шохед. Въпреки раздражението си и горчивото съзнание, че официалните власти не ме бяха разбрали и всъщност се бяха подиграли с мен, говорех дискретно. Като някакъв млад глупак бях забравил онова, което моят по-възрастен и по-мъдър колега беше предвидил. Хората не запазиха думите ми в тайна, а ги разпространиха със светкавична бързина.

Селото остана поразено от тая вест и въпреки естественото съчувствие към Шохед мнението се промени рязко като ветропоказател при обрат на вятъра. За миг станах закрилник на населението и на общественото здраве в Танокбре. Но аз отклонявах всички поздравления, които хората се стараеха да ми изкажат по време на визитациите, защото вече знаех, че Джийн Хендри е в много тежко състояние. Болестта я беше връхлетяла в крайно остра форма, температурата се качваше непрекъснато и самата тя беше в безсъзнание.

Шохед не позволяваше да я преместят в болницата в Ноксхил и сега мандрата беше затворена, целият чифлик бе изолиран, а кравите се намираха ден и нощ на паша. Д-р Сноди беше уплашен и

разтревожен и посещаваше постоянно болната, а от болницата Ръчхил в Глазгоу бе повикан лекар специалист.

Въпреки всички тия мерки Джийн Хендри отиваше все по-зле. В неделя се чу, че вече е към края си и над Танокбре надвисна някакво безмълвие, много по-дълбоко от типичната за празничните дни тишина. Двамата с Камерън мълчахме. Надвечер, когато слънцето залязваше в море от светлина зад Уинтън Хилс, в дневната влезе Джанет. С безстрастно лице и скръстени на гърдите ръце тя рече глухо:

— Всичко е свършено. Джеми току-що ми съобщи. Джийн Хендри умряла.

Продължихме да мълчим. Аз извърнах глава. Отвън долетя тържественият и тъжен звън на камбана.

Шест седмици по-късно срещнах Шохед за първи път след разправията ни в краварника. Чифликчията, застарял и сломен от загубата, се връщаше от гробищата, които се намираха на склона на хълма зад селската църква. Спрях се смутен сред пътя, Шохед също се спря, като автомат. Очите ни се срещнаха; по лицата на двама ни се четеше съзнанието за онова, което е могло да бъде — страшното съзнание, че неговата съпруга можеше все още да бъде жива и здрава, а не да лежи в тесния си гроб.

От бледите устни на Шохед се изтръгна някакво стенание, после той протегна бавно ръка и стисна моята, продължително и конвулсивно.

ГЛАВА VII

Една привечер, когато посещениято в кабинета беше съвсем слабо и аз прелиствах лениво „Уест Хайланд Адвъртайзър“, на прага застана висок слаб човек с развалени зъби и кичур жълтеникава коса на плешивата си глава. Беше Дугъл Тод, селският дърводелец и художник.

— Надявам се, че не ви безпокоя, докторе — започна Тод тъжно и с престорено смущение, като говореше с такъв акцент и на такъв диалект, че трябваше просто да се замислям над някои думи. — Отбих се при вас, за да поприказваме за моята бедна майка. — Той поклати глава и сведе очи, после обясни: — Виждате ли, майка ми е слаба жена и твърде стара; може да не ми вярвате, но е над осемдесет години. И редно е от време на време да се съветва с лекар. Самият аз държа на това, защото я обичам. Пък и взех, че я застраховах в едно-две дружества и затова се налага по-често да се преглежда... Та се питах, докторе... — гласът му стана още по-доверителен и мек, — дали не бихте ѝ хвърлили едно око за половин хонорар, като имате предвид, че майка ми е бедна старица, а самият аз се чувствам толкова зле и отпаднал... Още повече че вие сте само помощник тука.

Погледнах втренчено моя унил посетител, объркан от необикновеното му предложение.

— Ще си помисля — отговорих накрая, понеже реших да поставя въпроса пред Камерън тая вечер.

— Добре, добре — съгласи се Тод. — Помислете си, докторе. Ще направите едно добро дело за бедната старица, нали разбирате.

Той се повъртя още минута из стаята с печален израз; после забеляза, че вечерта е много студена, оголи лошите си зъби в усмивка и повлече крака навън.

На вечеря Камерън отговори категорично на моя въпрос:

— Не! В никакъв случай. Ако старата дойде сама за ревматизма или за бронхита си, това е друго. Не ѝ вземайте нищо. Съвет и лекарства — безплатно. Помнете, че тя ще ви предложи да плати с няколкото жалки монети от кесията си. Тод е най-почтената и честна

старица в околността. Но ако Дугъл ви повика да я прегледате с оглед на неговите проклети осигурителни дружества или нещо от този род, таксувайте го двойно. Той е най-страшният и подъл скъперник в цялото Танокбре.

Тодови живееха на главната улица до универсалния магазин. Дугъл беше премного стиснат, за да наеме собствен магазин, и работеше в едно „удобно помещение“, както се изразяваше сам — порутена барака в дъното на двора, в който живееха, пълна със стърготини, дъски и греди.

Може би скъперничеството на Тод беше заразително, защото съпругата му Джеси, едра и здрава жена с хитри очи, беше известна със стисливата си ръка, а Джесика, единственото им дете, не даваше никога нищо на своите другарчета. Когато някоя съученичка виждаше Джесика да дъвче бонбони на училищното игрище и се осмеляваше да си поиска, червенобузестото девойче отговаряше неизменно: „О, боже, току-що излапах последния!“.

Оттам бе произлязла и една поговорка в селото: „Не искайте нищо от Тодови — те току-що са го излапали!“.

Трудно можеше да се каже, че Тодови бяха непочтено племе; напротив, те имаха чувството за достойнство, работеха упорито и се бояха от бога. Човек можеше да види Дугъл да работи неуморно с бояджийската четка шест дена от седмицата, облечен в мръсна бяла престилка, а в неделя, пременен с черни дрехи, да придружава жена си и дъщеря си на църковна служба.

Ето в какво семейство живееше старата мисис Тод, тиха и смирена женица с приветливо набръчкано лице и леки отривисти движения като на врабче. Как тая скромна, добросърдечна жена бе родила човек като Дугъл, оставаше мистерия за Танокбре. Тя бе работила неуморно цял живот и бе жертвала всичко за сина си. Но сега беше вече остаряла и, както казваше печално Дугъл, само той ѝ оставаше на този свят.

Старата Тод живееше в малка стаичка на тавана, където пазеше всичките си съкровища: шишенце сироп за кашлица, с който облекчаваше бронхита си, и шепа силни ментови бонбони в кръгла тенекиена кутия. Бяха благоволили да ѝ разрешат да се храни долу със семейството, освен когато Тодови имаха гости, но повечето време прекарваше в едно счупено кресло в мансардата край микроскопичния

огън, който поддържаше по някакъв чудотворен начин. В редки случаи, когато времето беше топло, тя се осмеляваше да излезе навън. Дугъл беше противник на тия екскурзии.

— Слушай, майко, не забравяй, че си вече стара. Вместо да се скиташ из града, по-добре ще сториш да помислиш за последния си час.

Добродушно възражение, разбира се! За старицата Дугъл беше най-добродушният човек в света. И наистина той я гледаше с истинска тревога, когато тя си позволяваше да вземе втора пшеничена питка по време на чая.

— Майко, опасно е да ядеш много на тая възраст! — казваше той и изтръпваше неспокойно, когато я виждаше да мъкне нагоре по стълбата кофичката с въглища за огъня си, уви, не защото едва влачеше крака, а защото вземаше от неговите въглища!

Въпреки своето скъперничество Дугъл не беше богат — всъщност това скъперничество не му помагаше много в търговските му работи — но беше богат с надежди. Той беше осигурил майка си за „цял куп пари“. Когато тя умреше, тия пари щяха да влязат в джоба на Дугъл. Единствената неприятност бе, че старицата упорито отказваше да умре.

Въпреки съчувственото насърчение — „Майко, днес изглеждаш много зле“, или пък — „Майко, защо не си легнеш и не ми позволиш да повикам свещеника?“, старата мисис Тод продължаваше да поглъща кротко и храна, и въглища, сякаш смяташе да живее до стогодишна възраст.

Късно нощем Дугъл и жена му стояха будни и мислеха с тревога за храната, чая и въглищата, които старицата консумираше, за големите застрахователни вноски, които растяха от седмица на седмица, както и за най-различни хубави болести — от пневмония до апоплексия — които можеха да отнесат в гроба мисис Тод, но не я отнасяха.

Няколко седмици след разговора ми с Дугъл старата мисис Тод ме посети лично в кабинета. Това беше едно от нейните удоволствия, на които се радваше толкова много и които си позволяваше така рядко: да се поразходи из улиците. Беше купила малко кордела от Маккехни — магазин за модни стоки и дамски шапки, след като се бе позабавлявала да се пазари надълго с Джени. От универсалния магазин

пък беше взела за две пени черни бонбончета против кашлица, не толкова вкусни, но много по-трайни от ментовите. И сега уморена, но необикновено доволна от придобивките си, се беше отбила при мен в Ардън Хаус на път към мансардата си.

— Толкова съм слушала за вас, докторе, че реших на всяка цена да се запознаем. Ще ми дадете ли някакво сиропче за бронхита?... Все ме мъчи нощно време.

Тя ми се усмихна широко с тъмните си очички на врабче — приветлива и мила женица, сбръчкана може би като стара ябълка, но с напълно запазена сърцевина.

Аз веднага се влюбих в нея.

— Разбира се, че ще ви дам един сироп. И то силен, който сам ще приготвя.

— Нещо да посгрее гърдите ми, докторе — обясни тя, ставайки все по-разговорлива.

— Да, да — съгласих се с готовност. Дадох ѝ един силен концентрат от хлородин^[1], който, както я уверих, бе достоен за самата кралица. После залепих етикета, като го наплюнчих с език, и добавих: — Ще вземате по две чаени лъжички вечер.

— Какво рекохте, докторе? — попита тя и прибави с комична простодушност: — Откакто счупих очилата си, съвсем оглушах.

Не можех да не се разсмея. След миг старата мисис Тод се смееше заедно с мене.

— Вие сте весел човек, докторе — каза тя дяволито, когато я изпращах до вратата. — Чудесно! Много обичам лекари, които умеят да се шегуват.

На другата сутрин, събота, Ходови седяха на закуска в кухнята — Дугъл, жена му и Джесика — и сърбаха мълчаливо овесената каша. Старата мисис Тод не беше слязла. След това наляха чая, а на Дугъл поднесоха топло варено яйце. Накрая мисис Дугъл погледна нацупено стенния часовник и се обърна към съпруга си:

— Не може ли тая твоя майка да става навреме за закуската? Смятам, че достатъчно дълго съм търпяла на старата! Но това е вече прекалено. Остава да поиска да ѝ качвам подноса горе на крака!

— Мисля, че даже не е станала още — обади се Джесика, тръскайки глава, окуражена от думите на майка си. — Стара мързелана!

Дугъл поднесе лъжичка с яйце към унило увисналите си мустаци.

— Не бива да хабим хубавия газ — промърмори той, както дъвчеше, и хвърли тъжен поглед към газомера на печката, — за да топлим яденето й цяла сутрин.

— Хайде, миличка — изпаднала вече в истински гняв, извика Джеси на любимката си. — Изтичай горе и я разтърси здраво.

Джесика се смъкна с готовност от стола и стиснала намазаната с масло питка, заприпка по стълбата.

Мълчание — и долу, и в мансардата. После внезапен плач и лудо тропкане на крачета; след миг Джесика се втурна в кухнята.

— А, ма-амо! — изхлипа тя. — Баба е умряла!

Дугъл изплю глътка чай в чинийката си. Джеси се изправи като свещ на стола си.

— Умряла, миличка? — прошепна тя тихо. — Ти каза...?

— Да — захленчи Джесика с израз на възрастна жена. — Точно това казах. Изпружена и вдървена като ръжен.

От гърдите на Джеси се изтръгна тихо и продължително възклицание, което можеше да се изтълкува и като въздишка. В същия момент Дугъл тикна назад стола си.

— Елате!

Той направи властно движение към жена си. Всички забързаха към таванското помещение и се втурнаха в мансардата. После внезапно се спряха.

Старицата лежеше на гръб с отворена уста и хлътнали страни. Очите й бяха притворени, а ноздрите почти слепени.

— Майко! — възкликна Дугъл и вдигна ръката й. Но тя се изплъзна от пръстите му и падна вдървено на леглото.

Настъпи напрегната тишина, през която Дугъл и жена му гледаха втренчено вкочанената фигура върху постелята. После Джеси прошепна почтително над рамото му:

— Свършено е, Дугъл! Да, свършено е.

И като вдигна края на чаршафа, покри с тържествен жест бледото лице на старата мисис Тод.

Дугъл погледна жена си, подсмръкна и изхленчи:

— Боже мой, боже мой! Моята мила майчица е мъртва.

— Тя е при своя създател, Дугъл — рече Джеси, като завъртя печално очи. — Не бива да се бунтуваме срещу неговата свещена воля. — И като го улови за ръка, поведе го нежно надолу по стълбата.

Но в кухнята Дугъл се отпусна на стола.

— О, аз горкият! — изстена той. — Моята нещастна майчица умря, най-последно.

— Не бива да се обвиняваш, Дугъл — рече твърдо Джеси. — Ти беше добър син. А аз се грижех за нея от сутрин до вечер. Добра женица беше. Но рано или късно трябваше да умре. И какъв лек край! Защо не пийнеш нещо да се успокоиш?

Дугъл изстена отново и поклати глава. Но сега не беше време за икономии. Джеси донесе бутилката от шкафа в салона и с израз на отвращение Дугъл си наля цели четири пръста.

— Така е по-добре — рече Джеси. — Трябва да се съвземеш, човече. Пък и работа те чака. Да видиш доктора за свидетелство, хората за погребението, дружествата за осигуровка...

Дугъл вдигна ръка.

— Да, осигуровката — въздъхна той дълбоко. — Да, трябва да се заловим за работа, макар че ми е толкова, толкова мъчно.

Стана, взе шапката си и излезе.

Най-напред отиде в Ардън Хаус.

— Джанет, трябва да видя доктора — изхленчи той, защото уискито беше увеличило още повече мъката му. — Милата ми стара майчица починала в съня си.

— Горката жена — възкликна неволно Джанет. После го изгледа строго. — И двамата лекари отсъстват. Ще ти пратя помощника, когато се върне от Маркли. — И затръшна вратата под носа му.

„Нито капчица съчувствие — помисли си Дугъл. — Боже мой, боже мой, никакво съчувствие у тая жена. Бедната ми стара майчица.“

На път за погребалното бюро в съседния Ноксхил Дугъл спираше всички познати, за да им съобщи с насълзени очи за загубата си.

Поръча в бюрото на Гибсън ковчег — хубав, солиден ковчег, макар и не много скъп. Сам Гибсън беше добър момък, човек на благата дума и готов да направи пет процента отстъпка, когато му плащаха в брой. Той обеща да прати още същата вечер да подредят старицата за погребение.

Когато Дугъл се завърна вкъщи, беше обед. Джеси, която не бе подгънала крак цялата сутрин, беше приготвила чудесни пържоли и баница с кълцан бъбрек. Сега тия неща, заедно с добре опечен крем карамел, се мъдреха на масата. Също и бутилката с уиски.

— В такива часове — рече мъдро Джеси — човек трябва да се храни здраво. При такова нещастие и какво ли не още...

Седнаха на масата.

— Просто не ми се яде — запротестира Дугъл, когато пое чинията. После, като поднесе крехко парче месо под мустаците си, добави: — Но човек трябва да си пази силите.

Джеси рече:

— Тъкмо съм се сетила, на колко възлиза осигуровката?

— Почти на петстотин лири — отвърна тържествено Дугъл и бодна с вилицата апетитен картоф.

— Господи, та това са цял куп пари!

— Така е, цял куп пари. Ш-шт! Звънецът на входната врата. Сигурно е докторът...

Когато се завърнах от Маркли, Джанет веднага ми съобщи новината и аз отидох направо у Тодови, разтревожен и твърде изненадан, че старицата бе умряла толкова скоро след посещениято си при мене.

Джеси ме посрещна в антрето.

— Нали ще ме извините, че няма да ви придружа, докторе? Този удар се отрази много тежко на всички ни. Самата мисъл да вляза в стаята на бедната жена е достатъчна да ме сломи. Лявата врата, на горната площадка.

Качих се и влязох в стаята самичък. Дръпнах завесата. Тогава първото нещо, което видях на масата до прозореца, беше хлородиновият сироп. Погледнах втренчено шишето. Една трета от него беше изчезнала!

Отидох бързо до леглото и повдигнах клепачите на старицата. Зениците се бяха превърнали във връхчета на топлийка. Улових китката ѝ и я задържах известно време. После по лицето ми пробяга слаба усмивка. Извадих от чантата си шишенце със силен амонячен разтвор и го поднесох под носа ѝ. В продължение на няколко секунди не се случи нищо. После старата жена кихна с необикновено задоволство.

Следния миг отвори лениво очи, погледна ме втренчено и се прозина, докато аз я разтърсвах упорито.

— Докторе... докторе, за бога, какво правите тука? О, да знаете как сладко съм спала!

Наведох се над нея и ѝ изкрещях:

— Колко лекарство взехте?

— Е, какво?... Две супени лъжици — както ми казахте.

— Нищо чудно тогава, че сте спали — извиках аз. — Но смятам, че е крайно време да станете.

Запуших шишето с лекарството, мушнах го в джоба си и слязох долу в кухнята.

— Ще пийнете ли малко уиски, докторе? — попита ме Дугъл с печален глас.

— Да, ще пийна — отвърнах с готовност, — макар че за първи път ви чувам да предложите някому да пийне, Дугъл.

Опечаленият син поклати многозначително глава.

— Това е специален случай, докторе. Горката ми стара майчица! Да знаете как съм сломен, че господ ми я отне!

— Всички сме сломени — рече като ехо Джеси с набожен глас.

— Е хайде, наздраве, Дугъл — казах аз.

— За ваше здраве, докторе — отвърна Дугъл тъжно. — Ще ни трябват четири свидетелства. Бях я осигурил в четири дружества, горката жена!...

От таванския етаж се разнесе силен шум, последван от затръшване на врата.

— Господи! — възкликна Джеси преbledняла. — Какво е това?

— Гледай ти чудо, Дугъл! — рекох аз ухилен, от своя страна.

Някой слизаше по стълбата.

— Чуваш ли? — извика Джеси отново. — Нещо слиза от тавана!

Вратата се отвори и в кухнята влезе старата мисис Тод.

Джеси изпищя.

— Боже мой! — промърмори Дугъл и разля хубавото уиски по нагръдника си.

Всички наблюдаваха като парализирани как старата жена притегли стола си до масата и си отряза от баницата. Първо се прозя, после се закикоти и след това, с очи към баницата, крем карамела и уискито, възкликна:

— Виждам, че днес имате празничен обед! А аз просто умирам от глад.

И започна да яде с необикновен апетит. Аз си тръгнах.

---

[1] Широко разпространено навремето наркотично и обезболяващо средство. — Б.ред. ↑

ГЛАВА VIII

Пролетта премина в лято. Танокбре заприлича на градина с ярки цветя. Колкото и да изглежда странно за такива северни места, шотландците обичат градинките си и ги обработват с изненадващо умение. Моят шеф не правеше изключение от общото правило и Александър Дийнс, неговият градинар — истинско „цветарско съкровище“ — идваше всеки ден, винаги навреме като часовник, от съседния Ноксхил, за да поддържа растенията в двора на Ардън Хаус оплевени, подкастрирани и в добро състояние.

Един ден Дийнс засаждаше предните лехи на моравата, когато д-р Камерън се появи на чакълена аля.

— Добър ден, Алекс — извика той през рамо; после внезапно се спря и възкликна: — Господи, човече, какво правиш?

Алекс садеше калцеоларии в голямата кръгла леха, цял куп дребни жълти калцеоларии.

— Нима не знаеш, че не мога да търпя тоя жълт боклук? — добави Камерън. — Къде е моето червено мушкато, моите прекрасни червени хубавици?

Тия червени мушката представляваха цяла традиция в Ардън Хаус, където градината беше място за свещенодействие и сезоните носеха неизменно едни и същи цветя години наред — цветя, които бяха очаквани с нетърпение и грижливо гледани и пазени.

Но повече от всичко Камерън обичаше своето червено мушкато. Тия яркочервени петна върху окосената зелена морава на Ардън Хаус бяха нещо като знаменитост в селото и посетителите винаги се спираха наред пътя да им се любуват — нещо, което представляваше за Камерън извор на наивно и непресъхващо удоволствие.

— Питам те — повтори докторът, — къде е моето червено мушкато?

Алекс се изправи — нисък, набит човек, с обрулено от вятъра лице; беше по риза, а големите му голи ръце бяха покрити със засъхнала кал. Забил глуповато поглед в земята, той отвърна:

— Жълтото е много хубав цвят. Просто нямате представа! Напомня жълтък на яйце. — И се закиска тихо.

Доктор Камерън изглеждаше поразен. Дийнс беше крайно почтен човек, сигурен като скала; в Ардън Хаус работеше вече почти от петнадесет години. „Пиян“ — помисли си Камерън, но все пак държането на градинаря му се струваше някак си странно. Обаче той бързаше и нямаше време да се занимае със случая. Само каза тихо:

— Изхвърли този боклук, Алекс. И насади веднага мушкато. — После продължи пътя си.

Когато се върна от посещенията си, Алекс си беше отишъл, а предната леха на моравата грееше от жълти калцеоларии.

Това беше началото. Скоро започна да се шепне усилено за странното държане на Алекс Дийнс. Този толкова мълчалив и затворен човек се беше превърнал бързо в изумителен ексцентрик. Спореше ожесточено, глупаво и се нахвърляше да се бие за дреболии. При това езикът му бе станал странно циничен и груб. Съседите му го чуваха да ругае сестра си Ани, която се грижеше за домакинството му.

Развръзката настъпи подир шест седмици, когато в Ардън Хаус се получи съобщение от главния лекар на графството д-р Сноди в Ноксхил. Съобщението бе адресирано до Камерън и гласеше само:

Елате веднага. Искам да освидетелствате един опасно луд.

Беше сив, влажен следобед — онова, което Камерън наричаше „сълзливо време“, а тоя ден той се беше изразил още по-грубо, защото бе притиснат от своя стар враг, астмата.

Не беше на легло, а в креслото си в кабинета, с карирано вълнено одеяло на коленете, полуготова цигулка в скута и съдинка с благотворен разтвор за инхалация до лакътя си. Аз седях на срещуположния стол и преглеждах резултатите от сутрешните посещения, които бях направил сам.

Камерън взе съобщението от ръцете на Джанет, успя най-после да открие очилата си, кацнали върху челото му, и прочете грубото разпореждане.

— Господи! — продума той. — Горкият Алекс! Ужасно ми е мъчно за него. — И направи несъзнателен жест да смъкне одеялото.

Но Джанет, която го наблюдаваше от прага на вратата, отсече:

— Днес няма да мърдате от къщи.

Той я погледна над очилата и се отпусна в креслото с мъчителна въздишка.

— Добре, добре, Джанет, отговори, че един от двамата ни ще отиде.

Когато икономката излезе, Камерън ми подаде известието.

— Нали знаете — рече той, — че законът изисква заключенията на двама лекари, за да се постави човек под запрещение. Бъдете сигурен, че това е единствената причина, поради която Сноди ме вика. Ще признаете, че аз не обичам да говоря лошо за съседите си, но този човек е ужасен егоист. — Той въздъхна мъчително и погледна към огъня, като направи гримаса. — Докато не съм забравил: внимавайте много, когато сте с него. Не ми се вярва да ви обича, особено след оня случай с Шохед.

Джеми чакаше навън с кабриолета. Той ме загърна с непромокаемия плащ и колата заподскача по пътя под ръммящия дъжд. Наближихме Ноксхил и старите къщи на предградията започнаха да изплуват една след друга от мъглата. Спряхме до крайната къща — постройка с два акра и нещо земя около нея, която стигаше чак до брега и която нещастният Дийнс бе успял да подобри след големи усилия и да я превърне в истинска градина.

Доктор Сноди беше в предното салонче на долния етаж, обхванат от бързо растящо раздразнение на самомнителен човек, който, ако се налага да се чака, предпочита другите да чакат него. Когато влязох, възкликна:

— Много се бавите, сър, страшно много се бавите. Ако бяхте мой помощник, щях да ви науча да се движите по-бързичко.

Искаше ми се да му отвърна, че не съм негов помощник, но се сетих за предупреждението на Камерън и замълчах.

— Предполагам, че знаете какво е нужно в случая — продължи Сноди. — Аз прегледах бедния човечец горе. Съвсем луд. Няма да имате никакви затруднения. Пригответе веднага заключението, защото трябва да тръгвам.

Когато се качвах по стълбите, той извика след мене:

— Побързайте. Аз съм зает човек, а днес ще вечерям навън.

Алекс Дийнс беше на легло — без съмнение, като предпазна мярка. До него седеше сестра му със зачервени очи, което подсказваше, че бе плакала. Когато влязох, тя стана веднага, без да каже дума. Мълчанието ѝ говореше за такава безнадеждност, цялата атмосфера в стаята бе така унила и трагична, че за миг усетих студени тръпки по гърба си. Погледнах Алекс и в първия момент едва го познах. Промяната не беше голяма — без съмнение това беше Дийнс, но един „размазан“ и изменен Дийнс, чиито черти бяха задебелили по някакъв странен и недоловим начин. Лицето му изглеждаше подуто, ноздрите надобелели, устните уголемени, а кожата восъчножълта, с изключение на едно слабо червеникаво петно на носа. Имаше апатичен вид, а когато му заговорих, измърмори нещо безсмислено, съвсем неясно и неразбираемо.

— Откога е в такова състояние? — попитах сестра му.

Тя отговори с глух глас:

— От два дена или приблизително толкова. Но преди това се държеше... като бесен.

— Как именно?

— Не зная... — Тя се поколеба и добави с крайна неохота: — Ругаеше, нищо друго. А преди това беше толкова добър с мене.

Болният се размърда неспокойно.

— Ще ви избия всички — измърмори той неясно. — Вие сте посипали отрова върху плевелите... Подай ми оная лопатка... Т-триябва да копая... копая... копая... за червеи.

След тия налудничави думи настъпи мълчание. Думи на безумец? Навярно. И все пак не бях съвсем сигурен. Може би Сноди беше събудил дявола на упорството в душата ми, който затвърди у мен решението да не приемам натрапеното мнение. Имаше обаче и нещо по-сериозно и сложно. В цялата медицинска практика няма нищо по-трудно от изкуството да се постави диагноза, защото при нея съществува изкушението да се преценяват наличните симптоми без задълбочено изследване, а просто рефлекторно. Ако например пациентът се оплаква от стомашни болки, вероятността е да се допусне, че страда от гастрит, когато всъщност основното заболяване, което поражда тия симптоми, може да бъде съвсем друго: може би някакво смущение в кръвообращението или в нервната система.

Аз нямам основания да се превъзнасям като диагностик (понататък дори ще опиша как веднъж се провалих в това отношение) и все пак сега, изправен пред този случай, в мен заговори някаква предупредителна интуиция. Вдигнах ръката на Дийнс: беше груба и корава, а пръстите леко надебелени в края. Премерих температурата, беше под нормалната! Натиснах подутото отекло лице — отокът бе твърд, нееластичен и пръстите ми не потъваха в плътта.

Помислих напрегнато, като отхвърлих в първия миг очевидното заключение, и неочаквано истината блесна пред очите ми. Бях открил! Микседем! Дийнс не беше луд. Това бе ясен случай на тироидна недостатъчност^[1].

Всички признаци и симптоми бяха намерили своето място като думи в кръстословица: отслабналата памет, забавените мисловни процеси, непрестанното западане на интелекта, изблиците на раздразнителност, на крайно опасна буйност, заекващата реч, сухата кожа, надебелелите пръсти и подутото нееластично лице. Тая пълна картина ме караше просто да ликувам.

Станах, едва сдържайки чувствата си. Когато бутнах решително стола си назад към стената, Ани каза глухо:

— На масата има мастило и писалка, докторе, до хартията.

— Няма защо да бързаме, Ани — рекох аз. — Сега не съм в настроение да пиша.

Погледнах я насърчително и слязох на долния етаж. Влязох в салона и с подчертано сдържан глас казах на д-р Сноди, че не мога да дам исканото свидетелство за пациента.

Той ме погледна втренчено, съвсем изумен.

— Да не сте се побъркали и вие?

— Надявам се искрено, че не.

— Тогава защо, по дяволите, не желаете да се подпишете?

— Защото, според мен, Дийнс не е умопобъркан. Считам, че страда от микседем.

Гладкото розово лице на доктор Сноди се покри бавно с червени петна.

— Всемогъщи боже! Нима оспорвате моето мнение? Нима не прегледах лично човека? Нима не съм го освидетелствал? Той е побъркан, опасно побъркан.

Отговорих тихо:

— Моята диагноза е друга. Според мен умът на Дийнс е разстроен, защото организмът му е болен. Ще бъде престъпно да го изпратим в лудница, преди да се опита пълно лечение на тироидната жлеза. Ето защо отказвам да подпиша. А сега, тъй като случаят не е мой и няма какво повече да правя тука, ще ви пожелаая лека нощ.

Върнах се вкъщи с изопнато лице, разтревожен, че обстоятелствата отново ме бяха изправили срещу този човек. Той беше такъв невежа, че според мене никога не бе чувал думата микседем.

Щом спряхме пред Ардън Хаус, дадох поводите на Джеми, скочих на земята и се качих направо на горния етаж. Когато разправих случая на Камерън, той смъкна одеялото си.

— Джеми! — изкрещя той. — Доведи незабавно Ани Дийнс.

След това Камерън склони Ани да не се съгласява веднага с диагнозата на Сноди, а да предприеме лечението, което бях препоръчал аз.

Отговорността лежеше изцяло върху моите плещи и аз треперех да не би да съм направил някаква ужасна грешка. Камерън проявяваше огромен интерес към случая. Той мълчеше, но през следните седмици често усещах въпросителния му поглед към мен. Обаче аз бях научил от него добродетелта на мълчанието, и отговарях на растящото му любопитство със стоическа сдържаност.

Една сутрин го попитах дали бих могъл да отсъствам за един час следобед.

— Защо?

— За да се поразходя малко — отвърнах аз сухо — с един приятел.

През същия следобед, когато старият лекар работеше без охота в градината с овощарското си ножче, вратата се отвори рязко и влязоха двама души. Закован на мястото си, Камерън ни наблюдаваше как се приближаваме към него.

— Е — издумах аз задъхан, макар че бях решил да се държа съвсем равнодушно, — ето ви обратно вашия градинар!

Беше Алекс, предишният Алекс, мълчалив и як, с типичната си свенлива усмивка. В очите му се четеше поглед на човек, който е минал през ада, но е възвърнал предишната си душевна уравновесеност и почтеност.

— Как си, драги мой? — попита Камерън механично.

— Стотина души вече стиснаха ръката на Алекс — намесих се аз. — Нали разбирате: докато минавахме през селото.

Последва мълчание. Камерън издуха силно носа си.

— Какво си застанал така — рече той накрая. — Бягай при Джанет за чая си.

Когато Алекс се отдалечи, Камерън ме улови за ръка.

„Най-послед!“ — помислих си аз. Това бе моментът великият момент, когато моят шеф щеше да ме похвали.

Но докато вървахме към къщата, единственото нещо, което старият шотландец рече, беше:

— Слава богу, догодина пак ще имам моето мушката!

И все пак в гласа му звучеше необичайно топло чувство.

---

[1] Намалена дейност на щитовидната жлеза. — Б.пр. ↑

ГЛАВА IX

Може би на читателя изглежда, че славата ми нарастваше с ускорено темпо, че „се изкачвах много бързо“, както казваха в Танокбре; това бе вярно и напредъкът ми беше дори малко прекалено бърз, а самият аз може би имах прекалено високо мнение за себе си. На моменти даже проявявах хлапашка самоувереност и тогава д-р Камерън поглаждаше замислено брадичка, като ме поглеждаше сухо. Но ако моето държане го забавляваше, той прикриваше това и не казваше нищо.

Един хубав ден, наситен с освежителна прохлада, работех фелингова проба в малката стаичка зад кабинета. Известна преди като „задна стая“, аз я бях прекръстил, подтикнат от научното си усърдие, в „лаборатория“. Тоя следобед, когато Камерън бе съобщил, че трябва да посети някакъв болен в Ноксхил, аз бях заявил самоуверено:

— Чудесно. Ще се позанимая с опитите в лабораторията.

И ето сега, стиснал в зъбите лула, наблюдавах как синята течност започна да кипи и постепенно да добива керемиденочервен цвят. Захар, разбира се! Точно както предполагах. Още една вярна диагноза!

Работата ми беше прекъсната от отварянето на вратата. Пред мен застана Джанет.

— Уилям Дънкън иска да види доктор Камерън — събщи тя отривисто. — Младият Дънкън, търговец на семена, тоя, който се ожени преди три години и има къщичка на Маркинч роуд.

Вдигнах очи с досада. Джанет, дявол да я вземе, все още не се бе научила да се държи с мене почтително. После си дадох вид, че проявявам голям интерес към опита и рекох:

— Доктор Камерън отиде в Ноксхил.

— Току-що обясних това на Дънкън — каза тя кратко, — но той отвърна, че в такъв случай искал да се види с вас.

Намерих Уил Дънкън в хола, обхванат от страшна възбуда. Стоеше гологлав, без палто и с шалче, метнато набързо около врата му, цял разтреперан от тревога.

— Идвам зарад бебето — обясни ми той. — Зле ли е? О, да, ужасно зле. — Малката просто не можела да си поеме дъх и дробовете ѝ свирели; всичко се случило съвсем внезапно. Жена му била като обезумяла, защото мисис Нивен — моля ви се, мисис Нивен! — казала, че било пневмония.

Намръщих се. Отчасти акушерка, отчасти медицинска сестра, жена, която приготвяше покойниците за погребение, човек, който се месеше във всичко, без да има необходимата подготовка, „бабата“ на околността, закриляна от огромната си репутация на всезнаеща — това беше Бела Нивен и всички лекари в графството я мразеха.

— Веднага ще дойда — казах му аз. — Върнете се и съобщете, че пристигам.

Кабриолетът беше ангажиран от д-р Камерън, така че трябваше да мина около две мили с велосипеда. Това усилие не ме плашеше, напротив, дори ми доставяше удоволствие, но чувствах, че е някак си позорно да въртя педалите надолу по главната улица, с люшкащата се чанта на кормилото, още повече че неколцина от местните величия, наседали край еркерния прозорец в странноприемницата „Тисъл“, ме видяха, когато минавах край заведението.

Къщата се наричаше „Ломонд Вю“ — малък спретнат котедж зад див чемшир, целият покрит с дребни яркочервени плодове. Макар че бях дошъл бързо, младият Дънкън ме бе изпреварил. Стоеше до вратата задъхан от тичане и рече отчаяно:

— Току-що говорих с мисис Нивен, докторе. Малката е зле, все така зле.

Качих се на горния етаж и щом влязох в стаята, чух дишането на детето — остро и шумно — което ме накара да изтръпна.

„Господи — помислих аз, — момиченцето трябва наистина да е зле!“ На майката, която стоеше обезумяла до скоро накладения огън, казах:

— Моля, дръпнете завесите, за да виждам по-добре.

Притиснала огромния си бюст в края на креватчето, Бела Нивен се обади:

— Аз наредих да пуснат завесата. Не знаете ли, че светлината ще дразни детето?

— Не съм котка — сопнах се аз, — за да виждам на тъмно!

Мисис Дънкън се приближи до прозореца и с трескава ръка дръпна пердето наполовина, като се мъчеше очевидно да угоди и на двамата.

Наведох се над малкото легло. Детето наистина беше неспокойно. Бузите му бяха зачервени и то се въртеше нервно, скимтеше мъчително, притискаше конвулсивно с ръце ту завивките, ту лицето си, ту изобщо каквото му попаднеше. А дишането му си оставаше все същото — остро, шумно и тревожно.

Проверих температурата — 38 градуса. После преслушах гърдите — трудна работа, защото малката просто не можеше да стои спокойно. Въртеше се и се извиваше в полумрака като хлъзгава риба във вода. Все пак нямаше никакво съмнение: гърдите ѝ свиреха застрашително и сухо; издаваха някакъв звук, който не говореше ясно за пневмония нито за плеврит, а за нещо страшно и непознато, което не влизаше в рамките на моя лекарски опит. Обзе ме тревога, истинска тревога. Схващах, че съм изправен пред някаква особена и неясна болест. Дали не беше пневмоторакс^[1]? — питах се аз. — Рядък случай, за който бях чел, но никога не бях срещал. Можеше, да, можеше да е пневмоторакс или пък остър белодробен оток, но свистенето беше много сухо, много остро, за да бъде това. Болните дена са много трудни за преглеждане, истински малки дяволи. Ако можеха поне да говорят, да опишат симптомите!... Изправих се рязко. Бях объркан, напълно объркан.

Докато прибирах бавно слушалката си, мисис Нивен присви очи и подхвърли презрително:

— Няма особена полза от вашето опипване и преслушване. Детето има белодробен оток.

Почувствах, без да искам, че се плаша.

— Не е оток — рекох аз, главно за да ѝ противореча.

— Искате да кажете, че е нещо по-лошо? — настоя веднага тя.

— Господ да ни пази! — проплака мисис Дънкън.

Обърнах се към уплашената майка, но Нивен се нахвърли върху ми, преди да успее да ѝ кажа нещо утешително.

— Щом твърдите, че не е оток, какво смятате, че е тогава? — попита войнствено тя.

Напрегнах отчаяно мозъка си.

— Аз съм на друго мнение — казах накрая. — Засегнат е дробът.

— Дробът! — промърмори мисис Нивен, вдигайки очи към небето. — Дробът, казва той! Сякаш не разбрах, че е дробът, още в момента, в който влязох в тая стая! И какво да предприемем тогава, щом сте дошли до заключение, че е дробът? Дали трябва да стоя тука и да гледам как момиченцето изпуска последния си дъх, или трябва да наложя гърдите и гърба му с ленено семе, както исках да направя преди час, ако ме бяха послушали?

— Не я налагайте с нищо, докато не ви кажа — рекох аз вбесен.

— Тогава какво...?

— Нищо няма да правите!

Обърнах ѝ решително гръб и улових мисис Дънкън за ръката.

— Трябва да помисля сериозно. Случаят е труден. Запазете спокойствие и не се тревожете. След половин час ще се върна с доктор Камерън.

— Това е най-умното нещо, което се каза, откакто този лекар влезе в стаята — рече мисис Нивен, загледана в тавана.

Когато прекосяха прага, почувствах, че челото ми е обляно в пот. „Господи — помислих си трескаво, — с радост излизам оттук!“ Но тежкото дишане на детето ме преследваше чак до долния етаж.

Приведен над кормилото, аз летях в нарастващия мрак, без да мисля за достойнство или за гледката, която представлявах в селото. Озовах се в Ардън Хаус за половината време, което ми е било нужно, за да отида при болното дете.

Камерън пиеше чая си и дъвчеше овесен кейк пред веселия огън в трапезарията с вид на човек, който няма никакви грижи.

— Елате, човече, елате — извика ми той дружелюбно: — Идвате тъкмо навреме за топлите питки.

Опитах се да се усмихна, но се провалих позорно.

— Не, благодаря. Не мога да мисля за чай. Имам един случай — един тежък случай. Отнася се за малката на мисис Дънкън в Ломонд Вю.

— Да? — Камерън ме погледна бързо и насмешливо, после отклони очи. — Чудесно дете. Извадих я на бял свят преди осемнадесет месеца... Вижте само какво сирене ни е поднесла Джанет! Страшно обичам топлите питки и сирене с чая си през зимата. Опитайте, човече, много е вкусно, като се яде всичко заедно.

Размърдах се нервно.

— Казвам ви, че съм много разтревожен за този случай.

— Гледай ти, гледай ти! Това никак не е във вашия стил. Вие не сте човек, който позволява на някаква си болест да го уплаши. Никога не съм виждал някой да се справя така умело с тежките случаи. Бога ми! Вие просто се шегувате за малката Дънкън. Седнете и хапнете сиренце.

Деликатната ирония на Камерън ме накара да се изчервя.

— По дяволите сиренето ви — избухнах аз. — Не виждате ли, че искам да ви заведа при Дънкън?

Камерън сви леко устни. После с лукав израз си отрязва парченце сирене и го лапна от върха на ножа.

— О, о! — рече той. — Какво се е случило с малката?

— Дробът ѝ просто свири.

Камерън вдигна вежди.

— Никога не съм чувал за такова заболяване.

— Тогава сега ще чуете — сопнах се аз гневно. — Не зная какво да направя. Може да е пневмоторакс: просто се чува как въздухът свири в плевралната кухина.

— Пневмоторакс — повтори Камерън, сякаш звукът на тая дума му доставяше някакво удоволствие. — Какво надуто название! — Той изчисти трохите от жилетката си и стана. — Хм! Да вървим тогава.

Отидохме в Ломонд Вю с кабриолета. Бях така изнервен, че ми се струваше, като че ли цял ден съм препускал от къщи до Дънкънови и обратно. Последвах шефа си нагоре по стълбата.

— Гледай ти, гледай ти! — възкликна сърдечно Камерън от прага на стаята на болното дете. — Какво става тук? — Сякаш самото му присъствие беше достатъчно да успокои напрегнатата атмосфера.

— Аз сложих лапа на детето, докторе — прошепна мисис Нивен, като ме погледна остро.

Камерън не ѝ обърна внимание. Загледа съсредоточено малката, заслушан в тежкото ѝ дишане.

И заговори успокоително. После остави слушалката си, вдигна детето с лека и сигурна ръка и прилепи ухо до гърдите му.

Главата му се движеше нагоре-надолу в унисон с дишането. Стори ми се, че се усмихва леко, или това беше просто игра на светлината по набръчканото му лице? Накрая сложи момиченцето обратно на леглото.

За момент остана така, неподвижен, като гладеше продълговатата си челюст. После се обърна към мисис Дънкън:

— Драга моя — рече той благо, — имате ли нещо като фуркет вкъщи?

— Фуркет? — заекна младата жена, питайки се дали докторът е загубил ума си, или пък самата тя е полудяла от притеснение и мъка.

— Точно така — увери я Камерън и ѝ благодари, когато тя му подаде фуркет, който бе успяла да измъкне от косата си. — А сега, моето момиче — добави той, потупвай я по рамото, — бъдете добра да ни оставите за минутка насаме. Моят колега и аз имаме да си поприказваме малко.

Объркана и поуплашена, дребничката мисис Дънкън позволи да бъде отведена внимателно навън.

— Колкото до вас, мисис Нивен — рече Камерън с променен тон, — хайде, да ви няма!

— Щом съм дошла, мога и да остана, за да ви помогна — отвърна предизвикателно Нивен. — Не мърдам оттук.

Камерън сви вежди, намръщен страшно като съдия, който произнася смъртна присъда.

— Вън! — изсъска той. — Вън, стара пачавро! Кълна се, че ако не си излезете веднага, ще усетите крака ми върху дебелия си задник.

Това беше твърде много дори за храбрата Нивен. Тя се поколеба и след момент също изчезна.

Камерън ми се усмихна.

— Не е ли изумително колко много може да се постигне с малко доброта и с онова, което професор Сайм наричаше „очарователно смирение“? — После ме попита много поверително: — Впрочем, млади човече, знаете ли какво е това пищялка?

— Пищялка? — смутено повторих аз като ехо.

— Тъкмо това казах — пищялка.

Погледнах го втренчено, тоя път съвсем объркан.

— Добре — рече кротко Камерън, — щом не знаете, ще ви обясня. Пищялката е един тъничък предмет, подобен на копче, който пици и свирки, когато го надуеш. Проста детска играчка, нали разбирате. Ще я намерите там, където продават свирки, пищовчета и други такива дрънкулки. И понеже говорим за деца, забелязали ли сте какви дяволити пакостници са малките на около година и половина? Те

непрекъснато тъпчат каквото им попадне в устата, в ушите и дори в носа си.

Докато говореше, Камерън се бе навел над креватчето с фуркета в ръка. После бързо и внимателно мушна кръглия край на „инструмента“ в лявата ноздра на бебето и след малко го измъкна. В същия момент свиркането престана.

— Господи! — продумах аз поразен.

— Ето ви вашият пневмоторакс — рече меко Камерън, като задържа пищялката в дланта си.

Малката се усмихна мило на стария човек, сви се на кълбо и засмука палеца си.

Усетих, че се изчервявам като рак и засрамено промърморих нещо за собствената си глупост. После протегнах ръка, за да взема пищялката. Но Камерън я мушна с широко движение в джоба на жилетката си.

— Не, не, моето момче — рече той благо. — Аз ще я запазя. И ако някога забележа, че се позабравяте малко, тогава, кълна се, пищялката пак ще се появи на бял свят!

---

[1] Събиране на въздух или газ в плевралната кухина. — Б.пр. ↑

ГЛАВА X

Когато есенният пасаж съомга влезеше в заливчето, сърцето на всеки рибар забиваше ускорено. Д-р Камерън познаваше добре най-голямата ми страст и през тоя сезон ме освобождаваше много пъти следобед — без съмнение от добро сърце и може би отчасти поради пристрастието си към парченце прясна и крехка съомга.

Тъкмо на тия риболовни излети се запознах с оня странен човек, който бе известен в околността под прякора Хаусбоут Там^[1] и от този ден нататък рядко отивах до залива, без да се отбия да го видя. Ако пък не му се обаждах, тогава Там идваше сам, плувайки мълчаливо зад лодката ми и се появяваше съвсем неочаквано, като избухваше във висок тържествуващ смях или просто ме поздравяваше приятелски. Той оставаше за момент така, отпуснат на повърхността и усмихнат наивно, разменяше с мене по някоя и друга новина, после гмурваше под водата мургавата си глава и се понасяше нататък, порейки водните бразди като тюлен, към залива Сенди, където се намираше „къщата му“ — една стара, закотвена на брега ладия. Ето къде прекарваше Там Дъгълс своя самотен живот, макар че се чувстваше особено поласкан, когато наричаха жилището му „плаващия дом“.

Някога ладията представлявала шлеп за въглища, който плавал между Ливънфорд на Фърт и канала Клайд. След като транспортът с ладии и шлепове съвсем залянял, „плаващият дом“ лежал и гниел с години в калта при устието на Ливън. По-късно на палубата поставили груба дървена надстройка и след като боядисали прогнилите греди, я откарали в залива с надежда да я продадат като рибарска лодка.

Но никой не искал да купи това старо корито. Напукана от слънцето, излъскана от вятъра и разнебитена от дъжда, тя лежала изоставена, забравена и самотна в заливчето Сенди. Природните стихии сякаш замазали грубоватия ѝ нескопосан вид и тя добила поприлична външност. Била „в хармония“ с миналото си, приличала на някакво странно, нежелано от никого същество, което най-последно намерило своето убежище.

Тъкмо тогава я взел Том Дъглас — това беше истинското име на Там. Някои твърдяха, че Том я купил за една лира, а други, че я спечелил, като се хванал на бас, че ще преплува залива — още по онова време Том бил прекрасен плувец; но може би също тъй вероятно беше, че чисто и просто се бе качил на борда на старата развалина и я беше обявил за своя собственост. Всъщност никой не се интересуваше много от тоя въпрос, а и това бе станало толкова отдавна, че нямаше вече кой да оспори неговите права. Важното е, че в ония дни Том не бил известен в околността. Той бил обикновен младеж, дошъл по тия места, за да се възстанови от някаква сериозна и съвсем тайнствена болест.

Дали е бил студент? Никой не можеше да каже. Какво го беше сполетяло? Мозъчно възпаление — твърдяха някои — в резултат на умствена преумора, когато се готвел за конкурс за стипендия. Но многознайниците намекваха, че Том „си бил така“ още от рождение. Защото, откровено казано, той имаше някои твърде странни склонности; и беше простодушен. Държеше се скромно и приятелски; никой не можеше да каже лоша дума против него. Беше просто несретник или, както се изразяваха по тия места, малко „откачен“. Човек можеше например да го види застанал самичък под някоя калина и не да събира плодовете, за да си свари желе, както би сторило всяко нормално човешко същество, а да приказва на самото дърво! Да говори на едно дърво, моля ви се! Или пък можеше да го намери по здрач край залива, върху чакъла, заслушан в плисъка на вълните и унесено да се усмихва, сякаш всичко това му се струваше необичайно очарователно. Като че ли никога преди не беше чувал звука на вълните!

Роден беше някъде във Файф, близо до Кърколди. Но никой не бе чувал нещо за роднините му.

— Аз съм си съвсем самичък — отговаряше усмихнато Том, когато някой го питаше настойчиво по този въпрос.

Беше дошъл в Танокбре с много малко пари и те се бяха стопили много бързо. Той просто не умееше да борави с пари. Въпреки това бе останал, беше се влюбил в мястото. Очарователното заливче, горите и планините бяха проникнали в кръвта му, бяха пленили простодушната му натура. А заливът бе станал любимото му убежище.

Тъкмо заради това се беше настанил в изоставения „плаващ дом“. И в тоя дом се беше превърнал постепенно от Том Дъглас в „откачения Хаусбоут Там“. Живееше като отшелник, сам си готвеше храната, миеше съдовете и кърпеше чорапите си. Косата му беше дълга, брадата невчесана. И след известно време бе станал „знаменитост“. Моторниците, които плуваха през лятото из залива, натъпкани с туристи, се отбиваха, за да „зърнат“ Хаусбоут Там. И Там се гордееше, гордееше се с това, че туристите идваха нарочно, за да го видят.

Стоеше така на палубата на ладията си и режеше съсредоточено някоя зелка за обед. И точно когато моторницата минаваше край борда, изпускаше уж неволно лист във водата. Тогава, бърз като стрела, правеше плонж в залива, без да се съблича, и след момент се появяваше на повърхността със зелевия лист в уста. Туристите оставаха възхитени от това, особено дамите, и често пъти към ладията на Там полетяваха монети от половин کرونا.

Но Там живееше главно от щедростта на залива. Беше чудесен риболовец и роден готвач. Парче прясна лакерда, опечена върху дървени въглища в малката му кухничка и подправена с мащерка и магданоз, представляваше най-хубавото нещо, което бихте могли да си въобразите. Аз ядох често такъв деликатес и ми се струваше, че това е най-вкусната риба в света. През есента пък имаше орехи и трънки, черници и диви малини. Там познаваше всички находища, познаваше и корените, които се ядяха, а също тревите и лечебните билки.

Разбира се, зимата беше най-тежкият сезон за Там. Водата се покриваше с лед, над залива се сипеше суграшица, а вятърът виеше с горчива плач и нещастният Там трепереше под палубата при оскъдните си запаси храна. Навярно страдаше ужасно, защото нямаше топли дрехи, а още по-малко — провизии. Но никой не го чуваше да се оплаква. Той беше най-кроткият, най-смиреният човек, чиито малки чудновати прояви на суетност го правеха още по-приятен и мил. На него гледаха благосклонно дори фарисеите на селото, понеже го смятаха за част от световния божи порядък. Никой не се безпокоеше за него и той не безпокоеше никого.

Когато пристигнах в Танокбре, Там приближаваше петдесет години, но изглеждаше само на малко повече от тридесет. Суровият спартански живот и постоянното плуване в залива го бяха превърнали

в атлет. Висок като бук, мускулист, изправен, с обрелена от вятъра бронзова кожа, той можеше да позира за статуя на Посейдон. Имаше необикновена глава, с дълга черна коса, благородно чело и топли кестеняви очи. Но изпокъсаните му дрехи, невчесаната брада и старите брезентови обуца, завързани с канап, му придаваха чудноват и смешен вид. Да видиш Там гол, значеше да видиш бог. А в дрехите си приличаше на някакъв калайджия.

Това първо лято след моето пристигане беше прекрасно и топло. Но зимата се оказа сурова и жестока, може би не толкова свирепа, колкото оная прословута зима, когато заливът замръзнал и хората от Дарок се движели по него с коне и каруци, но все пак студена и тежка. В продължение на две седмици цялата околност лежеше под дебел пласт сняг и мнозина от нашите пациенти бяха пострадали просто от необикновените студове.

Много трудно беше наистина да се движи човек по покритите със снежни преспи пътища. А аз трябваше да се движа. През тия ужасни две седмици трябваше да се влача до Маркли, в началото на залива, всеки ден и почти през нощ.

В четвъртъка през втората от тези две седмици аз пиех на крак кафето си в кухнята на Маркли Армс, когато ханджийката попита нехайно:

— Видяхте ли откачения Там в ладията му, докторе, когато минавахте край залива днес?

Стиснал чашата, от която се вдигаше пара с двете си ръце — те бяха просто премръзнали от студ — аз се замислих и поклатих глава.

Тя продължи:

— В такова време той обикновено притичва до задната врата за паничка супа или нещо друго. Не като благодеец, нали разбирате. Там никога не би приел милостиня. А в замяна. Напролет току ще остави някоя лакерда или дузина пъстърви, без да взема нещо за тях. — Жената млъкна и след малко добави: — Но не е идвал вече от десетина дни.

— Безпокоите ли се за него?

Ханджийката се замисли намръщено.

— Малко. Може би греша, но при тоя ужасен мраз, кой знае, може да е болен. Срамно би било, ако нещастният човек се разболе, без да има кой да го погледне.

Допих кафето си и намъкнах дебелите ръкавици.

— Добре — успокоих аз ханджийката, — ще хвърля поглед, като минавам край него.

Един час по-късно, след като бях свършил визитациите си, тръгнах по пътя към Танокбре. Карах сам една наета кола, защото Камерън беше взел Джеми и кабриолета за посещенията си в Овъртън. Когато стигнах заливчето Сенди, дръпнах юздите и погледнах към плаващия дом на Там, който се намираше на петдесетина ярда от мене.

От мъничкия ламаринен комин не излизаше никакъв пушек. Никакъв признак на живот! Извиках продължително и високо; гласът ми се понесе над бялата пустош и синьосинкавата заледена вода.

Никакъв отговор. Пълно безмълвие и тишина.

Изругах нетърпеливо. Искаше ми се да продължа пътя си назад към Танокбре, към топлия огън и вечерята си. Но някакъв инстинкт ме караше да остана. Скочих във фйтона, прекосих заснежения пясък и слязох до брега. Тук, покрити с брезент и изтеглени на сухо, лежаха няколко лодки, които принадлежаха на риболовния клуб в Маркли и бяха заземени на тоя тих бряг за студения сезон. Вдигнах брезента, избрах най-здравата и я дотърсих до водата; после с помощта на един прът успях да се добера през заледената вода до плаващия дом. Изкатерих се на палубата и се спуснах в трюма с наведена глава.

Там лежеше по гръб на тясното си легло в микроскопичната кабинка; беше студено като в ескимоско иглу. Нещастникът беше облечен в старите си дрипи, върху които бе метнал някакво скъсано чердже; трепереше цял.

— Човече — възкликнах аз, — какво става с тебе, че не ми отговори, когато ти извиках?

Там вдигна очи и ме погледна замаян.

— Не съм те чул. Нищо не съм чул.

— Откога лежиш така?

— От около една седмица — промърмори Там с тракаци от треска зъби.

— Една седмица! — повторих аз.

Стоях така, потънал в напрегната мисъл. Там беше болен. В жалката му кабина не можеше да живее дори куче, а шкафът зееше отворен и в него нямаше нито храна, нито пък някакво питие. Състоянието му обаче беше такова, че не бе способен да мине двете

мили заснежен път до Маркли. Какво би могло да се направи? Внезапно реших какво трябва да сторя.

Качих се на палубата, прехвърлих се на брега и скочих във файтона. Зашибах коня и скоро свих по един тесен страничен път срещу заливчето, който се катереше нагоре по хълма към Сауенд фарм. След пет минути вече звънях с всички сили на входа и поисках да видя господарката на къщата.

Въпреки моята настойчивост Елизабет Роб не бързаше да се покаже. Противно на съседните малки чифлици и котеджи, Сауенд беше голямо стопанство, с чудесна жилищна сграда и просторни хамбари. От три години, след смъртта на съпруга си Робин Роб, Елизабет управляваше имението сама и бе постигнала изненадващи резултати. Чувството, че притежава такъв голям имот и съзнанието за собствените делови качества, заедно с вродената ѝ рязкост бяха превърнали вдовицата в горда и високомерна жена. Въпреки това тя беше прекрасен човек, с пълни гърди и добро, честно лице, черни като трънки очи и чудесно оформени крака. Тия хубави крака сякаш не почиваха нито за минута и носеха енергичната жизнена Елизабет непрекъснато из целия чифлик, особено след смъртта на Робин. В Танокбре говореха, че вдовицата била станала много раздразнителна, а „осведомените“ — в шотландските села винаги ще намерите осведомени хора — бяха открили специална причина за това — нещо, което, разбира се, беше глупост, защото мнозина бяха проявявали явен интерес към овдовялата Роб или към нейното богатство, но всички до един бяха получавали решителен отказ.

Изглеждаше, че и на мен сега щяха да ми посочат вратата, защото когато ѝ обясних с няколко припрени думи положението и изказах молбата си, Елизабет направи кисела гримаса.

— Не зная какво да ви отговоря — рече тя. — Ние имаме страшно много работа и трудно бихме се справили с такъв неочакван случай. Пък и тук, в Сауенд, не обичаме особено такива чудновати екземпляри.

Но аз бях решил да не се предавам и накрая Елизабет отстъпи, макар и с явно нежелание. Тогава тя даде няколко резки нареждания на двама мъже, с които отидох до залива и донесох болния Там.

— Тук! — извика тя с очевидно неодобрение, когато видя окъсания Там. — Качете го горе. И внимавайте да не окаляте килима

на стълбата.

От хоризонталното си положение Там я гледаше зяпнал, като смъмрен ученик.

— Съжалявам много — рече той, треперейки. — Още утре ще се върна на ладията си.

— Хм! — промърмори Елизабет тихо. — Тъкмо ще се отърва от цялата тази мръсотия. — После добави високо: — По този коридор! И гледайте да не изцапате чистите тапети.

И намръщено посочи една хубава стая, в която димеше и пращеше току-що запален огън. Решила веднъж, макар и отчасти по принуда, да прояви милосърдие, Елизабет смяташе очевидно да направи това както трябва. Двата работници ми помогнаха да съблека Там и да го настаня в леглото. След това го прегледах основно. Най-после слязох долу в салона, където ме чакаше господарката на Сауенд.

— Локализиран плеврит — съобщих ѝ весело, — малко усложнен от липса на грижи. Скоро ще се оправи. До няколко дни ще бъде на крак и няма повече да ви безпокои. Там има железен организъм.

Тя стисна устни с типична за този край ирония.

— И дотогава ще трябва да се откажа от всякаква работа — а само бог знае колко съм заета — за да се грижа за него!

— Няма да бъде за дълго — успокоих я усмихнато аз. — Щом се пооправи малко, Там самичък ще избяга оттук. Ужасно стеснителен човек! Ако зависеше от него, не би останал за нищо на света в жилище с покрив.

— Нима! — рече Елизабет рязко.

И понеже нямаше какво друго да си кажем, аз си тръгнах.

На следната сутрин се отбих отново в Сауенд. Елизабет ме посрещна на вратата.

— Ах вие, с вашата „липса на грижи“ — рече тя с тон на справедлив укор. — Знаете ли, че нещастният човек е направо гладувал? От четири дни не е хапвал нищо, и то при такава ужасна простуда!

Вдигнах примирително ръка.

— Виждате ли, той така си живее...

Елизабет ме прекъсна остро.

— Какъв позор! — заяви тя енергично. — Едно човешко същество да живее така! А аз да не знам нищо. Нищо! Макар че е бил на две крачки от дома ми. Просто не бях помисляла за него, иначе отдавна щях да го оправя. Ами дрехите му — хвърлих ги право в огъня, още щом ги зърнах. Та те не са годни и за последния бедняк! А той е човек и при това, ако не греша, с чудесен и почтен характер...

Елизабет млъкна, забила в мен подозрителен поглед: очевидно смяташе, че е казала повече, отколкото трябва, но в следния момент успя да се овладее и ме поведе нагоре по стълбите.

Когато влязох, останах поразен, защото в първия миг не можах да позная Там. Беше изкъпан, избръснат и облечен в хубава фланелена пижама. Въпреки плеврита, изглеждаше чудесно.

— А, Там... — успях аз най-после да продумам, — днес изглеждаш по-добре.

— Да, по-добре съм — отвърна Там с характерния си простодушен маниер. — Тя се грижи много за мене. Но утре смятам да се върна на ладията.

— И дума да не става — рече строго Елизабет от вратата. — Глупав човек! Сякаш не вижда, че съвсем не е добре.

Наистина Там не бе много добре, температурата му беше над 38 градуса, а в гърдите му все още се чуваха хрипове.

Когато се намерихме отново на долния етаж, подхвърлих уж случайно:

— О, да не забравя, мисис Роб, утре няма да идвам в Маркли, така че ще ви посетя едва вдругиден.

— Извинете — рече тя рязко, скръстила ръце на корема, — но изглежда, вие забравяте, че имате работа с болен човек. Ще ви бъда много признателна, независимо от това дали ще идвате в Маркли, или не, ако посетите пациента си и утре. Вероятно смятате, че тъй като нещастникът няма пари да ви плати, може да го пренебрегвате. Бъдете спокоен, аз ще ви платя.

На другия ден отидох отново. Там беше по-добре; до него димеше чиния с говежди бульон.

— Много е добра, докторе — рече тихо той. — Но все пак мисля, че утре трябва да се прибера на ладията.

Елизабет Роб не благоволи дори да му възрази. Но по-късно, в предния салон, ми заяви решително:

— Не бива да ходи на оная ужасна ладия, преди да оздравее и да се поправи. Той не ми създава никакви неприятности, никакви. Почтен и простодушен човек. — При тия думи гласът ѝ прозвуча почти мечтателно. — Всъщност много забележителен човек, неспособен да каже лоша дума на никого. А пък как мъдро говори понякога, просто да не повярвате. Знаете ли, докторе, че не пуши и дори не познава мириса на алкохола? И като си помисля, че е живял съвсем самичък в продължение на толкова години! — В гласа ѝ се долови възмущение. След малко добави: — Що се отнася до вида му... малцина могат да се мерят с него — красив, добре сложен...

При последните си думи тя улови погледа ми и се изчерви. А като разбра, че се е изчервила, изведнъж стисна добродетелно устни.

— Утре ще дойдете пак, докторе — рече Елизабет официално и ме изпрати до вратата.

Така аз отидох на следната сутрин, и на другата, и на по-другата. И всеки път домакинята пееше дитирамби за Там.

— Знаете ли, докторе...

Времето омекна, снегът се стопи и околността отново се облече със зелена премяна.

Един ден заварих Там станал и облечен в хубав костюм от тънко черно сукно; изглеждаше здрав и спокоен.

— Чудесен костюм, Там — рекох аз.

— Не е лош — отвърна той с безхитростната си блага усмивка. — Бил е на мистър Роб, покойния мистър Роб, нали знаете. — После поглади одобрително реверите и добави: — Като че ли е правен за мене.

— Не е ли вече време, Там? — попитах аз внезапно, като оглеждах моя приятел. В хубавия си костюм, изящното гладено бельо и здравите обуца той имаше вид на явно преуспял човек. — Не е ли вече време да се върнеш на твоята ладия?

Там ме погледна благо и разсеяно.

— Напоследък почти не съм мислил за ладията си — промърмори той. — Толкова е хубаво тук, в чифлика.

В тоя момент влезе шумно Елизабет; изглеждаше доволна, просто разцъфтяла и по-щастлива от всеки друг път. Очите ѝ се спряха с възхищение на Там.

— Нали изглежда прекрасно? — забеляза тя, като че Там беше нейно собствено творение. — Обеща днес следобед да дойде на разходка с мене. Искам да чуя мнението му за долната нива. Нещо ми подсказва, че от него ще стане добър чифликчия... разбира се, ако бъде ръководен както трябва. — Тя се засмя смутена и тихо. — Ще дойдете ли отново утре, докторе?

— Не — отвърнах сериозно. — Моята работа тук е свършена. Няма да идвам повече.

Но пак отидох. След един месец им кумувах.

---

[1] Хаусбоут — плаващ дом (англ.). — Б.пр. ↑

ГЛАВА XI

В много отношения шотландците са особени хора. В продължение на цели столетия те са се сражавали срещу най-близките си съседи, англичаните, и все още изпитват мъничко враждебност към тях; или поне се гордеят страшно много с Брюс и Банокбърн^[1], спомена за който все още лелеят в душата си. Заселили малка обедняла страна, набраздена от мрачни планини и оградена със скалисти брегове, връхлитани постоянно и яростно от бурните морета, те са безспорно закалени, умерени в желанията си, пестеливи, решителни и влюбени в своето „ъскуибо“^[2] — келтска дума, опорочена от саксонците с думата „уиски“.

Приписват им и други особености, не всички похвални, а някои от тях никак не отговарят на действителността. Може би за тая несправедливост са си виновни самите те: говори се, че една от по-незначителните стоки за износ на Шотландия са историите и анекдотите, които описват чудатостите на нейните родни синове. Така или иначе има едно качество, което се приписва особено често и особено погрешно на северняците — липсата на чувствителност. Общото убеждение, че шотландецът е студен, лишен от въображение и флегматичен човек, представлява подла клевета срещу този народ. През своя престой в Танокбре, макар и много кратък, аз се сблъсках със случай, който опровергава това мнение по особено поразителен начин.

Една мартенска вечер Уили Крейг натисна звънеца в Ардън Хаус по обичайния си спокоен маниер.

— Добър вечер, Джанет — рече той бавно и сдържано. — Вкъщи ли е случайно докторът?

— Кого от двамата искате да видите, мистър Крейг?

— Няма никакво значение, Джанет. Единия или другия, все едно.

— Тая вечер консултациите се провеждат от помощника. Но ще съобщя на доктор Камерън, че сте тука, ако търсите специално него.

Уили поклати леко глава с обичайния си сдържан и спокоен маниер.

— За мен е все едно, Джанет, нали разбрахте.

Джанет го погледна одобрително. Тя винаги се възхищаваше от хора, които не се вълнуват, и го покани в трапезарията, което представляваше проява на особена благосклонност.

Уили седна, сложи ръце в джобовете си и започна да разглежда с лек интерес цигулката, която висеше над камината.

Беше дребен, слаб човек на около тридесет и седем години, гладко обръснат и с възбледо лице, облечен в спретнат сив костюм с целулоидна яка и черна връзка. Уили беше хлебар; имаше собствен магазин на улица „Хай“, в който продаваше жена му, докато самият той работеше в пекарната в двора. Неговите баници с овнешко бяха прочути, а стафидените му кейкове — единствени в цялото графство. Но макар че всички го уважаваха заради лекарското изкуство и почтеността, в мерките и в търговските отношения изобщо, репутацията му в селото се дължеше на нещо много по-значително. Уили Крейг беше прочут със своето спокойствие и хладнокръвие.

— Да, да, рядко спокоен човек, тоя Уили Крейг — казваха одобрително жителите на Танокбре.

Така например, когато Уили игра във финалните състезания на кегелбан за шампионата на Уинтън, проведен в Ноксхил, и спечели в тая страшно тежка борба, като излезе начело само с един удар, зрителите го акламираха не толкова за победата, колкото за начина, по който бе успял да я изтръгне: беше бледен, но спокоен, без да трепне мускул по лицето му, докато Гордън, неговият противник, едва не получи удар от вълнение. По-късно в клуба, след като обърнал няколко чашки, Гордън заявил възмутено и малко озлобено:

— Та той просто не е човек! Сякаш няма чувства както другите хора. Рибка върху парче лед! Това е лошото на Уили: няма въображение.

Така Уили бе станал известен като „човекът без въображение“. И наистина изглеждаше почти флегматичен, дори сега, докато чакаше в трапезарията на Ардън Хаус.

— Заповядайте отгук, мистър Крейг — прекъсна съзерцанието му Джанет.

Той стана и я последва в кабинета.

— Седнете — посрещнах го аз безцеремонно. — Какво се е случило?

Бях преуморен, раздразнен и при това бързах — нещо, което ме караше да говоря по-рязко от обикновено. Но Уили сякаш не обърна внимание на това.

— Езикът ми, докторе. Има нещо на върха, което ме дразни малко.

— Искате да кажете, че ви боли?

— Е да... малко.

— Дайте да го видя.

Наведох се над бюрото и разгледах езика на Уили. Разгледах го продължително и внимателно. После, с изменен тон, попитах:

— Откога имате това нещо?

— О, от около шест седмици, доколкото си спомням. Яви се постепенно. Напоследък става все по-зле.

— Пушите ли?

— Да, доста много.

— Лула?

— Да, лула.

Последва кратко мълчание. После станах и се приближих до шкафа с инструментите.

Взех една силна лупа и отново разгледах най-внимателно езика на Уили. На върха му имаше един червен и възпален участък, твърд при опиване, който представляваше зловеща гледка за опитното око.

Оставих лупата и се отпуснах на стола си до бюрото.

Знаех отлично, че има два начина на действие в такива случаи. Първият, да се престоря на оптимист; вторият, да кажа истината. Погледнах замислено към Уили, чиято слава на хладнокръвен човек ми беше добре известна. Уили ми отвърна със спокоен поглед. Реших, че трябва да му кажа истината.

— Уили — рекох аз внезапно, — това дребно нещо на езика ви може да се окаже много сериозно, а може би и не.

Уили остана невъзмутим.

— Тъкмо затова съм дошъл тука, докторе. Искам да разбера какво е.

— И аз искам същото. Ето защо трябва да взема едно малко парченце от възпалената материя и да го пратя в института по патология при университета, за да го изследват. Няма да ви боли и няма да ни отнеме много време. След няколко дена ще получим

резултата. Тогава ще разбера дали е онова, от което се страхувам, или не.

— А от какво се страхувате, докторе?

В кабинета настъпи мълчание. Чувствах, че трябва да лавирам. Но като погледнах втренчено в студените сиви очи на Уили, реших да не го мамя. Казах с тих глас:

— Боя се, че може би имате рак на езика.

Отново настъпи мълчание, но този път по-мъчително и продължително, очевидно като резултат на моите думи.

— Разбирам — рече най-после Уили. — Това не е много хубаво. И какво ще трябва да се направи, ако е рак?

Махнах смутено с ръка.

— Операция.

— Искате да кажете, че ще се наложи да ми отрежат езика?

Кимнах с глава.

— Нещо такова. Но да не се занимаваме с този въпрос, преди да ни се наложи.

Уили остана загледан дълго във върховете на чистите си лъснати обуца, после вдигна глава.

— Добре, докторе. Направете тогава онова, което е необходимо.

Станах, стерилизирах един инструмент, напръсках езика на Уили с хлоретил и отрязах малко парченце от тъмночервения уплътнен участък.

— Бързо се свърши — забеляза Уили.

После изплакна устата си, взе шапката си и се приготви да си тръгне.

— Чакайте да видя — рекох аз. — Днес е понеделник. Елате в четвъртък по същото време и ще ви дам резултата.

— Надявам се, че ще бъде добър — продума Уили стоически.

— И аз се надявам — отвърнах сериозно.

— Лека нощ, докторе.

— Лека нощ.

Наблюдавах го как мина по алеята, затвори грижливо вратата зад себе си и тръгна по пътя. Напълно се възхитих от спокойствието и куража му.

Но дали наистина бях го преценил правилно? Хладнокръвният Уили Крейг, човекът без въображение, вървеше по улицата с вдигната

глава и стиснати устни.

Външно спокоен, съвсем спокоен. Но в главата му се развихряше истинска буря. А в ушите му бучаха и ревяха хиляди гласове. И повтаряха постоянно една дума — рак!

Уили трепереше, сърцето му биеше до пукване. Когато се озова на улица „Чърч“, зави му се свят. За момент помисли, че ще припадне.

— Здравей, Уили! Чудесна вечер за игрището — подвижна му Бейли Пакстън от канцеларията си на отсрещната страна на улицата.

На Уили се стори, че не един човек, а цяла тълпа хора му ръкомахат и гримасничат с размазани и разкривени лица.

— Чудесна вечер, наистина, Бейли.

— Ще се видим в събота на мача.

— Разбира се. За нищо на света не бих пропуснал тоя мач.

Как, за бога, успяваше изобщо да говори?

Продължи да върви и внезапно почувства, че го облива студена пот. Мускулите на лицето му започнаха да потръпват болезнено. Сякаш цялото му същество се бе размекнало и разтопило и не се поддаваше на контрола на волята, въстанало най-после срещу това изкуствено наложено хладнокръвие.

Цял живот Уили се беше борил като дявол срещу своите нерви, срещу тия предателски нерви, които толкова често бяха заплашвали да го издадат. Беше открил, че това е тежка борба, дори за дребни неща. В случая например, когато бе спечелил шампионата по кегелбан, беше се почувствал така уплашен и нервен, че едва бе успял да хвърли последната си топка, прикри с маската на равнодушие страшната си нервна криза. Обаче сега, как можеше да се справи с тая ужасна перспектива? Вътрешните гласове продължаваха да крещят страшната дума.

Влезе тихо у дома си — той живееше в помещенията над магазина, който беше вече затворен. Седна на стола и обу старите си измачкани чехли.

— Рано се връщаш днес от игрището, Уили — пошегува се мило жена му Беси, без да вдигне очи от местния вестник.

Не, не биваше да се издава с нищо, особено пред Беси!

— Тая вечер не ходих на игрището. Реших да се поразходя нататък по пътя.

— Аха!... Колко хубави са тия шапки, които Джени Маккехни рекламира. Нов пролетен модел. С пера. И само пет шилинга и единайсет пенса! Почти съм решила да си купя.

Уили седеше, загледан в огъня, като полагаше невероятни усилия да се овладее.

— Крайно време е да купиш нещо за себе си.

Беси го погледна с топла усмивка, доволна от това признание на домакинската ѝ пестеливост.

— Може да си купя. А може и да не купя. Не обичам да хвърлям пари за тоалети. Не, не. Винаги съм смятала, че трябва да сложим нещичко за черни дни. Пък и да ти кажа ли, Уили, не ми се ще цял живот да останем тук, над магазина. Една хубава малка виличка по пътя нагоре към Ноксхил след година-две... какво ще кажеш за това?

След година-две! Тия прости думи го поразиха така, като че ли бяха забили нож в гърдите му. След година-две! Къде ли щеше да бъде тогава той?

Уили затвори очи, борейки се с парливите сълзи, които напиреха в него.

Беси изшумоля с вестника и се засмя.

— Какво ли говоря! Сякаш това има някакво значение за такъв закоравял грешник като тебе. Нищо на тоя свят не е в състояние да те смути или развълнува.

Уили си легна рано. Обикновено си лягаше рано и никога покъсно от десет часа, защото трябваше да бъде в пекарницата към четири сутринта, за да запали пещта за първата фурна. Но тая вечер се прибра в девет. Не можа да заспи. Беше все още буден, когато Беси си легна, макар че се престори на заспал, за да не му се наложи да говори. Лежеше със здраво затворени очи, заслушан във всичките обичайни и познати движения на жена си. Беси нави часовника, потисна една прозявка, пусна фуркетите си в подноса върху камината. После се мушна в леглото, съвсем безшумно, за да не го разбуди.

След четвърт час спокойното ѝ дишане го увери, че е заспала. Той лежеше тихо и едва дишаше, като стискаше ожесточено ръце, за да овладее нервите си. Мракът в стаята го потискаше като мъртвешки саван. Испитваше силно желание да изкрещи, да облекчи измъчените си нерви с див отчаян вик. Искаше да се обърне към нея, към Беси, неговата съпруга. Да потърси съчувствието ѝ. Да извика отчаяно: „Аз

не съм такъв, какъвто ме мислиш. Не съм твърд и никога не съм бил. Всичко ме вълнува, ужасно ме вълнува. А сега съм уплашен, страшно уплашен и разтреперан, като дете. В душата ми винаги е живяло някакво дете. Винаги съм бил чувствителен, винаги съм бил нервен. Тъкмо затова съм се преструвал, че не съм такъв. Но повече не мога, не мога да се преструвам. Не ме ли чуваш? Не ме ли разбираш? Докторът мисли... мисли, че имам рак!“.

Почувства, че го обхваща някаква спазматична и убийствена болка. Пъхна ръка в устата си, за да потисне риданията, които го задушаваша, докато жена му спеше спокойно и тихо до него. Очите му — пламнали от непролетите сълзи — сякаш щяха да изхвъркнат от орбитите си. В ушите му бучаха акордите на собственото му отчаяние. Тъмните часове на нощта се нижеха един след друг. Но Уили не можеше да мигне. Не можеше „да забрави“ нито за миг.

В четири часа стана, облече работните си дрехи и отиде в пекарницата. Беше се надявал, че натовареността на деня ще го успокои и разсее. Но разбра, че е грешил. Часовете минаваха, а напрегнатото страдание не намаляваше и той изпадна в още по-голямо отчаяние. Работеше с привидно нормален вид, със замръзнало лице. Приказваше, отговаряше на въпроси и се движеше насам-натам. Струваше му се, че стои настрана — треперещ, измъчен — и наблюдава някакъв автомат, който беше самият той, Уили. Сега вече знаеше, че е болен от рак. Когато оставаше за минутка свободен, изтичваше на горния етаж и като се изплезваше пред огледалото, гледаше втренчено, с ужас микроскопичния израстък, подобен на яркочервено цветче.

Комедия или трагедия беше това? Възрастен мъж да се плези пред огледалото! Би могъл да се смее като луд на тая комична картина. Но сега не беше време за смях. Защото не откъсваше очи от езика!

Дали се бе увеличил израстъкът? Или беше същият? Може би малко по-болезнен, защото лекарят бе отрязал парченце от него. Сега, когато си вадеше езика, изпитваше болка. Или това беше просто самовнушение? Колко странно, че това малко червено цветче носеше смърт! Ужасно странно. Но то действително носеше смърт. Погледна се крадешком за последен път в огледалото и слезе на пръсти на долния етаж.

Втората нощ пак не можа да спи. На закуска жена му го погледна с леко загрижени очи.

— Тия дни не се храниш добре.

Уили запротестира.

— Глупости — рече той с типичното си хладнокръвие; и за да докаже, че е прав, сложи още бекон и яйца. Но макар че изяде всичко, не усети вкуса му.

Беше загубил чувство за всичко, освен за собственото си състояние. Може би беше вече малко „откачил“. Въображението му, което работеше с трескава сила, направи още една крачка напред. Фактът, че има рак, беше приет, установен. Какво трябваше да се направи тогава? Операция — бе казал докторът. Той затвори очи, вгълби се в себе си и си представи ясно близкото бъдеще...

Видя се в болницата, на малко тясно легло. В продължение на един миг изживя агонията на дните, които оставаха до този решителен час. После, намръщвайки се леко, се видя как го вкарват на количка в операционната зала. Ужасът от това непознато място увеличи още повече страха му. Какво даваха на пациента и такъв случай? Хлороформ? Да. Неприятно, мъчително нещо, което пак те хвърля в забрава... После остри ножове засвяткаха около устата му, около собствената му уста! И тия ножове режиха езика му, режиха го дълбоко, от корен. От гърлото му се изтръгна стенание, което го задушаваше. Той вдигна ръка, за да закрие очите си, сякаш искаше да премахне гротескната гледка на собствения си език, отделен от устата, захвърлен от хирурга, кървав и ужасен.

А след операцията? Разбира се, ще се събуди в същото тясно легло, обект на грижи и нетърпимо съчувствие. Човек без език. Човек, който не може да говори, а само мърмори и фъфли. Сестрата се навежда над него...

— Какво казахте?

А той се мъчи, упорства, полага усилия да ѝ обясни.

О, това бе ужасно — толкова ужасно, че не би могло да се понесе. Почувства се смазан от агония при тая мисъл. Времето размахваше неумолимото махало на своя часовник. Мина сряда вечер, която му се стори дълга като век. Настъпи четвъртък. Той беше стигнал почти върха на страданието — страдание, което никой не можеше да си представи, защото всичко бе скрито и заключено в душата му.

В четвъртък следобед излезе от пекарницата и тръгна към реката. Беше прилив и водата, която се бе издигнала над кея, се плискаше само на няколко стъпки под краката му. Той втренчи безумен поглед в нея. Една крачка и всичко щеше да бъде свършено: цялата му агония, цялото му нещастие, свързани с операцията и следващите дни, щяха да изчезнат. Реката, която бълбукаше и облизваше каменните блокове, сякаш го зовеше.

Внезапно чу до себе си нечий глас.

— Малко на чист въздух, а, Уили?

Беше Питър Лени, който го гледаше усмихнато.

Чу се сякаш насън как отговаря:

— Толкова е горещо в пекарницата следобед!

Двамата стояха мълчаливо. После Питър каза:

— Ще те придружа по пътя, ако отиваш в тая посока.

Вървяха край реката и приказваха — за това, за онова, осведомяваха се за ония дребни новини, които са тъй присъщи за всеки малък градец. Уили разбираше, че не може да избяга. Трябваше да продължи. Следобедът преваляше. По-късно изпи чаша чай, качи се в жилището си и облече празничните си дрехи. Вече беше решил. Ще откаже да се оперира. Предпочиташе да умре. Беше почувствал внезапно, че тая операция няма да го спаси. Ракът даваше разсейки, независимо от лечението. Да, ракът се появяваше отново, винаги, неумолимо.

В шест и половина каза на Беси, че ще се поразходи. Страхуваше се, че ще му предложи да го придружи, но тя заяви усмихнато, че е решила да отиде да си купи нова шапка. Трябвало дори да побърза, защото след малко Джени щяла да затвори магазина.

Беше хубава вечер. Уили вървеше по улицата и кимаше ту на един, ту на друг познат. Изпитваше странното нереално чувство на човек, който отива с призрачни стъпки на собственото си погребение... Затормозеното му въображение, което работеше трескаво, създаваше у него особеното убеждение, че всички тия хора, които среща, не са същества от плът и кръв, защото никой от тях не знаеше, че той е почти мъртъв.

— Вкъщи ли е докторът, Джанет?

Ето, той задаваше отново този глупав, смешен въпрос! И отново седеше в трапезарията, загледан в смешната цигулка над камината. И

отново се намери в кабинета, застанал пред бюрото, сякаш стоеше пред небесния съдник.

Изгледах го продължително. Изражението ми беше замислено и сериозно, след това вдигнах тържествено ръка и казах:

— Искам да ви поздравя. Получих резултата. Няма нито следа от злокачествен тумор. Не е никакъв рак, а обикновена брадавица на върха на езика, която ще изчезне след двуседмично лечение.

Уили почувства, че му се завива свят. Някаква огромна вълна на радост заля цялото му тяло. Малко оставаше да припадне от щастие, опиянение и сладостно облекчение. Но бледото му спокойно лице не изразяваше нищо.

— Много съм ви признателен, докторе — рече той смутено. — Радвам се... Наистина се радвам, че... че не е нещо по-лошо.

— Надявам се, че не сте се тревожили много през последните дни — прибавих подчертано аз. — Разбира се, никога нямаше да ви открия от какво се опасявах, ако не бях напълно уверен, че вие не сте човек, който се вълнува и изпада в паника.

— Да, докторе — промърмори Уили, загледан в земята. — Може би наистина не съм човек, който се вълнува.

По лицето му отново се появи типичната спокойна и сдържана усмивка.

— Нали всички казват, че тъкмо това било лошото у мене — че съм бил лишен от въображение...

После, с обичайния си сдържан глас, Уили ми разправи всичко онова, което разказах.

---

[1] Брюс (1274 — 1329) — шотландски крал, разбил английския крал Едуард I при Банокбърн. — Б.ред. ↑

[2] Ъскуибо — „вода на живота“. — Б.ред. ↑

ГЛАВА XII

Струва ми се, именно мадам Дьо Севинье — тая изящна и умна жена — е изказала първа мъдрата мисъл, че никой не е герой в очите на собствения си прислужник. Но Монтен я е изпреварил, може би с не тъй духовитата, ала по-мъдра сентенция, че „никой не бива да бъде герой в собствените си очи“. Следователно, за да бъде честен, писателят, който се впуска по опасното море на самооткровението, трябва да признае слабостите на своя характер успоредно с положителните черти, които притежава, да изтъкне не само добродетелите, но и тщеславието си.

Следователно не си въобразявайте, че аз бях детето чудо на Танокбре, безупречният млад лекар, който не се е държал никога глупаво, смешно и предвзето. Неведнъж съм се показвал и глупав, и смешен, и предвзет. И смятам да илюстрирам това, като представя на читателя една дама, която ще назова мис Малкълм.

За първи път срещнах мис Малкълм на една танцова забава — не обикновена забава като „академичната“ в Ноксхил или „риболовната“ в Маркинч, а годишния бал на Хайландското дружество, уреждан от неговия председател, лорд Синклер от замъка Дъндръм.

Това звучи особено тържествено, но може би има защо; Синклерови бяха собственици на корабостроителници, които конкурираха вече успешно най-известните корабостроители по Клайд; те бяха хора от графството, свързани чрез родствени връзки и бракове с половината видни личности в Глазгоу, чието огромно имение между Маркинч и Ардфилян представляваше гордостта и завистта на цялата област.

Синклерови уреждаха всяка година в замъка си танци или по-точно бал, на който идваха всички що-годе известни хора. Случваше се да присъства и по някой дук (членът на Парламента, разбира се, беше редовен посетител, а можеха да се срещнат и по един-двама баронети; и естествено, мнозина планинци чифликчии, с племенна гордост в очи и без пари в кесиите си. Накратко, това беше официална забава, на

която хората развяваха потеклото си като знаме, а синият цвят на кръвта действаше по-опияняващо от силното червено вино.

За да се покаже демократичността на местното благородничество, на тоя бал се канеха и най-известните представители на свободните професии в областта — „най-ценните“ лекари и адвокати с техните съпруги. Ето защо в Ардън Хаус се получи една голяма картичка от дебел картон с позлатени краища и винетки и надписи като на надгробен камък, с която доктор Камерън и неговият помощник се канеха на бал.

— Ба! — рече Камерън, като я захвърли върху камината. — Нямам намерение да си губя съня заради тия хора. Вие можете да отидете, млади човече. Моите дни за танци са минали.

Моите обаче не бяха още започнали! Упоритата борба, която бях водил за съществуването си, не ми беше позволила да овладее дори елементарните изисквания за подобен живот. Затова реших да последвам примера на моя шеф и му заявих решително, че ако отида на бала, сигурно ще се чувствам като бик в магазин за порцелан.

— Все пак не е зле да отидете за малко, момчето ми — рече спокойно Камерън. — Ако не за друго, то поне за да проявим известна дипломатичност. Синклерови могат да докарат в кесията ни цял куп гвинеи, ако благоволят да се сетят за нас. Прескочете към десет часа и се постарайте да видят, че се познавате с Негово Сиятелство! — В очите на Камерън заиграха дяволити пламъчета. — Изяжте един сладолед с Нейна Светлост, кажете на члена на парламента, че според мен последната му реч е била ужасна и после се върнете да си легнете като добро и почтено момче.

И така аз отидох на бала.

В началото не се забавлявах никак; дори се чувствах смутен, нещастен и крайно неудобно. Върху широкото мраморно стълбище на подобната на замък къща се беше събрала цяла тълпа хора с римски носове и високи гласове — някаква чудновата смесица от благородни шотландски планинци в яркочервени жакети, които се движеха с явно чувство за превъзходство.

Никой не ми обръщаше внимание. Макар че бях призовал на помощ цялата си гордост на убеден демократ, постепенно започнах да схващам, че представлявам само един неловък младеж, облечен в лошо скроен костюм, зает за случая от Уил Дънкън — неуспял

провинциален лекар, който не познаваше никого и никой не желаше да познава.

Неволно си спомних за Флоберовия Шарл Бовари — глуповатия аптекар, когото всички пренебрегнаха в замъка д'Андервиле — и усетих, че се изчервявам леко от срам. Стиснах обаче упорито устни и реших да издържа до края. Опрях гръб до стената на балната зала и се заех да наблюдавам танцуващите. Чувствах се ужасно самотен и се мъчех да презирам тия дребнави престорени хора пред мене, но в действителност презирах самия себе си.

И тъкмо тогава открих, че ме наблюдават две дружелюбни очи. Изчервих се още по-силно. Но тя ми се усмихна и аз ѝ отвърнах с усмивка. Бях убеден, че съм я виждал преди, че Джеми е споменавал името ѝ, когато сме минавали по главната улица на Ноксвил. После си спомних. И обхванат от внезапна самоувереност отидох при нея. Тя седеше под висока палма и ме посрещна с изящна непринуденост.

— Аз ви зная добре — обясни ми тя мило, — макар че не са ни представяли официално. Но вие нямате понятие коя съм.

— Напротив, имам! Вие сте мис Малкълм! — И малко остана да добавя „учителката“, но успях да се сдържа навреме. Да, тя бе учителка, беше преподавала френски в „Сейнт Хилда“ — най-скъпото училище за девойки в Ардфилан, но още съвсем млада получила малко наследство и се отказала от професията си.

Мис Малкълм ми се усмихна и ми направи място до себе си. Почувствах, че самоувереността ми нараства още повече: тя беше любезна, очарователна, човек, с когото можех да говоря.

— Изненадан съм, че ви намирам тука — забелязах поверително, като мислех за социалното ѝ положение, което беше по-ниско и от моето.

— Самата аз се изненадвам често, че идвам тука — отвърна откровено тя. Имаше чудесен глас, добре модулиран и мек. — Ужасно е скучно. Но до известна степен съм длъжна да идвам. Виждате ли, лорд Синклер е мой братовчед.

Не зная какво е представлявало лицето ми в този момент. Братовчедка на лорд Синклер! Тя бе кръвна роднина на главата на този род, а аз, глупакът, се бях опитал да се държа покровителствено с нея.

— Не танцувате ли? — Мис Малкълм не даваше с нищо вид, че е забелязала смущението ми, и продължаваше да следва такта на

музиката с мъничкото си ветрило от слонова кост.

— Аз съм ужасен танцьор — рекох смутен, засрамен да призная, че не бях следвал дори един задочен курс по това изкуство.

Тя се усмихна.

— Да опитаме ли?

Опитахме. Лека като перушинка, мис Малкълм танцуваше великолепно и насочваше умело тромавите ми стъпки, като ме придържаше тактично към ритъма на музиката. А оркестърът беше чудесен. След първите колебливи минути започнах да изпитвам истинско удоволствие.

— Чудесно беше! — възкликнах аз по момчешки, когато се намерихме отново на местата си.

— Какъв мил начин да ме поканите за още един танц — промърмори тя. — Но най-напред ми донесете сладолед. Шоколадов, ако обичате.

Втурнах се към бюфета, като действах решително с лакти въпреки възмутените погледи на местното благородничество и й донесох сладоледа.

Тя го пое с все същата лека усмивка и го изяде в мълчание. И постоянно кимаше глава на танцуващите, които се носеха край нас. Наблюдавах я с уважение. Имаше наистина прекрасна стойка, а движенията й бяха отмерени и грациозни, без оная предвзетост и претенциозност за благородство, които човек среща толкова често у хората с по-ниско социално положение. Тя беше дама. Да, истинска дама. И беше — как да се изразя — беше много хубава. Леко изпъкналите й очи искряха, а танцът бе обагрил малко хлътналото й изящо лице; беше облечена в очарователна бяла рокля с волани — много проста и младежка. Всъщност тя не бе възрастна. На колко ли години беше? Заинтригуван, опитах се да позная. Може би на двадесет и седем, а дори и по-малко, но нито ден повече от тридесет.

Внезапно й казах с тих глас:

— Много е мило от ваша страна, че се занимавате с такъв глупак като мене. Знаете ли, че преди да ви видя, бях говорил само с домоуправителя? Всъщност дори и той не благоволи да ми отговори. Само ме погледна и притвори очи като архиепископ.

Тя се засмя тихо и гърлено.

— Това е, защото не познавате никого. Трябва да предприемете нещо.

И тя махна с лъжичката си към един млад мъж, който минаваше край нея.

— Морис, нима не познавате нашия нов лекар?

В продължение на пет минути мис Малкълм ме запозна с половин дузина мъже. Скоро се убедих, че тия хора не са сноби, а твърде естествени и любезни човешки същества. Аз не бях вече чужденец в тяхната среда. Бях един от тях.

Танцувах отново валс с мис Малкълм. Свириха „Синият Дунав“. Беше божествено.

— Вие наистина танцувате добре — каза ми тя непринудено.

Почувствах, че се изчервявам от удоволствие.

По-голямата част от вечерта танцувах с мис Малкълм. Тя ме запозна с мнозина от присъстващите мъже, но жените, на които ме представи, бяха — по една случайност, разбира се — твърде възрастни, за да танцуват. При това този факт нямаше никакво значение за мене. Аз исках да танцувам именно с нея. Стъпките ни хармонираха чудесно.

Прекарах великолепна вечер. Успях да изляза от черупката си, бях весел, оживен и духовит. В Танокбре се върнах не в единадесет, както бе предполагал Камерън, а в четири часа сутринта. Преди да си тръгна от замъка Дъндръм, попитах мис Малкълм дали мога да я изпратя до къщи. Тя поклати лукаво глава.

— Тази нощ оставам тука. Но трябва да ме посетите, когато се върна вкъщи. Знаете къде живея. В оная смешна стара полукръгла постройка зад Ноухил парк. Елате вечер, когато сте свободен, тогава е най-удобна и за мене.

На другата сутрин на закуска бях бодър и свеж като маргаритка, изпълнен с впечатленията от предишната нощ.

Старият Камерън ме изгледа.

— Само един младеж може да танцува цяла нощ, без да се мръщи сутринта на овесената си каша — забеляза поучително той. — Изглежда, че сте прекарвали много добре.

— Прекрасно — възкликнах аз оживено.

— Да, да, разбирам. Запознахте ли се с някои от местните благородници?

— С мнозина.

— Хайде, разправете ми. Това е отлично, отлично. Може би лорд Синклер ще ви повика следния път, когато има шарка.

Почувствах, че се изчервявам. Тая проклета червенина, която се дължеше на ускорено кръвообращение, винаги ме издаваше.

— В действителност — подхвърлих аз с изкуствено равнодушие — по-голямата част от вечерта танцувах с братовчедката на лорд Синклер.

— С братовчедката на милорда?

— Точно така, с мис Малкълм.

— Мис Малкълм! — повтори като ехо Камерън и побърза да прикрие изумлението си, като се зае да разрязва усилено печената риба. — Да, да, тя е някаква роднина на лорда. Макар и не първа братовчедка, не, не. Но е мила женица.

— Да, прекрасна! Чудесна девойка.

Този път Камерън едва не получи припадък. Задави се, изплю хапката си и се закашля гръмогласно.

— Тия проклети риби! — успя да издума най-после той. — Пълни са с кости... Та какво казвате за мис Малкълм?

— Само това, че е чудесна девойка — отговорих разсеяно аз. — Трябва тия дни да я посетя.

Камерън тръсна решително глава.

— Имате премного работа, за да си позволявате подобни неща. Вие сте лекар на практика, драги мой. А не някакъв трубадур.

И без да забрави думите си, доктор Камерън ме накара да работя следните няколко дни като истински роб. Беше така безмилостен, че цели две седмици все не ми оставаше почти нито един свободен час, през който бих могъл да посетя мис Малкълм. По това време обаче се получи едно писъмце на семпла матирана хартия с необрязани краища, която излъчваше лек дъх на върбина:

Очаквах, че ще дойдете да ме видите като приятел. Сега, уви, трябва да ви повикам като лекар. Не се чувствам много добре. Нищо сериозно. И все пак неприятно. Елате вечерта, ако имате възможност, и ще ви поднеса кафе.

Помирисах хартията. Какъв очарователен парфюм! Значи беше болна, горката девойка, а аз я бях изоставил най-безсрамно. Да, това беше лошо, много лошо.

— Имам визитация у мис Малкълм — съобщих на Камерън по време на обяда.

Старият лекар вдигна рязко вежди, като че ли се канеше да изригне някакво проклетие. Но не каза нищо.

— Разбира се, ще отида — добавих аз спокойно.

Мълчание.

— Ще отида да я видя...

— Довечера! — сопна се Камерън. И свеждайки глава, започна да сърба шотландския бульон като сомнамбул.

Останах възхитен от къщата на мис Малкълм още щом влязох в нея. Тя беше — както самата домакиня и нейната хартия за писма — очарователна, просто очарователна. Това не беше вила — такова определение би звучало наистина обидно в случая — а чудна стара постройка от потъмнял червен пясъчник във формата на полумесец с едно стъпало пред главния вход; стаите бяха големи и просторни, мебелите говореха за изтънчен вкус.

Мис Малкълм бе пътувала много и беше донесла цял куп неща от различни страни.

„Харесвате ли рисувания ми шкаф? Не е лош, нали? Купих го от една малка странноприемница в Тирол.“ Или: „Погледнете тия стари свещници. Взех ги от една чудна мила старица в Бретан“.

Мис Малкълм седеше полуизлегната на стол край камината в гостната стая. До нея беше поставен стар сребърен поднос с фини порцеланови чаши и кафеник в джорджийски стил.

— Невернико! — възкликна тя оживено. — Ако не се бях разболяла, нямаше да ви видя втори път.

Започнах да протестирам.

— О, не, мис Малкълм! Отдавна исках да ви посетя, обаче бях много зает. Но кажете ми от какво се оплаквате.

— Боя се, че прекалихме с танца оная вечер. Сърцето ми... Дребна работа, разбира се, съвсем дребна.

Прегледах обезпокоен сърцето ѝ. Когато навеждах глава към нея, тя притвори очи. Не открих нищо особено тревожно — може би само

лек шум, без някакво забележимо увреждане. Изправих се и ѝ казах внимателно:

— Имате нужда от малко спокойствие. Това е. Трябва да почивате известно време. И да вземате ободрителни средства. Аз сам ще ви ги приготвя. Доверете се на мене. Ще се погрижа за вас.

Тя ми благодари и добави:

— Сърцето ми не е много добре още от дните, когато се катерех по швейцарските планини. Иначе съм здрава. Съвсем здрава.

Докато мис Малкълм ми поднасяше кафето, аз ѝ говорих за зимните спортове, и двамата се съгласихме, че имам чудесни данни за тях. Кафето беше чудесно, не като това на Джанет, което бе хубаво „домашно“ кафе, а силно и ароматно, наситено с особено приятно благоухание, което караше човек да си мисли неволно за Турция, Самарканд и за харемите на Ориента. Домакинята ме помоли настойчиво да запуша лулата си. Обожавала лулите. После приказвахме за пътешествия, за очарователните екзотични страни на Изтока, за книги. Тя говореше умно, забавно и увлекателно. Беше чела много. От време на време вмъкваше по някоя френска или немска фраза — съвсем непринудено.

Разбира се, аз не бях забравил оная мила и вярна мургава девойка с блестящите очи, която сега работеше упорито над последните си изпити по медицина и която ми се беше клела нежно, че ще бъде моя; въпреки това сега гледах мис Малкълм с особено чувство. Наистина тя беше твърде слаба, а влажните ѝ кестеняви очи прекалено големи, с жълти точици по очните ябълки и тъмнокафяви сенки под тях. При това зъбите ѝ бяха доста изпъкнали, кожата на врата ѝ беше някак си суха, а носът ѝ, наблюдаван от известни положения, изглеждаше малко изострен. Но в нея имаше нещо одухотворено и тя умееше да се държи по начин, който просто не позволяваше да я разглеждаш критично. Имаше чудесни, добре гледани ръце. Беше елегантна, уверена в себе си, сигурна в съжденията си и добре възпитана. Тя събуждаше у мене някак си съзнание за собствените ми качества, чувство, че просто пропилявам способностите си в това жалко шотландско планинско селце. Под нейно влияние започнах да презирам Танокбре. Беше десет часа, когато станах да си вървя. Обещах да се отбия непременно следващата вечер. На сбогуване тя стисна леко ръката ми.

На другата вечер пак „се отбих“ у мис Малкълм; на следващата — също; и на следващата. Това бяха професионални визити, както подчертаваше самата тя и добавяше, че е добре обезпечена материално; настояваше да я третирам като обикновена пациентка и всеки път, преди кафето и разговорите, преслушвах най-старателно сърцето ѝ.

Десетина дни по-късно Камерън влезе при мене в кабинета. Затананика нещо и след това внезапно каза рязко:

— Много често посещавате мис Малкълм.

— Да, вярно — отговорих аз изненадан. — Попреуморила е малко сърцето си.

— Сърцето си? — повтори той сухо. — Разбирам, разбирам. Значи професионални посещения!

— Естествено! — възкликнах възмутено. — Защо ме гледате така? Аз се държа съвсем коректно с мис Малкълм. Но ако искате да знаете, тия посещения ми доставят огромно удоволствие. Тя страшно е интелигентна...

— Нима вече сте оплетен от тая проклета жена? — попита рязко Камерън.

Изчервих се до корена на косите си.

— Мис Малкълм не е проклета жена. Тя е дама. И моя много добра приятелка.

Камерън вдигна ръце към небето.

— Господи! — изпъшка той. — А аз мислех, че сте разумен човек!

После излезе от кабинета.

Тая вечер отидох без колебание в дома на мис Малкълм. Поведението на моя старши колега ме бе направило още по-упорит. Нарочно стиснах ръката ѝ по-силно. И ѝ казах, че съм много щастлив, задето я виждам отново. После извадих слушалката си и се наведох да чуя сърцето ѝ. Окуражена може би от необикновената ми непринуденост, мис Малкълм се отпусна назад и ме прегърна нежно през врата.

— Вие сте много мил — прошепна тя, — толкова мил, че не може да се изкаже с думи.

Отдръпнах се, сякаш ме беше ухапала змия.

— Боже мой — заекнах аз, — не бива да се държите така!

Моята професионална етика ме караше да се възмуствам искрено от случилото се. Поведение, което е в разрез със задълженията на лекаря! Човек можеше да загуби дипломата си, да бъде заличен от лекарските списъци и за по-дребни неща. Изпаднах в паника. Гледах я втренчено легнала така и впила в мен големите си влажни кестеняви очи. Избъбрих някакво извинение и просто избягах от стаята.

Щом се върнах в Ардън Хаус, отидох направо при Камерън и му разправих всичко. Старият човек ме наблюдаваше със свойствения си мъдър и прозорлив поглед.

— Значи най-после получихте урока, който заслужавахте. Няма да кажа, че съжалявам за случилото се. Чуйте ме сега, сега сте в настроение да слушате. На колко години смятате, че е тая ваша чудна мис Малкълм?

— Не знам — промърморих аз.

— На четиридесет и две, нито ден по-малко. Четиридесет и две! И от двадесет и четири години вече си търси съпруг. Кажете, виждали ли сте я сутрин?

— Не — едва успях да отговоря аз. — Винаги ме е канила...

— ... вечер — прекъсна ме остро Камерън. После замълча многозначително. — Но ако я видите сутрин, както съм я виждал аз, когато имаше жлъчна криза...

С това всичко свърши.

На другия ден лично Камерън отиде на визитация при мис Малкълм. Отиде сутринта и не се забави много. Но странното беше, че преумореното сърце на мис Малкълм веднага оздравя.

Бедната мис Малкълм! Тя беше наистина приятен човек, зажадняла за ласки самотна стара мома. А аз... аз бях ужасен глупак.

ГЛАВА XIII

Намирах се вече повече от година в Танокбре и макар че обикнах селото и жителите му и при това изпитвах искрена привързаност към сприхавия стар човек, който ми беше шеф, при настъпване на новата пролет започнах да ставам неспокоен и да мисля по-сериозно за бъдещето си. Старата ми амбиция гореше със същия пламък в сърцето ми. Искях да имам собствен дом и собствена практика. Бях влюбен повече от всякога в Мери и понеже имаше вече цял куп пречки за нашата женитба, чувствах, че за да премахна поне някои от тях, трябва да стъпя на крака материално. Можеше ли да се постигне това в границите на едно малко планинско село?

В тия дни на колебание и съмнение станаха редица събития, които по някакъв странен и нелогичен път изиграха решителна роля в определяне на следващата фаза от моя скромен живот. Всичко започна, колкото и да изглежда смешно, с една рибена кост.

Тая рибена кост бе попаднала в гърлото на мистър Джордж Макелър и към девет часа в една априлска вечер бях повикан в неговата вила в околностите на селото. Заварих Макелър измъчван от болки, но доста спокоен. Беше затворен мъж и заклет ерген, със съдържана рязкост на човек, успял в живота само със собствените усилия. Търговец на зърнени храни, той отиваше всеки ден в бюрото си в Глазгоу, където минаваше за един от най-способните и заможни хора в професията. Всъщност домът му се намирал в града, но отчасти от влечение и отчасти поради деловите си връзки със съседните чифликчии предпочиташе да прекарва пролетта и лятото във вилата си край Танокбре.

Добре обзаведената трапезария беше ярко осветена (злополуката се бе случила по време на самотната вечеря на Макелър) и аз успях веднага да определя страданието. Бръкнах с пинцет и с един замах извадих костта, която се бе забила дълбоко в меките части на гърлото.

Успокоението настъпи веднага. Макелър въздъхна продължително и облекчено, преглътна един-два пъти с разкривено лице и се усмихна бавно с типичната си съдържана усмивка.

— Поизмъчила ви е малко — забелязах аз, разглеждайки назъбената кост. — Опасно парченце!

— Да — отвърна Макелър замислено. — Не мога да кажа, че беше приятно. Трябва да ви благодаря, че дойдохте толкова скоро. — После замълча многозначително. — А сега, тъй като съм делови човек, кажете колко ви дължа, докторе?

Отклоних въпроса му с усмивка.

— Дребна работа. Просто съседска услуга, нищо друго. Няма да ви взема хонорар.

Джордж Макелър ме изгледа втренчено и още по-изпитателно. Това беше погледът на предприемчив човек, който е успял да спечели редица трудни търговски сделки през своя живот.

— Сериозно ли говорите?

— Разбира се — отвърнах аз. — Радвам се, че успях да ви направя тая малка услуга. Може би някой ден вие пък ще бъдете в състояние да сторите нещо за мене.

Последва мълчание. Изразът на Макелър оставаше непроницаем, но след като поглади брадата си замислено, най-после каза:

— Седнете. Нямам желание да ям повече. Ще пийнем по чаша уиски и ще си поприказваме.

Когато напълни чашите и запалихме лулите си, Макелър продължи с равнодушен глас, в който все пак се долавяше някакъв особен доверителен тон.

— Слушал съм за вас, докторе, по един или друг повод и не бих могъл да кажа, че онова, което съм чул, е било във ваша вреда. — Той се усмихна сухо. — Не съм човек, който се поддава на внезапни симпатии, не, в никакъв случай. Но както се казва, доброто дело заслужава отплата. — Тук той млькна и отпи умишлено бавно от уискито си. — Кажете ми, млади човече, чували ли сте нещо за „Роан влей“?

Поклатих глава, леко развеселен.

— Никога — отвърнах аз. — Но предполагам, че става дума за някаква фирма. Така поне звучи.

— Да — рече Макелър замислено. — Фирма, по-точно златна мина в Кафир. — Той сниши гласа си и продължи с присвити устни, сякаш говореше за някаква особена тайна. — Аз и неколцина мои приятели имахме предварителни сведения за тая кафирска мина. И

образувахме дружество. Дружество, чиито акции ще станат скъпи, много скъпи. — Последва ново мълчание. — Докторе, съветвам ви да купите няколко акции от „Роан влей“.

Засмях се отново, доволен и едновременно смутен.

— Много е мило от ваша страна, мистър Макелър, но... това не е в моя бранш.

Макелър ме стрелна отново с дружелюбния си, но непроницателен поглед.

— Послушайте съвета ми — рече той, почуквайки подчертано по масата. — Уверявам ви, че няма да съжалявате. — И с тържествено движение побутна към мене бутилката с уиски.

Същата вечер, когато се върнах в Ардън Хаус, попитах Камерън за Макелър.

— Що за човек е той? Изглежда ми сърдечен и искрен.

— О, чудесен човек, тоя Макелър — отговори Камерън. — Прекалено влюбен в среброто може би, но иначе честен и праволинеен, и думата му струва злато. А понеже говорим за пари, мога да ви кажа, че е много богат.

Тази препоръка ми направи силно впечатление. Отначало няхах никакво намерение да последвам съвета му. Но сега, когато семето беше посято, неволно почнах да си мисля за съблазнителната идея да натрупам оня капитал, който беше необходим за бъдещите ми планове: да си купя къща, да започна собствена практика и да се ожена. Да, това беше един невероятно щастлив случай, който би било глупост да изпусна.

Тая мисъл непрекъснато измъчваше съзнанието ми. Имах хубава сумичка от около сто лири, които бях спестил като помощник на Камерън, вложена на сигурно място, в банката. Какво ми пречеше да ги удвоя, да ги утроя, а може би дори да ги превърна в източник на истинска златна мина?

Тая нощ спях малко. Пред очите ми се мяркаха какви ли не блестящи и замайващи перспективи и сутринта, още щом станах, отидох до телефона. Макелър, който не беше тръгнал за бюрото си, одобри решението ми.

— Правилно! — рече той. После добави отривисто и спокойно: — Вие сте умен човек, докторе. Влезте във връзка с Хамилтън, моя

борсов посредник, на Инграм стрийт. Той ще се погрижи за вас. И запомнете думите ми: няма да съжалявате.

Не беше трудно да се свържа с Хамилтън, който, по препоръка на Макелър, се оказа необикновено услужлив. Тъй като сумата, с която разполагах, беше малка, а стойността на акциите на „Роан влей“ голяма — тая сутрин те се котираха почти по една лира — Хамилтън предложи да закупя акции по номинална вместо по борсова стойност. Така щях да бъда в състояние да получа не сто, а петстотин акции. Кой би се отказал от такава услуга, която можеше да доведе до голяма печалба? Така сделката беше уредена изцяло по телефона.

Следните няколко дни минаха в напрежение и вълнение. Времето обаче течеше и аз започнах да се питам с ужас дали не съм проявил прекалена доверчивост. Защото нищо окуражително не се случваше! Вестниците не споменаваха за мината, а от Макелър не идваше нито дума. На борсата съществуваше пълно затишие, а моите нещастни акции бяха спаднали с няколко пенса под цената, на която ги бях купил. Започнах сериозно да се нервирам и тревожа; само гордостта ме спираше да изтичам до къщата на Макелър и да поискам обяснение за този отчайващ застой.

Най-после една сутрин, към края на втората седмица, когато се чувствах вече съвсем отчаян, отворих „Уинтън хералд“ и сърцето ми подскочи. Открих, че акциите на „Роан влей“ са скочили с цели четири шилинга.

Очите ми блеснаха и сърцето заби усилено. Изчислих бързо. За една нощ бях спечелил почти сто лири! Невероятно, но прекрасно, просто прекрасно. Изтичах до телефона и се обадох на Макелър, който се готвеше да тръгне за града.

— Току-що видях новината — заявих аз възхитено. — Знаменито, нали? Да... да продавам ли?

— Какво? — отвърна тихо и изумено Макелър. — Да не би да сте полудели? Да продавате още в самото начало? Не, не, за нищо на света. Чакайте, докато ви дам знак. Тогава продавайте веднага, но не преди да ви обадя. — И връзката бе прекъсната рязко от другия край на жицата.

Отидох в кабинета възбуден и опиянен и се опитах да се съсредоточа върху работата си. Но то беше трудно и през следните няколко дни преглеждах пациентите си набързо, за да имам време да следя развитието на борсовите спекулации.

Обаятелно и доходно занимание, далеч по-увлекателно от скучното еднообразие на лекарската практика! Наистина това бе една голяма игра! Защото веднъж лансирани, акциите на „Роан влей“ започнаха да се издигат „като ракети“. Тяхната стойност растеше непрестанно, с по няколко шилинга на ден, докато в края на седмицата се удвои. Новината, която в началото бе разпространена много дискретно, сега получи пълна гласност: в мината била открита богатата златна жила. В резултат на това всички се надпреварваха да купуват.

В понеделник покачването продължи, а това увеличаваше и моя възторг. Поддържах непрекъсната връзка с борсовия посредник в Уинтън и говорех с Макелър и сутрин, и вечер, обхванат от някаква зашеметяваща възбуда. Първоначалното ми желание да продам и да реализирам скромна печалба отдавна бе забравено. Това беше изключителен шанс да натрупам състояние. Имах вяра в Макелър, чиято далновидност ми правеше силно впечатление и създаваше у мен убеждение, че следвам съвета на един умен човек. И всеки ден се вълнувах все повече и повече. Следвайки указанията на Макелър, аз увеличих броя на акциите си, като ги купувах по номинална стойност, докато станах собственик на около хиляда и двеста.

Фактът, че бях спечелил толкова пари, и то така лесно, ме зашеметяваше като силно вино. Започнах да си мисля не само за преките цели, които си бях поставил, когато бях купил първите акции, но и за всички ония хубави неща, които би могло да ми осигури едно богатство. Работата ми страдаше все повече и повече. Когато не четях усърдно сведенията от борсата или не разговарях по делови въпроси по телефона, правех изчисления на печалбите си. А те се увеличаваха непрестанно. В края на следващите четири дни стигнаха почти деветстотин лири. Деветстотин лири! Колкото можех да изкарам за две години, като се отдавам денонощно, в хубаво и лошо време, на скучната и уморителна лекарска практика. Изнервен до крайност от тая трескава жажда за пари, чаках последните инструкции на Макелър.

Цялото това време, през което моето чувство на щастие растеше, схващях, че доктор Камерън става все по-недоволен от мене. Един-два пъти дори сякаш искаше да ми заговори, но се въздържа. Накрая обаче, по време на вечерята в четвъртъка на тая втора седмица, когато се завърнах късно след разговор с Макелър, старецът ме стрелна с поглед и изръмжа:

— Пак закъснявате, а? Какво става с вас тия дни? — И ме огледа с критично недоволство. — Не се въртете така нервно, млади човече. Приличате на котка върху горещи тухли. Просто не можете да седите на мястото си. Нито да ядете. И имате вид на човек, който не е в състояние да спи.

— Скоро ще се оправя — извиних се аз, като седнах до масата.

— Скоро! — възкликна Камерън. — А защо не веднага?

— Как да ви кажа... Всъщност има нещо, което ме занимава твърде сериозно през тия дни.

Камерън стана рязко, с явно изписан по лицето си упрек.

— Да — рече той строго. — Мисля, че зная каква е причината и, бог ми е свидетел, никак не съм очарован. Позволете да ви кажа откровенно, че не сте вече онзи, който бяхте. Променили сте се и сте загубили мярка за стойността на нещата. А на всичко отгоре работите ужасно лошо. Много съм разочарован и недоволен. — Камерън се обърна студено и излезе от стаята.

Седях с наведени очи, страшно поразен и болезнено засегнат от упрека на стария човек — упрек, чиято справедливост схващах съвсем ясно въпреки голямото недоволство, което изпитвах. Обхвана ме силно разкаяние. Наистина ли работех зле? Наистина ли си бях позволил да стана недобросъвестен и небрежен, за да имам повече време за борсовите спекулации, чрез които смятах да забогатея? Едва докоснах вечерята си. Станах замислен и разкаян, и отидох направо в стаята си да си легна.

Към шест часа сутринта бях събуден от едно ранно повикване. Засегнат дълбоко от упрека на Камерън, който все още ме измъчваше, и обхванат от нетърпение да се оправдая, посрещнах с радост съобщението, облякох се набързо, взех чантата с инструментите, качих се на кабриолета и тръгнах по дългия път към Маркли.

Мека мъгла лежеше над залива и покриваше като с плащ напъпилите дървета. Утрото беше толкова чисто и тихо, че сърцето ми недоволно трепна. Джеми, кочияшът, направи един-два опита да ме заприказва, но аз не бях в настроение за разговор. Седях свит на мястото си и мълчах.

„Занемарявал съм бил работата си — мислех си горчиво, изпълнен с възмущение и разкаяние. — Ще му покажа, че не съм такъв човек!“

Обхванат от тия мисли, не усетих как един час по-късно се озовах пред варосаната къщичка на Джордж и Елизабет Далас, която се намираще край залива под Маркли, в една долчинка, обрасла с изтравниче. Елизабет, почтена и способна жена, беше прислужничка в Дъндръм касъл; беше вече четиридесетгодишна, когато Далас, един от овчарите в имението, се ожени за нея. Бракът се оказа щастлив и сега, за голяма изненада на пророците, Елизабет очакваше дете. Бях я преглеждал няколко пъти напоследък в кабинета и знаех, че е готова на всичко, „за да се оправдае“ и да дари съпруга си със син.

Когато пристигнах, заварих я в родилни мъки, макар че крайният момент не беше още дошъл; около нея се суетеше старата ѝ майка. Вън, при задната врата, се разхождаше Далас, разтревожен и неспособен за никаква работа. Можех да го зърна от прозореца на мъничката спалня, докато свалях сакото и навивах ръкавите на ризата. Очакваше ме много работа, която щеше да трае дълго.

Мина бързо един час, утринта се сля неусетно със следобед. Болките на пациентката, слаби в началото, се засилиха и станаха по-продължителни. Личеше вече, че случаят няма да бъде лек. Възрастта на Елизабет, условията и напрегнатото ѝ желание да изпълни достойно задачата си и да роди хубаво и здраво бебе, всичко това затрудняваше работата ми. А и сърцето ѝ не беше в особено добро състояние.

Свечеряваше се. Най-последна настъпи моментът за действие. Взех маската и етера и приспах нещастната жена. А това беше само началото! В продължение на цял час се борих със затрудненията и опасността, преди да извърша клиничното раждане. И тогава, уви, пролича, че голяма част от усилията ми са били напразни. Детето беше съвсем бледо и неподвижно. От гърдите на старата жена се изтръгна въздишка.

— Господ да ни е на помощ, докторе, малкото изглежда мъртво!

От челото ми струеше пот; бях дълбоко загрижен, защото самата майка не изглеждаше добре. Отстраних маската от лицето ѝ и инжектирах необходимите възстановителни средства; най-последна успях да я свестя. Когато видях, че опасността е минала, обърнах се веднага към детето; то лежеше все още неподвижно и безжизнено, повито в грубо одеяло, в долния край на леглото.

— Боже мой, боже мой! — стенеше старицата, полюлявайки се отчаяна напред-назад. — Като си помисля само, че се роди мъртво,

докторе! И при това момче. А тя едва ли ще може повече да ражда!

Прекъснах я грубо:

— Донесете ми гореща вода. И студена.

В същото време започнах да прилагам изкуствено дишане на безжизненото дете. Когато ми донесоха легените, вдигнах крехкото отпуснато телце и го потопих в горещата, а после в леденостудената вода. Повтарях много пъти тая операция и се мъчех да събудя живота в детето чрез шок, като междувременно не спирах и изкуственото дишане; работех настървено, трескаво, с някакъв особен гняв. Работех като обезумял, докато най-после, когато всичко вече изглеждаше загубено, от детето се изтръгна слаб, едва доловим спазматичен плач.

Сякаш в отговор, от пресъхналите ми устни се отрони някакъв стон. Увеличих още повече усилията си. Последва второ хлипане, после трето, този път малко по-силно... детето потрепери леко и след това започна да диша — слабо, но равномерно. Обхвана ме някаква огромна вълна на щастие, а старата жена нададе благодарствен и радостен вик.

— Диша, докторе! — издума задъхано тя. — О, боже небесни, детето оживя!

След един час малката спалня, спретната и пречистена от атмосферата на страдание и скръб, доби отново приятния си и приветлив вид; леглото беше оправено, огънят в огнището гореше весело, а майката, усмихната и бледа, притиснала дишащото бебе към гърдите си, следеше всичките ми движения с плувнали в сълзи очи, с които изразяваше боязливата си благодарност.

Старата жена също не знаеше как да изкаже признателността си. Просто не ме пусна да си отида, преди да ме нахрани добре — нещо, от което имах огромна нужда — докато самият Далас вървеше покорно по петите ми и непрекъснато ми стискаше ръката в знак на неизразима благодарност.

Беше почти тъмно, когато тръгнах обратно за Танокбре, и часът минаваше седем, когато стигнах покрайнините на селото. Възбуден от положените огромни усилия, бях престанал изобщо да мисля за времето. Но какво значение имаше това? Бях се оправдал, отговорил бях на обвинението на стария лекар. Чувствах се вече чудно отпочинал и спокоен. И все пак, когато кабриолетът затрака по главната улица, връщайки ме към човешките жилища, това настроение внезапно

изчезна и аз си помислих с разтуптяно сърце за моите акции от „Роан влей“, които през този ден навярно бяха скочили още повече.

Спрях рязко кабриолета, слязох и казах на Джеми да се прибере. Продължих пеш и купих вечерния вестник от селската будка.

Но както преглеждах бързо финансовата страница, жаден да прочета новините, които щяха да увеличат още повече парите в моя джоб, изведнъж облецих очи. Едно огромно заглавие с крещящи букви гласеше: „Провалът на Роан влей“.

Прочетох светкавично съобщението със смразено сърце. Вестта за новата златна жила в „Роан влей“ се оказала лъжлива. Работите в мината стигнали до задънена улица. През деня акциите на „Роан влей“ бяха спаднали с цели тридесет шилинга!

Обзет от изумление и смут, останах така, неподвижен пред съзнанието за тая невероятна катастрофа; после, с разтреперани ръце мушнах вестника в джоба и хукнах към къщата на Джордж Макелър.

Не беше трудно да намеря Макелър. Всъщност търговецът на зърнени храни ме очакваше: той крачеше нагоре-надолу из хола и сияеше от зле прикрито задоволство.

— Влезте, докторе! — извика той и ме потупа по гърба с необикновено оживление. — Тоя път спечелихме добре, е?

Погледнах го изумено.

— Така ли? Какво искате да кажете?

Изражението на Макелър започна да се променя бавно; накрая, без да се тревожи от смъртно побелялото ми лице, той възкликна:

— Вие продадохте, нали... продадохте, както ви наредих?

Последва мълчание. После промърморих:

— Не, не съм продавал.

— Какво! — изкрещя Макелър, обхванат от ужас. — Не сте продали? Господи! Но защо, човече? В девет часа тая сутрин се обадох по телефона и ви оставих вест. За по-сигурно дори ви изпратих телеграма. Съобщих ви да продавате при най-високата цена, преди новината за провала на мината да стане достояние на всички. Съобщих ви да продадете всичко. Ако ме бяхте послушали, щяхте да спечелите двойно.

Последва ново тежко мълчание. Той ме чакаше да заговоря.

— Имах една пациентка, там горе в Маркли — продумах аз, без да го погледна. — И изобщо не съм получил съобщението ви.

Разбирате ли, отсъствах целия ден...

Макелър избухна, обхванат от възмущение и гняв.

— Отсъствали сте целия ден! Не ви ли казах да поддържате връзка с мене? — беснееше той. — Не беше ли това по-важно от вашата мизерна жалка пациентка?

Не му отговорих. Макелър прехапа устни, мъчейки се да се овладее.

— Вие сте човек, който сам си търси белята — рече той и се обърна гневно настрана. — Много време ще мине, преди да се реша да ви дам друг подобен съвет.

Тръгнах бавно към къщи с изопнато и мрачно лице; всичките планове и прекрасни мечти за богатство бяха рухнали в краката ми. Когато влязох, доктор Камерън седеше до огъня в трапезарията и за минута никой не проговори. Старият лекар ме проследи с очи, докато се отпуснах на стола и си налях унило чаша чай.

— Виждам, прекарали сте тежък ден — рече най-последно меко Камерън.

— Да — отвърнах аз кратко и му докладвах как бе протекъл случаят в Маркли.

— Правилно сте постъпили, че сте останали през целия ден — продължи той с нотка на старата дружелюбност в гласа си. — После, след кратка пауза, добави: — О, да не забравя, тук имаше необикновено вълнение, докато отсъствахте. Цяла сутрин се мъчеха да ви намерят от Глазгоу. Нещо във връзка с покупки и продажби. — И след многозначително мълчание заключи: — Но аз бях принуден да им кажа, че сте зает.

— Да — продумах бавно, — бях зает. — Внезапно почувствах някакво особено просветление и си представих Елизабет и нейния съпруг, старата женица — нейната майка — и, най-важното, образа на детето, когато бледото му лице бе започнало да поруменява и животът беше раздвижил малкото телце!

Когато дойде денят за разчистване на сметките, оказа се, че борсовите посредници бяха продали акциите ми, когато курсът им бе паднал най-ниско. Документите им показваха ясно, че бях загубил не само печалбите си, но и собствените си сто лири; по-точно не всичките, защото благодарение на някаква техническа подробност след редица съвсем непонятни за мене изчисления с осминки и

шестнадесетинки, се оказа, че от капиталите ми са останали седем лири и петнадесет шилинга. Чек за тая сума ми беше изпратен съответно заедно с благопожеланията на борсата.

Докато разглеждах с безмълвно огорчение това проклето парче хартия, почувствах, че ме обзема някакъв странен порив. И още същия следобед отидох на улица „Хай“ в Ноксхил, където се намираше златарският магазин на Дженкин. Поприказвах малко със златаря и чекът, за мое голямо облекчение, премина в неговите ръце. Подир една седмица Дженкин изпрати в самотната къщичка на брега на залива една чаша за кръщение — чудесна сребърна чаша, при вида на която очите на Елизабет светнаха от гордост и която тя показва с благоговение и трепет на детето, което бе притиснала нежно в прегръдката си.

На тая чаша беше гравирано името на сина ѝ „Джорджи Далас“, а отдолу се четеше необикновеният надпис: „Това, което парите не могат да купят“.

ГЛАВА XIV

Шотландците — и днес още твърдят решително това — са емоционален народ и доктор Камерън беше, дълбоко в душата си, сантиментален човек, с тая разлика, присъща за повечето северняци, че не проявяваше чувствата си открито. Всеки показ на чувства представляваше за него признак на слабост и всяка груба дума беше по-съдържателна от цяла дузина вълнуващи речи. Така, една неделя, по време на закуска, няколко седмици след случките, които току-що описах, той вдигна очи от металическия кафеник и за мое изумление рече сухо:

— Реших, че вие не сте ми нужен повече като помощник.

Настъпи мъртво мълчание. Наистина аз бях мислил за възможността да напусна Камерън, но само когато реша, че това ще е в мой интерес. Но едно подобно уволнение беше съвсем друго нещо и аз пребледнях от унижение и изненада. Тогава, преди да се съвзема от сътресението, строгото му изражение се смекчи от една крива усмивка.

— Но мога с удоволствие да ви остава като съдружник. Какво ще кажете да делим наполовина, млади човече? Ще ви предложи условия, каквито пожелаете.

Кръвта нахлу обратно в лицето ми с такава сила, че ми се зави свят.

— Помислете си няколко седмици — предложи Камерън, — обсъдете въпроса с приятелите си и... — той стана с дяволито пламъче в очите и се отправи към вратата — с оная млада дама, която е имала смелостта да прояви интерес към вас.

Това беше огромен, незаслужен жест и аз още пазя свято в сърцето си мисълта, че бях успял да спечеля уважението на този упорит и високонравствен стар провинциален лекар — човек, който говореше малко, но забелязваше всичко, който проникваше веднага в душите на хората с прозорливия си остър поглед и който никога нямаше да избере за свой сътрудник колега, когото не би ценил и почитал. Но неговото решение беше и разумно. Както се изразяваше сам, той „старееше“ и искаше да намери някой, който би споделил

грижите и отговорностите на любимата му професия — някой, който един ден би могъл да го наследи.

Първият ми импулс беше да приема с жар, но Камерън настоя да последвам съвета му и да поговоря с моите близки. Отидох най-напред при бившия си шеф, професор Стокмън, чието мнение ценях особено много. За моя изненада, той никак не одобри намерението ми да остана в Танокбре. Смяташе, че мястото не е подходящо за мен, и без да омаловажава значението на провинциалната лекарска практика, заяви, че би било истинска глупост да погребва себе си и — добави той — способностите си в една отдалечена планинска долина на запад. Тия решителни думи ме разколебаха. Сърцето ми подсказваше, че трябва да остана при Камерън, разсъдъкът настояваше да го напусна.

Докато се намирах пред тая дилема, зимата връхлетя върху нас с последната си ярост и времето стана ужасно. Валеше сняг, после дъжд, после пак сняг и отново дъжд, докато пътищата станаха почти непроходими, потънали в лапавица и кал. Пътуването се затрудни, а работата стана крайно уморителна. Ежедневното ми облекло се състоеше от тежки обуца с гети и най-дебелото палто от гардероба ми. Сънят се превърна в лукс. В цялата област върлуваха плеврит, пневмония и всички видове настинки.

Беше най-лошото време през годината и да работиш от сутрин до вечер, като тичаш от един участък до друг, бе истинско робство. Въпреки това, сякаш напук, тъкмо тоя непосилен труд ме подтикваше да остана. Как бих могъл да изоставя стария човек в подобно време?

Късно една януарска нощ, след като бях прекарал особено изтощителен ден, влязох тежко в трапезарията, смъкнах обувката си, обух леките си чехли и се тръшнах на стола, отпусвайки се за момент с огромна въздишка на облекчение пред пламтящия огън; после поех мълчаливо чинията с димяща супа, която Джанет донесе от кухнята, след като чу, че се прибирам. Вън вятърът виеше и вилнееше в тъмнината и запращаше в прозорците ледени зърна, които барабаняха като далечна стрелба.

„Моля ти се, Господи — помислих си, като потръпнах леко, — не искай от мен да излизам тая нощ отново.“ И безцеремонно засърбах парещата супа, без да се отдалечавам от огъня.

След половин час се върна и Камерън, също така ужасно изтощен; слабото му, обрулено от вятъра лице изглеждаше изопнато от

умората и студа, раменете бяха увиснали и целият му вид беше направо трагичен. Той пристъпи бавно към огъня и протегна ръце; от мокрите му дрехи излизаше пара. Мълчанието в стаята беше наситено с взаимно съчувствие, със съзнанието за общите ни усилия и за работата, която вършехме в обстановка на толкова затруднения и пречки. След момент той ми кимна с продължителна въздишка, отиде до шкафа и си наля малко уиски, в което сложи захар; после пристъпи до камината и взе от котлето, което пееше непрекъснато над огъня, млясна устни, сипа малко вода и си приготви умело пунш. Погледът му сякаш изразяваше благодарност към провидението за тия дребни удоволствия, които имахме в своя живот. Но, уви, тъкмо когато поднасяше с наслада горещата напитка към устата си, телефонът иззвъня.

— Дявол да го вземе! — промърмори старецът и остави пунша, без да го докосне. И двамата се заслушахме тревожно със съзнанието, че този проклет звънец може да означава ново повикване навън в ледовитата мрачна нощ.

Минаха две напрегнати минути; после влезе Джанет и погледна не мен, макар че нощните посещения извършвах обикновено аз, а доктор Камерън; в очите ѝ се четеше явен упрек.

— Обажда се мистър Кюри от Ланглоун — съобщи тя като поклащаше неодобрително глава. — Чакали са ви цял ден... И сега питат дали изобщо смятате да отидете. — Джанет скръсти ръце на гърди и погледна стария доктор, като учителка, измамена от любимия си ученик.

Камерън изпъшка. После въпреки сдържаността си изригна ново проклятие:

— Дявол да ме вземе, какъв съм идиот! Какво, за бога, съм мислил, та да забравя за Нейл Кюри? И то след като днес минах на два пъти край къщата му!

Аз седях мълчалив. Познавах добре отчаянието, което обхваща лекаря, когато пропусне някое посещение през усилен ден и трябва да се повлече отново, за да поправи опущението. Изгълтах набързо остатъка от супата и посегнах за обущата си, но Джанет ме спря с жест.

— Няма смисъл да ходите вие. В Ланглоун са много уплашени и ще отворят вратата само на доктор Камерън.

При това изказване, направено така безстрастно от Джанет, потъмнялото набръчкано лице на Камерън стана още по-тъмно.

— Дявол да ме вземе — възкликна той, сериозно разтревожен. — Нейл мисли, че съм го пренебрегнал.

После сложи чашата си върху камината и закопча решително палтото си.

— Нека отида вместо вас — обадох се настойчиво аз. — Вие сте изтощен до смърт.

— До смърт или не — отвърна Камерън, — отивам! Нейл няма да се успокои, докато не ми види носа.

— Ще повикам Джеми с кабриолета — рече практичната Джанет. — След пет минути ще бъде тук.

— Не — изръмжа Камерън. — Джеми е уморен, а животното е съвсем изтощено. До Ланглоун няма и една миля. Ще отида пеша. И веднага ще се върна.

Камерън настоя на своето, въпреки усилията ми да го разубедея. Нейл Кюри беше един от най-старите му приятели, член на въдичарския клуб, видна личност в селото и в момента лежеше от остра жлъчна атака. Камерън вдигна яката на палтото си и излезе решително от къщи. Заслушах се в свистенето на вятъра вън и почувствах, че ме обхваща неясна тревога. И наистина, когато един час по-късно Камерън се върна, стори ми се, че безпокойството ми е било оправдано. Стариият човек беше посинял до ушите и съвсем изтощен. Въпреки това заекна победоносно:

— Смятам, че уредих недоразумението. Обясних на Нейл как е станало. За бога, не забравяйте да ме подсетите сутринта да го видя пак.

Застанал така до огъня, той се закашля внезапно и след момент рече отсечено:

— Най-добре ще е да се кача горе.

Но когато стигна наред пътя до вратата, притисна с ръка дясната страна на гърдите си и бързо пое дъх.

— О! — възкликна той. — Как ме заболя тука!

Втурнах се да го подкрепя, като се обвинявах вече открито за онова, което бе станало. Качих го в спалнята, без да обръщам внимание на протестите му, помогнах му да се съблече и го сложих в леглото. Настанен грижливо, той се почувства малко по-добре и отказа

да го прегледам, но не възрази нищо, когато му поднесох пунш с хинин. Останах в стаята, докато се унесе в неспокоен сън. Надявах се, че сутринта отново ще бъде добре.

Но на другата сутрин Камерън далеч не беше добре. В шест часа го намерих зачервен, трескав, с бързо дишане и измъчван от откъслечна глуха кашлица. Този път се наложих и преслушах внимателно гърдите му. Нямаше никакво съмнение. Старият човек бе болен от пневмония, лобарна пневмония^[1], и самият той очевидно го знаеше, защото ме погледна с насмешливи очи и попита с усилие:

— Десният дроб, нали? — И понеже не му отговорих, добави: — Е, тоя път, изглежда, попаднах в капана, няма що.

Събрах всичките си сили, за да се справя с тоя тежък и непредвиден случай. Без да се колебаю, извиках по телефона „Линклейтър“, голямата фирма за медикаменти в Глазгоу, която същевременно поддържаше местна медицинска служба. Те ми изпратиха като помощник един току-що завършил младеж от Инвърнес на име Фрейзър, който пристигна рано същия следобед.

Свикнал вече да работя при голямо напрежение, заклех Фрейзър да бъде добросъвестен с пациентите, обясних му какво очаквам от него и му поверих кабинета. После се втурнах по визитации, като посвещавах всяка свободна минута на Камерън.

Съзнавах отлично, че не може да се очаква бързо и решително излекуване. В оная епоха ние не знаехме нищо за чудотворните лекарства — за сулфонамида, пеницилина и другите антибиотици, които се справят с най-тежките пневмонии и които намалиха смъртността при тая ужасна болест с осемдесет и пет процента. Така в продължение на девет дни пневмонията се развиваше „по определения си път“ и всеки ден бележеше влошаване в състоянието на болния, докато настъпи кризата, която разнася белодробния инфилтрат — благотворно, макар и късно облекчение.

И тъй моята задача, на която се посветих с цялото си сърце, беше да помогна на Камерън да оцелее през тия съдбоносни дни. Чувствах, че ще успея, защото въпреки страданието и болките, старецът се движеше храбро и бодро.

— Не добивайте такъв отчаян вид, човече — заяви той веднъж, правейки опит да се пошегува. — Това е чудесен случай, който ви дава

възможност да наблюдавате как се държи един ужасно нетърпелив човек, когато е болен.

Усмихнах се, макар че далеч не изпитвах такова желание, оправих възглавниците и премерих температурата му. Огледах се. Огънят гореше весело в камината, параванът, който предпазваше болния от течение, беше на мястото си, прозорците бяха отворени отгоре, а стаята беше подредена и проветрена. Сестрата от Ноксхил стоеше в долния край на леглото, спретната и делова, готова да изпълни и най-малкото желание на Камерън. „Направихме и ще правим всичко необходимо — помислих си мрачно. — Стариият човек трябва да бъде спасен, трябва!“

Така първите три дни минаха спокойно и болестта се развиваше нормално. Но на четвъртия ден състоянието на моя пациент се влоши внезапно с обезпокоителна рязкост. Следях температурата му и мерех пулса и се стараех да не издавам тревогата си, но сърцето ми биеше силно, обхванато от внезапен страх. Удвоих грижите си. През тая и следната нощ бдях неотлъчно край леглото му, като полагах всички усилия да смекча близката крайно опасна криза.

На шестия ден обаче Камерън беше много зле; хрочеше често тъмни ръждиви хрочки и се мятеше по часове, без да заспи през нощта. На седмия ден с натежало сърце телеграфирах на доктор Гриър в Глазгоу и го помолих да дойде за консултация. Гриър, един от най-известните лекари в Западна Шотландия, беше специалист и авторитет по белодробните заболявания. Той пристигна още същия следобед и спокойно и методично — нещо, от което дори в тия критични минути не можех да не се възхитя — изследва случая от всички страни. Накрая се съгласи любезно с диагнозата ми и лечението, но уви, не направи никакви успокоителни заключения. Когато настоях за мнението му, той само поклати глава.

Камерън бе над шестдесет години и беше изтощен от продължителна напрегната работа. Пневмококова интоксикация беше сломила значително силите му, а при това самият той сякаш не беше в състояние да се бори с болестта. Броят на белите кръвни телца бе намалал и левият му дроб беше също така засегнат, което означаваше двойна пневмония. Гриър ми препоръча само да продължа започнатото лечение: да правя стрихнинови инжекции, при нужда да давам

кислород и да се старая да стимулирам силите на пациента, за да се бори със смъртния поход на болестта.

Когато Гриър си отиде, останах за момент сам в дневната стая. Специалистът бе напълно прав: Камерън беше загубил напълно предишните си съпротивителни сили. При тая мисъл притиснах челото си с ръка. Бях сломен от непоносима мъка за тоя човек, комуто дължах толкова много. Съзнанието за неговата доброта, привързаност и сърдечност предизвикваше истинска агония в душата ми.

Осмият ден настъпи без сянка от подобрене. Макар че удвоих усилията си да стимулирам болния, като прибягвах до стрихнин, коняк, кислород и дори етер, макар че се борех трескаво да спра растящата слабост на стария човек, всичко оставаше напразно. Някогашният борчески елемент, който му беше така присъщ, бе най-после изчезнал. Той лежеше инертен, с полузатворени очи и дишаше неравномерно в стъклената тръба, през която минаваше бълбукащият кислород от металната бутилка. Просто не можеше да се повдигне, за да приеме храна. Беше престанал да реагира на лекарствата и моите тихи насърчения и молби попадаха в глухи уши.

Междувременно всички в селото знаеха вече колко опасно болен е техният стар лекар. През целия ден вкъщи пристигаха вести на съчувствие от Танокбре и от околността. Хората изразяваха чувствата си и изказваха добрите си пожелания по най-различни деликатни начини. Пътят пред къщата беше застлан със слама. А Джанет се движеше на пръсти с меките си пантофи, с посърнало и изопнато лице.

Най-после настъпи деветият, фаталният ден. Целият следобед стоях до безжизнения стар човек и виждах как силите му чезнат пред очите ми. Никога няма да забравя този зимен здрач. Настъпи вечер и заедно с припадналия полумрак сякаш мантията на смъртта се спусна неусетно над сломения човек в леглото. Сега Камерън беше почти спокоен и в пълно съзнание. Той обърна с усилие глава в знак, че иска да каже нещо.

— Няма смисъл, млади човече — прошепна той. — Този път няма спасение.

Стиснах конвулсивно ръце и забих нокти в дланите си; неспособен да му отговоря, поклатих отчаяно глава. Но очите на Камерън бяха вече затворени... Това беше краят.

Колко време седях така, в тихия мрак, не мога да кажа. Джанет влизаше и излизаше. В стаята заблещука свещ. После в спокойния и студен въздух се разнесе бавният звън на църковната камбана.

След три дена погребяха стария доктор в селското гробище. Никога не го бях чувал да говори за роднините си, но сега, на погребението, се появиха двама племенници с жените си от някакво далечно северно градче. Те си даваха вид на наскърбени, макар че идеха като вълци, подушили плячка.

Тяхната дръзка алчност не познаваше граници. Нахвърлиха се на банковата сметка на покойника и не забравиха дрехите му, които висяха в гардероба; ровеха се и душеха, навираха нос във всички ъгли на къщата, месеха се на Джанет, на пациентите и дори намекваха, че съм бил прибирал хонорарите в джоба си. Но те бяха, разбира се, законните наследници. След един месец кабинетът беше вече продаден и новият лекар бе поел практиката на Камерън.

Мнозина настояваха да установя нов кабинет, като конкурент на пришълеца, с Джанет като моя икономка, но след смъртта на Камерън Танокбре не ме привличаше вече с нищо.

Заминах безшумно една зимна утрин; както в деня на пристигането ми гарата беше пак гола и пуста, но не толкова пуста, колкото беше моето сърце. Наистина мъката ми беше толкова дълбока, че се чувствах способен на най-необмислени неща и същевременно изпитвах болезнена нужда от топлота и нежност. Отидох да потърся Мери, която беше взела вече последните си изпити и живееше при родителите си в хубавичка вила на около двадесет мили от Глазгоу. Стиснах поривисто и двете ѝ ръце в моята и казах:

— Мери, аз нямам нито положение, нито никакви изгледи, нито пари; имам само един дълг от тридесет лири. Не мога да ти предложа дори що-годе приличен дом. Както знаеш, аз съм католик, и то за съжаление, твърде упорит, а ти си упорита протестантка. При това семейството ти навярно ме смята за безотговорен нехранимайко и може би има право. Всичко това звучи безнадеждно, но ние се обичаме; зная, че можем да живеем добре и съм уверен, че ще успея веднага да си намеря някаква работа. Затова те питам: ще се омъжиш ли за мене, и то веднага, без да размишляваш много, през другата седмица? Ще поемеш ли този голям риск?

Мери не проговори, не изрече нито дума, но аз прочетох отговора ѝ в начина, по който ми стисна ръката, в трепетния блясък на откровените ѝ очи, които бяха толкова скъпи за мене.

---

[1] Пневмония, ограничена в един белодробен дял. — Б.пр. ↑

ВТОРА ЧАСТ

ГЛАВА XV

Късно този януарски следобед един обикновен млад мъж в купен готов костюм и една хубавичка млада жена, облечена в гълъбовосива рокля, седяха стиснали здраво ръцете си и гледаха със съсредоточена напрегнатост през прозореца на мръсно третокласно купе в почти празен влак от Кардиф, който се катереше с пъшкане по склона на долината Ронда. След женитбата ни жена ми и аз напуснахме Шотландия и пътувахме вече цял ден, след като сменихме влака при Карлайл и Шрусбъри; сега, в крайния етап на това дълго пътуване до Южен Уелс, и двамата се чувствахме обхванати от необикновено вълнение при мисълта за новия живот, който ни предстоеше в този странен и грозен край. Сивата мъгла се виеше във надолу между черните планини, които се издигаха от двете страни, прорязани от рудни разкопки и обезобразени от огромни купища сгурия, по които тук-таме пъплеха дръгливи овце с напразна надежда да открият паша. Нямаше ни храсти, нито стрък трева. Дърветата, които се мяркаха в бледнеещата светлина, приличаха на мършави привидения-джуджета. При един завой на релсите блесна червеникаво сияние на някаква леярна, което освети двадесетина работници, съблечени до кръста, с напрегнати тела и вдигнати ръце. После това бледо видение изчезна бързо зад съоръженията на една мина.

Падналият мрак сякаш подчертаваше още по-рязко странния и ужасяващ вид на гледката. След още няколко минути влакът спря задъхан в Тригени, последното селище в долината и края на железопътната линия. Бяхме пристигнали. Аз грабнах куфара, скочих на земята и помогнах на жена си да слезе.

На изхода от гарата се спряхме, разочаровани, че никой от чиновниците в мината не бе дошъл да ни посрещне, потиснати от невзрачния и жалък вид на градчето, което се състоеше от редица грозни миньорски жилища и пръснати тук-таме параклисчета и кръчми; навсякъде наоколо се издигаха грамади сгурия, а над всичко се стелеше гъст саван от пушек и мъгла. „Какви перспективи!“ —

помислих си със свито сърце. Къде, о, къде бяха свежите зелени долчинки и обраслите с изтравниче поля на Танокбре?

Докато стояхме така, без да знаем накъде да тръгнем, зави силна сирена и цяла тълпа миньори заизлизаха от шахтата на мината. Бяха все почернели хора с нездрави лица, изпоцапани от пот и въглищен прах, и всеки носеше мъничка петролна лампа, закрепена върху горния край на шапката. Приблжих се до един от тях и го помолих да ни посочи пътя към лекарското жилище. Той ме изгледа втренчено и заговори високо на уелски, от който не можах да проумея нито дума. Друг ми отговори по същия начин. Най-после открихме някакъв младеж, който разбра въпроса ми и бе любезен да ни заведе до жилището, което, за наше голямо разочарование, се състоеше, както узнахме след малко, само от две оскъдно мебелирани стаи в една миньорска къщичка. При пристигането си бяхме посрещнати от поток мръсна вода, която се изля от тръбата на банята на съседната постройка.

Стопанката на къщата беше жена на средна възраст, с правилни черти и черна коса. Посрещна ни много учтиво, но не особено любезно. Представи се като мисис Морган, показа на жена ми спалнята на горния етаж и бедно обзаведената кухня, обясни, че трябва да черпим вода от кладенеца до къщата и ни посочи мизерната тоалетна. После ни остави сами.

— Е — продумах аз с изкуствено оживление, — не е съвсем лошо.

— Да, мили.

— И ще бъдем самостоятелни.

— Да, мили.

— И поне ще ни плащат прилично.

Обявата в „Ланцет“^[1], поместена от каменовъглената компания в Тригени, която ни бе примамила веднага в това чуждо място, осигуряваше на новия лекар петстотин лири годишно.

Въпреки това, застанали така, един срещу друг на изтъркания линолеум, ние се спогледахме с жалка и колеблива усмивка, чувствахме се просто потиснати от вида на разнебитените, тапицирани с мушама мебели, тънките протъркани завеси и пробитото кресло, повехналата папрат върху шарена бамбукова стойка, както и от тежката атмосфера, характерна за четвъртокласен пансион; всичко това беше

толкова различно от картината, породена от пламналото ни въображение — картина, в която Уелс представляваше земя на плодоносни пасища, истински рай за двама души като нас. В този момент забелязах врата, която може би водеше към някакво допълнително помещение, и я дръпнах силно. Оказа се, че това е долап, от който се изтърколи с трясък не скелет, а цяла дузина празни бутилки от уиски, оставени от моя предшественик; както научих по-късно, той редовно се напивал до припадък. Този последен удар беше прекалено силен за нещастната ми жена. Нервите ѝ не издържаха, тя се отпусна, седна на куфара и избухна в сълзи.

В такива критични случаи има едно лекарство — да се яде. През целия ден бяхме хапнали само няколко сандвича и понеже беше ясно, че от хазайката няма да получим нищо — в кухнята цареше пълно мълчание — улових жена си подръка и я изведох от къщи.

В Тригени нямаше ресторант — само глупак би могъл да търси подобно нещо тук — но по пътя от гарата бях забелязал обикновена гостилница от тези, които бях посещавал с удоволствие като беден студент: с една дума, гостилничка, в която се сервира риба с пържени картофи.

Седнахме на свободна маса. Заведението беше топло и задимено, напоено със силния мирис на прясна пържена риба и натъпкано с миньори. Храната, която ни сервираха на голата маса, беше, както очаквах, гореща, вкусна и добра (опитът ме бе научил, че там, където се хранят трудови хора, яденето е винаги хубаво) и когато привършихме вечерята, животът ни се стори малко по-лек и несъмнено по-розов.

— Питам се дали да отида в администрацията на компанията и да им се представя.

— В никакъв случай. Пътят беше продължителен и уморителен. Отиваме направо в леглото.

Осъзнах внезапно двусмисленото значение, което можеха да имат тия думи, изречени просто в дух на майчинска загриженост, жена ми неволно се изчерви, но прибави храбро, с практичен тон:

— Дюшекът поне е хубав и от конски косъм. А доколкото забелязах, чаршафите са току-що прани.

— Мила — промърморих сантиментално, без да обръщам внимание на дебелията готвачка, която пържеше нещо и същевременно

поглеждаше към нас иззад тезгяха и като чоплеше зъбите си с фуркет, — ти си без съмнение най-сладката и храбра женичка на света. Помисли си само! Можеше да се омъжиш за някого, който щеше да ти осигури всичките удобства и лукс, на които си свикнала... Меден месец до Монте Карло, италианските езера, Флоренция, Капри... Но не, с доброто си сърце и въпреки неодобрението на родителите си ти се омъжи за мене, бедняка, позволи ми да те откъсна от чудесния ти дом, от живота, който си бе избрала, заради тая... тая проклета кочина. Прости ми, мила: знаей, че ти бях обещал да не се изразявам грубо. Но имай търпение, мила, аз ще ти се отплатя за всичко. Ще преуспея заради тебе... Не, не си дърпай ръката, пет пари не давам, че келнерката може да слуша... Аз ще бъда богат, прочут, ще стана най-известният специалист на улица Харли^[2]. И макар че тая вечер не можем да бъдем във Франция или Италия, обещавам ти, че моята любов и обожание ще компенсират тая загуба. Мила, тая вечер...

— Хей, драги, вие ли сте новият доктор? — Моята рапсодия, толкова лирична и комична, беше прекъсната рязко от един човек, който бе влязъл през летящата врата; набит, дребен мъж със счупен нос, и лице така нарязано и надупчено от мънички синкави белези, че приличаше на татуирано. На топчестата си, ниско подстригана глава носеше малка кожена шапчица, а в ръката си петромаксова лампа.

— Не искахме да ви безпокоим веднага, докторе — продължи той, когато му отговорих утвърдително, — но ви викат в мината.

Това неочаквано повикване беше твърде неприятно, но все пак изпитах известно малко задоволство при мисълта, че управата на мината е била уведомена официално за пристигането ми. Придружих жена си през улицата до жилището, казах ѝ, че ще се върна след половин час, и тръгнах с моя нов приятел.

Узнах от него, че се казва Райз Джоунс и че от тридесет години работи под земята; започнал като водач на кон и стигнал постепенно до сегашната си работа — взривьор. Когато го попитах защо ме викат, Джоунс ми отговори с израз на човек, отдавна свикнал с трудности и нещастия, че в шахтата бил ранен един миньор, който се нуждаел от медицинска помощ.

Пристигнахме в участъка на мината, прекосихме цяла мрежа от железопътни релси, които блестяха на светлината на факли, и влязохме в помещението за първа помощ; там моят водач ми подаде мълчаливо

орфана лекарска чанта и ме поведе към входа на шахтата, където ни чакаше желязна клетка, увиснала на скърцащи вериги. Влязохме, вратичката се затвори и Джоунс даде сигнал; преди да успее да си поема дъх, клетката полетя надолу с шеметна бързина, подобно на куршум, и се спусна на деветстотин фута под земята.

Спряхме с трясък на дъното. Излязохме от кабинката и се озовахме в нещо като сводеста пещера с разкъртен таван, от който се стичаше вода; отгук се разклоняваха множество тунели и Джоунс ме поведе по един от тях.

За първи път в живота си влизах в мина. Виждах бях мини само отдалеч и с каменовъглената индустрия бях запознат толкова, колкото и с произхода на буцата въглища, която слагах в огъня. Сега обаче, докато едва успявах да не изостана от Джоунс, който вървеше бързо и уверено в тоя нисък, тъмен и влажен тунел, и се прегъвах надве, за да не се ударя (но все пак на два пъти едва не си строших главата в скалните издатъци от тавана), започнах да си давам отчасти сметка за опасностите на миньорския живот.

През всеки три-четири минути Джоунс ме дръпваше в странични ниши за закрила, докато влакчета от металически вагонетки, карани от хора, съблечени до кръста, профучаваха с трясък и грохот сякаш на няколко сантиметра от нас.

— Не приближаваме ли вече? — попитах аз, когато стигнахме до един още по-стръмен наклон.

— Не, докторе — отвърна Джоунс. — Фронтът е на две мили от шахтата. Пътят дотам е четирийсет минути.

Попаднал на деветстотин стъпки под земята, на две мили от единствения изход към чистия въздух, изпитах някакъв ужасен страх, че се задушавам. Трябваше да положи огромни усилия да не загубя самообладание. Макар че се гордеех с физическата си издръжливост, започнах да се задъхвам и да се потя обилно във влажния, наситен с въглищен прах въздух. Въпреки слабите ми протести Джоунс измъкна от ръцете ми тежката чанта в момента, когато напуснахме влажния тунел и навлязохме в проход, изсечен в самата скала, не повече от три стъпки висок и толкова тесен, че трябваше да пълзим вече по ръце и крака. По пода на този неравен тунел просто течеше вода — Тригени, както по-късно научих, бил построен върху нещо като кладенец — и понеже не знаех още как трябва да се движа, скоро се измокрих до

кръста. „Господи — мислех си аз, — и тука работят хора, блъскат се по осем часа на смяна, къртят и копаят въглищата от тия тесни и твърди пластове, ден след ден, още от детски години, и по-късно като възрастни мъже, в разцвета на своите сили, докато остарееят! Цял човешки живот, прекаран в тия пещери, и всичко това за надница, която едва им позволява да свържат двата края!“

Най-последно пристигнахме при забоя, дете, подкрепян от помощник-ръководителя на смяната и трима свои другари, лежеше моят пациент, проснат по гръб и затрупан от цял куп въглищни отломки. Работниците бяха къртили въглища с бомби и при едно пропукване на пласта, предизвикано от експлозиите, на пода се беше изсипала грамада раздробени камънаци, голям нестабилен издатък заплашително надвисваше над забоя. Пострадалият миньор лежеше притиснат зле от срутените отломки, но което беше още по-страшно, целият покрив от стотици тонове солидна скала можеше да се сгромоляса всеки момент върху главите на останалите.

Макар че гласът на помощник-ръководителя беше спокоен, в него се долавяше скрита тревога. Погледнах бегло надвисналата над нас гробница и изпъльзах до ранения миньор. Левият му крак, обезобразен и безжизнен, беше напълно загубен — сякаш премазан от гигантска преса — и така здраво притиснат, че не можеше да се мръдне нито сантиметър. Оставаше само едно-единствено спасение: да се ампутира до коляното.

Тая мисъл ме накара да пребледнея. Неприятното предсказание от студентските ми дни се бе осъществило и аз вече бях открил, че никога няма да добия сърчността на истински хирург; моите възможности в това трудно и тънко изкуство, което изисква специално и пълно съгласуване на ума, сърцето и ръката, бяха наистина, уви, твърде ограничени. Но сега, колкото и да се страхувах, разбрах, че нямам никакъв избор. Отворих чантата за първа помощ, разрязах с кривите ножици разпокъсания крачол и оголих раздробения крак. Напоих маската с етер. Пациентът ми беше все още в съзнание.

— Обещавам, че ще ви спася — прошепнах аз с увереност, която не изпитвах. — Само дишайте и забравете всичко.

Когато раненият изпадна под влияние на упойката, опрях бутилката с етер до него, стегнах турникета, поставих си гумени

ръкавици, взех ножа и като намазах коляното с йод, направих първия разрез сред пълно и напрегнато мълчание.

Нямаше време за колебание. Беше въпрос на живот и смърт. Легнал по корем под надвисналия скален покрив, аз работех като обезумял и изрязвах широко ламбо^[3], докато стигнах костта. После посегнах към триончето. Но тъкмо в този миг нещо изпука и от тавана се откърти отломка, която падна върху бутилката с етер и разби стъклото на прах. Течността се разля по земята.

Изругах от отчаяние, но не можех да спра. Прерязах с трескава бързина костта и се залових с лигатурите^[4]. Помощник-ръководителят, приковал очи към пукащия таван, ме подтикваше все по-често да побързам. Мушнах две дренажни тръбички в раната, направих последните вътрешни шевове и започнах да шия ламбото. Когато вкарвах иглата за последен път, неочаквано вдигнах поглед и открих, че раненият ме гледа напрегнато, с разширени очи.

— Мисля, че свършихте чудесна работа, докторе — прошепна той със стиснати от болка зъби, — макар че можах да видя само края на операцията.

Човекът беше дошъл в съзнание и ме бе наблюдавал в продължение на цели пет минути!

Когато го измъкнаха изпод срутените отломки и го сложиха на носилка, очите му все още бяха втренчени в мене. Той се опита да каже нещо. Но припадна. Малко остана и аз самият да припадна, защото минутка след като тръгнахме по трудния и бавен път към шахтата, на петдесет крачки зад гърба ни се разнесе силен грохот и целият скален таван се срути на земята.

Стигнахме на повърхността в два часа сутринта и ми се стори, че звездите никога не са блестели така ярко. Нямаше линейка. Отнесохме ранения на носилката до дома му, където останах да се грижа за него, подпомаган от районната сестра, докато човекът се почувства значително по-добре. Зазоряваше се вече, когато се намерих вкъщи. „Господи — помислих си замаян, като влизах, — какъв странен начин да прекараш първата си брачна нощ.“

---

[1] Реномиран седмичник по медицина. — Б.пр. ↑

[2] Лондонска улица с кабинети на най-известните столични лекари. — Б.пр. ↑

[3] Кожно-мускулно парче, което служи за пластично покриване на мястото на ампутацията. — Б.пр. ↑

[4] Превързване на прерязани кръвоносни съдове. — Б.пр. ↑

ГЛАВА XVI

Първите впечатления от едно място често се оказват погрешни, но в този случай, уви, отговаряха на действителността. Никое миньорско селище не може да бъде хубаво и Тригени, безспорно, беше „лоша стока“, както се изразяваха тук. Животът на населението беше съсредоточен в мината и тъй като малкото каменовъглено дружество, въпреки доброто си и почтено търговско име, не беше богато предприятие, хората тук трябваше да разработват мокри и плитки пластове, възлицата бяха второкачествени и се добиваха трудно, а каменовъглената индустрия през тия години изобщо беше в упадък, липсваха и ония битови условия, които човек с право би могъл да очаква в една цивилизована страна.

В селото нямаше нито болница, нито рентгенов апарат.

Дружеството правеше всичко, каквото можеше, за да осигури лекар за миньорите и семействата им, но способностите и опитността на хората, които се съгласяваха да работят при такава обстановка, бяха естествено, твърде съмнителни. Така през последните години в Тригени бяха работили по-дълго или по-кратко време редица неопитни младежи, току-що взели изпитите си, възрастни лекари, които нямаха понятие „в каква дупка попадат“, патентовани аптекари с полумедицински дипломи и — най-лошото от всичко — цяла върволица пропаднали „специалисти“, провалили се на други места или дори зачеркнати от лекарските списъци заради нарушения на професионалния кодекс. Такива нещастници обикновено се опитват да се скрият от очите на света и да изкарат хляба си в някое забравено от бога кътче на страната. Моят предшественик, бедният човечец, се бе оказал непоправим пияница, който накрая бил отведен в болницата в Кардиф в състояние на делириум тременс.

Не беше чудно тогава, че нашето пристигане не предизвика възмущение, че посрещането бе студено и апатично. Въпреки това под своята резервираност и сдържаност хората криеха топли и добри сърца. Уелсците са способни на благородни прояви и щом веднъж преодолеят недоверието си към чужденците, могат да бъдат

необикновено гостоприемни. Моето поведение при този първи медицински случай, с който всъщност не можех да се гордея, защото ми беше просто наложен от обстоятелствата, бе направило добро впечатление и макар че все още ме гледаха с подозрение, хората започваха да се питат с надежда дали най-после са попаднали на „не толкова загубен човек“. Управителят Дай Луис ни посети в квартирата и прояви необичайно за него старание да се покаже учтив и любезен. По-късно ни прати, заедно с благопожеланията си, товар дърва и въглища от мината, за да не стоим поне на студено. А мисис Морган, хазайката, стигна дотам, че окачи чисти завеси в дневната стая и дори обеща да покаже на жена ми как се приготвяват стафидени питки — прочут уелски деликатес. Тая ниска мургава жена бе загубила съпруга си при злополука в мината преди няколко години и сега таеше в гърдите си особена мъчителна меланхолия и сдържаност, съвсем различна от тая на Джанет, чиято мъчливост бе примесена с някаква лека саркастичност и която, въпреки своята строгост, сякаш постоянно се мъчеше да не се разсмее.

Аз работех от сутрин до вечер и преглеждах в претъпканата амбулатория близо до мината, докато стените се изпотяваха, а въздухът ставаше задушен от изпаренията на потните тела. Лекувах миньори с артроза на коленните стави и с нистагъм^[1], с хронични артрити и навехнати или разкъсани крайници. Също жените и децата им — нещо, което ми отнемаше по четири-пет часа на ден. Въпреки затрудненията и липсата на условия, а може би тъкмо поради това, работата ми заслужаваше усилията, които полагах. Миньорът с ампутирания крак се възстановяваше чудесно. Единствен лекар в селището и околността, аз изпитвах особена гордост от отговорностите си, някакво възторжено чувство при мисълта за надеждите, които ми откриваше бъдещето.

В други отношения обаче Тригени беше просто нетърпим. Нямахме никакъв обществен живот, никакви забавления, нито дори кино. Жена ми и аз обичахме природата и бяхме свикнали да правим дълги разходки из горите, полята и ливадите. Тука обаче, затворени в тая тясна долина и оградени от мрачна и замърсена земя нямахме никаква възможност да се доберем до свежа зеленина. Фактически зеленият цвят — тая чудна багра на природата — беше нещо непознато в потъмнелия и сивкав Тригени. Понякога чувството, че сме погребани

в тоя планински процеп, ни потискаше необикновено много. Но ние бяхме млади, здрави и лудо влюбени един в друг. При това и двамата имахме чувство за хумор, което ни помагаше да се смеем над отрицателните страни на нашия живот... С две думи, бяхме щастливи.

Всеки следобед, когато бях свободен, двамата отивахме в конюшните на мината да погледаме старите понита. Повечето от тия дребни животни, типични уелски степни кончета, яки и с рошава грива, бяха прекарвали целия си трудов живот в мината, теглейки тежките, натоварени с въглища влакчета и вагонетки, от забоите до изхода на шахтата. Дългите години в недрата на земята (докато работеха, те живееха само в подземни конюшни) бяха отнели почти напълно зрението на тия търпеливи и добродушни малки четирикраки. Сега, недъгави и стари, те не бяха вече годни за труд. Но Луис, управителят, беше човек с добро сърце и никога не би прибягнал до практиката на много други мини — да праща изтощените животни в Белгия и Холандия, където търговците на коне ги купуват за клане. Тук се грижеха за тях, хранеха ги и ги извеждаха на слънце, за да поживеят спокойно последните си дни.

Ние познавахме всичките, а Нигър, Джинджърснеп и Тъфи станаха наши любимци. С какво нетърпение само очаквах морковите и бучките захар, които никога не пропускахме да им занесем! След такава чудесна почерпка те протягаха старческите си глави от яслите, въртяха потъмнелите си очи и се мъчеха да ни оближат цели с влажните си плътни езици.

Понякога заедно с нас в конюшните идваше човекът, който бе станал най-близкият ни приятел в тая каменовъглена пустош. Това беше районната сестра, жена на средна възраст, към която и двамата се бяхме привързали особено много. И понеже нейната история заслужава по-голямо внимание, ще изпреваря някои събития, за да я разправам по-подробно.

Олуен Дейвис била едва двадесет и пет годишна, когато завършила медицинското си обучение и била назначена за „пътуваща сестра“ в района на Тригени. Жилището ѝ, в сравнение с нашето, беше съвсем жалко и се състоеше от една бедно мебелирана и неприветлива стая. Въпреки това Олуен се отдала с ентузиазъм на работата си и бродела неуморно във всякакво време по трудните планински пътища и пътеки, посещавала болните в домовете им и се грижела за

малцината пациенти, които идвали в скромния лазарет, уреден от местните общински власти.

Лекар на дружеството по онова време бил един стар доктор на име Галоу, ленив и некадърен човек, който не й оказвал никаква подкрепа. Обезкуражена, младата жена трябвало постоянно да се бори с изкушението да подаде оставка.

Към края на първото й лято в Тригени избухнала епидемия от коремен тиф. Когато Олуен отишла при доктор Галоу с надежда да получи нареждания за борба и ограничаване на епидемията, била наругана грубо. Тия епидемии не били рядкост за градчето. „Какво, за бога, можем да направим, освен да лекуваме болните и да чакаме?“ — попитал Галоу.

Възмутената млада сестра решила да поведе борбата сама. Събрала проби от водата на различните кладенци, единият от които според нея бил сигурно разсадникът на болестта, и ги отнесла на медицинските власти в Кардиф. Четиридесет и осем часа по-късно пристигнала официална телеграма, която гласяла, че изворът на заразата бил открит в един кладенец в края на улица „Гауър“, който снабдявал част от Тригени с вода. Управителят на мината наредил незабавно да запечатат кладенеца.

Срещу тая „намеса“ на младата сестра се надигнал едва ли не повсеместен вик: против нея се обявили дори и някои от местните пастори. „Но за да се увериш, че пудингът е хубав, трябва да го опиташ.“^[2] Нови случаи на коремен тиф вече не се появили, епидемията била бързо ограничена и Олуен, която продължавала упорито работата си, почувствала как хората започнали да я гледат с все по-голямо уважение. Никой не я посрещал вече с мълчалива враждебност. Жителите започнали да я приемат с отворени врати и отворени сърца. На път за училище децата пресичали улицата да й пожелаят добро утро, миньорите й се усмихвали дружелюбно, старите жени я задържали край огъня на чашка чай и току-що опечен кекс.

Тогавя в края на годината се случило нещо много важно за нея. Един местен комитет й подарил чудесен велосипед с три скорости. Тая машинка представлявала истинска жертва от страна на добрите хорица, защото в долината времената били тежки — голяма част от шахтите работели с намалени смени и дребните монети, които миньорите внесли за подписката, представлявали за тях цяло

богатство. Но този подарък имал неоценима стойност за Олуен, защото сега не била вече принудена да се влачи пеша по десетина мили на ден.

Аз видях за първи път сестра Дейвис, яхнала тъкмо този велосипед, вече очукан, но все още здрав и използваем, когато бе дошла да ми помага след ампутацията в минния забой. Тя беше висока, яка жена на четиридесет и седем години, с пълна фигура и сериозно лице. В светлосивите ѝ очи имаше някаква неизменна откровеност и пламенност, които говореха за честен и уравновесен характер. Много пъти, когато се изправях пред случаи, които биха объркали и най-добрия специалист от улица „Харли“ и които надхвърляха познанията ми — а това съвсем не беше нещо рядко, защото бях принуден да се занимавам често със страдания, при които се уповавах само на щастието си и на провидението — нейното присъствие ми вдъхваше истинско успокоение.

Може би това се дължеше на начина, по който Олуен стоеше до леглото на болния или по който ми подаваше някой инструмент или превръзка, на начина, по който промърморваше някоя насърчителна дума, когато се колебаех за нещо, или ме възнаграждаваше със спокоен одобрителен поглед след добре извършена манипулация.

Често посред нощ, когато работехме заедно в претъпканата мансарда на някоя разнебитена къща, решени на всяка цена да спасим един човешки живот, аз се удивлявах искрено на нейното търпение и твърдост. Когато ни викаха при входа на мината за някоя злополука, тя отиваше обикновено преди мене, благодарение на своя велосипед, винаги спокойна, приветлива и смела. Но най-ценното ѝ постижение беше „клиниката“ за деца и старци от градчето; тая скромна клиника се помещаваше в една-единствена стая, чийто наем плащаше самата тя. Тъкмо тая непринудена всеотдайност представляваше, струва ми се, основният елемент на нейния характер. Олуен мислеше само за другите. Винаги намираще време да каже по някоя насърчителна дума и сили да стане посред нощ за спешен случай.

Но Олуен не беше светица. Обичаше да запали цигара с кафето си и, в по-късни години, да пие чаша тъмна бира. В селището имаше множество църквици, но тя рядко влизаше в тях. „Много съм заета“ — обясняваше Олуен с усмивка. И все пак през цялата ни обща работа ни веднъж не я чух да каже лоша дума за някого. Не беше особено умна жена, но притежаваше безценен запас от здрави съждения и някаква

вродена находчивост, която не ѝ изневеряваше. Никога няма да забравя случая, когато електричеството угасна по време на спешна операция на апендицит в една самотна къща и аз останах безпомощен в непрогледния мрак; Олуен се измъкна навън и след момент се върна със силен фар, при чиято светлина операцията завърши успешно. Беше електрическият фар на нейния велосипед.

Тоя стар чер велосипед — той всъщност изглеждаше част от самата нея! Когато нощното ни бдение свършваше, тя ми сваряваше чаша силно, горещо и ободрително кафе, кимваше кратко за довиждане и се отправяше с велосипеда към жилището си край клиниката. За да я подразня, аз твърдях лукаво, че сигурно цял живот ще трябва да върти тия безжалостни колела.

Често се питах защо никога не бе потърсила по-добра служба. Сестрите, с които беше завършила, бяха се „издигнали“ всички, една от тях дори бе назначена неотдавна за старша сестра на голяма нова болница в Ливърпул. Когато прочетох това в „Медикъл джърнъл“, не можах да се сдържа и забелязах:

— Тоя пост беше само за вас. Толкова ви подхожда!

— Не. — Сестра Дейвис вдигна спокойно очи към мен и се усмихна с меката си сърдечна усмивка, в която нямаше ни капка завист или озлобление. — Аз не умея да ръководя хора и съм поизостанала в хирургическата техника. Тук, в тая стара дупка, съм много пощастлива; и много повече полезна.

Една сутрин, когато се обличах, мисис Морган се втурна в спалнята обхваната от възбуда, която противоречеше странно на обичайното ѝ резервирано държане.

— Мистър Луис иска да ви види, докторе... отнася се до сестра Дейвис.

Управителят беше на долния етаж. Той ме погледна изпод ключоците си вежди.

— Чухте ли какво е станало?

Поклатих глава, обхванат от внезапна тревога.

— Снощи отивала с велосипеда си при някакъв болен... към Блентли. — Луис говореше със стиснати устни. — Напряко на пътя бил паднал някакъв стълб и в тъмнината сестрата връхлетяла право върху него. Лежала цяла нощ на вятъра и проливния дъжд, докато хората от дневната смяна случайно я открили... — Последва

продължително мълчание, после управителят завърши: — Мисля, че гръбнакът ѝ е счупен.

Грабнах ужасен шапката и палтото си и тръгнах веднага с управителя. Луис вървеше бързо, с напрегнато и мрачно лице.

— Знаете ли, докторе — рече той внезапно, загледан право пред себе си, — преди години ѝ предложих да се омъжи за мене. Но ми отказа. Била много заета с работата си. — И след кратко мълчание добави: — Да, тя просто се е посветила на призванието си.

Бяха я отнесли в жилището ѝ, където я прегледах основно. Очевидно имаше счупени гръбначни прешлени, а долните крайници бяха безжизнени и неподвижни — пълна парализа! Тревожен признак беше и силното главоболие в тила, от което се оплакваше. Направих лумбална пункция, която пооблекчи болките ѝ; после я отнесохме на гарата и я настанихме върху двоен дюшек във фургона на сутрешния влак за Кардиф. Луис и аз я придружихме и след три часа тя лежеше в градската болница.

Върнахме се в Тригени и зачакахме вести. В началото беше съмнително дали изобщо ще оживее. После узнахме, че са ѝ направили няколко операции, продължителни и трудни — няма нищо по-сложно от операциите на гръбнака — и трябвало да лежи с часове на хирургическата маса. А след това няколко седмици в гипс, масажи и физиотерапия. И накрая трагична присъда — всичко беше напразно, Олуен нямаше да може да ходи!

Времето течеше. Имахме вече нова сестра, млада девойка, току-що завършила училище, която се справяше добре с работата си в района. Но с това свършваше и цялата ѝ дейност: клиниката, за която Дейвис бе полагала толкова грижи, остана затворена. А това беше тежък удар за градчето.

Един следобед, когато минавах край затвореното помещение на улица Чапъл, се спрях като закован. Дали беше фантазия, или просто самоизмама, произтичаща от мигновено възпоменание, от внезапен спомен, изплувал от миналото? Беше ми се сторило, че чувам някакъв глас! Отворих инстинктивно вратата. Тогава видях нещо, което накара сърцето ми да подскочи.

В инвалидна количка седеше старата районна сестра, почти съвсем побеляла, малко прегърбена и явно отслабнала, със завивка върху парализираните си крака, но в предишната си униформа!

Оградена от своите пациенти, предимно деца, тя се движеше сръчно из помещението, като „въртеше“ с опитна ръка колелата на инвалидния си стол. Стоях неподвижен в сянка. Най-после си отиде и последният пациент и преди Олуен да се обърне и ме забележи, аз се спуснах и сграбчих ръцете ѝ, тия похабени, сръчни ръце, които бяха облекчавали страданията на другите толкова дълго време.

— Сестра Дейвис... Олуен! Вие сте вече добре!

Олуен ми се усмихна сърдечно.

— Защо не? Нима не виждате? Ето ме пак на работа — усмивката ѝ стана още по-широка, — и пак на колела!

---

[1] Непрекъснато треперене на очните ябълки. — Б.пр. ↑

[2] Английска поговорка. — Б.пр. ↑

ГЛАВА XVII

Влажна и тъмна декемврийска нощ. Вятърът виеше по тясната уличка между неравните редици къщи, запокитваше ожесточено дъжда срещу стъклата на прозорците и метеше пустите улици със съскаща ярост. Магазините бяха отдавна затворени и само през завесите на Тригени Армс се процеждаше мъждива светлина.

Бях свършил последната си визитация и сега се прибирах мокър до кости, уморен като куче и крайно унил. Беше един от ония дни, когато проклинах съдбата, която ме бе довела в Тригени. „Не съм — повтарях си горчиво — нито алтруист, нито пък светец като нещастната Олуен Дейвис, не съм пламенен мъченик, готов да се пожертва пред олтара на човешките страдания.“ След единадесетмесечен престой в това мрачно селище, запокитено сред черните Кармартънски планини, където все още работех самичък в разнебитената амбулатория и все още трябваше да бродя с километри пеш, защото не можех да си позволя лукса да наема кабриолет, започвах да се убеждавам, че съм направил лоша сделка. Самото градче, не толкова поради сивата си грозота, колкото със странната си атмосфера на пълна откъснатост от реалния свят, оставаше съвършено чуждо за мен. Сякаш в самия въздух на това загубено селище имаше нещо нереално и фантастично, което ме потискаше като с мъртвешки саван. Мнозина от хората вече се държаха много приятелски и все пак „под повърхността“ течаха някакви странни и дълбоки потоци, чието естество не можех да определя. Тия хора бяха потайни и страшно религиозни. В неделя във всички църкви се разнасяха химни, които се пееха с такъв висок и пламенен глас, че сякаш отекваха в самите планини, които ги подемаха и издигаха до небесата.

В такива моменти във въздуха се носеха вопли за възмездие, изкупление и спасение, от които човек не можеше да се защити с никакъв цинизъм и които те карат да чувстваш с ужас, че се намиращ в присъствието на някакъв свръхестествен дух.

Тая вечер просто не ми се ядеше, макар че моята добра съпруга, която бе забелязала унинието ми, настоя да хапна нещо. След като

изпих чаша горещо какао и изгълтах няколко залька хляб и сирене, аз се хвърлих на леглото, изморен до мозъка на костите си, молейки се да не ме търсят за нова визитация. Скоро се унесох в дълбок сън.

Събуди ме слабият звън на телефона — звън, който продължи така дяволски упорито, че ме накара да стана. Пристъпих в тъмнината замаян от сън и отнесох слушалката до леглото. Чух веднага някакъв женски глас, който идеше от много далече.

— Елате незабавно, докторе. Елате незабавно в дома на Евънс в Истфед.

Изпъшках глухо.

— Не мога да дойда в Истфед тая нощ.

— Но трябва да дойдете, докторе...

— Коя сте вие?

— Съпругата на Евън Евънс. Дъщеря ми е много болна.

— Ще дойда сутринта, разберете.

— О, не, трябва да дойдете веднага. За бога, докторе, трябва да дойдете още сега.

Готов бях да изругая гласно: от всички нещастия, които могат да сполетят един изтощен и преуморен лекар, най-мъчителни са нощните посещения. Но молбата и настойчивата тревога в гласа ме накараха да се реша въпреки нежеланието ми. Оставих слушалката на мястото ѝ, лежах малко, докато се отърся от съня, после станах, намъкнах влажните си дрехи и грабнах чантата.

Вън дъждът бе престанал, но вятърът беше силен и хапливо студен и гонеше тъмните разпокъсани облаци пред лицето на мразовитата луна. Дивите, сурови планини се извишаваха над гледка, която беше толкова мрачна и печална, че аз инстинктивно потреперих и пристегнах шалчето около врата си. Знаех, или поне мислех, че зная какво ми предстои: пет мили път до Истфед, който се намираше насред склона към Пенпентър, най-високия връх в тая назъбена планинска верига. Докато залитах по неравния път, започнах да си припомням една смътна история за този човек, Евън Евънс, чиято съпруга ме беше повикала.

Всъщност бях чул много малко неща, които сред това затворено общество можеха да бъдат и още по-малко. Навремето Евънс живеял в самия Тригени и бил един от най-видните хора в селището. Не бил много образован, но въпреки това бил заможен и уважаван от всички

като собственик на доходно малко открито каменовъглено находище, наречено Тригени №1. Но за нещастие един ден между него и главната мина избухнал спор във връзка с правото му да превозва добива по чужда територия. Въпросът бил дребен, дори незначителен, но Евънс бил буен човек, особено когато някой оспорвал правата му. Спорът се превърнал в разправия и накрая бил поставен пред съда. Евънс загубил делото. Тогава подал жалба. И загубил. Пламнал от гняв, той се обърнал към още по-висша съдебна инстанция. И пак загубил. Така делото се проточило безкрайно, докато най-последно, сразен и обеднял, той бил принуден да продаде находището на ниска цена и да се погребее в самотна къща върху планинския склон край Истфед, която отдавна стояла необитавана. Там живееше вече от години, мразейки и отбягвайки своите събрата, може би вече малко ненормален в резултат на всички тия нещастия, докато накрая се бе превърнал почти в легендарна личност. Евънс пазеше ревниво самотата си, но някои есенни вечери човек можеше да го види на лов за бекаси по склона, а нощем понякога да го зърне как галопира диво върху понито си под обляния от лунната светлина върх, сякаш въстанал срещу целия свят.

Ето кой беше Евънс, доколкото бях научил от оскъдните слухове, до чиято къща най-последно стигнах след безкрайния път. Обширна и занемарена, със сгущени до нея пристройки, сградата приличаше, поне в тоя час, на мрачна и разнебитена казарма. Не се виждаше никаква светлина, докато се влачех по тясната пътека, и гробната тишина се нарушаваше само от дрезгавия вик на бухал. Дръпнах връвта на звънеца. Никакъв отговор. Ослушах се за малко и понеже до ушите ми долиташе само все същият далечен и подигравателен глас на зловещата птица, заудрях с юмрук по тежката врата, обхванат от внезапно нетърпение.

В отговор се надигна яростен лай на кучета и едва след няколко минути на вратата се показа застаряла, загърната в шал жена, облечена в износена черна рокля. Докато непознатата ме гледеше вторачено с уплашен израз на прибуленото си, отпуснато и бледо лице, което в светлината от фенера в ръката ѝ ми приличаше на спукан свински мехур, край краката ѝ пропълзяха две хрътки и заръмжаха с оголени срещу мене зъби. Ядосан от този прием, аз я отминах грубо, прекосих широка, бедно мебелирана и слабо осветена стая с каменен под и се озовах в някакво помещение, което приличаше и на кухня, и на салон.

Тук очите ми веднага се спряха на една девойка, която лежеше в безсъзнание край огъня върху канапе с пълнеж от конски косъм. До него, приведен и впил тежък взор в момичето, седеше мършав, но необикновено як мъж, сигурно не по-нисък от шест фута. Беше по риза, обут в къси широки панталони, стегнати при коленете, и без обуца; безредието в облеклото му биеше още по-силно на очи поради посивялата коса, разпиляна като грива около главата му. Може би имаше петдесет и пет години. Без съмнение това беше Евънс.

Той гледаше болната девойка така напрегнато, че не ме чу, като влязох, но когато тръснах чантата си на масата, обърна се обезпокоително рязко и очите му заблестяха така диво, че просто се уплаших.

— Какво искате?

Говореше с плътен пресипнал глас и в началото помислих, че е пиян. Отговорих му колкото можех по-сдържано:

— Аз съм лекар. Ако се дръпнете, ще прегледам болната, която изглежда твърде зле.

— Лекар! — Той повтори думата с някакво печално учудване. После лицето му се изчерви. Не повиши гласа си, но в тона му прозвуча ясна заплаха. — Не ми трябва никакви лекари, не ми трябва никой. Махайте се.

Държането му беше явно заплашително и аз се почувствах обхванат от истинско възмущение. Помислих си за усилието, което си бях наложил, за да се отзова на това повикване, за трудното ходене в мрака и за грубия начин, по който ме посрещнаха тук. Казах разгорещено:

— Трябва да сте луд, за да говорите така. Дъщеря ви е сериозно болна. Достатъчно е да я погледнете, за да го разберете. Не желаете ли да се опитам да ѝ помогна?

При тия думи той видимо потръпна и стрелна към канапето крадлив поглед, в който се появи внезапен и мъчителен страх.

— Не вярвам на лекари — промърмори намръщено Евънс. — Никому не вярвам, особено щом се отнася до дъщеря ми.

В оскъдно мебелираната, наситена със странна атмосфера стая настъпи мълчание. Какво трябваше да направя? Погледнах към жената, която стоеше обхваната от смъртен ужас до вратата, скръстила смутено ръце на гърдите си. Навярно тя бе изстреляла последния си патрон,

като се беше осмелила да ме повика против волята на своя повелител и съпруг, и от нея не биваше да очаквам никаква подкрепа. Изглеждаше, че може да успее само по един начин. Приблжих се с решителен израз до масата и вдигнах чантата си с вид, че си отивам.

— Отлично. Ако дъщеря ви умре, ще знаете поне кой е отговорен.

За момент Евънс остана неподвижен, като свиваше и разтваряше мъчително пръстите си; лицето му потрепваше нервно, а погледът издаваше борбата, която се разиграваше в него — борба между омразата и страха. Тогава, когато ръката ми беше почти върху дръжката на вратата, той извика с хрипков глас, който сякаш излизаше насила от широкия му гръден кош:

— Не си отивайте. Ако наистина е толкова зле, прегледайте я.

Върнах се и като коленичих до канапето, прегледах девойката. Беше по-възрастна, отколкото предполагах, около осемнадесетгодишна, но въпреки измъчения вид, в крехката ѝ недоразвита фигура имаше някаква странна и трогателна хубост. Обхвана ме неочаквано съчувствие. Беше така безпомощна сред тая обстановка, оставена в ръцете на толкова невежи родители! Поместих я внимателно и тя простена. Кожата ѝ пареше, но хрипове нямаше. Дробовете ѝ бяха чисти; сърцето не издаваше шумове. Бях озадачен. И в тоя момент забелязах една лека, но тъмна на цвят подутина зад лявото ѝ ухо. Гноен мастоидит. Когато се уверих напълно в това, обърнах се към Евънс:

— Трябваше да ме повикате още преди няколко дни.

— Това е само настилка — промърмори той; под „настилка“ в Тригени разбираха всякакъв вид възпаление. — Налагахме я с гъша мас и трици. Утре ще отида за пиявици от езерото при Пенпич. Тогава сигурно ще оздравее.

— Тогава сигурно дъщеря ви ще бъде мъртва.

Евънс несъзнателно отвори уста и мършавото му лице побеля като тебешир. Той стоеше пред мене неподвижен, сякаш парализиран. Жената погледна от мене към него, закърши ръце и се завайка диво на уелски.

— Чуйте, Евънс... — заговорих гневно аз, като се опитвах да го убедя, — трябва да ме разберете. Кухината на тая кост е пълна с гной. Ако не се отвори и изчисти, гнойта ще пробие черепа и ще проникне в

мозька. А вие знаете какво означава то. Ако не вземем незабавно мерки, дъщеря ви ще живее не повече от пет-шест часа.

Евънс протегна ръка към стената, сякаш търсеше опора. Едрото му тяло като че се сви. Очите му бяха втренчени в мене. Най-послед той облиза и раздвижи устните си.

— Вярно ли е това?

— Каква причина бих имал да ви лъжа?

Настъпи кратко мълчание. Видях го как стисна силно зъби от неочаквана и болезнена спазма.

— Почвайте тогава... тя трябва да оздравее.

Евънс не рече нищо повече, но бляскавият му поглед, който не се откъсваше от мене, говореше съвсем ясно. Разбрах отлично заблудението му — в очите на всеки човек той виждаше свой враг. Сега ми се доверяваше против волята си, принуден от необходимостта и страха. Внезапно една мисъл ме накара да изтръпна. Бях го убедил да се съгласи да я оперирам. Какво ли ще се случи обаче, ако не успея?

Но нямаше време да се занимавам с тая мисъл, нямаше ни секунда за губене. Отворих чантата си, подредих инструментите и превръзките, приготвих две легенчета с карболов разтвор, после заедно с Евънс вдигнахме болната — тя не беше никак тежка — и я сложихме на голата маса. Във въздуха се разнесе острият мирис на упойката.

Светлината на петролната лампа, която Евънс държеше над мен, беше просто ослепителна, условията за работа бяха невъобразимо лоши. Когато извърших първия разрез в подутата кожа зад ухото, схванах, че ако направя само едно неточно движение, само една-единствена неточна преценка, ще пробия страничния синус, което би било фатално. Работех, воден повече от инстинкт и през цялото време усещах болезнено впития в мен див поглед на Евънс. Бях стигнал вече костта, крехката кост на черепа. С помощта на малко длето стигнах до антрума.

Тъканта беше по-еластична, отколкото можеше да се очаква при некротична кост, и нямаше никаква следа от гной. Дали изобщо имаше гной? Продължих бавно да навлизам все по-дълбоко. И тогава, тъкмо когато мислех, че ще трябва да пробия твърдата мозъчна обвивка и да стигна до самата мозъчна повърхност, гъста струя гной бликна през гъбестия слой на костта.

Грабнах една кюретка и изчистих бликналата материя, после остъргах кухнята, дезинфектирах и я тампонирах с напоена с йодоформ марля. Довърших работата с трескава бързина. Подир пет минути болната се намираще отново на импровизираното си легло, като дишаше тихо и спокойно, сякаш спеше. Пулсът ѝ се учести и лицето поруменя. Бях сигурен, че сега, освободена от смъртоносното инфекциозно огнище и подпомогната от младостта си, пациентката ми ще оздравее.

Прибрах чантата си, изпълнен с онова съзнание за успех, което спохожда толкова рядко нещастния провинциален лекар практикант, ободрен от мисълта, че съм се оказал прав, че съм постигнал нещо от жизнено значение въпреки лошите условия, и погледнах към Евънс. Той стоеше пак до масата, при която доскоро беше стоял неподвижен и ням, впил очи в мен. Открих, че намръщеният му израз бе изчезнал от мургавото му лице, по което сега се четеше някакво странно смущение. Казах кратко и с мрачно задоволство:

— Детето е спасено.

В момента той не отговори; после промърмори:

— Наистина. Сега изглежда по-добре.

Схванах, че е обхванат от някакво ново чувство — чувството на благодарност. Не зная защо, но като го наблюдавах така как движи неловко и със смутено лице дългите си големи ръце, гневът ми се стопи. Той беше страшно развълнуван от мисълта, че дъщеря му ще оздравее. Кимнах, вече по-меко, към жената, която беше притеглила стол до леглото, и му казах:

— Не забравяйте едно. Жена ви ме повика тука на своя глава.

Тъмният му поглед проследи моя с огромна изненада.

— Не ви разбирам. Това е Гуинет, нашата прислужничка. — После добави: — Тя не знае английски, а само уелски.

Погледнах го втренчено.

— За бога, човече — възкликнах аз, — нима не знаете кой ме е повикал тука? Тя ми телефонира и ме помоли настойчиво да дойда веднага.

Евънс ме изгледа още по-изумено.

— Тука няма телефон. Цели мили наоколо няма телефон.

Един поглед беше достатъчен, за да се уверя, че говори истината. Зави ми се свят. Обърнах се към него объркан:

— Боже мой, нима не разбирате, че жена ви ме помоли да дойда при вас? Та тя ми се обади едва преди няколко часа. Чувате ли? Попитах я коя е и тя ми отговори ясно, че е вашата съпруга.

Евънс се изчерви силно и се изправи над мене със стиснат юмрук. Мислех, че след миг ще ме повали на земята. Но той се овладя, макар и с голямо усилие.

— Виждам, че не знаете нищо за жена ми... — Той млъкна и впи изпитателно кървясалите си очи в изуменото ми лице. — Не са ли ви казвали, че... че стана така, защото... не исках да повикам лекар?... Жена ми почина в тази стая преди пет години.

Бих искал да завърша с тая случка, в която се говори за свръхестествени телефонни повиквания и драматични съобщения от отвъдния свят, като оставя всичко забулено в мистична мъгла. Тогава навярно бих получил цял куп благодарствени писма от моите приятели спиритисти, от теософски дружества и други организации, посветени на изучаването на окултния свят. Уви, чувството ми за почтеност ме принуждава да разкрия истината, която узнах след кратко време.

Дъщерята на Евънс имала приятелка, една самотна жена, която познавала трагичната история на семейството; тая приятелка чула за тежкото състояние на момичето и в последния момент събрала смелост да ми се обади, като използвала името на покойницата, за да не бъде открита по-късно от самия Евънс.

Тая жена се оказа телефонистката в Тригени.

ГЛАВА XVIII

Времето течеше неусетно — дни, седмици и месеци, а аз тъпчех все на едно място. В първия прилив на моя ентузиазъм бях обещал на скъпата си жена, макар вече да не употребявах такива нежни епитети, особено когато нейните отчаяни опити да овладее уелската кухня ме караха да вземам сода бикарбонат и с охкане да я упреквам, че е решила да ме отрови — бях ѝ обещал, повтарям, богатства, обществено положение, къща на улица „Харли“, и ако си спомням добре, вила на Средиземно море. Но ето че двамата бяхме все още тук, живеехме все така оскъдно, стараехме се да спестим малко пари, без да можем „да се измъкнем от дупката“, както казват шотландците, погребани живи сред тия ужасни планини: едно наистина потискащо състояние, което можеше да обезвери всекиго. Започнах да се дразня често, употребявах остри изрази, подавах заявления за други служби, но всичко оставаше без резултат. И тогава, един паметен ден, се втурнах вкъщи с писмо в ръка.

— Заминаваме! В края на месеца.

Моята другарка по участ ме изглежда втренчено, с широко разтворени очи.

— Заминаваме? Но аз тъкмо започнах да харесвам това място.

Нима можеше да съществува по-опърничава жена от тая, която сега се мъчеше да ме убеди, че харесва живота си? Успях обаче да се въздържа.

— Там, където отиваме, ще ти хареса още повече. Службата е много по-добра.

Подадох ѝ писмото. То беше от секретаря на медицинското взаимоспомагателно сдружение в съседната долина Тредигар, който ми предлагаше лекарско място. Заплатата беше само малко по-голяма от сегашната, но онова, което привличаше окото и караше сърцето да подскача, беше фактът, че на лекаря се осигуряваше къща — истинска къща! Благородните чувства на жена ми не можах да устоят пред такава съблазън и тя започна да гори от нетърпение да заминем.

Изчакахме, докато дружеството намери заместник, натоварихме оскъдните си вещи на един камион, сбогувахме се с управителя Дай Луис, който ни изпрати с искрено съжаление, стиснахме ръка на Олуен Дейвис и на печалната мисис Морган, покатерихме се в кабината на шофьора и се отправихме през високите планински вериги към новия си дом.

Тредигар беше също миньорско градче, но спретнато, чисто и разположено при края на една хълмиста местност, която все още не беше обезобразена. Имаше няколко прилични магазина, обществена библиотека и — което изглеждаше просто невероятно — градски дом, където два пъти на седмицата се даваха филми.

Малката къща, която жена ми с нетърпение беше очаквала да види, се оказа солидна постройка от червени тухли с пирамидален покрив. Издигната сред необработена градина, край чист планински поток с дървено мостче над него, тя сполучливо беше наречена „Долчинката“. Тая къща беше нещо като дворец в сравнение с двустайното жилище, което имахме преди, и макар че краткото, но тясно и непрекъснато съжителство на жена ми с мене не ѝ позволяваше вече да твърди, че има ангелски характер, тя благодари искрено на небето, за което ни бе дарило най-последно със свой дом. При това тя обичаше да подрежда и преместването ни в Тредигар не я смуги никак.

Работата тук се оказа твърде интересна за мен. По плана за медицинска помощ, с оглед на който бях ангажиран, всички миньори правеха малки седмични вноски в сдружението и с това получаваха право на безплатно лечение за себе си и своите семейства. Фактически тази система може спокойно да се смята за основа на онзи закон за социализация на медицинското лечение, който по-късно бе приет за цялата страна. Анюрин Беван, главният съставител на този социален закон, е бил някога миньор в Тредигар, където местната медицинска взаимопомощна организация му е направила безспорно силно впечатление с бързото и безплатно лечение, което е осигурявала на работника.

Без съмнение, тая система има големи положителни качества, но има и своите дефекти, главният от които беше, че тук, в Тредигар, тя получила „картбланш“ миньорите да търсят медицинска помощ, като денонощно викаха доктора. С една дума, системата насърчаваше

хипохондриците, недобросъвестните и ония нахални елементи, които непрестанно висят в лекарските кабинети с надежда да изкопчат нещо безплатно — очила, превръзки, бандажи и дори очистително.

Моите истински болни бяха много, но трябваше да се справям и с другия вид пациенти. Имаше една здрава млада жена, която лежеше по цял ден и настояваше да я посещавам, защото си мислеше, че е болна от туберкулоза — идея фикс, в която нищо не можеше да я разубеди. Мнозина от старите опитни миньори се преструваха, че страдат от нистагъм и артроза на коленните стави — професионални заболявания, които им даваха право на пенсия, и понеже умееха да подвеждат, често пъти сериозно ме объркваха. Имаше също случаи, при които въображението упражняваше още по-голямо въздействие върху плътта и функциите на тялото. Помня един много забележителен случай от ония ранни дни, който илюстрира това рядко срещано състояние — лъжлива бременност. Беше четиридесетгодишна бездетна жена, уважавана от всички и омъжена от петнадесет години, която неочаквано реши, че е бременна и започна да проявява всички признаци и симптоми на бременност. Сутрин ѝ се повдигаше, стана придиричива към храната, в гърдите ѝ настъпиха типични промени, коремът ѝ започна да се подува и мензисът ѝ спря. Нищо не можеше да я убеди, че състоянието ѝ се дължи на чиста невроза. В този случай можех само да повторя прочутите думи на лорд Аскуит: „Мадам, ще чакаме и ще видим“. И наистина, в края на деветия месец, въпреки всичките ѝ усилия и мъки, тя изкара... само въздух!

Отначало се държах примирително с такива случаи, но скоро търпението ми се изчерпа и започнах да проявявам рязкост, чието „дявол да го вземе“ толкова често бе звучало в къщичката в Танокбре. Веднъж, когато бях капнал от умора, ме измъкнаха в два часа сутринта, за да прегледам някаква жена, която още при влизането ми се провикна от удобното си легло: „О, докторе, докторе, просто не мога да спра да се прозявам!“. Погледнах я свирепо и отправяйки се към вратата, извиках през рамо на груб шотландски жаргон: „Опитайте се тогава да затворите дяволската си уста!“.

Бяхме пристигнали през октомври и зимата скоро ни споходи. Тогава посещенията станаха действително трудни. Финансите ни бяха все още така оскъдни, че не можеше да се помисли за кола и аз минавах по много мили пеша, газех в снега с високи обувки и гети и

влачех тежката си черна чанта. Истинско облекчение беше за мене, когато най-после успях да се сдобия за петдесет лири с един стар мотоциклет. За нещастие тая машина, която купих след като прочетох рекламата в един бирмингамски вестник, превъзнасяща до небесата хубостта и бързината ѝ, се оказа тежък двуцилиндров състезателен мотор с огромен ауспух и без автоматичен запалителен механизъм. Колко често се налагаше да тикам, изморен и запъхтян, това чудовище до половината път, преди да благоволи да се запали с ужасен пукот и шум! Но проработеше ли веднъж, той летеше като вихър.

Това бяха наистина щастливи дни. Простите ни мебели бяха купени от местния магазин, килимчетата не бяха персийски, а картините не носеха подписа на прочути майстори, и все пак ние се чувствахме много горди и много удобно в нашето малко царство. През студените нощи седяхме край пламтящия огън — възглицата бяха в неограничено количество и безплатни, увлечени в четене, разговори и спорове. Да, спорехме непрестанно и разгорещено за какво ли не. Колкото и невероятно да изглежда, жена ми стана много добра готвачка. Тя се прояви дори като умела градинарка: отглеждаше лалета и зюмбюли на микроскопичната остъклена веранда на къщата.

Тая зима имаше много слънчеви дни и когато бяхме свободни, скитахме по високите голи плата, които се простираха над „Долчинката“ и които ни очароваха със своята дива хубост. Там винаги духаше лек вятър, който опияняваше като старо вино и ме вдъхновяваше да цитирам, макар погрешно, Уолт Уитман: „Зефир се носи над полето, лъхне ли ме той веднъж, аз искам да живея вечно“. Човек сякаш изчезваше в чудния безкраен простор на тия равни места, обрасли с изтравниче, над които облаците се гонеха в надпревара. Скитахме се из тях така с часове и срещяхме само следи от стада овце, докато прехвърляхме някой хребет и внезапно зървахме далече под нас градчето с неговите шахти. Тогава сядахме да си отдъхнем и с гордо възлнение търсехме да открием къщичката играчка, която беше наш дом.

По тия места прекарвах по-голямата част от свободното си време. През лятото правехме безкрайни разходки и събирахме мащерка за чай, а през есента аз вземах пушката на помощник-управителя на мината и излизах на лов за бекаси, които изхвъркваха като стрела — и не зная защо — винаги успяваха да ми се изплъзнат.

Лекарският ми опит растеше непрестанно. Междувременно се сприятелих с мнозина от пациентите си и с цената на няколко унизителни урока постепенно открих, че далеч не всичко зная. Главният лекар на околията, доктор Дейвис, беше не само много опитен медик с няколко отлични дипломи от Лондон, но и блестящ хирург. Когато се събирахме на консултации, Дейвис идваше с голямата си лъскава лимузина, карана от наемен шофьор, докато неговият по-млад колега пристигаше пеша или яхнал капризния си кален мотоциклет. В такива случаи Дейвис често възразяваше — много любезно, но авторитетно — на моите диагнози.

След подобни консултации скърцах със зъби през цялата вечер и сипех проклетия срещу моя достоен по-старши събрат. Но накрая внезапно скачах: „Дявол да го вземе, той беше прав, а аз сгреших! Това наистина бе туберкулозен менингит и трябваше да го открия още преди няколко дни! Аз не зная нищо, абсолютно нищо, но, казвам ти, ще се уча и ще науча всичко!“.

За моята публика, която се състоеше от един-единствен човек, зает с плетката си пред другия край на камината, тия думи може би изглеждаха израз на естествено огорчение, което щеше скоро да мине и да се забрави. За мене обаче не беше така: аз страшно се засягах и говорех най-сериозно. Дейвис показваше ясно колко много ми липсва още и аз съзнавах, че няма да напредна, докато не преодолея слабостите си.

Чувствах, че жена ми се пита в какво ще се изрази моята жажда за повече знания. Не мина много време, и тя можа да си отговори. Скоро в „Долчинката“ започнаха да пристигат един след друг големи колети, за които човек може да помисли, че съдържат такива интересни неща като чаршафи, покривки за маса или пък порцеланови прибори за вечеря (от каквито имахме голяма нужда) и които разковавах усърдно веднага с чука. За разочарование на жена ми се оказа, че тия колети съдържат само... големи, дебели и съвсем неразбираеми на пръв поглед медицински учебници. Понеже нямах достатъчно налични пари за покупката на тия книги, бях се абонирал за библиотеката на Кралското дружество в Лондон и сега човек можеше да си помисли, че цялата тая библиотека е пренесена вкъщи, докато в действителност то беше само малка част от онова, което предстоеше да получа.

Сега, след като се прибирах от амбулаторните прегледи в осем часа вечерта, сядах усърдно над новите книги. Често след някой особено уморителен ден едва успявах да задържа отворени натежалите си клепачи. Но обхванат от мрачна решителност, която ми струваше немалко усилия и не подхождаше на моя, общо взето, мек и колеблив характер, аз си налагах да уча и оставах надвесен над книгата си до един часа след полунощ.

След няколко месеца се наложи да се позанимая малко с практическа работа по биохимия. Най-близката лаборатория се намиреше в Градския здравен отдел в Кардиф, на повече от петдесет мили от Тредигар. Това обаче не ме уплаши. Обърнах се към секретаря на Медицинското взаимоспомагателно сдружение с молба да ме освободят от следобедните задължения и когато искането ми бе удовлетворено, започнах да ходя с мотоциклета всеки ден в далечния град. Пътувайки с главоломна бързина, успявах да спечеля по цели два часа за работа в лабораторията и да се връщам навреме за вечерните прегледи.

Всичко това беше много мъчително — не за мене, а за моята жена, която имаше ужасното предчувствие, че ще загина някъде по пътя, който се виеше като змия из долината. Тия следобеди се превърнаха в истински кошмар за нея и когато приближаваше шест часа, тя впиваше очи в часовника и напрягаше слух, за да долови звука на гръмовития ауспук. Шест и четвърт... шест и половина. Най-после, когато се виждаше вече вдовица, без съмнение все още привлекателна и млада, но все пак потънала в скръб, до ушите ѝ долиташе оглушителен рев и тя си отдъхваше с облекчение.

Аз влизах целият в прах и изпоцапан в метиленово синьо и канадски балсам, но в най-добро настроение, обикновено с някакъв дребен подарък в ръце, който ѝ носех от цивилизования град: парче от любимия ѝ кейк за кафе, тъй като и сам аз обичах тоя кейк, или пък, по-рядко, букетче теменужки. Колко доволна оставаше тя от това внимание и колко весели бяха тия вечерни срещи!

Разбира се, нито тя, нито аз съзнавахме добре безумието на проектите ми да взема цели три научни степени в добавка на това, което вече имах: да стана доктор по медицина, член на Кралската академия на медицинските науки и дипломиран медицински работник по здравеопазването в Лондон. За един лекар на обща практика, който

има възможност да използва както знанията на специалистите, така и усъвършенстваните технически съоръжения в големите болници и университети, това представлява крайно трудно начинание, при което повече от седемдесет и пет на сто от аспирантите пропадат; за един преуморен лекар в затънтена мина, който разполага само със заети книги и е успял да направи набързо само няколко опита, като е препускал задъхан до някоя провинциална лаборатория, това е вече съвсем невъзможно.

Никога няма да забравя влажния ветровит ден, през който заминах за Лондон, за да се явя на изпитите, нито пък песимистичните вести, една от друга по-печални, които се смятах длъжен да изпращам тая седмица вкъщи. Едно странно противоречие в моя характер е, че въпреки самонадеяността, която ме крепи през време на усилените занимания и подготовка, при крайното и решително изпитание ставам обикновено безпомощен и неуверен. Цялата ми динамична сила, всичките ми бесни усилия и полуистерични изблици сега бяха избледнели и отстъпили място на някакво безсилие. Мозъкът ми стана муден, почти затъпя. Чувствах, че не зная нищо. Когато започнах писмения изпит, който се провеждаше в медицинския колеж на Трафалгар скуеър, открих, че развивам въпросите като стопроцентов автомат. Пиших, непрекъснато пишех, без да поглеждам часовника, изпълвайки лист след лист, докато ми се замая главата.

Бях наел стая в хотел Х. — скромно заведение, в което бях отседнал и през войната по време на първото си посещение в Лондон. Тук беше много евтино, но храната бе ужасна; това влоши още повече разстроеното ми храносмилане и предизвика силен пристъп на диспепсия, която малко остана да ме свали на легло. Принудих се да огранича диетата си до чаша горещо мляко с малц; това благотворно питие, изгълтано в някоя студентска чайна, беше единствената ми храна на обед. Тия дни живеях като в мъгла. Дори не помислях да отида през свободното си време на кино, мюзикхол или някое друго увеселително заведение. Почти не забелязвах хората по улицата. Понякога само се качвах горе на някой омнибус^[1], за да се поразведря.

След писмената работа започнаха практическите и устните изпити, които ме плашеха повече от всичко. Имаше може би тридесет други кандидати, всички по-възрастни от мене и всички с явно самонадеян вид и увереност в шансовете си. Така например Харолд

Бомонт, кандидат, който седеше до мен и с когото бях приказвал два пъти, беше завършил в Оксфорд, заемаше консултантска служба в болницата „Св. Вартоломей“ и имаше кабинет на ултрааристократичната Брук стрийт. Когато сравнявах очарователните маниери, безупречните дрехи и спокойната самоувереност на Бомонт с моя провинциален вид и стеснителност, чувствах, че вероятността да направя добро впечатление на изпитната комисия е наистина малка.

Практическият изпит в Южната лондонска болница мина, струва ми се, доста добре. Падна ми се случай на бронхоектазия^[2] у едно четиринадесетгодишно момче — заболяване, което, за мое щастие, бях срещал вече в практиката си. Схващах, че съм направил добър доклад. Но когато стигнах до устния изпит, късметът ми сякаш напълно ме изостави. „Устният“ в медицинския колеж имаше своите специфични особености. В продължение на два дни всеки кандидат се изпитваше от двама специалисти. Ако до края на първия ден отговорите му не бяха задоволителни, получаваше учтиво съобщение, че не е необходимо да се явява на следния ден. Изправен пред заплахата да получа подобно фатално послание, открих с ужас, че първият, който ще ме изпитва, е доктор Морис Гетсби, член от комисията, за когото Бомонт бе говорил с явен страх.

Доктор Гетсби беше още млад, хубав мъж с блестяща лекарска репутация. Избран наскоро на високия си пост, той беше може би по-малко снизходителен от по-старите членове на комисията. За моя изненада, Гетсби благоволи да ме поздрави, повтори няколко пъти името ми и после запита:

— Да не сте по-малкият брат на Ричард? Може би знаете, че Дик беше с мене в Кеймбридж.

Когато признах с неохота, че изобщо нямам брат, той остана явно разочарован. После ме разгледа през монокъла си.

— Били ли сте в Кеймбридж?

— Не, сър.

— А в другата бърлога?

— Коя друга бърлога, сър?

— Оксфорд, то се знае.

— Не, сър.

— Кой университет сте завършили тогава?

— Глазгоуския.

Последва тежко, неприятно мълчание. Гетсби не благоволи да направи никаква забележка, а само повдигна вежди и постави пред мене шест микроскопски препарата. Пет от тях назовах правилно, но шестият ми беше непознат. И тъкмо на него Гетсби се спря с цялото презрение на човек, за когото само споменаването на един шотландски университет беше истинска обида. В продължение на пет минути той ме измъчва с тоя препарат, който се оказа яйцето на някакъв малко известен западноафрикански паразит; после лениво, без никакъв интерес, ме прехвърли в ръцете на своя колега, прочутия лорд Досън от Пен, лекар на краля.

Станах и прекосих залата с бледо лице и силно разтуптяно сърце. Цялата умора и апатия, които ме бяха държали в плен в началото на седмицата, сега бяха изчезнали. Изпитвах почти бясно желание да успея. Но бях убеден, че Гетсби ще ме провали. Вдигнах очи и открих, че лорд Досън ме наблюдава с приятелска, леко насмешлива усмивка.

— Какво има? — попита неочаквано той.

— Нищо, сър — заекнах аз. — Мисля, че не се представих достатъчно добре пред доктор Гетсби, нищо друго.

— Не се тревожете от това. Хвърлете поглед на тия препарати. После ми разправете нещо за тях, каквото ви дойде наум.

И Досън ми се усмихна насърчително. Беше хубав мъж, със светъл тен, на около шестдесет години, с високо чело и дълга чувствителна горна устна, закрыта от ниско подстригани мустаци. Макар да беше може би вторият по известност лекар в Европа, той бе познал трудности и тежки борби в ранните си дни, когато, озовал се в Лондон, се беше сблъскал с предразсъдъци и врагове. Докато ме разглеждаше, без да дава вид, че върши това, Досън не можеше да не забележи лошо скроения ми костюм, ризата с мека яка, зле вързаната връзка и преди всичко, напрегнатия сериозен израз на лицето, и може би в съзнанието му изплуваха картини от неговата собствена младост, които инстинктивно породиха в душата му симпатия към мен. Той ми кимна насърчително, когато започнах да описвам с тревожен глас макроскопските препарати, без да вдигам очи от стъклените пред мене.

— Добре — рече той, когато завърших. После взе един друг препарат — беше аневризма^[3] на възходящия ствол на аортата — и започна да ме разпитва със съчувствен глас. Въпросите му, в началото

прости, ставаха все по-сложни и трудни, докато се спряха на едно сравнително ново специфично лечение на аневризма чрез заразяване с малария. Но окуражен от дружелюбното му държание, аз отговарях добре.

Накрая Досън остави стъкленницата и попита:

— Можете ли да ми кажете нещо за историята на аневризма?

— Амброаз Паре^[4] — започнах аз и Досън поклати одобрително глава, — предполага се, че той пръв е открил това заболяване...

По лицето на именития лекар се изписа изненада.

— Защо „предполага се“? Паре действително пръв е описал аневризма.

Изчервих се и после продължих бързо с пребледняло лице:

— Да, сър, така е писано в учебниците. Ще го намерите във всички книги, самият аз проверих в шест. — Поех си бързо дъх и добавих: — Но случи ми се да прочета нещо от Целзус^[5], когато опреснявах латинския си език — а той наистина се нуждае от опресняване, сър — и случайно попаднах на думата „аневризма“. Целзус е познавал аневризма. И я описва подробно. А той е живял петнадесет века преди Паре.

Настъпи мълчание. Вдигнах очи, готов да срещна любезната ирония на лекаря на Негово Величество. Но той ме наблюдаваше със странен поглед и мълча дълго време.

— Докторе — рече той най-после, — вие сте първият кандидат в тая изпитна зала, който ми е казал нещо оригинално, нещо вярно и нещо, което аз не знаех. Поздравявам ви!

Изчервих се отново като рак.

— Кажете ми само едно нещо още, питам от лично любопитство — заключи Досън. — Какво считате за ваш главен принцип, бих казал, за основно правило, когато упражнявате професията си?

Настъпи мълчание, през което мислех напрегнато. Сетне, с чувството, че развалям хубавото впечатление, което бях създал, избъбрих:

— Мисля, че... мисля, че то е да не приемам предварително нищо за сигурно.

— Благодаря ви, докторе. Много ви благодаря.

След няколко минути слязох по стълбите заедно с другите кандидати. Долу видяхме облечения в ливрея портиер, застанал пред

закритата си с кожена завеска бърлога, с малка купчина писма в ръце. Бомонт, който излизаше заедно с мен, разкъса бързо плика си. Лицето му се промени; после рече тихо, със светски тон:

— Изглежда, че утре няма да имат нужда от мен! — И като си наложи да се усмихне, попита: — А от вас?

Пръстите ми просто трепереха. Едва можах да разчета написаното. Но чух като през мъгла поздравленията на Бомонт. Шансовете ми не бяха още пропаднали. Отидох до моята чайна и си позволих да поръчам двойна порция малцово мляко. После си помислих развълнувано: „Ако сега не успея — след всичко това, ще... ще се хвърля под автобуса!“.

Следният ден мина мъчително и бавно. Бяха останали едва половината кандидати и се мълвеше, че от тях ще отпаднат също половината. Нямах никаква представа дали отговарям добре, или зле. Знаех само, че ужасно ме боли глава, че краката ми са леденостудени и че всичките ми сетива са притъпени.

Най-после всичко свърши. В четири часа следобед излязох от гардеробната унил и изтощен и навлякох бавно палтото си. В този момент забелязах Досън, застанал до големия огън в хола. Направих опит да го отмина. Но необяснимо защо, Досън ми бе протегнал ръка усмихнат, като ми казваше нещо — казваше ми, че съм вече член на Кралския медицински колеж.

Мили боже, бях успял! Бях издържал изпитите! Почувствах, че отново живея и че съм изпълнен с чудна енергия; главоболието ми мина, умората изчезна. Докато препусках към най-близката пощенска станция, сърцето ми ликуваше лудо. Бях успял! Бях победил, макар че идех не от Уест енд в Лондон^[6], а от едно загубено миньорско градче. Всичко в мене пееше и тържествуваше. Значи усилията ми не бяха отишли напразно: безсънните ноци, лудите препускания до Кардиф, напрегнатите часове над учебниците, всичко това бе дало резултати. Продължавах да тичам, като се блъсках и промъквах през тълпата, без да забелязвам такситата и автобусите, които минаваха често на косъм от мен; тичах, тичах със светнали очи, за да съобщя по телефона къщи за станалото чудо. Но не — някакво чувство за драматичност ме накара да поддържам още малко напрегнатата неизвестност. Вместо тържествуващото и пълно съобщение, което бях намислил, изпратих само кратка телеграма, с която виках жена си незабавно в Лондон —

само това кратко нареждане и нищо друго. Тя се подчини, като се боеше от най-лошото, очакваше да ме види на легло в болницата или пред прага на самоубийство. Посрещнах я на гарата Падингтън пребледнял, с напрегнат израз и безумен блясък в очите. После се усмихнах и я притиснах до себе си. И без да я пускам, съобщих ѝ невероятната вест, убеждавайки я гръмогласно, че сме вече на път за улица „Харли“.

Колко хубав изглеждаше животът в този момент! Колко прекрасно беше да споделя радостта си с човека, когото толкова дълбоко обичах! В началото и двамата нямахме сили да проговорим; после заприказвахме в един глас. Набутах я в едно такси и полетяхме към „Савоя“^[7]. Моята диспепсия беше забравена; празнувахме по кралски, със седем различни блюда. После отидохме на музикална комедия от Джордж Едуардс; след това на вечеря с шампанско в кафе „Роял“, откъдето излязохме с такова повишено и ликуващо настроение, че самият паваж затанцува и се заклати под краката ни. Бяхме съвсем изтощени, когато на следната вечер вдъхвахме отново чистия студен въздух на нашето планинско градче и отново видяхме спокойните и тихи звезди под високия небесен покрив.

---

[1] В Лондон омнибусите са двуетажни. — Б.пр. ↑

[2] Разширение на бронхите. — Б.пр. ↑

[3] Патологично разширение на кръвоносен съд вследствие на болестен процес. — Б.пр. ↑

[4] Амброаз Паре (1517 — 1590) — френски хирург. — Б.пр. ↑

[5] Целзус Авл Корнелий (I в.пр.н.е.) — римски енциклопедист (трактат „За медицината“). — Б.ред. ↑

[6] Уест енд (Западния край) — аристократичната част на Лондон. — Б.ред. ↑

[7] „Савоя“ — един от най-скъпите хотели в Лондон. — Б.ред. ↑

ГЛАВА ХІХ

Една свежа декемврийска утрин, след около осем седмици, излязох преди закуска на предната веранда на „Долчинката“. Градецът лежеше спокойно пред мен; наблюдавах познатите очертания на селището и мисълта за предстоящото ни заминаване предизвика в сърцето ми остро съжаление. Живеехме вече около три години в Тредигар. Тук понесохме истински хомота на брачния живот и пак тук се роди първото ни дете. Работата, която вършех, може би не беше особено ценна в социално и професионално отношение. Не носех нито редингот, ни твърда яка и обикновено ходех обут с подковани обуца и гети. Бях свикнал да влизам у моите пациенти направо, без да чукам. Не притежавах мекия „професионален“ език, който залъгва болния и бях в състояние да отпратя симулантите с най-груби епитети. Въпреки това бях спечелил много приятели сред миньорите и чиновниците в околните мини. Тук хонорарът никога не ми се плащаше от пациентите; както обясних вече, моето възнаграждение се изплащаше на три месеца от сдружението, но за Коледа винаги получавах доказателство за признателността на хората под формата на цял куп хубави подаръци: чифт патици или билета от един, пакет прясно масло от друг, ръчно тъкано килимче от трети... В случая не бива да забравя и старата мисис Грифитс, която бях излекувал от ревматизма (макар, да си призная, и не напълно), която срещу Нова година прекосяваше с накуцване моста, за да ни поднесе благословията си и чудесна тлъста гъска.

Имаше нещо в тая признателност, което ме трогваше дълбоко, нещо, което стигаше до корените на самия живот. Защо трябваше тогава да напускам? Повечето от моите състуденти се бяха установили окончателно на практика в провинцията. Уви, моят стремеж да се издигна не беше изчезнал. Миналия месец бях подал оставка и след десет дни трябваше да замина.

Внезапно, както стоях така, със съжаление в сърцето и все пак приятно възбуден от перспективите за предстоящото ново приключение, до слуха ми стигна слаба и далечна експлозия — не

толкова детонация, колкото силно раздвижване на въздуха, сякаш гигантска ръка бе дръпнала струните на някаква огромна арфа някъде зад мене. Звукът бе дошъл от съседната долина и след момент заглъхна; но беше толкова слаб и тъй краткотраен, че човек просто можеше да не му обърне внимание. И все пак за онзи, който познаваше района, в който имаше толкова каменовъглени шахти, тоя звук криеше твърде зловещ смисъл и аз се ослушах напрегнато, тревожно, за да разбера дали опасенията ми ще се потвърдят. Но не се случи нищо и след няколко минути влязох за закуска. Едва обаче бях почнал да пия първата си чаша кафе, когато се разнесе тревожният вой на сирена — шест продължителни сигнала — и почти в същото време телефонът ми зазвъня. Обаждаше се Джордж Конуей, секретарят на медицинското взаимоспомагателно дружество. Той ме уведоми, че е станала експлозия в мината Истред в Пенгъли отвъд планинския склон и че е обявена обща тревога. Можех ли да отида веднага на мястото на злополуката?

Лапнах набързо няколко залъка, довърших кафето си и полетях с мотора нагоре по склона. До Пенгъли беше не повече от две мили и аз стигнах в селото за около пет минути. Вестта за катастрофата обаче се беше понесла светкавично из тесните улички. Разтваряха се врати и прозорци, мъже и жени тичаха по хълма към мината и тълпата непрекъснато растеше. Всички тичаха така, сякаш ги гонеше вятър, сякаш мината изведнъж се беше превърнала в магнит, който ги теглеше неудържимо към себе си.

Когато пристигнах, в района на мината имаше вече около петстотин души, а зад тях прииждаха други. Всички стояха мълчаливи — жените, загърнати предимно с шалове, а мъжете без палта. Беше валяло и хората приличаха на черни петна върху снега. Стояха като някакъв огромен хор в мълчалива тълпа под ясното небе. Те не играеха активна роля в драмата, но все пак бяха част от нея.

Тъкмо удряше осем часа, когато си пробих път в двора и влязох в дървената сграда на минната администрация, където се бяха събрали мнозина от надземния персонал, всички в работните си дрехи. Тук беше и управителят Дай Дженкинс, когото познавах добре, заедно с помощника си Том Луис; и двамата бяха отправили очи към тълпата. Чух помощникът да пита:

— Да наредя ли да затворят вратата?

— Не — отвърна Дженкинс. — Кажи само да запалят огън в двора. Голям огън. Студено е и, бог знае, хората може да останат още дълго време.

Използвах краткото мълчание, за да се осведомя за случилото се. В първия миг Дженкинс сякаш не ме чу, после обърна към мен напрегнатия си тревожен поглед и каза, че в мината нахлула вода от старите рудници. И двете главни шахти били наводнени и сутрешните смени, шестдесет и един души, били в момента погребани под земята. Сега чакаха първата спасителна група, която трябваше да донесе тежките помпени съоръжения от базата в Гилфак. Не можеше да се каже какво е положението в мината, защото бе загубена всякаква връзка с хората долу. Трябваше да се чакат спасителите. Докато управителят говореше, в канцеларията пристигнаха нови хора — двама техници, един млад минен инспектор, управителят на друга мина по-нататък в долината и група спасители доброволци от съседната мина. Нямаше нито суматоха, нито се чуваха истерични гласове, но всички изглеждаха така замислени и тревожни, че сърцето ми се сви в лошо предчувствие.

Внезапно сред тая атмосфера на напрегнато очакване телефонът иззвъня — не тоя върху бюрото на управителя, а стенният, който обслужваше само подземните галерии. Настъпи мъртва тишина, после Дженкинс направи три бързи крачки и се намери до апарата; завъртя бясно малката ръчка и вдигна слушалката.

— Ало, ало! — Лицето му преbledня и той се полуобърна към другия телефон. — Господи... това е Робъртс!

В началото не проумях нищо. После със свито сърце разбрах, че от мрачната гробница от наводнената мина се бе надигнал човешки глас — гласът на миньор, който ни зовеше с отчаяна надежда по затиснатите с тонове вода жици от две мили под повърхността на земята.

— Ало, ало... — Дженкинс слуша мълчаливо, с напрегнато тревожно лице в продължение на около три минути и после бързо, с твърд и ясен глас започна да говори: — Слушай ме, Робъртс, трябва да си пробиете път към старата шахта Пенигроуз. Няма възможност да излезете оттук, и двете шахти са наводнени и може да минат дни, преди да ги отворим. Трябва да вървите през старите изработки. Движете се направо по наклона. Разбийте преградата при горната част

на източната галерия. Така ще се озовете на горния хоризонт на старите изработки. Не се страхувайте от водата — тя е само в долните хоризонти. Вървете по главната галерия, не се движете в канавките, нито по десния скат; движете се все на изток и като минете хиляда и петстотин ярда, ще се намерите в шахтата Пенигроуз.

По жицата долетя оглушителен шум, който се разнесе в цялата стая и гласът на Дженкинс се превърна в трескав вик.

— Чуваш ли ме? Спасителната група ще ви посрещне точно там. Чуваш ли ме? — Но думите му се оказаха безполезни, защото водната стихия бе разкъсала телефонния кабел и звукът в апарата окончателно замря.

Дженкинс остана така, прегърбен и ням, и пусна слушалката, която се залюля на шнура си. Накрая избърса потта от челото си и ни обясни какво му бе казал Робъртс.

Първата подземна смяна работела на забоя както обикновено: пробивала дупки и взривявала въглищния пласт. Но Робъртс, помощник-ръководителят на смяната, забелязал след последните два взрива тънка струйка вода, която изтичала от средата на въглищния пласт. Нищо не показвало, че тая вода се намира под налягане, но тя имала специфичната миризма на гризу; и тогава той разбрал с тревога, че нещо не е в ред.

Хората се заели веднага да отведат водата — да я насочат към канавката в долната част на извозната галерия. Междувременно Робъртс решил да предупреди другата група от двадесет и трима души, които работели по-нататък, на двеста ярда нагоре по страничната галерия. Тръгнал към тях и почти бил стигнал втория забой, когато чул ужасен трясък. Тогава разбрал, че водата е нахлула. Той очаквал, че може да се случи нещо неприятно, но такава катастрофа просто не допускал. Обърнал се инстинктивно назад, но едва изминал десетина ярда и открил, че водата се носи като вълна, висока до тавана, по главната извозвателна галерия. Изтласканият от водната стихия въздух изгасил лампата му и той останал като вкаменен на мястото си в продължение на десетина секунди; за него било ясно, че хората от първата група се давят или вече са се удавили в това страшно наводнение. Бързината на огромната водна маса била просто невероятна. Най-после водата стигнала изходната шахта, заблъскала се бясно в стените и се заиздигала нагоре, като въртяла труповете на

миньорите и на понитата в конюшната на дъното. За няколко секунди двете главни шахти били напълно наводнени и откъснати изцяло от външния свят.

Унищожителната катастрофа бе настъпила с невероятна бързина, но Робъртс и другарите му от втората група били все още живи. Те се намирали в най-високата част на наклона и водният поток ги отминал. Били двадесет и двама мъже и едно четиринадесетгодишно момче; стояли безмълвни и унили, защото знаели добре какво може да им се случи. Но Робъртс успял да се свърже — стар работник в мината, той се сетил за една вентилационна галерия, по която можело да се отведе групата на по-високо място. Успял да открие галерията и запълзъл по корем, последван от другите. Но преди да измине тридесет ярда, почувствал, че му прилошава и се унася в сън и веднага заповядал на хората да се върнат. Вентилационната галерия била наситена с гризу и въглероден окис, които бе изтикала водата от старите забои. Тогава Робъртс разбрал, че всички пътища за спасение са прекъснати. Затворени така в горния край на глухата странична галерия и изправени пред угрозата на водата и на гризу, които непрекъснато пълзели към тях, те решили, че може би не им остава да живеят повече от половин час. И тъкмо тогава, в тоя критичен миг, Робъртс се сетил за телефона...

Когато Дженкинс млъкна — неговото обяснение, техническо и сбито, беше много по-кратко от моето изложение — в стаята настъпи гробна тишина, която продължи цяла минута. Тогава мистър Дикинс, минният инспектор, каза с равен тон:

— Ако успеят да стигнат до старата шахта, има известен шанс да ги спасим.

Дженкинс кимна глава и се обърна към помощника си:

— Вземи десет души и идете при Пенигроуз. Огледайте мястото колкото може по-обстойно и бързо. Проверете състоянието на шахтата и се върнете незабавно тука.

Междувременно в двора бяха спрели три камиона с помпените съоръжения и управителят излезе от канцеларията, за да нареди да ги инсталират. Тая трудна работа щеше да отнеме цели часове и аз чувствах, че Дженкинс не очаква особени резултати. Всичките му надежди се градяха върху старата шахта, която представляваше единственият възможен достъп до долните пластове на земята. Ако

успееха да проникнат през нея, имаше вероятност да стигнат до пострадалите миньори.

Когато останах сам в канцеларията, телефонирах на Джордж Конуей в Тредигар и му описах случилото се, като попитах дали е съгласен да остана на пост при мината. Секретарят отговори утвърдително и дори настоя да се поставя изцяло на разположение на Дженкинс, като добави, че доктор Дейвис ще поеме работата ми, докато отсъствам.

Когато се присъединих отново към групата, помощник-управителят току-що се връщаше от старата шахта. Той съобщи на Дженкинс, че Пенигроуз била пълна с пръст, отломки и газ и че човекът, който бил спуснат със скрипец, бил измъкнат полузадушен. Помощникът обаче вярваше, че шахтата би могла да се прочисти за двадесет и четири часа.

Дженкинс нареди веднага да се съберат необходимите съоръжения и без да дочака инсталирането на помпените уреди при главната шахта, заедно с помощника си и група хора се отправи към Пенигроуз. Аз ги придружих, съгласно инструкциите, които бях получил. Беше се застудило и от заоблаченото небе се засипаха леки игриви снежинки.

Изоставената шахта се намираше сред мрачна гола местност, известна под името „Пасището“, и цялата станала на хълмове от мрежата тунели под нея; сега беше покрита със сняг, по който препускаше остър и хаплив вятър. Нищо чудно наистина, че всички я наричаха „Неспокойната земя“. Спасителната команда се залови веднага да инсталира надшахтовата кула, подемната машина и вентилатора.

Въпреки запаления огън в двора на главната шахта, всички се бяха стекли в близкото „Пасище“ и стояха на почетно разстояние от спасителите, които работеха бързо и без почивка около инсталирането на съоръженията.

След три часа машините бяха вече готови за действие. Шахтата беше прочистена от газа и втората смяна работници, която чакаше наблизко, се зае веднага да извади отломките и пръстта, задръстили входа. Тия хора работеха страшно бързо — толкова бързо, че напредваха по шест фута на час. Шахтата беше задръстена повече, отколкото се предполагаше. Но смените се редяха една след друга и се

нахвърляха с някаква бясна и отчаяна ярост върху препятствията. Хората излизаха залитащи от умора и веднага се заместваха от други.

— Шахтата води на запад — обърна се Дженкинс към инспектора. — Би трябвало да ни отведе близо до пострадалите хора.

— Да — отвърна Дикинс, — и време е вече да свършим с разчистването.

Работата продължи през целия ден и до полунощ бяха разчистени сто и четиридесет стъпки от стария главен път. Два часа по-късно смените стигнаха до чист участък. Работниците нададоха радостни викове — викове, които се понесоха нагоре и изпълниха с трепет душите на хората на повърхността.

Но втори радостен вик не последва. Веднага след това факлите осветиха една падина, едно „корито“, което беше наводнено и непроходимо.

Целият изцапан и покрит с въглищен прах, без яка и връзка, инспекторът впи очи в Дженкинс.

— Господи! — продума той безнадеждно. — Ако само знаехме в началото!...

Дженкинс остана невъзмутим.

— Не може без затруднения. Сега трябва да прокараме с взрив нов път над коритото.

Думите на управителя прозвучаха така твърдо и решително, че направиха впечатление дори на самия инспектор.

— Да! — рече той, залитащ от умора. — Имате пълно право. Да хвърлим във въздуха тоя проклет таван.

Работниците се заеха веднага да разрушат горната част на скалата, за да свлекат във водата твърдия като желязо камък и да запълнят коритото, над което щяха да прокарат нов път. Докараха компресор, за да поставят в действие пробивните пистолети, които въртяха и най-твърдите динамитени бургии. Работата беше убийствена. Хората работеха на тъмно, покрити с прах и пот, сред пушеците на силните експлозии. Сякаш някаква лудост беше обхванала всички. Само Дженкинс оставаше спокоен. Той бе енергията, двигателната сила на всичко. В продължение на цели осемнадесет часа Дженкинс не се откъсна от шахтата Пенигроуз. Но се грижеше за почивката на изтощените спасители.

Докараха походни легла и одеяла в склада за миньорските лампи в двора на рудника; инспекторът, неколцината чиновници и аз можахме да поспим около шест часа. Ободрен от тая кратка почивка, Дикинс настоя Дженкинс също да полегне.

— За бога, отдъхнете си малко. Вие просто се убивате.

Но управителят поклати глава. През тоя и през следния ден той подремваше от време на време по половин час на кушетката в канцеларията.

Разбиването на скалистия покрив се оказа страшно трудно. Часовете минаваха, а работата напредваше извънредно бавно и хората започнаха постепенно да губят надежда. Никой не говореше, но лицата на спасителите ставаха все по-унили.

Вечерта на третия ден Дикинс ми каза, че мога да прекарам нощта вкъщи. Когато минавах през Пенгъли на път към дома, селището беше запустяло, вратите затворени и никакви деца не играеха на улицата. Много от магазините бяха сложили капациите си. Цялата атмосфера беше наситена с някаква мъчителна агония. От двете противоположни страни на улицата, по която вървах, се появиха две жени. Две приятелки. Но те се разминаха с извърнати глави, без да проговорят, безмълвно. Безшумни бяха дори и стъпките им, заглушени от снега. В къщите на затрупаните миньори бяха сложили закуска, която чакаше завръщането им. Такава бе традицията. Завесите стояха дръпнати дори през нощта.

Върнах се в мината рано сутринта. В главната шахта, не в Пенигроуз, бяха смъкнали нивото на водата толкова, че спасителите можеха да започнат работата си. Всъщност те можеха да рискуват да се спуснат само на шест-седем метра под водата; въпреки това слязоха много по-надолу и стигнаха до отвесната част на шахтата, макар че знаеха отлично колко безполезни са усилията им. Тук откриха само труповете на тридесет и осем души.

Спасителите се изкачиха на повърхността и съобщиха, че не са намерили нито един жив човек; според тях шахтата щеше да бъде напълно отводнена не по-рано от месец. След това започнаха да вадят труповете. Завързваха ги с въжета и ги издърпваха горе; те се появяваха, клатушкайки се на дневната светлина, която не можеха вече да видят. Тогава ги поставяха на носилки и предаваха на близките им, които стояха мълчаливи върху утъпкания сняг в двора.

Сега всички усилия се съсредоточиха върху Пенигроуз. Но надеждите изглеждаха вече нищожни. Навярно затрупаните изобщо не бяха успели да се доберат до запустялата шахта. При това осем дена бяха минали от момента на катастрофата и вероятността, че тия нещастници са все още живи, беше съвсем малка. Въпреки всичко отчаяните усилия да се прокара нов път над коритото бяха удвоени. Спасителите работеха с адско напрежение. Шест дни след възпламеняването на първия заряд спасителите успяха най-после да се озоват в стария главен тунел, отвъд коритото. Изтощени, но ликуващи, всички се втурнаха напред, в западна посока. Обаче на шестдесет крачки по-нататък откриха, че покривът се е срутил, издигайки непреодолима каменна преграда. Сърцата се свиха от мъка.

— Господи! — изпъшка инспекторът. — Тая стена може да е половин миля дебела. Никога няма да стигнем до тях, никога. Това е краят. — Изтощен напълно той се облегна на твърдия камък и закри лицето си с ръка.

— Трябва да продължим — заяви Дженкинс с неочаквано висок глас, в който се долавяха нотки на истерия. — Трябва да продължим!

И в този миг, когато всичко изглеждаше загубено, в мрака се разнесе слаб неземеен звук, някакво едва доловимо почукване: та, та... та, та... та, та, тап — като леко барабанене върху африкански там-там.

— Слушайте, за бога!... Не чувате ли? Сигналът!

Под „сигнал“ миньорите разбираха условната азбука, чрез която човек съобщава своето местоположение, като удря с чук по скалата. Мнозина наистина са били спасявани чрез тая азбука, която насочва спасителите към пострадалите... Всички стояха като заковани, с напрегнат слух. Чуването се поднови — слабо, съвсем слабо — сякаш чукаше човек, останал почти без никакви сили.

— За бога, имате право! — извика инспекторът. — Там са... наблизо... зад тая стена. И сигурно ни чуват.

— Дръпнете се назад! — изкрещя Дженкинс, свивайки дланите си на фуния.

Последни върхови усилия, каменната преграда най-после рухна и ние се намерихме оттатък, при пострадалите миньори.

Те лежаха свити един до друг, с гръб към стената на страничния тунел, мълчаливи като привидения, подкрепяни от съзнанието за

общата участ. До краката им догаряха няколко миньорски лампи.

Но бяха живи, всички до един; дори и момчето, което заплака тихо, щом се появихме.

Бяха толкова слаби, че нямаха сили да мръднат, а и аз самият им забраних да се движат, докато не дадох на всеки по половин литър бульон, подсилен с коняк, разтвор от гликоза и направих на всички подкожна стрихнинова инжекция.

— Нали ще ги оправим, докторе? — попита тревожно Дженкинс.

— Да... всички, до един.

Изнесохме ги много внимателно и бавно. Щастливата новина ни беше вече изпреварила и когато се появихме на повърхността, огромното мнозинство, което се бе събрало на голото „Пасище“, запя със сериозен, спонтанен и мощен глас любимия химн „О, Господи, ти наше си прибежище във всички времена“.^[1]

Беше прочувствен час, който просто разкъсваше сърцето и който няма да забравя, докато съм жив. И все пак, въпреки съзнанието, че сме победили, въпреки радостта, че сме спасили тия хора, ние не можехме да забравим ония тридесет и осем ковчега, които стояха в преддверието на църквичката „Еманюел“, на по-малко от стотина ярда надолу по улицата. Погребението на загиналите се извърши в деня преди да напуснем Тредигар. Аз присъствах на траурната церемония. Печално прощаване наистина с долините на Южен Уелс! То обаче отново ми напомни онова, което с течение на времето бях сякаш забравил: безбройните опасности, които дебнат тия храбри мъже.

Години по-късно едно конте, което току-що беше свършило чудесния си обед и изпило половинка бургундско вино, стоеше с вестник в ръка пред пламтяща камина в залата на един от прочутите лондонски клубове и говореше поучително на избран кръг хора за „позорната стачка“, която провеждаха тия дни миньорите.

— Нови шест пенса на час! — оплакваше се този оратор. — Нищо не може да задоволи тия проклети ленивци. Какво, по дяволите, искат още?

— Нищо, освен правото си да живеят — намесих се аз меко.

Тогавя бях още нов член на клуба и трябваше да замълча. Вместо това аз им разправих за катастрофата и за ония тридесет и осем „проклети ленивци“, които не се нуждаеха вече от това увеличение от шест пени, което техните другари сега се бяха осмелили да поискат.

[\[1\]](#) Псалм 90 на Давид. — Б.ред. ↑

ТРЕТА ЧАСТ

ГЛАВА XX

Лондон през пролетта — има ли нещо по-очарователно за двама души, които никога преди не са живели в него през този чуден сезон? Магазини, къщи, църквици, кули и храмове — цялата столица се къпеше в мекия благотворен въздух, откроена рязко на лазурното небе. Темза искреше на слънчевата светлина и течеше плавно под хубавите стари мостове. В градината Кенсингтън, където добре облечени деца се разхождаха придружени от горди и важни бавачки, около статуята на Питър Пан цъфтяха люляци и розови кестени. По серпентината кръжаха лодки и греблата им пляскаха шумно по водата. В Уест енд — по Пикадили, Бонд стрийт и Мейфеър, където беше събрана огромна плячка от множество отвъдморски градове и където бяха натрупани планини от злато и сребро, скъпоценности и накити, коприни и други прекрасни платове, екзотични плодове и цветя, се разхождаха нагиздени представители на висшето общество. На прозорците на най-прочутите клубове срещу Сейнт Джеймс се събираха безделници, които зяпаха нахално по хубавите жени, въртяха скъпи пръстени на пръстите си и залагаха с хиляди лири на конните състезания в Аскот или върху някоя карта при игра на покер. Кралят — бог да го благослови — беше в градската си резиденция. Пред Бъкингамския дворец сменяха караула, в Английската банка обменяха пари, а хората заменяха зимното си облекло с леки пролетни дрехи. Скоро открити ланда с хубави мургави мъже във вечерно облекло и блестящи жени в силно деколтирани тоалети щяха да затрополят тихо в топлия здрач по посока на балета, операта и многобройните театри. И ние двамата, да, ние бяхме частица от този разкошен и блестящ парад! Не беше ли това наистина прекрасно?

Жена ми и аз се спогледахме и се усмигнахме унило; намирахме се в една от задните стаи на третия етаж на второкласен пансион на Фурамския път, от която се виждаха юзината за газ и голата тухлена стена на местната подземна железница. Застанали сред оскъдния си багаж, сред разхвърляните дрехи и мръсни детски лигавчета, отчаяни, че все още не можем да намерим подходящ лекарски кабинет^[1] и

оглушени от крясъците на първата си рожба, ние полагахме върховни усилия да стоплим вечерната бутилка мляко върху спиртната печка. Не знам дали някога е имало друго толкова капризно при ядене дете и толкова лакомо за... хляб! То просто обожаваше произведенията на пекаря и впиваше беззъбите си венци в най-сухата коричка хляб с лигавата алчност на стар човекоядец, който се нахвърля върху най-избраните късове месо от печен мисионер. Сладкото питателно мляко обаче просто го ужасяваше — само видът му беше достатъчен да нададе оглушителен рев.

Най-после след тежка борба детето беше нахранено, завито в походното си креватче и приспано с помощта на собствения му палец. Тогава майка му и аз седнахме пред импровизираната вечеря от сардини и сухар, сложени на вестник върху един куфар, и се заловихме да разглеждаме шепнешком положението, в което бяхме изпаднали.

— Ако върви все така — рекох аз мрачно, — ще се наложи да продаваме кибрит по улиците.

От шест седмици вече, през които моят скромен малък капитал беше застрашително намалял, търсехме да купим подходящ кабинет в тоя голям град — кабинет, който би послужил за основа на бъдещия ми успех. Това не беше лесна работа, както си бяхме въобразявали с такова лековерие в началото. Наистина различните агенции, които се занимаваха с покупко-продажба на лекарски „фирми“, ни снабдяваха безплатно с пълни подробности за кабинети, обявени за продан. И ние тръгнахме с големи надежди да се запознаем с отделните случаи. Но след пет минути разговор в някоя оскъдно обзаведена чакалня настроението ми падаше до нула и намирайки някакво извинение, бързах да си отида.

— Нова несполука — изръмжавах аз. — Сметководните му книги са подправени, кабинетът му е празен, а дъхът му... усети ли го на какво мирише?

Никога не бяхме допускали, че в Лондон има толкова много алкохолици и пропаднали хора сред лекарското съсловие; и толкова много занемарени къщи, потънали във влага, с мрачни изби и мръсни миниатюрни тавани. Разбира се, положението би било друго, ако можехме да платим няколко хиляди лири за моден кабинет и хубава къща в стил от времето на кралица Ана на улица „Уимпол“. Но, уви, ограничените средства ограничаваха и избора ни.

Предишната седмица, когато открихме една очарователна къщичка с хубава практика в Челси, помислихме, че щастието най-после ни се е усмихнало. Докторът се оказа също така очарователен, любезен човек, макар и твърде затворен, с маниери на лекар от улица „Харли“, който ни поиска смешно ниска цена. Бях вече готов да глътна с радост въдицата, когато неочаквано вродената ми предпазливост ме подтикна да отида чак до площад „Тависток“ и да направя справка в Централната медицинска асоциация. Върнах се при жена си с преbledняло лице.

— Господи, какво спасение! Нашият очарователен приятел ще бъде съден другия месец за незаконен аборт. Всичките му пациенти са го напуснали! Сигурно ще го заличат от лекарските списъци, а може и да го осъдят на затвор.

Нищо чудно тогава, че бях започнал да се тревожа сериозно. Сега измъкнах унило последното предложение, което бях получил от агенциите, и го подадох на жена си.

— Получих го на обед. Не отговаря много на нашите розови мечти, но ако може да им се вярва, случаят не изглежда лош.

Възрастен лекар на обща практика, някой си доктор Хърбърт Танър, който имал блестящи медицински дипломи, искал да се оттегли от работа. Кабинетът му се намирал в Бейсуотър — твърде беден квартал, в който имаше много пансиони, но беше съвсем близо до най-богатите жилищни квартали в града. Допреди известно време приходът на Танър бил значителен, но поради напредналата му възраст напоследък намалял. В продажбата се включваше и жилището на доктора.

Отидохме там рано на следната утрин. Къщата беше с тераса, боядисана в строг стоманеносив цвят, намираще се на ъгъл на улица, по която минаваше автобус, и представляваше чудесно привлекателно място за случайни пациенти; беше малка по площ и старомодна, но не бе претрупана със стълби. Доктор Танър също ни хареса; изглеждаше, подобно на лекарската си практика, почтен и солиден.

За нещастие, цената, която добрият доктор ни поиска, макар и не висока, се оказа двойно по-голяма от скромния капитал, който бяхме успели да скътаме през последните четири години. Сърцата ни се свиха болезнено. Сега, когато изглеждаше, че бе писано да пропуснем този случай, той ни се стори още по-привлекателен.

— Такова нещо няма да ни се падне месеци наред — изпъшках аз отчаян, докато пътувахме с рейса обратно към къщи. — Нали знаеш какво ни предлагаша досега! О, само да имахме останалите пари!

За разлика от героините на повечето прочути романи, жена ми не разполагаше с накити, които би могла да продаде, и на всичките ѝ утешителни предложения отговарях сопнато и гневно. С какво търпение понасяше тя — както всъщност правеше винаги — раздразнението ми! Но накрая предложи нещо, което фактически се оказа много по-смислено от онова, което бях измислил аз.

— Защо не отидеш и не обясниш положението ни; разправи всичко откровено на доктор Танър. Кажу му, че ако ни даде време, ще му платим до пени.

Погледнах разярено и нея, и нашето нещастно дете, което тя държеше на колене, като се мъчеше да натика в устата му малко кашица, а то, естествено, бе успяло да я размаже по цялото си лице. Но ето че внезапно изражението ми се промени и погледнах жена си така, сякаш бе най-мъдрата съпруга и най-прекрасната майка, която друсаше най-скъпоценното дете в света.

— Мисля, че имаш право! — Взех шапката си и излязох.

Хърбърт Танър се оказа твърде оригинален характер. Слаб седемдесетгодишен мъж, с червендалесто гладко избръснато лице, с гъста бяла коса и рунтави побелели вежди над строгите си очи, той беше истински представител на старата лекарска школа. Той не се церемонеше много с пациентите си, не търпеше глупости от никого и веднъж дори се беше сбил пред кабинета си с един здравеняк кочияш, задето малтретирал кончето си. Изглеждаше трудна задача да се иска благосклонност от подобен човек.

Но работата се оказа невероятно лесна. Доктор Танър ни беше харесал или може би ние само се ласкаехме от тая мисъл, когато всъщност той просто ни бе съжалил! В мен Танър бе открил известна прилика с единствения си син, също лекар, загинал трагично във войната. В отговор на смутените ми обяснения добрият човек ми заяви, че има вяра в нас. Беше готов да приеме сумата, с която разполагаме, и да му изплатим останалата част на тримесечни вноски.

Когато съобщих на жена си новината, тя едва не изтича у стария Танър да му се обеси на врата. „И все пак има добри хора на света!“ —

възкликна тя. Тая човеколюбива постъпка и този отличен случай, който ни се предложи така непринудено и щедро, бяха много по-ценни от най-хубавите думи, фрази и проповеди, които бяхме чували изобщо.

До един месец продажбата беше уредена, доктор Танър се премести в провинциална къщичка в Котсуолд и ние се пренесохме с разтуптени сърца в новия си дом.

— Тоя път или ще пропаднем, или ще се издигнем — изкрещях аз, проснат на пода, докато оправях килима в кабинета. — Заложихме сме всичко на карта. Трябва да успеем, защото иначе сме загубени.

Една от моите слабости е да изживявам нещата прекалено силно и да ги изразявам може би прекалено рязко, но съзнанието, че ми предстоят нови отговорности и сериозна, непосилна борба — съзнание, което се бе породило след дните на лекомисленото ми опиянение — оправдаваше напълно тия мои думи. Бяхме изхарчили и последното си пени, а жилището беше мебелирано едва наполовина; с две думи, нашият живот зависеше изцяло от способността ни да изплаваме от сегашното тежко положение.

Отначало не се появяваха никакви пациенти и ние започнахме да се питаме тревожно дали клиентелата на стария доктор не възнамерява да ни игнорира напълно. После, към края на третия ден, входният звънец иззвъня. Бях седнал на новия въртящ се стол (който не беше още платен) и хапех ноктите си, но сега скочих, като че някой бе стрелял по мене, и се втурнах към вратата. Половин час по-късно отидох при жена си, блед, но тържествуващ, и победоносно разтворих изпотената си длан, на която лежаха три шилинга и шест пенса.

— Първият ми хонорар в Лондон! — Гласът ми просто трепереше, докато ѝ предавах жалките, но исторически монети. После добавих лакомо: — Бъди добро момиче и излез да купиш малко котлети. И един черен хляб за хлапето.

Тежката борба продължи цели месеци. Настъпи зимата и ние мръзняхме като кучета. В нашия прекрасен планински градец Тредигар се възхищавахме на дълбокия сняг и се любувахме на синьото оцъклено арктическо небе. Тук живеехме сред лапавица, поледица и лондонска мъгла, която проникваше навсякъде, пронизваше до мозъка на костите и караше човек непрестанно да кашля. По едно време водопроводът замръзна, тръбите се спухаха и наводнича избата, превръщайки кухнята в блато.

Жена ми не можеше да разчита на никаква помощ — вършеше сама цялата домакинска работа, готвеше, грижеше се за сина ни, отваряше вратата на малцината пациенти и дори приготвяше хапчетата и сиропите. Често пъти, уморена да спове по цял ден от избата до тавана, трябваше да спира да си отдъхне, като слагаше ръка на хълбока си и почваше да ругае тихо с език, който бе научила от мен и който, уви, нямаше нищо общо с ония нежни думи, с които някога смяташе, че може да покръсти и най-закоравелия езичник.

Само да не беше толкова студено, толкова ужасно и отвратително студено! В цялата къща беше студено; палехме само в кабинета, където се отоплявахме с газ. Когато си лягахме, навличахме всичките си дебели дрехи, сякаш се готвехме за експедиция на Северния полюс; накрая, за благоприличие, обличахме пижамите си.

Животът ни беше по-добър дори през дните, когато бях съвсем млад лекар в Ронда. Тогава поне винаги имахме пламтящ огън и топла храна. Сега обикновено няхахме нито едното, нито другото. Почти всичките ми скромни хонорари отиваха за медицинските материали и за първото тримесечно задължение към доктор Танър, който скоро щеше да почука на вратата.

Ядяхме нередовно, и то най-евтина храна. Когато се прибирах от кабинета си като пребит — не толкова от работа, колкото от тревога — и сядах пред някакво блюдо, което ми беше дошло до гуша, често промърморвах: „Пак ли тоя боклук! Що за доктор съм аз? Нима няма никакви болни в тая част на града?“. Но обикновено сядах да се храня мълчаливо, след като хвърлях поглед към жена си и я запитвах: „Ти изпи ли млякото си?“.

Да, аз настоявах да пие мляко, защото въпреки всички тревоги ние се обичахме сега повече от всякога, а тя беше отново в онова състояние, което някои наричат „деликатно положение“; и наистина, след около три месеца се роди вторият ни син.

---

[1] В Англия лекарските кабинети се купуват заедно с лекарската практика като търговска фирма. — Б.пр. ↑

ГЛАВА XXI

Тая първа година в Бейсуотър, характерна с големи затруднения и напрегната упорита работа, която не спираше нито за миг, ни донесе страдания, познати само на първите християни. Все пак успяхме да останем живи, като запазихме чувството си за хумор и се смеехме на изпитанията и неуспехите си. А когато най-после щастието започна да ни се усмихва все по-често и по-често, за нас настъпиха чудесни дни.

Вярно е, че работех като бесен. За да постигне определена цел, човек трябва да се откаже от всичко друго, да напрегне всичките си способности и сили, и затова през тия дванадесет месеца аз не си позволих да си отдъхна нито за половин ден. Все пак трябва да призная, че шансът изигра значителна роля в нашия краен успех. По една щастлива случайност станах приятел с полицейския сержант, приятен шотландец на име Блеър, който патрулираше в нашия квартал и който ми водеше хора, пострадали при улични злополуки; сприятелих се също със собственика на близката аптека, който ми изпращаше често пациенти, потърсили от него препоръка за добър лекар. Освен това проявих известна далновидност, която ми осигури достъп в многобройните частни пансиони в Бейсуотър.

Случваше се да ме викат посред нощ при някоя бедна келнерка, готвачка или обща работничка в кухнята, заболяла от инфлуенца или по-често обхваната, за изненада на работодателя, от родилни болки — с една дума, при пациенти, които представляваха интерес за малцина други лекари. Аз обаче се отзовавах веднага, грижех се за нещастната жена като за принцеса, посещавах я всеки ден в продължение на цял месец и накрая привличах в кабинета си някои от гостите на пансиона.

— Докторе, вие помогнахте толкова много на бедната Сара Джоунс! Бихте ли могли да направите нещо за моя гастрит?

И докторът правеше, всъщност нямаше нищо, с което не би се заел или не би се опитал да направи; и като че ли винаги постигаше добри резултати. Какво трепетно вълнение изпитва лекарят на обща практика, когато вижда как репутацията му непрекъснато расте! Вместо да седя бездеен в напрегнато очакване на някой случаен

пациент, аз вече работех по цял ден и пак не смогвах да се справя с всички посетители в чакалнята. И сякаш това не беше достатъчно — случи се нещо, с което провидението прояви още по-ясно своята благосклонност към мене.

Късно една ноемврийска вечер, когато мъглата прииждаше на талази откъм Темза и движението по нашата оживена улица бе замряло, нощният звънец иззвъня. Не бях си легнал още и седях по халат, задълбочен в една заплетена статия върху диабета, отпечатана в последния брой на „Медикъл джърнъл“. Отворих лично вратата. Уличната лампа освети млада прислужница, без шапка и без палто, по чието лице се четеше паническо възбуждение. Нейната господарка, мисис Арбътнот, била погълнала отрова. Момичето изтичало при домашния лекар, но той не бил вкъщи. За бога, можех ли да отида веднага?

Съществува някаква интуиция — или може би то да е просто резултат на опит — която позволява на позналия страдание и нужда лекар да определи с един-единствен проникновен поглед значението на даден случай. И ето сега в простодушния вид на тая малка прислужница, в искрената и явна тревога аз схванах инстинктивно — въпреки зловещата дума „отрова“ — че пред мен се открива особено благоприятна възможност. Грабнах мълчаливо чантата си, която стоеше готова на масата в хола, повиках едно такси, което пълзеше наблизко в мъглата, скочих — така, по халат — в него и казах на шофьора да кара с пълна скорост към Палас Гардънс.

След четири минути бяхме вече там. Номер 5 се оказа малко, но хубаво жилище, солидно мебелирано във викториански стил, с килими в топли цветове, тежки кадифени завеси и безупречно чисти калъфи върху гърбовете на креслата с пълнеж от конски косъм. На старомодно пиринчено легло в спалнята лежеше просната в безсъзнание слаба стара дама в дантелена нощница. На нощната масичка имаше две шишенца с лекарства, съвсем еднакви по размер и форма; едното очевидно съдържаше бисмутова смес за стомах с надпис „По една супена лъжица при нужда“; другото, тъмносиньо на цвят, имаше яркочервен етикет, който гласеше „Отровно. Външно, за мазане“.

Не беше нужно голямо въображение, за да се разбере какво се бе случило. Полузаспала вече, старата дама почувствала тежест в

стомаха, посегнала сънливо за бисмутовата смес, и взела несъзнателно другото шише и погълнала част от отровната течност.

Тъкмо това наистина се бе случило, както узнах по-късно, но сега, когато жената се намираше в безсъзнание, няхах никакво време да правя повече догадки. Пострадалата се намираше в крайно тежко състояние, пулсът в крехката ѝ китка едва се усещаше. Но каква беше отровата? Нямах време да събуждам по телефона аптекаря, за да го накарам да прерови рецептите си. Трябваше да взема незабавно решение. Втрепените разширени зеници, сухата зачервена кожа, кървясалите очни ябълки и крайно неравномерният пулс подсказваха само едно — беладона: това предположение се подкрепяше и от кафеникаво-зеленикавия цвят и неприятния мирис на отровната течност. Беладоната, която се получава от листата на *Atropa belladonna*, събирана по време на цъфтежа на растението, е силно успокоително средство, което чрез въздействие върху блуждаещия нерв парализира дихателния център в мозъка. Моята пациентка вече беше почнала да диша тежко и конвулсивно. Да, сигурно беше беладона, и все пак... съществуваха поне шест други наркотика, които биха могли да предизвикат същите последици. Така или иначе, трябваше да рискувам. Вкарах бързо стомашната сонда, благославяйки практиката си в Локли, благодарение на която бях добил сръчност в тая трудна манипулация, и промих стомаха на жената с разтвор от танин; после инжектирах петнадесет милиграма морфин — чудесен антидот на атропина, смъртоносния алкалоид на беладоната, и все пак достатъчно токсичен сам по себе си, за да помогне на пациентката да се пресели неусетно в един по-хубав свят, ако лекарската диагноза се е оказала погрешна. Наблюдавах загрижено жената в очакване на резултата. В началото помислих, че краят е настъпил. След малко обаче тя започна да диша по-спокойно, пулсът се усили, а след петнадесетина минути въздъхна дълбоко, отвори очи и отправи към мене стъкления си поглед.

— Млади човече — промърмори тя, — какво правите по халат в спалнята ми?

После затвори очи, готова да заспи отново. Но това не биваше да стане в никакъв случай. Въпреки проклятията ѝ, малката прислужничка и аз я карахме да ходи цялата нощ нагоре-надолу из стаята, като се спирахме само за да налеем в устата ѝ чаша силно кафе

със стимулиращ примес. Сутринта действието на отровата изчезна напълно и след около седмица, въпреки крехкия организъм и напредналата възраст — тя отдавна бе надхвърлила седемдесетте — пациентката ми оздравя напълно.

По-късно мисис Арбътнот се противопостави твърдо на моето етично желание да я поверя отново в ръцете на нейния домашен лекар, когото тя охарактеризира с кисел глас, но боя се, несправедливо, като стар, страдащ от подагра глупак, който винаги отсъства в критични моменти и използва всеки сгоден случай да прескочи до Хароугейт, за да пийне чаша минерална вода, която — твърдеше тя — била много по-необходима за неговите пациенти. Накрая старата дама ме взе за свой лекар, като настояваше да я посещавам всеки ден. Така започна моето познанство, което бързо се превърна в искрено приятелство, с една от най-забележителните жени, които съм срещал в живота си.

Мисис Арбътнот беше от испанско потекло, по баща се наричаше Мина де Коста, беше родена в Буенос Айрес и бе имала нещастieto да се омъжи за шотландски авантюрист в изгнание. По-голямата част от живота си беше прекарала в Мексико, където съпругът ѝ бил управител, а после собственик на голяма сребърна мина близо до Асунсоло и където през революцията в 1917 година паднал убит при опит да защити имуществото си от развилнялата се тълпа. По-късно мисис Арбътнот пътувала из целия свят, в страни, които се намираха на хиляди мили една от друга, като Индия и Бразилия, или които имаха коренно различен климат, като Персия и Перу. Зимите прекарвала в Ница или Кайро, посещавала операта във Виена, фестивалите в Байройт и надбягванията в Лоншан, гледала бой с бикове в Мексико сити и Мадрид и наблюдавала от собствената си лежа великденските празненства в Севиля. Една пролет прекарала по склоновете на Андите, а следната се озовала под благоуханните черешови дървета в подножието на Фуджияма... Истински космополит, Арбътнот харчела пари с шепи и дори сега — ограничена по здравословни и отчасти по финансови причини — бе запазила бодрия си светски дух и в блестящите ѝ птичи очи, в които се четеше някаква особена насмешливост, гореше твърдото решение да продължи да се наслаждава на живота до последния си дъх, да постеле пътя си до гроба със земни забавления и наслади.

Всяка сутрин Арбътнот разтваряше „Спортинг таймс“ и като запалваше цигара след закуска с кафе и кифли, примижаваше през дима и потъваше в четене. После, след като се консултираше с „Търф Гайд“^[1] на Ръф, вдигаше телефона и залагаше по няколко шилинга при своя букмейкър^[2]. По-късно идваше фризьорката ѝ или ако времето беше хубаво, наемаше карета от близката конюшня, а понякога такси и отиваше на разходка в парка. Следобед обикновено играеше бридж в един съседен клуб. На връщане към къщи купуваше вечерен вестник и преглеждаше резултатите от състезанията с приятна възбуда, която всъщност не я напускаше през целия ден, но която сега стигаше най-високата си точка. Ако конят ѝ губеше, тя промърморваше нещо не особено прилично на испански; когато пък печелеше, изпиваше чаша шампанско по време на отличната си вечеря, която ѝ се донасяше топла от съседен ресторант и се сервираше от малката прислужничка върху порцеланови и сребърни блюда.

Мисис Арбътнот ме канеше често на вечеря при себе си. А после, на чашка коняк и запушила вечерната си цигара, ми говореше за миналото. Очевидно у нея нямаше нито капка сантименталност. В противовес на ония пациенти, които изказваха цветисто и често със сълзи на очи признателността си, а после напускаха квартала, без да ми платят хонорара, тя ни веднъж не ми благодари, задето бях спасил живота ѝ. И дори обичаше да се шегува с обстоятелството, че се бях явил полуоблечен среднощ в спалнята ѝ, намеквайки, че съм имал крайно непочтени намерения към нея. При едно от посещенията ми обаче тя ми подаде мълчаливо едно пакетче, завито в плат. Беше чудна златна табакера с моя монограм, надпис „Спомен от Мина“ и датата 30.4.29 (току-що погледнах табакерата, за да освежа паметта си), денят, в който я бях спасил от смърт. Когато се опитах да изразя благодарността си, тя прекъсна насмешливо смутените ми думи:

— Не благодарете на мене, докторе. Благодарете на един кон на име „Молитвата на девойката“, чрез който спечелих от всяка лира по десет... О, да не забравя: синът ми се върна снощи от континента и иска да ви види. Може ли да ви посети идната седмица?

След няколко дена Манюел Арбътнот дойде да ме види. Беше около четиридесетгодишен възнисък мъж, любезен, с блестящи тъмни очи, гладка мургава кожа и лъскава черна коса; с явна склонност към напълняване (той живееше, както узнах по-късно, във вечен конфликт

с фигурата си). В тъмния си, чудесно ушит костюм от тънко сукно, с безукорно бельо и перла в тъмносинята си връзка Арбътнот създаваше впечатление на съвършена елегантност, малко пресилена може би, но облагородена от безупречния му вкус. Не по-малко безупречно беше и държането му, но под неговата любезност се криеше някаква безстрастна и студена наблюдателност. Съвсем незабележимо тия блестящи, леко премрежени очи на дуелист ме изследваха, преценяваха характера ми и стойността на моя кабинет и определяха навярно до последно пени цената на завесите зад бюрото.

Естествено бе такъв човек, и при това син на такава жена, да се занимава с някаква необичайна работа и аз не се учудих, когато ми откри, че бил главен закупчик на търговската фирма „Брюнел“ в Уест енд. По онова време — не е нужно дори да го казвам — аз познавах твърде слабо необикновения свят на висшето шивашко изкуство и все пак всеки, който следеше вестниците, макар и съвсем бегло — а аз едва успях да ги прелистя на закуска — не можеше да пропусне името „Брюнел“ или да не открие, като се позамисли малко, първостепенната роля на тая фирма в живота на най-елегантните и модни жени в Лондон.

Разбира се, Манюел не ми каза нищо по тия въпроси, пък и посещението му беше много кратко. Разправи ми само нещо за скорошното си делово пътуване до Париж, където бил прегледал и закупил за фирмата си последните тоалети за тоя сезон, благодари ми учтиво за грижите ми към майка му и се приготви да си тръгне. Когато се разделяхме при външната врата, поклони се едва забележимо и ми подаде визитната си картичка. В следния миг обаче разбрах, че съм сбъркал, защото се оказа, че това е адресът на една шивашка фирма: Сендън и съдружници, 12 Севил Роу. Неволно се засмях, но смехът ми не беше особено весел. Бях открил, че моят скорошен посетител има прекалено студен характер за моя вкус и че неговата признателност бе изразена в твърде странна форма.

Скоро обаче трябваше да съжаля за прибързаната си преценка, защото не след дълго в чакалнята ми дойдоха с осигурителните си здравни карти мнозина от персонала на „Брюнел“ — шивачки, разносвачки и продавачки. А после нахлу цяло ято от ония блестящи същества, които работеха като манекени във фирмата и чиято задача, разбира се, беше да продават на фантастични цени тоалетите на

„Брюнел“ — тоалети, в които самите те изглеждаха вълшебни в очите на жени, прехвърлили първата си младост и повели непрестанна борба с отпуснатата плът и разширените талии. От тия прекрасни модели си спомням — макар и само за услугите, които ми направиха — Хелина, с нейните черни искрящи очи, сочна долна устна и блестящи зъби; Дженовиз, висока и гъвката като върба, която имаше чудно плавна походка; Елоиз, девойка с пепеляворуса коса, с чисти като ахат очи и съвършена светла кожа; и Мадлен, дребничка и крехка като горска нимфа. Въпреки прекрасната си екзотична външност, тия момичета бяха естествени и простодушни по сърце. Истинска изненада за мене беше да открия, че всички те зад изящната си външност, зад преднамереното си високомерие таяха един и същ основен стремеж: да хвърлят от себе си сатена и накитите, дантелите и броката и да се омъжат за някой почтен човек, да си създадат дом и да родят деца. За съжаление обаче те бяха непрекъснато тормозени и задиряни от ония „светски мъже“, които вярват в неотразимостта на своя чар и които се стремят да се натрапят на хубавички и незакриляни от никого момичета. Когато тия манекени откриха, че моят интерес към тях е само да ги лекувам от кашлици и настинки — аз обичах твърде много семейството си, за да се изкушавам от външни развлечения — те ме приеха веднага за свой съветник и довереник и започнаха да ме препоръчват не само на приятелките си, но дискретно и на своите клиентки.

Това беше от огромна полза за мен. Лекарят няма право да се рекламира — името му се популяризира по пътя на препоръката. И така, започнаха да ме търсят — в началото рядко, а после все по-често — от квартали, които бяха извън моя район и в които живееха хора с високо обществено положение. Посещавах пациенти в Южен Кенсингтън, Найтсбридж и Мейфеър, като влизах в хубавите им жилища отначало много боязливо, после по-самоуверено и накрая с възхищение, което се поражда от съзнанието за собствен успех.

Много от тия пациенти бяха жени, значителна част от тях богати, без никакво занимание, разглезени и неврастенични. Млад лекар с шотландски акцент, цял наниз „добри“ дипломи и решително препоръчан от хубавиците на Манюел, представляваше истинска „новост“ и се посрещаше с оня любопитен интерес, с който би могло да се наблюдава нова порода модно кученце. Но аз не им позволявах да

ме смятат за такова кученце, защото схванах бързо, че за да постигна успех с подобни пациенти, трябва на всяка цена да се държа с тях крайно твърдо. Бях взискателен, бях строг. Заплашвах, заповядвах. Дори измислих една нова болест за такива пациенти — астения. Тая дума, която означава просто „обща отпадналост“, стана нещо като талисман, който ми осигури достъп до още по-недостъпни врати. Така при следобедния чай в Кадоган плей или Белгрейв скуеър лейди Бланк съобщаваше на благородната мис Деш, най-възрастната дъщеря на Дотския граф.

— Знаеш ли, мила, тоя млад шотландски лекар — наистина малко невъзпитан, но страшно умен — откри, че страдам от астения! Да... астения. А от месеци вече старият доктор Браун-Блъджет ми повтаряше, че била само нерви и нищо друго!

След като създадох нова болест, трябваше да намеря и лекарство срещу нея. По това време на мода беше вече лечението чрез интрамускулно инжектиране — процедура, при която колоидни разтвори от желязо, манган, стрихнин и други тонични медикаменти се вкарваха в кръвта на пациента с помощта на инжекции. По-късно тая техника беше до голяма степен дискредитирана, защото не се оказа по-ефикасна от старомодния метод на вкарване през устата, но в тия дни тя бе добре дошла за мене.

След като разбираше, че страда от астения, моята пациентка изтръпваше цяла, когато — с мрачния глас на Прустовския доктор Дьолафоа, чието властно държане бе укротило дори болния дук Дьо Германт — заявявах:

— Мадам, боя се, че ще трябва да ви бия цяла серия инжекции.

— О, така ли, докторе? — отвръщаше пациентката с изострен интерес.

— Да, мадам, вашето състояние изисква най-драстични мерки.

— Но вие ще ме излекувате, нали, драги докторе? — следваше развълнуваният въпрос.

— Обещавам ви, мадам. Обаче може да се наложи да направим и две серии.

Инжекциите срещу астенията бяха вече на мода и се търсеха жадно, както новите пролетни тоалети на Манюел. Моята остра и блестяща игла се забиваше отново и отново в хайлайфни ханшове, проснати върху фини ленени чаршафи. Станах бързо специалист,

истински специалист в изкуството да прониквам в най-срамната част на най-доброто общество със сръчност, която правеше операцията почти безболезнена (като предисловие аз неизбежно заявявах: „Уверявам ви, мадам, че няма да усетите нищо“) и която увеличаваше ежечасно моята репутация.

Колкото и да изглежда странно, резултатите от това сложно шарлатанство — повярвайте, в ония дни аз бях голям измамник, макар може би и не по-голям от много мои колеги — бяха изненадващо, често дори изумително плодородни. Астенията събуждаше у тия безделни жени нов интерес в живота. Моите тонични средства освежаваха уморената им нервна система. При това аз ги поставях на диета, настоявах да правят умерени физически упражнения и да стават по-рано. Успях даже да убедя две авантюристично настроени съпруги да се върнат при своите многострадални съпрузи, в резултат на което след девет месеца те забравиха астенията си, защото бяха изправени пред нови занимания.

За човек, който е трябвало доскоро да се поти в скромния си кабинет за жалкия хонорар от пет шилинга или дори половин крона^[3], тоя обрат представляваше небесно спасение и бе извънредно доходен. Моят курс на лечение нямаше да привлече никого, ако не бях определил за него неимоверно висок хонорар. Докато преди моето възнаграждение се изчисляваше в пенсове, сега се пресмяташе в гвинеи, които се стичаха в джоба ми като златен поток.

Защо да бъда лицемер и да се преструвам, че тая материална победа не ми доставяше истинско удоволствие? Тя донесе със себе си редица приятни неща. По това време можяхме да се издължим напълно на доктор Танър, да боядисаме и обзаведем прилично жилището си. Наехме една спретната прислужничка да посреща пациентите и една хубава бавачка да извежда децата следобед в парка. Пак тогава се реших да посетя най-послед шивачите на Манюел, станах член на добър клуб, от време на време открадвах по някой следобеден час да поиграя голф и си купих едно ново купе „Остин“.

Често се замислях с истинска изненада за обстоятелствата, които доведоха до тая, бих казал, чудотворна промяна. Една стара дама бе погълнала по погрешка смъртоносна доза беладона и аз, повикан по някаква случайност, бях успял да я спася. Останалото беше дошло само — като кръговете, които стават все повече и повече, когато човек

хвърли камък в спокойна вода. Да, и сега аз се носех по гребена на тия кръгове. Нима нямах право да бъда доволен от себе си?

Въпреки това изпитвах някаква смътна неудовлетвореност от промяната в характера на моята професионална работа. Хайлайфните пациенти ми отнемаха все повече време, а обикновените трудови хора оставаха все повече на заден план. Наслаждавах се на плодовете на своя успех и ликувах при съзнанието, че съм осъществил амбициите си — няма нищо по-трепетно за шотландеца от мисълта, че „напредва“ — все пак неволно сравнявах настоящата си дейност с работата, която бях вършил преди.

Върхът на моя успех настъпи един следобед, когато излязох от кабинета особено доволен от себе си, за да изпия чаша чай, след като бях изпратил един пациент — мъж с изправена военна стойка, с мустаци и медночервено лице.

— Знаеш ли кой беше? — попитах самодоволно жена си.

Тя поклати глава.

— Сър... бакалавър по хирургия и член на Международната асоциация на хирурзите — изредих й името и титлите на един лекар, за когото се говореше особено много през ония дни. — Ето че почват да идват не само жените, но и мъжете! Дойде с препоръка от съпругата си.

— Какво му е?

— Нищо особено — усмихнах се аз. — Леко смущение в черния дроб. Нали знаеш, тия англичани в Индия! Ще му направя серия инжекции по пет гвинеи едната. Помисли си само! Когато започнахме тука, трябваше да се потя като дявол за два шилинга и шест пенса. А сега — пет гвинеи за три минути!

Жена ми не каза нищо и ми наля мълчаливо чай. Нещо в нейната сдържаност ме ядоса.

— Е, какво има да кажеш? Не смяташ ли, че заслужавам известна похвала? — попитах, като поглеждах реверите на моя добре ушит костюм от Севил Роу. — Днес аз съм твърде далеч от дните, когато обикалях миньорските къщи в мръсни мушамени дрехи и подковани обуца.

Тя ме погледна право в очите.

— Струва ми се, че те обичах повече с ония подковани обуца. Тогава ти мислеше повече за пациентите си и по-малко за тия твои

гвинеи.

Изчервих се до корена на косите си. Изпитах желание да я изгоня от гостната, да ѝ извикам: „Дявол да го вземе, човек не може с нищо да ти угоди!“. Но с изненада открих, че не смея да си отворя устата. После след дълго мълчание измърморих:

— Може би си права... Не бива никога да забравяме ония дни. Те бяха наистина ценни.

---

[1] Вестник-указател за конните надбягвания. — Б.ред. ↑

[2] Лице, което приема и изплаща облози при състезания. — Б.пр. ↑

[3] Крона — 5 шилинга (1/4 лира) до 1971 г. — Б.ред. ↑

ГЛАВА XXII

— Майката игуменка желае да ви види, сър.

Това съобщение бе направено с тих глас, изпълнен със страхопочитание, от Кети, нашата черноока ирландска прислужничка от Рослеър. В Уестборн Гроув, недалеч от нас, малко встрани от улицата, се издигаше сива сграда — женският манастир „Добрите самарянки“. Откъм тая тиха обител от време на време до слуха ни долиташе мекият звън на камбана; почти нищо друго не подсказваше, че зад стените му има някакъв живот.

Но в „района“ — мрежата от бедни улички, които ограждаха Портобеловския път и Нотинг Хил Гейт^[1] — този манастир бе известен на всички. Орденът на добрите самарянки не водеше отшелнически живот. Напротив, неговите членки, както показва самото им име, бяха дали обет пред бога да помагат на нуждаещите се, на страдащите и на всички ония нещастници, които са били отхвърлени от обществото заради собствените си простъпки или престъпните деяния на други. Колко често срещвах тия добри сестри, тръгнали на някаква спасителна мисия, винаги по две, забързани и с наведен поглед, из мръсните тъмни улици, по които беше рисковано да се минава през деня и които криеха истински опасности нощем. Тия криволичещи пасажи започваха от Портобеловския път, който сам по себе си беше всъщност един тесен път, задръстен със сергии и магазинчета на дребни търговци, осветен вечер от напоени с нафта факли и гъмжащ от жестикулиращи, крещящи и блъскащи се тълпи хора, утайката на града, и бяха добре известни на полицията като свърталище на джебчии, крадци, мошеници и дори нещо по-лошо. Много от къщите представляваха разсадници на порока и в тях се вършеха действително престъпни неща. Аз винаги се боях от посещения в тия места и на няколко пъти едва не пострадах сериозно, преди да се разбере, че съм лекар. Но добрите самарянки се движеха по тези улици очевидно без колебание и страх.

В чакалнята заварих майката игуменка застанала на прозореца — висока, стройна и внушителна жена, необикновено грациозна в

тъмната си падаща на дипли мантия и безупречно бяла шапчица. Цялото ѝ облекло беше от груб вълнен плат, но всичко в нея бе толкова елегантно, та веднага познах, че е францужойка. Когато влязох, тя се обърна. Имаше бледо, с нежни черти лице, дълъг и прав нос, благородно чело, оградено от шапчицата като в рамка, и блестящи очи, които излъчваха енергия и воля.

— Аз съм майка Сесил, докторе. Много пъти съм се канела да дойда при вас, защото от време на време ви виждам в църква... Един чудесен пример за всички...

При тая дан на моето благочестие, която беше напълно незаслужена и показваше колко малко монахинята познаваше душата ми, аз неволно се смутих.

— И понеже вие сте единственият лекар католик в околността — продължи майка Сесил, — дойдох да ви помоля за една услуга. Досега за нас се грижеше доктор Колинос от Елдъкски път. Но той вече остарява и му става все по-трудно да минава тоя дълъг път. Затова се питах дали бихме могли да ви привлечем за лекар на нашия манастир.

— Но да... — заекнах аз колебливо.

— Предупреждавам ви, че работата е често трудна и неприятна. Както знаете, ние посещаваме мнозина хора в „района“. При това сме много бедни. Не сме в състояние да ви плащаме големи хонорари.

— О, няма да ви вземам никакъв хонорар — възкликнах аз с голямо благородство.

Тя наведе тихо глава, разочаровайки ме малко с факта, че не похвали гласно и горещо великодушието ми. Вместо това само каза просто:

— Вие ще направите това заради Бога, докторе. И ако имате възможност, ще ви помоля да дойдете днес следобед с мене в Нотинг Хил роу. Там живее едно момиче, Лили Харис, което се нуждае от нашата помощ.

— Да... разбира се.

И така в три часа майка Сесил и аз отидохме в Нотинг Хил роу и намерихме Лили Харис в жилището ѝ, което се състоеше само от една стая. Тя нямаше повече от двадесет години, беше хубавичка, с кестенява коса и очи с цвят на лешник; облечена бе в тясна черна пола и евтина блузка. Лицето ѝ беше бледо, загрозено от слаб обрив; стоеше със силно стиснати устни, а в израза ѝ имаше нещо потиснато и

мрачно. Когато ѝ казах да свали корсажа си, за да я прегледам, тя ме погледна враждебно. След няколко минути излязох на стълбищната площадка, където ме чакаше майката игуменка и ядосан, задето ме бяха измъкнали почти насила от къщи и — най-главното — лишили от партия голф, заявих с брутална откровеност:

— Вие ме предупредихте, че работата може да бъде неприятна и се оказахте права. Момичето е болно от сифилис. А на всичко отгоре е бременно.

Игуменката не трепна.

— Така и предполагам — отвърна тя тихо.

И ми разправи, че Лили, допреди време почтено момиче, на работа в някакъв цветарски магазин, се влюбила в един от най-покварените типове от „района“ на име Сайвънс — джебчия и измамник, който се подвизавал на конните състезания и лежал два пъти в затвора за грабеж. Лили живяла няколко месеца с него, но той ѝ се наситил и я изгонил на улицата. Въпреки това престъпникът все още упражнявал над нея оная власт, която е присъща за хора от неговия тип и макар че я биел, унижавал и ругаел, тя продължавала да му носи парите, които печелела като обикновена проститутка.

Върнах се в стаята и казах рязко на Лили, че ще трябва да я отведе в болница, макар че при такива случаи достъпът в лечебните институти се уреждаше трудно. Но ако моето държане беше грубо, майка Сесил беше образец на състрадание и доброта. Наблюдавах я как утешаваше уплашената девойка, като я прикрепяше и изтриваше нежно сълзите ѝ, и си мислех за ония аристократи от Средните векове, които са целували покритите с рани прокажени нещастници, грижейки се със свещено смирение за тях.

Още същата вечер успях да осигуря легло за Лили в болницата в Юстън Лок и щастлив, че съм се спасил от тая отговорност, въобразявайки си наивно, че никога вече няма да я видя, побързах да я забравя веднага. Оказа се обаче, че не беше така лесно да се спася от благородната, но настоятелна майка Сесил. И ако случайно моята добросърдечна съпруга бе молила Бога да ми помогне да се отърся поне отчасти от земните съблазни, той бе изпълнил молбата ѝ, като ми изпрати тъкмо тая слаба, на средна възраст, сурова и благородна францужойка.

След като ме примами в божията кошара, майка Сесил започна да ме вика за своите калугерки и за бедните си твърде настойчиво и почти безвъзмездно — „заради добрия Бог“ — както ѝ казвах понякога аз с кисела усмивка. И все пак колкото повече я опознавах, толкова по-много я обиквах. Тя беше културна жена и притежаваше както достойнство, така и красота; в изящно моделираното ѝ лице и в очите ѝ с цвета на синя тинтява имаше някакво особено благородство. Физически не беше много здрава, но никога не се оплакваше и макар че обикновено беше бледа от умора, продължаваше тежката си работа, поддържана от някакъв вътрешен огън.

Когато станахме добри приятели, тя започна понякога да ми поднася по чаша чай в приемната на манастира — малка студена стая, с голи дъски лъснати с восък — в която вършеше деловата работа на ордена. При един такъв случай очите ми се спряха на малка обрамчена снимка, която стоеше върху бюрото ѝ.

— Каква хубава гледка! — не можах да се сдържа да не възкликна.

— Да, хубава е — рече тя, като проследи погледа ми. Снимката представляваше голям замък, целият бял, с кулички, на фона на гора от огромни буки, няколко тераси и подредени градини, които се простираха към далечни езера. — Това е Шато д'Анжу.

— Чувал съм това име. Исторически замък. Познавате ли го?

— Да, да — отвърна тя меко и побърза да промени разговора, но аз бях вече разбрал, че Шато д'Анжу е рожденият ѝ дом.

Една сутрин, около два месеца след това, получих от болницата в Лок официално съобщение, че Лили Харис е изписана. Както бях очаквал, детето ѝ, за щастие, се родило мъртво. Но самата Лили била вече напълно здрава.

Сложих съобщението в портфейла си и в края на седмицата, когато влязох в приемната на манастира за обичайната си чаша чай, го подадох на благочестивата игуменка.

— Четете! — възкликнах аз. — И кажете „благодаря“ на вашия божи служител.

За моя изненада, тя не отговори. После се усмихна печално с усмивка, която съдържаше целия патос на един житейски опит, цялото съчувствие на една благородна душа към човешките слабости.

— Докторе... когато напуснала болницата... Лили отишла направо при Сайвънс. И сега е отново уличница.

— О не... не!

— Това е нещо твърде познато за нас. — Тя сведе глава. — Душите не се печелят лесно.

— Но тя не може да обича онзи негодяй.

— Не... Бих казала дори, че го мрази. Когато се върнала, той я набил жестоко. Но Лили се чувства безпомощна пред този човек... привлечена сякаш от някаква магия.

— Какво да направим?

— Ще се мъчим да я спасим... ще се надяваме... и ще се молим.

Една вечер към края на следващия месец, когато повечето от пациентите ми си бяха отишли, видях на един стол в чакалнята някаква млада жена с вдървена и изпъчена стойка, в закопчана мушама и малка шапчица на главата. Беше Лили Харис. Приближи се мълчаливо и свали блузата си; на гърба ѝ имаше голямо изгаряне от втора степен и мястото беше превързано грубо с парче памучен плат, натопено в зехтин.

— Кога стана това? Снощи, както изглежда. — Тя трепна от болка и аз цъкнах нетърпеливо с език. — Трябваше веднага да дойдеш.

— Не можах.

Погледнах я изпитателно и се залових да превързвам разранената и покрита с мехурчета кожа.

— Как се изгори?

— Разлях котле с гореща вода.

— Глупости! Човек не носи котле с вода на гърба си.

Лили не отговори, но стисна устни, без да вдигне от пода измъчения си поглед. Тогава разбрах какво се бе случило.

— Защо не го оставиш, Лили?

Тя поклати глава като вцепенена и в очите ѝ се появи страх.

— Няма смисъл. Пак ще ме улови по някакъв начин. — После добави: — Когато излязох от болницата, той ме чакаше на вратата.

За първи път изпитах истинско съчувствие към нея. Често съм срещал в пиеси и романи художествения образ на жената от улицата. Тоя образ бе една от типичните фигури за нашата епоха и ако повечето писатели не обличаха куртизанката в бляскави доспехи, поне я

рисуваха като особено интересно и вълнуващо същество. Но Лили!... Погледнах я с натежало сърце.

— Ела да те превържа пак — рекох аз. — И когато намериш за добре, кажи ми дали бих могъл да ти помогна с нещо.

Лили не дойде отново. Десет дена по-късно обаче към пет часа сутринта, преди още да се съмне, на вратата ми се появи едно запъхтяно хлапе...

— Лили Харис ви вика — рече то и хукна да бяга.

След двадесет минути се намерих в Нотинг Хил роу. Влязох в къщата. И отстъпих, смразен от онова, което видях. В единия ъгъл на хола стоеше свита Лили с бяло като платно лице. А върху голия под при разнебитените стълби лежеше с разперени ръце като орел някакъв мъж, от чиито ноздри бе потекла струйка съсирена вече кръв. Един поглед върху едрата просната фигура и покритото с морави петна лице със сгърчени, полуотворени устни беше достатъчен да разбере, че човекът е мъртъв.

Коленичих до трупа, от който лъхаше отвратителен мирис на алкохол, и опипах темето му. То беше здраво, но отзад, на тила, открих тънка назъбена ивица, която при натиск драскаше пръстите. Да, смъртоносно пукване на черепа!

Станах и се приближих до момичето.

— Какво се е случило, Лили?

Тя сякаш не ме чу. Стоеше свита, като бито животно, с треперещи устни и ръце на гърдите.

Прегърнах я през раменете и повторих въпроса си.

Най-после тя вдигна глава с безжизнен поглед. След дълго мълчание каза:

— Опитах се да избягам... Той беше мъртво пиян... спусна се след мен... и падна по стълбите.

Тя няколко думи бяха достатъчни да ме убедят, че говори истината. Тя беше получила такъв ужасен шок, че просто не бе в състояние да лъже.

Мълчание.

Мислех трескаво. Макар че беше невинна, ако я замесеа в тая трагична случка, можеше да има много неприятности с оглед на своето досие. Обърнах се рязко към нея и заговорих бавно, за да доведе всяка моя дума до съзнанието на този смутен и потресен ум.

— Върви при майка Сесил в манастира. Веднага върви. И не казвай нищо — абсолютно нищо. Ето какво искам от тебе.

Когато Лили излезе, отидох до най-близкия телефон и повиках моя приятел сержант Блеър от участъка в Кампдън Хил. Когато той пристигна, аз стоях, коленичил до трупа, с ръка на сърцето.

— Закъсняхте, сержант — казах аз със съжаление. — Мислех, че ще можете да ми помогнете с нещо, но човекът почина.

— Какво се е случило, докторе?

— Кръвоизлив в мозъка — заявих решително аз. — Върнал се пиян, получил удар и паднал на главата си. Така и го намерих — горкия човек!

— Горкият човек! — повтори саркастично Блеър. — Нима не го познавате! Чък Сайвънс — един от най-големите мошеници в града. Не съжалявам, че е предал богу дух. Бил е пиян и паднал. Винаги казвах, че ще свърши зле.

Аз станах.

— За мене случаят е ясен. Все пак не е лошо да направим аутопсия — за всяка евентуалност.

Същия следобед го аутопсирах в моргата и резултатите потвърдиха напълно заключението ми. По трупа нямаше никакви следи от насилие.

Вечерта в кабинета си написах смъртния акт, попих го и го подадох на Блеър.

— Нали ще пийнете нещо, преди да си отидете, сержант?

— С удоволствие, докторе.

Налях и на двама ни по чашка уиски. Едрият сержант изпи своето на един дъх, обърса мустаците си с опакото на ръката и си сложи каската.

— Лека нощ, докторе. Всичко хубаво.

Същото лято Лили Харис замина с група други момичета за Канада, където щяха да работят като домашни прислужнички. Като имах предвид думите на майка Сесил, не хранех особени надежди за нея. Но и този път сбърках. Около година и половина по-късно получих от Лили цветна картичка с изглед от Ниагарския водопад. Тя се омъжила за един млад фермер и сега живеела щастливо сред житните полета на Саскачуън.

Когато показах картичката на благочестивата игуменка, тя ме погледна замислено.

— Виждате ли, драги докторе, вие наистина се оказахте божи служител!

На това аз отговорих малко непочтително:

— Надявам се, че бог няма да забрави един ден да ми плати хонорара!

---

[1] Бедняшки район в Лондон. — Б.ред. ↑

ГЛАВА XXIII

С течение на времето опознах манастира отблизо. Как бих могъл да опиша спокойната атмосфера на тая малка крепост на доброто — тиха, спретната и безупречна, с мъничък двор градина, засенчен от две липи и разположен в сърцето на големия шумен град? Прекосявайки нейния праг, човек влизаше в един свят на съзерцателно и тайнствено спокойствие. Църквичката беше малка, но с някаква странна красота; вътрешността ѝ бе облицована с груба дървена ламперия, а олтарът бе от розов мрамор, над който висеше голямо просто разпятие. Свещите мъждукаха и разливаха меко сияние по бронзовите вратички на дарохранителницата и по белите цветя от двете ѝ страни. На стените се открояваше неясно големият кръст, а в подножието им — черните фигури на калугерките, коленичили в мълчание, което не действа никъде така силно, както в манастирската църква — мълчание, което нахлува в чистите сърца с особен тих и радостен екстаз, но което през тия години на моя живот пораждаше в душата ми някакво мъчително угризение на съвестта; в такива моменти чувствах смътно, че ми липсва определена цел в живота, усещах някаква пустота, която никакви хонорари по пет гвинеи не можеха да запълнят. Аз долавях, че съществуват известни жизнени въпроси и духовни проблеми, с които отбягвах да се занимавам и чието разрешаване предпочитах да отлагам; в такива минути, изпълнен със самодоволство, си обещавах, че „ще се поправя“ — обещание, което за нещастие забравях позорно веднага щом се връщах към земните удоволствия и вълненията на професионалната си практика.

Въпреки тая липса на духовни добродетели, аз се сприятелих с добрите сестри, които ми се отплащаха с единственото нещо, с което разполагаха — молитвата. Те бяха от най-различни националности. Разбира се, майка Сесил бе спечелила цялото ми сърце. Все пак обичах искрено и старата сестра Жозефина, началничка на младите послушнички — едра жена, облечена в широка роба, с късогледни очи, които изглеждаха смалени от очилата със стоманени рамки; също и червенобузестата, вечно усмихната белгийка, сестра Мари Еманюел,

която завеждаше кухнята; не бива да пропусна и младата сестра Бриджит от Имерик, Ирландия, жена с бледо и изпито лице, която за нещастие страдаше от белодробна туберкулоза и в чиито спокойни очи се четеше ясно съзнание за близкия край.

Но ако тия добри сестри бяха спечелили моята привързаност, италианката, сестра Катерина, бе спечелила възхищението ми. С черна коса и мургава кожа, с унесени и все пак умни, черни като трънка очи, Катерина беше изумително романтична душа, някаква останка от миналото, която живееше изключително със своята Италия от петнадесети век. Нейните познания от този период бяха енциклопедически и когато имахме възможност да разговаряме, тя ми описваше подробно историята на родовете Дела Скала от Верона и на Есте от Ферара, войните на Равена срещу Падуа и победата на Лука над Флоренция.

Говореше ми също за художниците от Ренесанса: за Пинтурикио, за преподобния Фра Анжелико и за не толкова преподобния Фра Бартоломео; за Микеланджело, който лежал седем години по гръб, за да нарисува тавана на Сикстинската капела; и за Рафаело — горкия човечец, подведен от Злата Ла Форнарина^[1], но изписал лоджиите на Ватикана малко преди ранната си смърт.

Говореше ми и за скулпторите и големите архитекти — Донатело и Брунелески, които построили кубето на „Санта Мария дел Фиоре“, и великия Браманте, който проучил основно Пантеона и Константиновата базилика с оглед на строежа на катедралата „Свети Петър“; и, разбира се, за поетите — Кавалканти, Лапо Джиани и Данте, чиито произведения цитираше постоянно. След това идеха светците на слънчева Италия — тя ги знаеше всички до един; знаеше и всички добри дела и чудеса, които бяха извършили. Катерина беше не само запозната добре с всички средновековни легенди, но притежаваше въображение, което — вярвайте ми — не намаляваше никак стойността на разказите ѝ. От тях особено живо си спомням един, който може би ще ви запознае със сестра Катерина по-добре, отколкото най-подробното описание, което съм в състояние да направя за нея. Сякаш все още чувам топлия и замечтан глас, когато започна: „Di un monaco che andó alio servizio di Do“^[2].

Преди повече от двеста години в някаква далечна провинция в Южна Италия живеели две момчета, които били неразделни другари.

Марио, умен и самоуверен, син на благосъстоятелен земевладелец, бил „водачът“. Анселмо — верният последовател — бил син на селския общар и твърде посредствен ученик.

Двамата се скитали често из полето и Марио говорел със сериозен глас за своето бъдеще. Благочестивите му родители искали да го посветят на църквата — нещо, което му допадало, защото обичал церемониалността и се вълнувал дълбоко от величието и благородството на църковните ритуали. С една дума, Марио искал да стане велик проповедник.

Един ден, когато двете момчета лежали сред лозята върху огрения от силното слънце склон на някакъв хълм, „водачът“ възкликнал:

— Много нещо бих дал, за да имам дарбата да говоря всички езици!

Анселмо погледнал приятеля си с предани и любящи очи и промълвил:

— Аз ще се моля всеки ден, Марио, да получиш тая дарба.

Поразен от неочакваните думи, защото Анселмо не бил особено набожен, Марио се разсмял, обгърнал със снизходителна обич тесните рамене на приятеля си и казал:

— *Amico mio*, аз съм дълбоко трогнат от намерението ти. Но мисля, че трябва да се заловя да уча реторика.

След време Марио влязъл в манастира на капуцините. В продължение на няколко месеца Анселмо се скитал самотен из селото. Тогава, неспособен да понася повече раздялата със своя приятел, го последвал в манастира, където станал мирски брат, прислужник на ордена, и се занимавал с груба физическа работа. Различието в положението налагало на двамата приятели да живеят разделено, но Анселмо бил поне под един и същ покрив с Марио и когато работел на полето, когато се грижел за добитъка или чистел пода на трапезарията, имал възможност да размени поглед и дори по някоя дума с любимия си другар.

След време Марио бил ръкоположен. В навечерието на Великден, когато трябвало да произнесе встъпителното си слово, той минал през залите на манастира и една неясна фигура се изправила пред него.

— На добър час, Марио... аз ще бъда там... и ще се моля за тебе.

На следната сутрин, когато се качил на амвона, първият човек, когото Марио видял на две крачки под себе си, бил Анселмо, свит до една колона, впил предан и трескав поглед в него.

Насърчен от това мълчаливо обожание, Марио положил всички усилия да се прояви добре. Проповедта му била чудесна; хората рядко били чували такова вдъхновено слово в старата манастирска църква. А проповедите на младия човек ставали все по-хубави и прочувствени — проповеди, които вълнували дълбоко сърцата на слушателите и предизвиквали сълзи на гордост в очите на мирския брат, който стоял винаги в сянката на колоната, под самия амвон.

Славата на Марио като проповедник растяла все повече. Когато започнали да пристигат покани да говори в други църкви в провинцията, неговият началник му заповядвал да приема и понеже обичаят бил никой от абатството да не пътува самичък, той веднага удовлетворил молбата на младия човек да бъде придружаван от Анселмо.

Годините минавали и двамата приятели пътували заедно надлъж и нашир из Италия. Отец Марио се издигал бързо. Най-напред станал кралски проповедник, а след време епископ на Аbruци. Тук, в своя епископски дворец, Марио живеел в истински разкош. Ласкан от обществото, търсен от прелатите на църквата, уважаван от благородниците — той бил станал вече човек с голямо влияние и власт. Ходел изправен гордо и се държал с внушително достойнство. И едва благоволявал да обръща внимание на скромния и предан незначителен брат, който, макар вече прегърбен и сбръчкан, продължавал да служи с предишната покорност, да се грижи за великолепните му одежди, да лъска обсипаните със скъпоценности токи на обувката му, да приготвя чашата френски шоколад, с която епископът слагал край на постенето си.

По време на една неделна проповед обаче епископ Марио почувствал смътно, че около него нещо не е в ред. Това било странно и неопределено чувство и като погледнал от амвона, открил, че Анселмо го няма на обичайното място. Сепнат силно, той млъкнал за момент и едва успял да продължи словото си. За негово щастие проповедта била вече към края. Когато богомолците се разотишли, Марио побързал към ризницата и заповядал веднага да му пратят Анселмо.

Настъпило мълчание. Накрая един възрастен свещеник казал тихо:

— Той предаде богу дух преди четвърт час.

По лицето на Марио се изписало изражение на истински ужас и изумление, когато свещеникът добавил:

— От месеци Анселмо страдаше от неизлечима болест. Но мълчеше, защото не искаше да тревожи Ваше Преосвещенство.

Марио бил обхванат от остро болезнено съжаление, но още по-болезнено било странното чувство на самота, което изпитвал в тоя момент.

И с променен глас рекъл:

— Отведете ме при него.

Завели го мълчаливо в една малка, тясна и гола килийка зад конюшните, дето върху застлано със слама дървено легло лежали покрити с някаква износена дреха останките на оня, който бил най-верният приятел на Марио още от детските години.

Епископът изглеждал потънал в размишление. Дали сравнявал тая бедняшка килия с великолепието на своите апартаменти? Накрая погледнал въпросително към свещеника:

— Тука ли живееше Анселмо?

— Да, Ваше Преосвещенство.

— И как... как прекарваше дните си?

— Като ви служеше, Ваше Преосвещенство — отвърнал старият свещеник.

— А през останалото време?

— Анселмо имаше малко свободно време. Но всеки ден отиваше в градината, където споделяше храната си с птиците, приказваше с малките деца при вратите на двореца и, боя се, хранеше тайно рояк просяци от дворцовата кухня. През останалото време... се молеше.

— Молеше се? — повторил Марио, сякаш за първи път чувал тая дума.

— Да, Ваше Преосвещенство. За един мирянин брат той се молеше необикновено много. И винаги, когато го питах защо, той се усмихваше и прошепваше: „За едно добро дело“.

Лицето на епископа останало непроницаемо, ала сърцето му кървяло. Но макар че не бил оценил добре прекрасния характер на Анселмо, макар да разбрал, че през последните години се е държал

високомерно с него, Марио не можел да губи време за самообвинения. Трябвало да замине веднага за Рим, за да изнесе проповед в църквата „Свети Петър“ пред едно събрание на архиепископи.

На следващия ден, когато се качил бавно на амвона, църквата била препълнена. Това било чест, която Марио очаквал отдавна, един паметен момент в неговата кариера. Но когато всички се смълчали и той заговорил, думите му се оказали съвсем блудкави и шаблонни. По челото му избила пот. Тогава погледнал надолу, но разбира се, не видял вдъхновените очи в сянката на катедрата. И продължил словото си още по-смутен. След проповедта напуснал божия храм засрамен.

С дълбоко засегната гордост и вбесен, задето се смутил така глупаво, Марио се заел с необикновено усърдие да приготви следващата си проповед. Просто не можел да се помири с мисълта, че той, епископът на Аbruци, най-големият проповедник в Италия, дължал всичко на един скромен и неизвестен мирянин брат... Та това приличало на истинска глупост! И все пак, когато произнесъл новата си проповед, думите му се оказали съвсем бездушни. Но катастрофалната идея фикс обземала все по-властно съзнанието му, докато един ден епископ Марио рухнал напълно и трябвало да му помогнат да слезе от амвона. На тия, които го подкрепили, той казал смутено:

— Вярно е... този човек беше живецът, духът... Аз съм само бездушната черупка.

Лекарите били съгласни, че Марио се е преуморил от усилена работа и трябвало да си почине; за да възстанови здравето и душевното си спокойствие, му предложили дори едно пътуване в Пиренеите. Но Марио се колебаел. Предпочел да отиде в манастира, където бил ръкоположен и където Анселмо дошъл за първи път да му служи — в манастира, където всъщност бил погребан забравеният мирянин брат.

Тук Марио прекарвал времето си в уединение, правел самотни разходки в градината на абатството, размишлявал и посещавал всеки ден сенчестия гроб под маслиновите дървета. В Марио настъпила голяма промяна, светското му високомерие изчезнало, държането му станало смирено.

Един ден приорът го заварил коленичил пред гроба на Анселмо. Когато Марио станал, неговият духовен началник сложил ръка на

рамото му.

— Е, сине мой — рекъл той с усмивка на почителност и обич. — Вие се молите, за да получите отново предишното си красноречие, нали?

— Не, отче — отвърнал замислено Марио. — Аз се моля за една по-висша благодат. — И с тих глас добавил: — За смирение.

---

[1] Хубава римлянка „Злата фурнаджийка“, в която бил влюбен художникът. — Б. ред. ↑

[2] „За един монах, който се отдал на служба на Бога.“ (ит.). — Б.пр. ↑

ГЛАВА XXIV

Ако в манастира бях открил един приятен оазис на добродетели, външният свят понякога приличаше на истинско гнездо на порочност. В град като Лондон един зает лекар постоянно се сблъсква с мрачните страни на живота, с печални примери на човешки слабости и глупост, на себичност и жалко самолюбие. Зад затворените врати на моя кабинет аз виждах хората без маски и често пъти тая гледка не беше никак приятна. До какъв печален край стигаха всички тия, които „с безсрамно чело се отдаваха на своите слабости и пороци“!

През тоя период, поради предубеждение, липса на подходящо образование и на обществен интерес процентът на социалните болести и страдания в града беше поразително висок. Статистиката, направена от едно голямо застрахователно дружество, показваше, че през 1925 година смъртността от сифилис, от локомоторна атаксия^[1] и от прогресивната парализа е стигнала рекордни цифри. Не е моя задача да се впускам в морална проповед, нито да измъчвам чувствата на читателите си с историите на тия пациенти, които идваха обхванати от срам и мъка в моя кабинет. Но има един трагичен случай, който си позволявам да опиша, защото той се отличава рязко от начало до край от всички останали.

Един топъл юнски следобед, когато работата ми беше намаляла и се питах дали да открадна някой и друг час, за да отида на шампионата по тенис в Уимбълдън, външният звънец иззвъня и след малко прислужничката въведе в кабинета ми млада двойка: двама приятни хора, които се спогледаха, сякаш за да се насърчат, с полушеговита, полуинтимна усмивка. В тях имаше нещо от бодрата атмосфера на тоя ранен летен ден и аз неволно погледнах към девойката, търсейки годещия пръстен, който наистина блестеше на третия пръст на лявата ѝ ръка.

В Лондон човек рядко познава всичките си съседи, но аз веднага се сетих, че момичето се нарича Андерсън, а семейството ѝ живее на същата улица през няколко къщи от моята. Беше руса и хубавичка, не прекалено висока, със сини очи и простичко естествено държане, което

я правеше много привлекателна. Едва ли имаше човече от деветнадесет години.

Другарят ѝ беше може би на двадесет и три, слаб, с чувствително лице, но жизнен и с буден израз. Представи ми се с името Хари Шарве и след продължително мълчание рече малко смутено:

— Смешно е да ви безпокоим, докторе, но... знаете ли, Люси настоя да дойдем. — Той се усмихна по момчешки на годеницата си. — Както виждате, тя вече се е научила да ме командва.

— Значи смятате да се ожените? — казах аз, поглеждайки от единия към другия.

— Да, докторе. До един месец.

— А той се уморява много напоследък — намеси се Люси. — Днес следобед му прилоша.

— О, всъщност нищо особено — запротестира Шарве. — Разхождахме се в парка, когато внезапно почувствах, че ми прилошава... От слънцето може би... или от обилния обед. Сигурно е нещо незначително. Случвало ми се е и по-рано.

— Добре. Ще ви прегледам. Навярно сте преуморен. Може би се нуждаете само от някакво укрепително средство или нещо подобно. Но така или иначе, не бива да позволим това да стане повод за първата ви семейна разправия!

Помолих мис Андерсън да отиде за няколко минути в чакалнята. Но тя се извини и каза, че я чакали вкъщи. Щели да дойдат някакви приятели на гости и затова се надявала, че няма да задържа Хари дълго.

Когато тя си отиде, седнах върху края на бюрото си в приятелска и „непрофесионална“ поза.

— А сега, млади човече, разправете ми какво точно ви се е случило.

— О, както ви казах... — започна той със слаб смях. — Усетих, че ми прилошава. Зави ми се свят и трябваше да седна. От горещината, предполагам.

Кимнах глава.

— Е, хайде да се уверим. Застанете в средата на стаята. Така. Ръцете отпуснати надолу, краката прибрани и главата изправена.

Почаках, докато Шарве изпълни указанията ми, и добавих:

— А сега затворете очите.

Хари изпълни нареждането, както беше застанал така, без опора, прав, в средата на кабинета. И веднага се заклати като тръстика на вятър. Един пиян би запазил повече равновесие. В действителност дори щеше да падне по лице на пода, но отвори очи и задъхан посегна конвулсивно към стената за опора.

— Ето! — възкликна Хари, сякаш изумен от блестящия начин, по който бе показал нагледно страданието си. — Точно така ми се случва. — По лицето му се появи колеблива усмивка.

Сега обаче аз не можех да му отговоря с усмивка. Бях приложил опита на Ромберг просто „ей така“, уверен предварително в отрицателните резултати. Но те се бяха оказали положителни! Слязох бавно от бюрото, улових Хари за китката и го привлякох до прозореца. Разгледах очите му на силната светлина внимателно, много внимателно, като закривах ту едното, ту другото с ръката си, която после отдръпвах рязко. Накрая казах с още по-изменен глас:

— Седнете за момент с крак върху крак. Тук, на тоя стол.

Хари седна и аз чукнах рязко по едното, после по другото коляно с малко чукче с гумена капачка.

Не последва никаква реакция. Рефлексът беше изчезнал.

— За какво са всички тия опити, докторе?

Не му отговорих веднага. Закрачих нагоре-надолу из стаята и после казах със сериозен глас:

— Щом сте си направили труда да дойдете, Хари, бих искал да ми позволите да ви прегледам както трябва.

Той ме изгледа изумено, но в тона ми имаше нещо, което не му позволи да ми възрази. Съблече се бавно, вече явно смутен. Прегледах го с безстрастно лице така внимателно и основно, че той започна истински да се тревожи.

Разгледах ръцете. Проверих състоянието и реагирането на мускулите; изследвах очите му в продължение на петнадесет минути, тоя път с офталмоскоп, и накрая го накарах да повтори няколко трудни думи, за да проверя говора. Когато най-после свърших, в гърлото ми се надигна лека въздишка, която едва успях да сподавя.

Сложих мълчаливо инструментите си настрани и седнах на стола до бюрото, загледан в карнетката с рецептите пред мене. Останах дълго така. Най-после вдигнах очи и погледнах младия Шарве право в лицето.

— Вие сте единствен син?

— Но да... — заекна Хари зачервен (той поруменяваше много лесно). — Имал съм двама братя, родени като мене в чужбина. Но и двамата умрели много млади.

— Жива ли е майка ви?

Хари поклати глава.

— А баща ви?

Лицето му отново се обля в червенина.

— Не зная, докторе. — Той млъкна и след момент продължи сякаш насила: — Бракът на моите родители не беше щастлив. Баща ми имаше някакво предприятие, фирма в Южна Америка. Там живеехме с него няколко години. Но той често отсъстваше. Беше весел по характер... Обичаше живота в големите градове... Париж... Рио... Аз не го обвинявам, докторе. Беше хубав, много привлекателен мъж, но откровено казано, нашето семейство беше разбито още преди смъртта на майка ми. Дойдохме в Англия, майка ми и аз... И оттогава живея тук.

Настъпи ново мълчание. Докато гледах втренчено Шарве, започна да ми се струва, че виждам едно друго, по-възрастно и разсипано лице — лицето на мъж, чиято жена и две от децата бяха умрели преждевременно; мъж, който бе превърнал днешния ярък и прекрасен юнски ден в трагична и зловеща нощ.

— Но, докторе, аз наистина не виждам какво общо има всичко това с мене.

— Боя се, че има нещо много общо.

— Боите се?

Продължавах да седя отпуснат тежко зад бюрото и мислех за предстоящата женитба, потиснат от вълна на истинско съчувствие. Не можех да реша какво да кажа и как да го кажа. За първи път в практиката си се чувствах съвсем безсилен и неспособен да изрека истината. И все пак Шарве трябваше да узнае. Нямах друг изход. Стиснах решително зъби.

— Боя се, че това смущение е по-сериозно, отколкото предполагате. Не е проста преумора или някакво изтощение. Не, не бих желал да ви тревожа с дълги и сложни термини и думи. Но смятам, че на всяка цена трябва да чуем мнението на още един лекар, на някой специалист.

— Специалист! — възкликна Шарве. — Не допускам, че говорите сериозно. Аз нямам време за нов преглед. Толкова работи ми предстоят! Трябва да отида до Девън, за да уредя въпроса с вилата, която ще наемем за медения си месец. Дявол да го вземе, докторе, не забравяйте, че идущия месец се венчавам.

В огряната от слънцето стая настъпи мълчание.

— Струва ми се, че ще бъде по-добре — казах аз тихо — да се решите да... отложите венчавката си.

— Да отложат венчавката? Но всичко е уредено. Всичко. Защо ме гледате така странно? Какво не е наред у мене?

Продължих да гледам втренчено младия човек. Не беше никак лесно да произнеса тая единствена дума; още по-трудно бе да му обясня, че страшната болест, на която беше жертва и която щеше да разруши нервната му система, е вродена, че тя представлява коварно и ужасно наследство, добито по рождение. И все пак трябваше да го направя.

В кабинета царуваше мъчителна тишина, докато Хари успя да схване напълно значението на моите думи. Стоеше съвсем неподвижен, блед като смъртник, после изведнъж избухна в отчаян протест.

— Не! — извика той. — Не мога да ви вярвам. Не може да бъде. Ще отида при друг лекар.

— Тъкмо това предложих и аз — рекох меко. — Позволете ми да ви изпратя при доктор Бартън. Той е човекът, който наистина ще ви посъветва...

— Не искам никакви съвети — прекъсна ме развълнувано младият момък. — Искам само да докажа, че грешите. О, това е толкова жестоко... толкова фантастично...

Взех писалката си.

— Почакайте, ще ви дам писмо до него.

Шарве не каза нищо, но остана на мястото си, потъмнял от негодувание, докато свърших да пиша. После взе мълчаливо писмото и излезе.

Целият този следобед се чувствах смутен и потиснат. През лекарската си практика се бях сблъсквал често с мъката и ужаса, които обхващат човека при настъпване на някаква внезапна катастрофа, която поражда един хубав и щастлив живот. Но тая трагедия, която

така неочаквано беше помрачила лъчезарния летен ден, убивайки в миг и радост, и надежди, беше наистина страшна.

Вечерните пациенти бяха малко — сякаш цял Лондон беше решил да отиде на полето или на морския бряг, за да си отдъхне и позабавлява в края на седмицата. Но към девет часа звънецът иззвъня. Отидох да отворя лично вратата.

На прага стоеше Хари Шарве. Макар че лицето му беше бледо, изглеждаше спокоен, а гласът му прозвуча тихо и сдържано.

— Прощавайте, че идвам толкова късно. Имах работа. Но бих искал да ви видя за минутка.

Той ме последва в дневната стая със спокойна крачка; в държането му нямаше ни следа от гняв, изненада или възбуда.

— Бих искал да ви се извиня. — Той ме погледна втренчено с черните си очи. — Тая сутрин се държах много зле. Но нали разбирате, бях просто потресен. — И след кратко мълчание добави: — Разбира се, вие имахте право, пълно право.

— Много нещо бих дал, за да бях сгрешил.

— Специалистът се държа много внимателно с мене — продължи Хари със същия равномерен и спокоен тон. — Не по-малко внимателно от самия вас, докторе. И потвърди диагнозата ви. Няма никакво съмнение. Накарах го да ми разправи всичко.

Тук спокойният му глас изведнъж трепна, издавайки горчивото му страдание.

— Така че сега зная какво мога да очаквам. Тия пристъпи на зашеметяване ще стават все по-чести. Скоро ще започна да залитам като пияница. След година-две няма изобщо да мога да ходя. Тогава зрението ми ще отслабне и може би не ще бъда в състояние да го видя. О, да, всичко това ми е известно. Накарах го да ми опише цялата картина. След време ще се превърна в неизлечим паралитик, безпомощен до последния си час. Чудесен образ на един младоженец, докторе!

Съзнавах ясно, че не мога с нищо да облекча страданието му, но все пак се опитах да го утеша.

— Мислих много за вашия случай, Шарве. Зная, че ще ви бъде трудно, но няма ли да е по-добре, ако напуснете Лондон за известно време и отидете, да речем, в някой провинциален санаториум?

Той ме погледна с разстроено лице.

— И доктор Бартън ми каза нещо подобно. Настоя да отида в една нервна клиника в Мендип Хилс.

— Точно така.

— За да чакам там, предполагам — продължи Хари с ужасен сарказъм в гласа си, — докато ме изнесат на носилка? Няма никакво лечение, никакви лекарства срещу тая болест, и вие го знаете добре.

— Не бива да говорите така. Трябва да приемете твърдо онова, което може да се случи.

Настъпи мълчание. Хари въздъхна. Спокойствието му се бе върнало. Сега не гледаше към мене, а някъде в далечината; заговори като човек, който приказва на себе си:

— Да — рече той, — трябва да го приема твърдо. Няма смисъл да драматизирам нещата. Вие бяхте много внимателен и търпелив. Боя се, че не се показах достатъчно признателен към вас.

— Ще последвате съвета ми, нали? — казах аз.

Хари кимна бавно.

— Ще напусна Лондон. Така е най-добре за всички.

— Елате утре и ще подготвим работата — казах настойчиво аз. — Ще направя всичко, което зависи от мен. — И след кратка пауза добавих: — Но вие... вие трябва да кажете на Люси.

— Няма да ѝ кажа още. — Хари говореше вече без видима следа от вълнение. — Най-напред трябва да уредя едно-две неща. Да направя известни приготовления и да анулирам някои уговорки. Например, трябва да ликвидирам въпроса с вилата. — Той ми се усмихна с прояснено лице. — Нали знаете, че бяхме решили да прекараме един месец там, в Тейнмаут. Люси много обича морето. И е влюбена в Девън. Тъкмо затова смятахме да отидем там за медения си месец. Но сега се налага да разваля договора. Ще замина в края на седмицата. И след това ще трябва да кажа на Люси.

При тия думи Хари стана рязко, протегна ръка, благодари ми отново и след минута вече с леко залитане вървеше по улицата.

Качих се бавно на горния етаж. Държането на Шарве при този унищожителен удар още повече засили състраданието ми към него. Чувствах се просто притиснат от мисълта за ужасната несправедливост в този случай, за липсата на каквато и да било възможност за спасение. Не можех да залича от паметта си образите на

Хари и Люси, когато се смееха весело, изпълвайки чакалнята ми с бодрата атмосфера на своето присъствие.

Мина една седмица и дойде събота. В четири часа се прибрах вкъщи и отидох в дневната за чая си. Там беше и жена ми, но тя не ме поздрави, не ми отправи обичайната си усмивка. В ръцете си държеше ранното издание на вечерния вестник.

— Видя ли новината? — Това бяха първите ѝ думи. — Ужасно. Горкият човек! Бедният младеж...

После ми подаде вестника, като показа с пръст първата страница.

Трагедия в Девън. Преобърнатата лодка в развълнуваното море. Един турист удавен!

Тая сутрин недалеч от брега на Тейнмаут се е разиграла трагична случка. Един посетител на име Хари Шарве, двадесет и шест годишен, наел лодка от кея и тръгнал на риболов към Полък Дийп, на около две мили от брега. Морето било развълнувано, но не бурно. Изглежда обаче, че докато гребял, мистър Шарве за нещастие изпуснал едното гребло и когато се опитал да го измъкне от водата, преобърнал лодката си. От брега забелязали злополуката и една моторница се отправила веднага на помощ, но без успех. Тялото не било намерено. Нещастиято добива още по-трагично значение, поради факта че, както узнаваме, мистър Шарве е бил на път да сключи брак.

В стаята настъпи тежко мълчание. Нямах сили да заговоря. Сега разбрах защо Шарве бе дал вид, че ще последва съвета ми. Очевидно беше вече решил да избере най-доброто, единственото лечение — лечение, което разрешаваше за миг всички въпроси.

След първоначалното сътресение Люси понесе участието си храбро. Тя имаше хубави и скъпи спомени, които я поддържаха. Никой не подозираше истинските причини за трагедията. Не последва никакъв скандал, никакви зловни сплетни; всички изказваха съчувствие и искрено съжаление. Но в продължение на дълги дни след това ме преследваше едно странно видение — не образът на Хари

Шарве, а на един по-възрастен мъж, на онзи красив бонвиван, който бе обичал толкова много забавленията и съблазните на градовете.

---

[1] Смущение в координацията на движението на волевата мускулатура. — Б.пр. ↑

ГЛАВА XXV

Самоубийството е, разбира се, една с нищо неоправдана постъпка. Но без съмнение съществуват понякога смекчаващи обстоятелства, които би трябвало да позволят нещастникът да бъде погребан по християнски, а не както в стари времена, в полунощ, на някой самотен кръстопът, без благодатта на църковната молитва, без опело и свещи. Аз не мога да пророня сълзи за спекуланта, който, загубил състоянието си на борсата, се хвърлил от десетия етаж на най-близкото здание, нито пък за измамника, който предпочита да пръсне черепа си, щом бъде разкрит. Има обаче други случаи, когато самоубиецът не може така лесно да се окачестви като страхливец, потърсил най-лесния начин на спасение.

Поради връзките си с местния полицейски участък имах често възможност да виждам телата на ония нещастници — загубените души на големия град — които бяха загинали от собствената си ръка и сега лежах вкочанени и трагични върху студения мрамор на аутопсионната маса. Тия, които търсят авантюри в суровото ежедневие, най-добре ще разберат суетата на човешките страсти, като посещават от време на време моргата.

Спомням си например една старица, извадена от водата цялата подута в своите парцали, гладувала навярно дълго време, чиято вехта кесия беше съвсем празна: как се казваше тая нещастница, никога не научих. Няма да забравя също оня запасен ефрейтор от Първата световна война със сломена от шрапнелите нервна система, който непрекъснато влизаше и излизаше от болниците и който накрая се обеси с тирантите си в един пансион в Нотинг Хил. Спомням си и случая с мисис Стейси, чието истинско име беше друго, към която обаче не мога да изпитвам никакво съчувствие.

Стейси беше четиридесетгодишна богата вдовица с пищна хубост, която заедно с една своя приятелка от детинство и един мъж, натурализиран швейцарец на име Жорж Ланиер, държаха малък, но крайно луксозен пансион близо до парка. Всички знаеха, че Жорж и мисис Стейси са в любовни отношения. Тя го срещнала няколко

години по-рано в Женева, където бил келнер в едно кафене край езерото, довела го в Лондон и го направила съдружник в това първокласно и доходно заведение, което благодарение на опитността на Ланиер заработило още по-добре. Един ден обаче тя открила, че за нещастие това тричленно съдружие съществувало не само в търговско отношение: накратко, заварила Жорж в леглото с най-добрата си приятелка в положение, което изключвало обяснението, че двамата в момента просто си сменят бельото. Стейси направила ужасна сцена. По това време обаче Жорж бил вече независим материално и само повдигнал студено рамене. Заявил й, че му била омръзнала и че хиляди пъти предпочитал приятелката й. Обхваната от истерия, тя се върнала вкъщи с флакон с петдесет таблетки веронал. Когато ме повикаха на следната сутрин, шишенцето беше празно. Без грима и изкуствените си зъби, мисис Стейси представляваше много грозен труп.

Един от най-забележителните случаи на самоубийство, които съм срещал в практиката си, е тоя с мисис Чатъртън. Двамата съпрузи също държаха пансион — Бейсуотър гъмжи от такива заведения. Пансионът на Чатъртънови беше скромен, имаше стаи само за няколко гости, но се поддържаше безупречно от Ада Чатъртън — едра, мускулиста и обикновена на вид жена, която бе чудесна домакиня и незаменима готвачка. Всъщност Ада вършеше всичко сама, готвеше и носеше въглища, и то с истинска готовност, понеже Алф, нейният съпруг, дребничък човечец с хлътнали гърди и постоянна суха кашлица, беше годен да се занимава само с леките задължения в канцеларията. Ада беше необикновено привързана към съпруга си и се грижеше за него като за дете по своя агресивен майчински начин: переше го, хокаше го да не пуши много и преди всичко го тъпчеше постоянно с пържолки и пилета, хранителни супи и пудинг с крем. Едва ли можеше да има по-прекрасна връзка от тая на едрата властна Ада с кроткия, слабоват и дребничък Алф. Те живееха напълно щастливи така почти от двадесет години.

Един ден у Чатъртънови пристигна във връзка със строежа на новото игрище недалеч от Хамърсмит нов пансионер — мъж на средна възраст на име Кловър. Той бе грамаден човек, тежък и силен, по-едър и от Ада, с черни дебели мустаци, сякаш намазани с восък, които напомняха за фотографииите на някогашните пехливани. И наистина на

млади години Кловър бил щангист, после станал професионален борец и пътувал из страната с някакъв прочут цирк.

Няколко седмици след това, когато мой познат ми донесе клюката, че Ада и новият пансионер „затънали здраво“, както той се изрази, аз просто не можах да повярвам. И все пак беше така. След години на нежна майчинска привързаност Ада бе открила, и то в опасната си възраст, че съществува и друга любов, на която Кловър очевидно беше отвърнал с не по-малко страст.

Както става обикновено, съпругът откри истината последен. Горкият човечец — колко го съжалявах! Как можеше той мъничък нежен атом да се надява да спечели борбата срещу тия двама грамадни и брутални хора, свързани чрез могъща и позорна страст? Обхванат от състрадание, чаках неизбежната развързка.

Онова обаче, което действително се случи, не подлежи на описание. Аз просто не мога да си го обясня. Мога само да разкажа това, което видях една мразовита януарска сутрин, когато ме повикаха призори в задния двор на Чатъртънови. Ада и Кловър се заключили в неговата кола в гаража. После се прегърнали здраво и пуснали мотора. След петнадесет минути умрели от задушаване.

Дали това е било угриzenie на съвестта? Или победа на слабостта над силата, на добродетелта над прегрешението? Кой знае? Може би само Алф. Той продаде пансиона, купи си инвалиден стол и отиде в Брайтън, за да води спокойния и приятен живот на полунедъгав човек.

Това изложение върху самоубийството няма да бъде пълно, ако не спомена още един епизод, който може би е най-странният от всички.

Към десет часа една влажна ноемврийска нощ бях събуден от силно чукане по вратата. На прага се очерта неясната фигура на моя приятел Блеър, полицейския сержант, от чиято каска и наметка шуртеше вода. Самоубийство — съобщи ми той рязко — в една къща на улицата зад ъгъла, и аз трябвало да отида незабавно.

Вън беше студено и влажно, движението съвсем слабо, а улицата пуста. Минахме късото разстояние мълчаливо, крачейки в мъглата, която заглушаваше стъпките ни, и влязохме в тесния вход на стара сграда. Докато се изкачвахме по скърцащата стълба, усетих неприятния сладникав мирис на светилен газ.

При отворената врата на малък апартамент на втория етаж ни посрещна някаква много развълнувана жена на средна възраст — очевидно хазайката — която ни отведе в гола таванска стаичка; на тясно легло беше проснат млад човек.

Един поглед беше достатъчен да открия ясните симптоми на отравяне от въглероден окис. Но макар че младежът беше очевидно безжизнен, имаше известен малък шанс да се спаси. Не биваше да се пренебрегне и най-нищожната възможност и заедно със сержанта се заловихме да му окажем първа помощ. В продължение на цял час работихме без успех. Минаха още петнадесет минути, но въпреки отчаяните ни усилия всичко изглеждаше безполезно. Тогава, тъкмо когато се канехме да се откажем, вече напълно изтощени, от гърдите на нещастника се изтръгна слаба конвулсивна въздишка, последвана от втора и от трета. Приличаше на възкресение от гроба, на истинско чудо — това възвръщане на живота благодарение на нашите ръце. Удвоихме усилията си и след половин час младият човек вече седеше привдигнат, като ни гледаше замаяно, започваше да схваща постепенно ужаса на положението си.

Беше бузест младеж с провинциален вид и историята, която чухме на прекъсване от подутата му уста, беше покъртително проста. Родителите му били умрели и някакъв вуйчо от провинцията, очевидно нетърпелив да се отърве по-скоро от всякакви роднински задължения, му намерил работа като чиновник в една лондонска адвокатска фирма. В столицата бил само от шест месеца. Без никакви приятели, той станал жертва на уличната утайка на града, сдружил се с лоши хора и както всеки млад глупак, който жадува да изпита удоволствия далеч извън възможностите на кесията си, започнал под тяхно влияние да залага на конните състезания. Скоро загубил всичките си дребни спестявания, заложил вещите си и задлъжнял на букмейкърите с огромна сума. Тогава, притиснат и заплашен от всички страни, задигнал пари от касата на предприятието с надежда да си възвърне загубите, като заложи за последен път на кон, който — както го уверявали — щял сигурно да спечели. Но и този път загубил и ужасен от мисълта за работодателя си и за неизбежното съдебно преследване, избрал най-лесния начин за спасение: отчаян, сломен и без никаква надежда, заключил се в стаята си и отворил газовия кран.

Когато той приключи мъчителната си изповед, в малката таванска стаичка настъпи продължителна и тежка тишина. Тогава сержантът го попита грубо колко е откраднал. Седем лири и десет шилинга — гласеше смутеният отговор. Да, колкото и невероятно да изглежда, бедното заблудено момче едва не бе загубило живота си за една смешно малка сума!

Отново настъпи мълчание, но очевидно една и съща неизказана мисъл се въртеше упорито в главите и на тримата ни — единствените свидетели на тая случка, която едва не се бе превърнала в трагедия. И наистина, сякаш по взаимно съгласие, ние изказахме гласно мисълта си — желанието си да дадем на младия човек, чието деяние се дължеше по-скоро на слаб характер, отколкото на престъпните наклонности, възможност да обърне нова и честна страница в живота. Със значителен риск за себе си сержантът реши да не докладва за случая, за да не се възбуди съдебно следствие. Хазайката, която изглеждаше привързана към наемателя си, му предложи едномесечна безплатна храна и квартира, докато стъпи отново на крака. Аз направих последния и може би най-малкия принос, като дадох седем лири и десет шилинга, които младият човек трябваше да внесе в касата на фирмата.

Двадесет години по-късно, през лятото на 1949, аз се намирах на борда на един параход на път от Америка към къщи и на втория ден след като бяхме напуснали Ню Йорк, когато се разхождах на палубата, внезапно открих, че един от пасажерите внимателно ме наблюдава. Да, нямаше никакво съмнение. Той ме изглеждаше всеки път, когато минавах край него, с поглед, който беше изпълнен с особено, почти трагично напрежение.

Беше около четиридесетгодишен — прецених аз, като го поглеждах с крайчеца на окото — възнисък, със светла кожа и хубаво чело, с коса, започнала вече да оредява, и с ясни, но късогледни очи. Той решително не приличаше на човек, който обича да създава случайни запознанства, а тъмният костюм с връзка в пастелен цвят, очила без рамки и изобщо всичко в него говореше за сериозен и затворен характер.

В този момент гонгът ни призова за обед и аз слязох долу. Останалата част от деня прекарах в кабината си. Но на следния ден, когато се качих за обичайната си разходка по същия час, отново забелязах, че моят спътник ме следи от шезлонга си с предишния напрегнат поглед.

Сега с него имаше една дама, очевидно съпругата му. Тя беше приблизително на неговата възраст, много спокойна и сдържана, с кестеняви очи и леко побеляла кестенява коса, облечена в сива пола и сива вълнена жилетка. Тя също ме оглеждаше с интерес, не по-малък от този на мъжа си, и с изражение, в което имаше същия оттенък на почтително колебание, дори на известна мъка.

Това положение беше почнало вече да ме интригува и от списъка на пътниците, който моят прислужник ми донесе, открих, че те са някои си мистър и мисис Джон Куилтър от Илинг. Но когато мина още един ден без някакви особени събития, реших, че любопитството ми ще остане незадоволено: очевидно мистър Куилтър бе твърде стеснителен, за да се реши да изпълни явното си желание да ми заговори. Жените обаче са по-смели по натура и през последната ни вечер на парахода мисис Куилтър стисна решително ръката на мъжа си и му пошепна нещо, това очевидно го караше да ме спре, когато мина край тях.

— Извинете, докторе. Ще позволите ли да ви се представя? — Той говореше почти задъхан и ми подаде визитната си картичка, която държеше в ръка, като ме наблюдаваше, за да види дали името му ще означава нещо за мен. После, като разбра, че то не ми говоря нищо, продължи със същото стеснение: — Бихте ли ни отделили няколко минути? Жена ми и аз имаме голямо желание да поговорим с вас.

Оставих се да ме заведе и представи на жена си и след момент вече седях на празния стол до тях. В началото разговорът вървеше трудно, но когато го попитах на почивка ли са били в Америка, той ми отговори с охота. Да, това било първото им посещение на американския континент след години на скромен живот и пестене вкъщи, което се оказало особено приятно. И все пак не било пътуване само за удоволствие. Двамата били на обиколка из североизточните щати, където разгледали голяма част от летните младежки лагери. После посетили Ню Йорк и редица други големи градове, дето проучили организацията на домовете за млади хора, предимно

безпризорни, провинили се пред закона или лишени от всякаква роднинска и приятелска подкрепа.

В гласа и държанието му, както и в цялата му личност, имаше някаква искрена възторженост, която просто обезоръжаваше човека. Въпреки особените обстоятелства на нашето запознанство аз изпитах истинска симпатия към него, породена навярно от сходните ни възгледи. От по-нататъшния ни разговор разбрах, че през последните петнадесет години той и жена му се занимавали активно с обществена дейност сред младежта. По професия Куилтър бил адвокат, но бил същевременно директор на благотворителна организация, която се грижела за младежи и девойки главно от бедните и крайни градски квартали, които имали нещастieto да се сблъскат със закона.

Постепенно, докато Куилтър говореше с истински възторг, а жена му се намесваше с някоя и друга съдържана дума без да вдигне сивите си очи от мен, аз си създадох ясна представа за тяхната съвместна дейност. Те поемали грижата за тия отклонили се от правия път младежи, мнозина от които с физически недъзи или нарушители на закона с условни присъди, създавали им подходяща и добра околна среда, лекували телата и душите им, грижели се за превъзпитанието им, обучавали ги на практически занаяти и ги връщали отново в обществото, не вече като потенциални престъпници, а като хора, подготвени да заемат достойно място сред своите събратя.

Това беше благотворителна и социална дейност, която вълнува сърцето, и след кратко мълчание аз го попитах с жив интерес какво е насочило живота му към такава особена дейност.

Този въпрос оказа странно въздействие върху него и без да се замисли, той възкликна с явно вълнение:

— Значи вие все още не си спомняте за мене?

Изненадан и недоумяващ, аз поклатих глава; бях сигурен, че за първи път виждам този човек.

— От години се канех да вляза във връзка с вас — продължи Куилтър с нарастващо смущение, — но някак си не можех да се реша. — После се наведе към мене и пошепна развълнувано на ухото ми няколко думи. Тогава постепенно воалът се разкъса, мислите ми се върнаха почти четвърт век назад и неочаквано трепнах, защото си бях спомнил единствения случай, когато бях виждал този човек. Той беше

моят малък чиновник, момчето, което бе направило опит да се самоубие с газ!

Параходът се носеше напред в тъмната тиха нощ. Нямахме нужда да говорим. С лек, почти незабележим жест мисис Куилтър улови ръката на мъжа си. И докато седяхме така, в мълчание, заслушани в шума на морето и шепота на лекия ветреца, тих като удари на птичи крила, почувствах, че ме обхваща особено вълнение. След като бях правил толкова злополучни спекулации през всичките тия години — мислех си неволно аз, — спекулации, с които целях да натрупам материални придобивки и които ми бяха донесли само тревоги, разочарования и загуби, ето, оказа се, че съм направил едно вложение, за което нямаше защо да съжалявам, вложение, което не беше дало материална облаги, но което, в крайна сметка, представляваше най-голямото ми постижение.

ГЛАВА XXVI

— Докторе, не мога... не искам да имам дете.

Беше четири часът следобед, часът за „най-изтънчените“ пациенти, и жената, която говореше така възбудено, беше висока, елегантна и хубава дама, облечена в моден тъмносив костюм с диамантен клипс на чудесната си черна шапка.

Току-що я бях прегледал и след като избърсах старателно ръцете си, остави пешкира на мястото му и се обърнах към нея.

— Малко е късно да вземате такива решения. Трябваше да помислите по този въпрос преди два месеца. Вие сте бременна точно от девет седмици. Детето ви ще се роди към средата на юли.

— Не искам... Вие трябва да ми помогнете, докторе. Просто трябва.

Колко често преди бях чувал тия думи! Чувал ги бях от малките уплашени продавачки, изпаднали в беда; от една зачервена от срам стара мома на тридесет и пет години, която ми бе казала с разтреперан глас, също като героиня от стара мелодрама, че била „опозорена“; от една прочута филмова звезда, решила на всяка цена да спаси кариерата си; и преди всичко, от себични неврастенички, които се страхуваха от родилните болки и се плашеха да не загубят фигурата, здравето, живота си и — най-главният претекст — „любовта на съпрузите си“.

Сегашният случай беше малко по-различен. Познавах пациентката Беатрис Гленденинг от светските приеми; познавах и съпруга ѝ Хенри, както и двамата ѝ големи вече сина. Те бяха богати хора, с къща в Нйтсбридж и голямо имение в Хампшир, където ставаше чудесен лов на фазани и където бях прекарал няколко много приятни почивни дни.

— Разберете, докторе... парите нямат никакво значение. Аз просто трябва да ликвидирам този въпрос и съм готова на всякакви жертви. — Тя ме погледна право в лицето.

Думите ѝ бяха съвсем недвусмислени. Подобни предложения всъщност ми бяха правени и по-рано, но може би никога така дръзко и открито. Такъв беше случаят и с една френска модистка — стройна,

елегантна и обаятелна жена — охладняла към съпруга си, която бе създала интимни връзки с друг мъж и която с престорени сълзи в хубавите си очи се беше навела към мен, опитвайки се да ме хване за ръцете.

Лекарят е човек като другите хора, той потиска своите инстинкти също така трудно, както останалите мъже. Въпреки това никога не съм си загубвал главата, ако не по морални причини, поне от съображения за лична безопасност. Щом един лекар започне да прави аборти, рано или късно ще пропадне.

В нашия район обаче имаше мнозина колеги, които рискуваха и вършеха тайно аборти срещу огромни хонорари, докато настъпи оня неизбежен ден, когато някое нещастно момиче умре и те бъдат разкрити, опропаствени и пратени за дълги години в затвора. Може би отчаянието просто заслепява такива пациентки, но все пак винаги съм се изненадвал от факта колко малко от тях съзнават огромната опасност, която се крие в един незаконен аборт. Такава операция носи риск дори при най-добрите болнични условия. Извършена обаче набързо в мизерна стая със зле дезинфектирани инструменти от някой брутален и неопитен лекар, тя води до силен кръвоизлив, последван от инфекция и остър перитонит.

Имаше други сред моите пациентки, които вярваха, че съм в състояние да ги спася от този кошмар просто като им дам едно хапче ерготин или някакво очистително; също и такива, които ми признаваха, че са прибягвали до най-чудновати способности, като се почне с бани с вряла вода и се свърши с гимнастически упражнения, като например слизане по стълбите заднишком в приклекнала поза. Бедните създания — някои бяха почти смешни в своето нещастие, а между тях имаше мнозина, които заслужаваха съчувствие и подкрепа; и аз наистина им ги давах, заедно с цял куп добри съвети, но нищо друго.

Беатрис Гленденинг не беше нито комична, нито невежа, а волева и умна светска жена, която имаше значителен успех сред най-доброто общество.

Единственото разумно отношение, което можех да възприема спрямо нея, бе да погледна шеговито на този случай. Затова ѝ казах с лека насмешка:

— Съзнавам, че е мъничко неудобно — с тия двама големи сина. И на всичко отгоре, ще пропуснете сезона в Лондон! Но Хенри

сигурно ще бъде доволен.

— Не ставайте глупав, докторе. Хенри не е бащата.

Макар че бях очаквал донякъде подобен отговор, аз замълчах.

По време на гостуванията в имението им бях срещал неизбежния семеен приятел — един близък другар на Хенри, който ходеше на лов и риболов с домакина; спортен тип и „добър човек“, към когото изпитвах неприязън от самото начало и който очевидно беше в интимни връзки със съпругата на Хенри.

— Да — рекох най-после, — неприятна история. Но не мога с нищо да ви помогна.

— Не желаете да ми помогнете?

— Просто не мога.

Настъпи мълчание. Лицето ѝ бе пламнало и очите изпуснаха светкавици. След момент тя си сложи ръкавиците и взе чантата. Една отблъсната жена се превръща във враг за цял живот.

— Много добре, докторе, няма какво повече да говорим.

— Само една дума, преди да си отидете. Не се оставяйте в ръцете на някой шарлатанин. Иначе може да съжалявате.

Тя не даде вид, че ме е чула, и излезе бързо, без да каже дума.

Този разговор ме остави не само с особено неприятен вкус в устата, но и развали напълно настроението ми. Схващах, че съм загубил ценна пациентка, един прекрасен приемен салон и дузина крехки фазани, на които бях свикнал да гледам като на естествен годишен подарък. Предполагах, че никога вече няма да видя мисис Гленденинг. Колко се заблуждавах обаче и колко малко познавах тоя неукротим женски характер!

След десетина дни телефонът неочаквано иззвъня. Беше самият Хенри Гленденинг. Беатрис — съобщи ми той — имала ужасна настинка, инфлуенца. Ще бъда ли така добър и любезен да отскоча до Найтсбридж, щом намеря време? Доволен от това „сдобряване“, след един час се озовах в градската градина на Гленденинг и ме въведоха незабавно в стаята на Беатрис.

Тя лежеше и около нея се суетеше една сестра — едра, на средна възраст жена, с плоско и широко лице. В началото ми се стори поболна, отколкото предполагах — страшно бледа, с безкръвни устни и явни признаци на силна треска. Оттеглих завивката озадачен и истината неочаквано блесна пред мене. Кюртирана зле и набързо, тя

беше пламнала от инфекция и кървеше най-малко от дванадесет часа насам.

— Всичко е приготвено за вас, докторе — обърна се към мене сестрата с беззвучен глас, подавайки ми съд с кърпи и марля.

Дръпнах се, обхванат от студен гняв. Изпитвах желание веднага да си отида. Но няма можех? Болната се намираше в крайно опасно състояние. Трябваше да направя нещо за тая проклета жена, и то незабавно. Чувствах се едва ли не като впримчен в капан.

Залових се за работа. Манипулациите, боя се, не бяха особено деликатни, но Беатрис не протестираше и понесе силните болки мълчаливо. Най-после кръвотечението бе спряно. Приготвих се да си тръгна.

През цялото време, докато се грижех за нея, очите ѝ бяха впити в лицето ми. И сега рече с усилие:

— Инфлуенца е, докторе. Хенри знае, че е инфлуенца. Ще чакам да дойдете пак тая вечер.

В библиотеката долу заварих Хенри, който ме чакаше с чаша шери, загрижен, естествено, за жена си и все пак гостоприемен както обикновено. На ръст той беше дребен човек, стеснителен и донякъде с неуверено държане, наследил бе голямо състояние от баща си и харчеше значителна част от него, за да направи хората около себе си щастливи. Когато погледнах откритото му добродушно лице, всичко, което смятах да му кажа, замря на гърлото ми. Просто не можех да му открия истината. Не можех.

— Лошо нещо било това, инфлуенцата, докторе.

Поех шумно дъх.

— Да, Хенри.

— И в такава остра форма у жена ми...

— Боя се, че е така.

— Нали ще ѝ помогнете, докторе?

Мълчание.

— Да, Хенри. Ще ѝ помогна.

Вечерта отидох пак. И през следващите десет дена я посещавах и сутрин, и вечер. Случаят беше крайно неприятен и деликатен, защото изискваше постоянна лекарска грижа. Навярно аз имах известен дял в поддържане на заблудата: но истинската стратегия се провеждаше от самата Беатрис и сестрата, които проявиха изумителна находчивост. В

резултат Хенри Гленденинг, който живееше през цялото време в същата къща и който спеше в стаята до болната, нито за миг не се усъмни в истинското състояние на нещата. Това изглежда невероятно, но е факт.

В края на месеца направих последната си визитация. Мисис Гленденинг беше вече оздравяла и сега си почиваше, изтегната на канапето в гостната с бледо, безплътно лице, облечена в розова рокля за чай с фина бяла дантела на ръкавите и яката. Навсякъде из стаята имаше цветя. Хенри — щастлив и все така влюбен — се суетеше непрекъснато около нея. След малко една спретната прислужничка — мрачната сестра отдавна беше изчезнала — сервира чая.

Беатрис ме погледна с широко отворени и замислени очи, като побутваше парчето кейк в чинийката си.

— Докторе, следната седмица Хенри ще ме заведе в Мадейра. Смята, че ще имам нужда от промяна на обстановката.

— Действително имаш, скъпа.

— Благодаря, мили.

О, боже, това двуличие, това вероломство на жените... тая спокойна, преднамерена и адска лукавост.

— Първата седмица ще бъдем съвсем сами — добави тя мило. — Нещо като втори меден месец. После към нас ще се присъедини Джордж. Ние и двамата сме привързани толкова много към Джордж!

Очите й потърсиха моите и уловиха погледа ми, без да трепнат нито за миг.

— Още малко чай, драги докторе? Като се върнем, трябва да дойдете с нас на лов.

Когато станах да си ходя, Хенри ме изпрати до вратата и ми стисна топло ръка.

— Благодаря за всичко, което направихте, докторе. — И после добави: — Ужасно лошо нещо е това, инфлуенцата.

Минах целия път през градината Кенсингтън пеша, като скърцах със зъби и мърморех: „Тая жена, о, тая проклета, тая триж проклета жена!“.

Но през ноември получих обичайната дузина фазани. Те бяха наистина крехки, много крехки.

ГЛАВА XXVII

В големия град лекарят се сблъсква постоянно с разбити и разстроени бракове, докато в северните провинциални части на страната и в миньорските селища в Уелс, където бях практикувал преди години, семейната институция е поставена на несравнено по-здрави основи; там, в ония отдалечени области, дето хората работят задружно, за да изкарат от земята или от мината препитанието си, семейството е основният камък на обществото, основната и самостоятелна клетка, без която това общество не може да съществува. В Танокбре например и родители, и деца ставаха сутрин рано и всеки се залавяше за определената му работа: почистваха и хранеха добитъка, дояха кравите, оряха и брануваха нивята, печеха хляб и готвеха, правеха консерви, търкаха подове и перяха бельо. В този труден и прост живот всеки чувстваше, че носи някакво задължение и всички живееха като добри християни, а се събираха вечер за обичайната семейна молитва. Развлеченията бяха редки, но хората умееха да се забавляват и веселят и въпреки усилената ежедневна трудова дейност семейството представляваше сплотена, задоволена и почти неразрушима социална единица.

В Лондон обаче картината беше съвсем друга. Всичките тия удобства, удоволствия, развлечения и вълнения, които така наречената цивилизация полага в тоя огромен метрополис, упражняваха силно разрушително въздействие върху дома. Тук почти липсваше онова вътрешно сцепление, което в по-примитивните общества поддържа спойката между отделите членове на една фамилия, и поради това голяма част от семействата, които познавах, съществуваха само формално.

Съдилищата непрекъснато даваха разводи и аз наблюдавах редица трагични случаи на разбити семейства. Тия разводи носеха такава мъка за всички, така разочароваха и объркваха децата, предизвикваха толкова озлобление, че човек неволно се питаше как могат хората с капка здрав разум да позволяват да се стигне до тях.

Главната причина за разпадането на толкова бракове е безспорно това, че хората се женят прекалено лекомислено, прекалено прибързано, със съвсем погрешни представи за истинското значение и цели на тази социална институция. За нещастие убеждението, че сексапилът лежи в основата на брака — убеждение, облечено в блудкав романтизъм и подсладено със смешната надежда за един безкраен меден месец — представлява съществен елемент в копнежите и мечтите на модерния човек.

Без съмнение физическото привличане има своето значение в брака: аз познавам случаи, при които то не е изчезнало в продължение на двадесет, тридесет, дори четиридесет години. Но съществуват други качества, много по-важни от рубиновите устни, искрящите очи или толкова рекламирания „млечно прасковен“ тен на лицето. Трънливият път на живота изисква по-здрави одежди от лъскавата копринена нощница, по-солидни обуца от изящните пантофки с високи токове. Любовта от пръв поглед е опасна илюзия. „Ожени се набързо, за да съжаляваш с години!“ Ако бъдат своевременно обяснени всички тия неща на младите хора, които още при първите стрели на славея падат прималели в обятията на своя партньор, колко много „разочарования“ след брака биха могли да се спасят! На всеки влюбен младеж, готов да се изправи пред олтара, бих цитирал сентенцията на Киплинг за жената: „Една дрипа, една кост и едно валмо коса“; на всяка младоженка пък бих казал: „Вашият герой, вашият любим е само обикновен мъж“.

Тоз безсмъртен герой, Векария от Уейкфийлд^[1], още с първите си думи се приближава почти до сърцевината на въпроса. „Аз избрах жена си — казва той, — тъй както тя избра венчалната си рокля: с оглед на трайността, а не на лъскавината ѝ“. Обърнете внимание — не заради красотата ѝ! В моята родина Шотландия, толкова чест обект на иронична критика, на ухажването се гледа като на много сериозен въпрос. Двама млади обикновено „излизат“ заедно в продължение на няколко години, опознават се, стават добри приятели, разискват най-подробно бъдещето си, пестят пари и правят практически приготовления за бъдещия си семеен живот, така че когато след тоя период на изпитание решат най-после да се оженят, са изградили вече здрава основа, споена от взаимно разбирателство и уважение, са отстранили всички ония опасности, които толкова често помрачават

отношенията на брачните двойки още в началото на съвместния им живот.

Първите месеци при всички женитби са безспорно най-критичните. Вълненията около брачната церемония са изчезнали, опиянението от медения месец е намаляло и много често младоженците „падат на земята“ с неочакван трясък. Те не са свикнали да живеят заедно, нито пък са добили опита или навика да се нагаждат към едно ежедневие, което — за тяхна изненада — се оказва изпълнено с неизбежните реални факти на съжителството: материални и домакински проблеми, съмнения и затруднения от сексуален характер, въпроси, свързани с роднини и религия, и дори вече леки раздразнения по отношение на личните навици на съпругата или съпруга. И двамата са вярвали, че трябва само да се оженят, за да си осигурят вечното блаженство. И двамата са си изградили цяла кула от примамливи и блестящи очаквания. А какво се е получило? Нищо, освен куп мръсни чинии върху кухненската мивка, неоправено легло и механична целувка, която младият съпруг открадва, преди да затръшне вратата зад себе си и да хукне стремглаво към автобуса, който ще го отведе в града. В такива минути животът изведнъж става горчив, безвкусен и нетърпимо скучен. И тъкмо тогава в подсъзнанието на всеки от тях може да се прокрадне предателската мисъл: „Дали постъпих разумно, като направих тая фатална стъпка? Нямаше ли да е по-добре, ако си бях запазил свободата?“.

На такава именно брачна двойка попаднах в една разхвърляна двустайна квартира в Бейсуотър. Бяха женени едва от година, но сега, разочаровани от жалките условия, при които живееха, от ограниченията, които трябваше да налагат на личните си амбиции, и от честите сблъсквания на различните си темпераменти, бяха вече решили, че е дошло време да се разделят. Той беше архитект, способен млад човек, който работеше в някаква голяма конструкторска фирма за строеж на съпритежателски жилища в покрайнините на града, но беше решил да отиде в Рим, за да продължи образованието си, защото си бе наумил да построи монументална катедрала. Тя, завършила колеж и обхваната от истинска страст към изящните изкуства, също така бе решила твърдо да ликвидира с такива омразни занимания като готвене, пране и гладене, за да поведе по-пълноценен и по-свободен живот край левия бряг на Сена в Париж. И двамата поотделно ми довериха

намеренията си с горчиво вълнение, което изглеждаше още по-трагично, поради факта че и двамата се обичаха. Просто не можеше да се предвиди до каква глупост бяха способни да стигнат! За щастие природата бе казала тежката си дума и аз, като техен лекар, можах да им съобщя, че в скоро време ще имат дете. Този съвсем неочакван факт ги накара да се сепнат, да се замислят за отговорностите си и понеже имаха добри сърца, да се решат да направят „нов опит“. Днес те имат четири деца и макар че той не можа да построи италианската си катедрала, а тя да види картините си на почетно място в Лувъра, са поизгладили всичките си недоразумения и са изградили заможен и приятен дом.

Без съмнение децата са най-здравата спойка в брака — статистиката показва, че огромната част от разведените са хора без деца. Появата на едно дете в семейството създава в душите на младите родители чувство на задоволство — чувство, че са постигнали нещо в живота. Детето ги свързва по-здраво, сплотява ги, поражда у тях нови интереси и приятното задължение да се грижат за него, от първия ден им създава задача и възможност да изградят един индивид, който ще бъде чест и за обществото, и за самите тях. Да не се лъжем — децата съвсем не са някакви ангелски същества с ореол на главата, които могат да излекуват всички родителски тревоги и грижи и да изгладят всички семейни недоразумения. Много често дори раждането на едно дете обърква цялото ежедневие на семейството, нарушава „равновесието“ между съпругата и съпруга, създава нови рискове, проблеми и тревоги. Но детето се отплаща за всичко стократно. Колко мъдри са тия девойки, които, лишени от благодатта на плодородието, осиновяват чужди деца! Съпрузи, които бягат от отговорностите на бащинството, съпруги, които отказват да изпълнят функциите на майчинство, безсъмнено проституират с брака.

През последната година в университета имахме един професор по медицина от планинските области, който обичаше да изпраща абсолвентите със следния съвет: „Вървете и се женете, млади хора. Раждайте деца и направете от тях хубави, силни и здрави човешки същества. Възпитавайте ги така, че да ви правят чест!“. Той беше мъдър старец, който познаваше вълчите ями в тоя живот и който бе приложил на дело своята проповед; след години неговият син стана един от най-прочутите европейски лекари.

Такова отношение към живота изисква да се гледа много сериозно на женитбата и семейството. Ние трябва да работим, и то упорито, за да постигнем радостите и задоволството, които може да даде семейството. Трябва да свикнем и да се приспособяваме в добрия смисъл, да се справяме с изпитания и затруднения, да се учим да разбираме другите и да се владеем, да бъдем търпеливи и готови за саможертва... Колко често съм се изправял пред примери на такъв героизъм, прояви на смелост и преданост, невъзпети и негласни, които говорят красноречиво за силата и здравината на семейните връзки! Познавам една жена, която страдаше мълчаливо в продължение на месеци от мъчителна и опасна болест, но отказваше да открие истината на мъжа си, за да не го тревожи по време на някакви трудни търговски преговори, които бяха от съществено значение за кариерата му. При друг случай бях повикан да прегледам една възрастничка жена, вдовица и майка, която бе гладувала до пълно изтощение, за да спести малко пари за своя блестящ син, който завършваше в Тринити коледж. А как добре си спомням младия човек, който ме повика да акуширам жена му за първото им дете! Когато отвори нервно кесията си в кабинета ми, на бюрото паднаха две картончета. Вдигнах ги и неволно ги погледнах. Две разписки от заложната къща! Посетителят ми обясни смутено, че напоследък работел само по половин ден и бил принуден да заложил часовника си, за да плати част от хонорара ми. Казах му веднага, че няма защо да се тревожи и че може да ми се издължи, когато стъпи отново на крака. После попитах с любопитство:

— А другата разписка?

Младият човек се смути още повече и заеквайки, ми призна всичко. На следния ден жена му имала рожден ден и той не можел, просто не можел да го отмине така, без никакъв подарък. Затова заложил медалите си от войната и с парите купил малка сребърна брошка.

Семейното огнище се крепи именно върху такива прояви на внимание и саможертва. Край него няма място за себичните мъже и жени, които мислят само за своето собствено благо. Женитбата не е никакво пътуване за удоволствие. И ония, които не бягат от задълженията си, които не трепват пред затрудненията и се справят с тях, биват богато възнаградени и намират истинско щастие в топлотата и интимността на семейния живот, в радостите на един дом, който не

представлява само място за спане, в общите интереси, чувства и удоволствия на едно сплотено семейно огнище. Ако говоря с такова чувство за всичко това, то се дължи на щастието, което ми донесе моята собствена женитба, на щастието, че намерих една прекрасна съпруга — търпелива, готова на жертви, мъдра жена, която ми е била толкова вярна и ценна другарка през последните тридесет години, че животът ми днес без нея би бил съвсем немислим.

Много пъти са ме питали кое качество играе най-съществена роля в съвършения брак. Моят отговор е: верността. Най-тежкото посегателство върху брачната институция — скалата, върху която най-често се разбива семейното щастие — е изневярата. За съжаление моралът в брака е паднал твърде много. Изневярата е жалко нещо, подъл удар върху взаимното доверие, най-позорният грях в историята на човешкото падение.

Има обаче и други отрицателни прояви, които макар и не толкова очевидни, са не по-малко опасни. От лекарската си практика познавах едно семейство — майка, баща, малолетни син и дъщеря — в което въпреки материалното охолство съществуваше постоянна и прикрита дисхармония. Съпругата беше безспорно напълно добродетелна. Тя би отхвърлила с презрение дори най-лекия намек, че може да изневери на мъжа си. Въпреки това сякаш непрекъснато се стараше да го злепостави в очите на децата — повдигаше вежди, разменяше иронични погледи със сина или дъщерята, когато той правеше някаква най-обикновена забележка, критикуваше, макар и не открито, схващанията, облеклото и изражението му.

Тая своеобразна липса на вярност се среща у жени, които критикуват мъжете си зад гърба им, у съпрузи, които се оплакват пред чужди жени, че не ги разбират вкъщи; у съпруги и съпрузи, които търсят съчувствие от приятели, майки или други роднини, като разказват тъжни случаи на несправедливост, на екстравагантност от нейна страна или на жестокост от негова — с една дума, като обвиняват партньора си във всички грехопадения, без да виждат своите собствени пороци.

Нито едно семейство не може да оцелее при такива условия; дом, в който членовете са настроени един срещу друг, рано или късно се разпада. Такива хора трябва да потиснат своите недоразумения, да се помъчат да посрещнат с усмивка слабостите на другите, да погледнат с

чувство на хумор на личните си недоволства, които — надут и изопачени — превръщат Джон в цяло чудовище, а Джейн в безсърдечна кучка.

От всички елементи, които крепят равновесието в едно семейство, най-ефикасното и ценното е чувството за хумор.

Спомням си добре една вечер през първите месеци на нашия брак, когато се прибрах в нашето бедно жилище в Тригени — неугледното уелско село, където всъщност изградих основите на лекарската си практика. Бях потиснат и разтревожен във връзка с един тежък случай, бях уморен до смърт след непосилната дневна работа и гладен като вълк. Чувствах се способен да изям цял вол. Вместо вол обаче моята млада жена ми поднесе... едно малко варено яйце! Едва успях да се сдържа да не избухна и обелих яйцето. То беше развалено. Това вече преля чашата. Нахвърлих се върху нея с всички епитети, които ми дойдоха на ума. Жена ми, която се беше борила със своите собствени затруднения през деня, ми отговори със същата мярка. Престрелката ставаше от ожесточена по-ожесточена, когато, в най-разгорещения момент, и двамата млъкнахме внезапно, загледахме се с кървясаи очи и почувствали нелепостта на цялата сцена, избухнахме в гръмогласен смях и се намерихме в обятията си. Веднъж възстановили хармонията, ние взехме влака до най-близкото градче, на десет мили от нас, нахранихме се чудесно и после отидохме в едно кино с ламаринен покрив, за да видим Чарли Чаплин в „Кид“. Онова, което можеше да се превърне във фатален разрив, завърши с весело помирение, и то само защото двама млади хора бяха успели да схванат комичността на случката с развалено яйце.

Добродушната търпимост представлява чудесна смазка за колелата на семейната каляска и спомага много — особено с напредване на възрастта — човек да добие оная дипломатична тактичност, която може да се нарече „изкуството да се държиш внимателно и мило със своя партньор“. Ако косата на съпруга ви почне да оредява, ако той се позадъхва, когато се изкачва на горния етаж, не говорете за тия брутални симптоми на почтената възраст. Ако жена ви почне да понаедрява — нещо, което представлява началото на омразното общо пълнеене на средна възраст — кажете й направо, че изглежда по-добре, отколкото в деня, когато сте се влюбили в нея. Когато децата ви вдигат голям шум, ходят с раздърпани дрехи, сядат на

масата, без да си измият ръцете, или оставят стъпки върху лъснатия под, опитайте се „да ги вразумите“, без да избухнете гневно или да ги изгоните с крясък от стаята. Малко повече великодушие и известно насърчение могат да бъдат по-ефикасни от стотина пердаха с пръчка. Слава богу, ние не можем вече да изискваме от децата непрекословното, сурово подчинение на викторианската епоха. Но можем да го заместим с другарско отношение, което дава несравнимо по-добри резултати.

---

[1] Главният герой от едноименния роман на Оливър Голдсмит.
— Б.ред. ↑

ГЛАВА XXVIII

От всички пациенти, които минаваха през моя кабинет — а те бяха безкрайна върволица — някои нямаха по-жалък вид от довежданите при мене от собствената им невъздържаност. Докато седях така, засенчил очи с ръка, и слушах мълчаливо, като свещеник в своята изповедалня, някаква трагична история, породена от невъздържаност, неволно се замислях за една от най-ценните човешки добродетели — умереността. И често в такива случаи си припомнях, макар и малко неохотно, пророческите думи на моята баба пуританка, чийто працядо умрял за вярата в битката при моста Ботуел и която, когато бях дете и ме улавяха в някаква простъпка, ме викаше да седна върху коленете ѝ, като слагаше преди това очилата с метални рамки на отворената страница на Библията и ми заявяваше, че няма да получа обичайния си съботен подарък, като заключваше тържествено: „Както виждаш, има смисъл да бъдеш добро момче!“.

Но в тая последна касационна инстанция, когато пациентът лягаше съблечен на кушетката, за да го прегледам, рядко имаше причини за шега и усмивка. Ето ви например гастрономите — ония лакомци, които, неспособни да устоят на хубавите меса и вкусните сосове, на пастетите, сладкишите и трюфелите, бяха вече изкопали гроба си със своите собствени зъби. Ето и старите развратници — с разрушени простатни жлези, отслабнали сфинктери и обременени от всички ония мъчителни страдания, които богинята Венера праща с радост на своите привърженици като награда за вярна дългогодишна служба. Ето ви и наркоманите от всякакви разновидности, като се почне от нещастната стара чистачка, която имаше навик да моли разтреперана за шишенце опиум, „за да облекчи колита“, и която обикновено успяваше да го получи, и се свърши с елегантната млада светска жена, изумително самоуверена, но с разнебитени нерви, която размахва пред очите ми подправена рецепта за хероин и ме увещаваше — разбира се, напразно — да я изпълня, понеже аптеката била затворена.

Ето ви най-после и алкохолиците.

— Търсят ви по спешност, докторе.

— За какво?

— За Мъри, докторе. В пансиона на Ли, на Лейн.

— Нямам пациент на име Мъри. Какво се е случило с него?

— Напил се. Напил се до смърт.

— По дяволите! Това не е случай за мене.

— И все пак елате. — Този млад човек, който бе минал през страничната врата на кабинета, имаше твърде съмнителен вид, гузен, неспокоен поглед и ниско подстригана коса. — Елате, защото иначе Мъри сигурно ще пукне — добави той и повдигна неопределено рамене.

Прехапах устни. Как ненавиждах тия посещения в Нотинг Хил Лейн! Те винаги бяха свързани с някаква неприятност. Накрая казах намръщено, че ще отида, щом се освободя.

След малко вече вървах из мизерните квартали, които образуваха района на Лейн, и почуках силно на излюсканата врата на един пансион с надпис: „Удобни легла. Само за мъже“. Отвори ми някаква мръсна жена, наметната с шал, която въпреки надписа, забраняващ достъпа за нейния пол, изглежда се чувстваше в заведението като у дома си.

— Мъри? — изръмжах й аз.

— Хайде, хайде, не ми се блещете. Ето стаята му ей там.

Помещението беше съвсем малко, в дъното на коридора. Къщите в тая гъсто населена градска част бяха залепени една до друга и стаята беше толкова тъмна, че в първия момент не можах да видя почти нищо; след малко, когато очите ми свикнаха с полумрака, на скъсания сламеник върху разнебитеното легло забелязах някаква просната фигура на мъж, облечен и с обуца на краката. Беше небръснат, сакото му бе потънало в кал, яката му бе раздрана, а очите се вираха с някакъв непреодолим ужас сякаш във вечността. Всичко наоколо говореше за беднота, мизерия и нещастие — гола маса, скъсан куфар и двадесетина изпомачкани книги. Ужасният безпорядък в стаята, жалкото състояние на обитателя й — всичко това ме накара да възкликна тихо.

— Господи! Каква бъркотия!

Гласът ми накара човека да се надигне и от устата му се занизаха несвързани думи. Беше явно в много тежко състояние, имаше

мускулна треска, зениците му бяха разширени и целият бе така посинял, че веднага разбрах — изправен съм пред случай на Адамс-Стоуксовия синдром^[1]. Но симптомите на делириум тременс са нещо крайно неприятно и затова няма да се спирам на тях. Инжектирах му стрихнин и той започна да ме ругае с немощния цветист език на разстроен от алкохола мозък, като сипеше истински поток от безсмислици. Но когато спазмотичното възбуждение най-после спадна, нещастникът се отпусна омаломощен на леглото и неочаквано изпече един цитат: „Quos deus vult perdere, prius dementat“^[2].

Тая рязка промяна от затъпено към нормално състояние и начинът, по които бе изказан цитатът, ме изненадаха и сепнаха. Взрях се по-внимателно в Мъри, като се мъчех да различа чертите му под мръсотията и брадата. Не изглеждаше възрастен, нямаше повече от тридесет и пет години. Косата му беше все още гъста и черна, челото гладко, чертите чисти и хубави. Въпреки това в изражението му се четеше опитът на цял човешки живот, тъжен и печален като смъртта.

Почаках, докато се унесе в неспокоен сън, и подредих стаята, доколкото можех. Вдигнах една книга: беше „Енеидата“; втората — „Паоло и Франческа“. Въздъхнах. После смачках с крак някаква буболечка, отърсих се от бълхите, заслушах се в дишането на болния и излязох от стаята.

В хола разпитах жената, която бе останала да ме чака. Не можах да узная нищо от нея. Обаче аз имах други източници за осведомяване и понеже бях решил да науча нещо за пациента си, отклоних се от пътя към къщи и намерих моя добър приятел Александър Блеър.

— Значи сте се запознали с Мъри! — Полицейският сержант остави писалката си върху бюрото. — Да, наистина това е цяла история. Но съвсем кратка. Дяволски кратка. Пиянска. — И след къса пауза: — Нещастният човек, като го погледнеш сега, просто няма да повярваш, че е бил в Хароу^[3] и Оксфорд. Да, един от най-способните учени. Какво ли не предричаха — че ще стане професор, лорд-канцлер^[4]... И какво всъщност стана? Тука го знаем от около пет години и макар че трябваше да го задържим един-два пъти, направихме всичко, за да му помогнем. Настанихме го в „Клариън“ като журналист. Работи прекрасно; в продължение на три месеца всички бяха възхитени от него, после за двадесет и четири часа

пропадна напълно. Пфу! Просто да не повярваш. Послушайте съвета ми, докторе: не се занимавайте с него.

На другата сутрин обаче отидох отново при Мъри и после още няколко дни поред, макар че не съм алтруист — пациенти, които не могат да ми платят хонорара, обикновено не ме съблазняват. Но имаше нещо, което просто ме привличаше към Дейвид Мъри; в началото може би неговата безпомощност, по-късно, редкият трагичен чар на самия човек.

Този чар беше безспорен. Начетен, чувствителен, с убедително слово и духовит, Мъри беше очарователен събеседник. Слушах го как говори и забравях мизерната стая и бедността, която царуваше в нея; той просто ме омагьосваше.

Един следобед, когато Мъри се беше съвзел почти напълно и можеше, макар и с усилие, да се изправи на крака, събрах кураж и рекох:

— Защо не се откажете от алкохола? Окончателно. Ще направя всичко, което мога, за да ви помогна.

Мъри ме изгледа косо, после се засмя кратко, с горчивина, която проявяваше за първи път.

— Лечение, което добрият приятел лекар предлага, а? Вие пускате нещо в чая ми, когато не ви гледам. Нещо безвкусно. И без мирис. И на другата сутрин — готово, болният е спасен! Боже мой! Предложението ви е чудесно, макар и само за това, че представлява нещо ново.

Изчервих се цял.

— Мислех само...

— Няма смисъл да мислите, докторе — прекъсна ме Мъри вече с по-мек глас, — няма никакъв смисъл. Нима смятате, че не съм опитвал? Та аз съм бил при цяла дузина лекари в Ливърпул, Лондон, Берлин. Лежал съм и в санаториуми, докато ми дойде до гуша от тях. Аз съм некоронованият крал на приютите за алкохолици. Опитвал съм всичко. Но без полза. Алкохолът е съставна част от мене. Неразделна част. Целият съм прогнил от това проклето питие. Напълно прогнил, повтарям ви. — Гласът му ставаше все по-висок. — Аз съм пияница, непоправим пияница. В часа, в който мога да напусна тая къща, ще отида веднага в кръчмата на Марни. Там си имам запазено кътче. Всички ме познават. Забавлявам публиката. Когато съм полупиян,

започвам да им разправам цинични френски анекдоти. А когато се напия съвсем, карам ги да се превиват от смях с гръцки епиграми. Хората мислят, че не са гръцки, а китайски, но какво значение има това — нали всички ми ръкопляскаат! Когато съм пиян, нали разбирате. Да, ето къде отивам и къде пия за сметка на приятелите си. Ако имам късмет, това продължава шест месеца, докато изпадна отново в делириум тременс. Тогава лежа цял месец. Виждате ли — това е почивката и лечението ми. После отново ставам годен да пия в продължение на половин година.

Извърнах очи.

— Ако случаят е наистина такъв, тогава, струва ми се, не може да се направи нищо.

Мъри помълча известно време, после, подтикнат от внезапен импулс, ми протегна ръка.

— Понеже сте толкова добър, докторе — заяви той, — нека направим опит: просто да си опитаме късмета.

Неговото леко иронично държане не беше особено насърчително, но аз вече не можех да се изплъзна. Още същия ден му изпратих един от по-старите си костюми, няколко ризи, чорапи и връзки, чифт обуца и малко пари — достатъчно, за да може да се постегне. После се заех да му търся подходяща работа. Това не беше лесно; нито един от големите универсални магазини, където смятах да го настаня, не се съгласи да го вземе като продавач. Но най-после щастието ми се усмихна.

Един от моите богати пациенти, Джейкъб Харисън, управител на застрахователно дружество в Камдън, имаше син, който се готвеше за трудните конкурсни изпити във Върнското министерство. Момчето беше слабо по класическите предмети и имаше нужда от усилена подготовка през следващите три месеца. Когато споменах, че познавам един отличен преподавател, бащата веднага прояви интерес. Изпратих му Дейвид Мъри. Харисън го разпита и ангажира.

В началото не можах да открия особен ентузиазъм у Мъри към новата му служба. Той хареса ученика си и обеща да напълни главата му с достатъчни знания за Еврипид и Вергилий и все пак проявяваше някакво равнодушие и уклончивост, които ме разочароваха и ме караха да подозирам, че не изпълнява своите задължения от уговорката ни.

Един следобед обаче Мъри се появи неочаквано вкъщи и се втурна в кабинета ми.

— Докторе — възкликна той преbledнял и задъхан. — Смятам, че ще успея. Този път със сигурност.

— Но аз мислех... Бяхме се споразумели...

— О, аз ви мамех. Всъщност не съм се отказал напълно. Но сега вече ще сложа истински край.

Докато го гледах втренчено, той продължи с безспорна решителност:

— Защо не? Щом съм решил, ще го направя. Никога преди не съм стигал до решителен опит. Но сега ще го направя. Да. Ще ми помогнете ли както обещахте?

— Да — отговорих аз бавно, — ще ви помогна.

Ако по-рано се бях съмнявал в Мъри, сега всичките ми съмнения изчезнаха. През следващите седмици бях постоянно край него, подкрепях го с всички сили като лекар и като приятел; и наблюдавах как той изпи до дъно чашата на най-горчивите страдания. Сутрин светлината дразнеше очите му, самият той се чувстваше ужасно зле и просто умираше за чашка алкохол. Нощем чувстваше, че полудява и не може да спи. Когато жаждата за алкохол ставаше нетърпима, започваше да плаче като безсилно дете. Но продължаваше да се бори ожесточено. Започнах да се надявам, че накрая ще се излекува.

Колкото и странно да изглежда, аз нито веднъж не потърсих никакъв по-дълбок мотив в стремежа на Мъри да се излекува от алкохолизма. Една майска вечер обаче, когато стоях до прозореца вкъщи, видях нещо, което истински ме изненада. По улицата вървяха Мъри, неговият ученик и една деветнадесетгодишна девойка, в чието лице веднага познах сестрата на младия Харисън, Ада, която неотдавна се бе върнала от едно религиозно училище във Франция. Нямахше нищо особено смуцаващо при вида на тия трима души, които се смееха и приказваха; онова, което ме порази, беше изражението с което Мъри гледаше Ада.

Когато го срещнах следващия път, споменах уж случайно името на девойката. Лицето му веднага се озари от оживление.

— Прекрасно момиче, нали? — възкликна той. — По-прекрасно от роза. — И цитира сякаш на себе си: — „Ето я, цялата в роса, токущо излязла от манастирската килия...“ — После помълча и добави с

усмивка: — Знаете ли, докторе, това изглежда съвсем невероятно, но е истина. Ада действително ме харесва. Вчера се разхождахме из парка и тя непрекъснато се смя на моите глупости. Разбрах, че се забавлява. Когато се запознахме, просто не смеех да я погледна. Сега е друго. Чувствам, че започвам да ставам отново човек.

Беше това, от което се страхувах. Мъри беше влюбен. Ада беше мила, невинна, красива и само деветнадесетгодишна — любимката на своя богат баща. А Мъри беше на тридесет и четири години, беден парий, с повредено здраве, което нищо не бе в състояние да възстанови. Какво можех да му кажа? Нищо — нищо, което не би сломило сърцето му.

Времето течеше. Младият Харисън се яви на изпитите; след няколко дни го срещнах на улицата в отлично настроение — бил на едно от челните места в списъка на издържалите.

— Страшно много сме ви признателни, задето ни препоръчахте Мъри — каза ми той, грейнал в усмивка. — Татко иска да отида с Мъри на почивка във Франция, като ни плати всичките разноски. Нещо като награда, нали разбирате.

— Много се радвам, заради самия Мъри.

— Впрочем, докторе, ние решихме, че понеже той е вече нещо като приятел на нашето семейство, би трябвало... да го поканим на сватбата.

— Каква сватба?

— На Ада. Следващия месец. — И той спомена името на човека, за когото щеше да се омъжи сестра му, младши съдружник във фирмата на баща му, като добави: — Вие също ще получите покана тия дни.

Поканата наистина пристигна. Същата вечер, след приемните си часове, се отправих бавно към жилището на Мъри. Предполагах, че ще има нужда от моята утеха и подкрепа. Не го заварих вкъщи.

— Къде мога да го намеря?

Жената ме погледна с дръзките си презрителни очи, в които се четеше някакво зле прикрито задоволство.

— Потърсете го в бара на Марни.

„О не, само това не“ — мислех си аз, когато бързах по улицата. Но когато минах през летящата врата, разбрах, че страхът ми е бил оправдан.

Мъри седеше в старото си ъгълче, заобиколен от своята тайфа; беше мъртвопийан и едва се държеше да не се сгромоляса на земята. Размахваше непохватно ръце и цитираше Омир: „Богове, старият оракул се завръща“. Хората го гледаха зяпнали, но след малко — когато им рецитира една импровизирана версия на „Вуйчо Тоби и часовника“ — избухнаха в продължителен и гръмогласен смях. Внезапно сред врявата и гъстия дим Мъри ме съзря. Млъкна като поразен от гръм, пребледня ужасно и в очите му се появи измъченият израз на грешник, захвърлен в дълбините на ада.

— По дяволите — изстена той, — защо още живея?

Но думите му бяха заглушени от нов гръмогласен смях, някой напълни пак чашата му, друг подхвана някаква песен. Разбрах, че няма какво повече да търся тук, и си отидох.

---

[1] Силно забавяне на пулса, вследствие на сърдечен блок, придружено от загуба на съзнание и епилептоподобни припадъци. — Б.пр. ↑

[2] „Който бог иска да погуби, най-напред им взема ума.“ (лат.). — Б.пр. ↑

[3] Хароу — едно от най-старите и най-скъпите мъжки средни училища в Лондон. — Б.ред. ↑

[4] Лорд-канцлер — председател на Камарата на лордовете и пазител на държавния печат. — Б.ред. ↑

ГЛАВА XXIX

Когато човек е зает, времето лети неусетно — това е изтъркана фраза, но изтърканите фрази все пак отговарят на действителността. Ние живеехме вече пет години в Бейсуотър, двамата ни сина ходеха на детска градина и животът течеше толкова спокойно и гладко, че моята скъпа жена си беше създала илюзията, че ще останем вечно на това място и няма да се случи нищо, което да смути безоблачното ѝ съществуване.

Само една прекалена скромност — най-лошото лицемерие от всички — би могла да ме накара да твърдя, че не бяхме постигнали успех, и то изумителен успех, в оня пристъп срещу Лондон, който някога ни бе плашил толкова много и изглеждал почти непобедим. Зрънцето, което бях получил от доктор Танър, бе дало обилен плод и лекарската ми практика надхвърляше вече далече първоначалните граници. Сега познавах мнозина от най-известните лекари и хирурзи на деня и виках на консултация хора като лорд Хордър, сър Арбътнот Лейн и сър Морли Флетчер; а неотдавна бях повикан за лекар на прочутия универсален магазин „Хуайтли“.

Въпреки всичко това не бях доволен. От известно време се занимавах все повече с болестите на очите и посещавах няколко офталмологични клиники и болници; специализирал се вече отчасти в тази област, смятах в близкото бъдеще да се преместя на улица „Харли“.

Обаче се случи нещо, което нанесе сериозен удар на тая амбиция; една сутрин почувствах необикновено остри гастритни болки — страдание, което се явяваше периодично още от студентските години и което само облекчавах (както всички лекари, бях нехаен към собственото си здраве), като гълтах все по-големи дози сода бикарбонат. Сега обаче реших да взема по-сериозни мерки и понеже този следобед минавах край моя колега и добър приятел доктор Изод Бенет на улица „Уимпол“, който беше един от най-големите специалисти по стомашно-чревни заболявания в цялата страна, отбих се да го видя.

Очаквах, че ще ми предложи шише бисмут и покана за партия голф. Вместо това получих един зашеметяващ удар. Бенет не погледна леко на оплакването ми и след основно изследване и внимателен рентгенов преглед с бариева каша ми заяви направо, че имам хронична язва на дванадесетопръстника, която сигурно ще се спуска, ако не взема мерки. Възразих колебливо и шеговито, че професионалната етика забранява на лекаря да открива такава сериозна болест у един свой колега, но моят приятел не се усмихна на тая шега и отсече твърдо: строга диета и, щом успея да подредя работата си, шест месеца пълна почивка вън от града! Станах потресен от лекарската кушетка. Как можех да оставя практиката си, която беше толкова разностранна, и то за такова дълго време? Моят нервен характер не ми позволяваше да взема помощник. Някой самомнителен новоизлюпен лекар — колко добре познавах тая порода хора! — щеше да опропасти за шест седмици онова, което бях изградил с такова старание в продължение на години. Тогава, докато се обличах, през ума ми внезапно мина една странна и чудновата мисъл, налудничавата мисъл я наречете, ако щете, която сякаш цял ме преобрази. Постоях един момент така, с унесен и без съмнение глуповат поглед, мислейки си за копнежите на младостта си. После, като истински китайски мандарин, си кимнах тържествено и бавно. Бях взел най-важното решение в живота си.

В продължение на две седмици не казах нищо за разговора си с Бенет. После, един пролетен следобед, както седях вкъщи, загледан в тавана, заявих ненадейно с оня замечтан глас, който обикновено бе предвестник на най-странните ми и неразумни решения:

— Крайно време е да се махнем от тука.

Жена ми ме погледна втренчено.

— Какво, за бога, искаш да кажеш?

— Тъкмо това, което казах, моя мила.

Настъпи напрегнато мълчание. Слънцето струеше в трапезарията и докосваше нежно моравите зюмбюли, които жена ми бе посадила, и новите завеси, които беше окачила едва преди седмица. Вън въздухът беше топъл, паважът сух и познатата улица изпълнена с приятен шум. Както Бейсуотър, така и собственият ни дом никога не бяха изглеждали толкова привлекателни. Жена ми се изчерви цяла.

— Ти сам не съзнаваш колко щастливи сме сега. Да, щастливи и задоволени. Имаме деца, имаме си всичко. Но ти винаги си пъхаш

някаква муха в главата, никога не си доволен и винаги си готов да се втурнеш неочаквано нанякъде. Толкова си ме влачил от място на място, че ме превърна в истинска чергарка. Но всичко това вече ми дойде до гуша и няма да ти позволяя повече да ме разиграваш. — Тя млъкна, за да си поеме дъх. — При това си много млад, за да мислиш за улица „Харли“.

— Не мисля за улица Харли.

— Какво, за бога, мислиш тогава?

— Да продам лекарската си практика.

— Никога не ще успееш да продадеш практиката си — заяви победоносно тя. — Много е голяма и при това съвсем лична.

— Мила моя, моля ти се, не се гневи... Боя се, че вече съм я продал...

Жена ми пребледня. Просто не можеше да повярва на ушите си. После разбра, че говоря сериозно. Но беше толкова изумена, че не знаеше какво да каже. Предишната вечер беше чела на децата някакви вълшебни приказки и сега очевидно си мислеше за Аладиновата лампа, която бе задоволила желанията на собственика си, а той, обезумял, я беше захвърлил на боклука.

Най-после намери сили да прошепне:

— И какво смяташ да правиш?

Мълчах, както никога, със засрамен вид.

— Всъщност... решил съм да... да се опитам да пиша...

— О, господи! — пробърбори тя и избухна в сълзи. — Ти наистина си полудял!

Очевидно беше вече крайно време да ѝ обясня, че не съм полудял. Разправих ѝ, като се мъчех да не я плаша, какво ми е казал Изод Бенет. После продължих тихо, с извинителен, но твърд тон:

— Винаги съм чувствал тая странна нужда да пиша, още от младеж. Но естествено, ако бях казал това на родителите си тогава, в Шотландия, щяха да помислят, че съм луд. Ето защо трябваше да се заема с нещо практично. И се записах в медицинския факултет. То беше нещо сигурно и реално. И не съжалявам, че постъпих така; смятам дори, че не съм лош лекар. Но желанието ми да стана писател не ме е напускало нито за един ден. Когато посещавах пациентите си и виждах хората такива, каквито се... да, даже още през дните в Ронда, когато бяхме най-зле, даже и тогава си мислех какви истории бих

могъл да напиша за всички тия личности. Искях да обрисувам хората, които срещах, да изложа мислите си на книга. Но разбира се, нямах време: за такова нещо е нужно спокойствие и тишина, а ние хвърляме всичките си сили, за да преуспеем в живота. Е добре, сега вече сме преуспели. Мога спокойно да си дам шест месеца, дори цяла година почивка, за да се опитам да пиша. Най-малко ще се освободя от това тъй натрапчиво желание. Няма почти никакво съмнение, че от мен ще излезе само някакъв посредствен писател. Но поне трябва да се уверя в това и тогава ще се върна към монотонното ежедневие на лекарската си практика.

Настъпи продължително мълчание. Жена ми не можеше да отрече, че отдавна подозираше у мене това желание да изразя в художествена форма мислите и чувствата си. Но никога не бе поглеждала на него сериозно. По време на вечеря след някой уморителен ден, когато споменавах неопределено, че бих искал да напиша книга, тя ми се усмихваше мило над плетката си и насочваше разговора към затрудненията, които срещах в играта на голф! Но сегашният ми дързък план, това ново грубо нарушение на нашия хубав семеен живот, представляваше истинска лудост за нея.

И при това всичко беше вече обмислено и уредено! Що за човек! Нима не мислеше за децата и за съпругата си? Да, жена ми просто недоумяваше и кипеше от гняв.

— Спомни си за онзи човек, Гоген — подсетих я почтително аз. — Парижкият борсов посредник, който без никакво предупреждение се отказал от сивото си ежедневие и се заловил да рисува картини, и то хубави картини, в Таити.

— Таити! — простена жена ми. — Сигурно след малко ще речеш Тамбукту! За бога, бъди малко по-разумен. От какво каза доктор Бенет, че страдаш?

— О, обикновен гастрит. Но ми се налага да почивам.

— Да, да... — промърмори тя вече колебливо. — Наистина напоследък не си много добре...

Обхваната от противоречиви чувства, жена ми ме погледна втренчено, усмихна се слабо и както при редица подобни паметни случаи, разреши кризата, като облегна глава на рамото ми и избухна в плач.

Мястото, което избрах за нашето чудновато приключение, беше малко имение на име „Далчена“. Разположено край заливчето Файн, на няколко мили от Инвъререй, в западните планински райони на Шотландия. Три седмици по-късно, когато всички подробности около продажбата на лекарския ми кабинет бяха уредени и доктор Грийн, новият собственик, се настани в старото ни жилище, ние натъпкахме колата с багажа, качихме двете деца, които не можеха да си намерят място от възбуда и се отправихме за новия си далечен дом.

Трябва да призная, че самочувствието ми не беше много високо по време на пътуването, особено като се има предвид, че при всеки завой върху главата ми се търкулваше по някоя и друга чанта. Постепенно обаче хубавият юнски ден ме ободри — в края на краищата от години вече не си бяхме позволили истинска почивка. И когато след дванадесет часа непрекъснато пътуване стигнахме най-после голите плата и планини на нашия роден край, аз спрях колата и се обърнах към жена си. Погледът ѝ беше разнежен като моя и тя внезапно ме прегърна, сякаш искаше прошка. В съседната ливада пасяха агънца, един поток, по който играеха слънчевите лъчи, бълбукаше край пътя, двете деца, изскочили от тесния затвор в задната част на колата, се надпреварваха да събират диви нарциси...

— Колко е хубаво да се върнеш пак — пошепна тя на ухото ми. — Мили, ти сигурно ще се справиш тука... ще бъдеш отново здрав и силен. Ще прекараме чудесно... И ще забравим напълно за твоята глупава книга!

ЧЕТВЪРТА ЧАСТ

ГЛАВА XXX

Планинското село Инвъререй — един истински грозд от варосани къщички, сгущени около замъка на Аргайлския дук — лежи сред дива и прекрасна област, в началото на едно чудно морско заливче, което някога е гъмжало от вкусна херинга. Но тая херинга, поради крайно променчивите си навици, бе напуснала тия места преди няколко години, с което унищожи една доходна индустрия, а риболовната флотилия се бе придвижила нататък към Лосимът и Фрейзърбърг и селцето беше потънало в предишната си дълбока дрямка. Чифликът „Далчена“, който бях наел, се намиреше на две мили по-надолу по пустия бряг на заливчето и въпреки усамотението му ние се влюбихме веднага в него. Жилищната постройка представляваше хубава сграда, по чиито сиви каменни стени се катереха латинки и обички. Навсякъде наоколо се простираха зелени ливади; отвъд тях се издигаха елхови гори, застлани с килими от латинки и папрат, от които при нашето приближаване изскочи и хукна да бяга млад елен. Зад имението се извиваха обрасли в изтравниче хълмове; от тях извираше пълен с пъстърва поток, който се вливаше в заливчето.

За момчетата, едното на четири, а другото на седем години, които познаваха само градския живот, това място беше нещо като страната на чудесата. Боси и по къси полички^[1], те се рееха из горите заедно с жена ми, катереха се по хълмовете, къпеха се, караха лодка по залива, ловяха риба в потока, гонеха зайци, събираха миди и морски звезди по брега, помагаха на Уил, говедаря, да дои кравите и на Ани, млекарката, да бие маслото. За майката и нейните синове денят представляваше едно дълго, непрекъснато удоволствие; те почерняха като индианци, ядяха като ястреби и спяха като уморени ловци. Обаче за мене, уви — за нещастния родител, който бе инициаторът на този план — положението беше малко по-друго.

След като заявих подчертано пред цялото си домочадие, че ще пиша роман, при което намекнах, разбира се, тактично, че ако все още не съм написал поне двадесетина романа, за това са виновни само

жена ми и децата, бях изправен пред неприятното задължение да докажа правотата на думите си. Ето защо сега ми оставаше само да се оттегля с решителен и съсредоточен израз в мансардата на къщата, която беше незабавно избрана за „стаичка, в която татенцето ще пише“. Тук имаше квадратна чамова маса, купчина тетрадки по два пенса едната, правописен и синонимен речник; тук бяха скътани и лекарствата, които доктор Бенет беше предписал и с които се гордеех особено много. Та нима най-после писателите не са се вдъхновявали някога, и то твърде често, с по чашка? С тая разлика, че в чашката е имало не лекарства, а коняк!

Беше сутринта след пристигането ни. Грееше силно слънце — нещо необичайно за тая географска ширина. Нашата малка лодка танцуваше съблазнително в заливчето, готова за разходка; колата ми стоеше в гаража в очакване да тръгне на път; пъстървата лежеше глава до глава в реката и мечтаеше да клъвне въдицата; хълмовете се издигаха свежи и зелени, и ни мамеха да се изкатерим по тях. А аз — аз седях затворен пред прозореца на малката мансарда! Погледнах намръщено към небето, към заливчето и лодката, към колата, реката и планините. После се обърнах печално и седнах пред чамовата маса с тетрадките и речниците. „Какъв глупак си ти!“ — казах си тъжно и после прибавих един епитет, за да изразя още по-добре безумната си постъпка. Колко често трябваше да си повтарям това самообвинение през следващите три месеца и да употребявам всеки път все по-силни епитети!

Но налагаше се да започна. Отворих решително първата тетрадка и още по-решително сграбих писалката си, която, горката, не беше никак свикнала на упорита и системна работа. После вдигнах ръка и изправих глава за вдъхновение.

През тесния прозорец се откриваше приятна гледка: дълга поляна се спускаше чак до брега на заливчето. И навсякъде кипеше живот. В сянката на жив плет от глогове се изтягаха и преживяха бавно шест крави; стар козел с внушителна брада клатеше ритмично звънчето си и душеше наоколо за глухарчетата, както предполагах; жълта пеперуда се носеше лениво над цял килим от яркочервени обички; няколко бели кокошки се разхождаха безцелно наоколо, готови да побегнат уплашено при най-малка тревога.

В цялата тази картина имаше нещо примамливо, което предразполагаше към съзерцание и мечти. Реших, че бих могъл да се полюбувам малко на тази гледка, преди да се заловя за работа. И тъкмо когато се бях отдал на съзерцание, някой почука на вратата и съобщи: „Време за обед!“. Погледнах сепнато да видя какво съм написал, но открих, че тетрадката е все още девствено чиста.

Станах и слязох долу, като се питах гневно, докато се спуснах по старателно лъснатата дървена стълба, дали всъщност не съм един обикновен измамник, дали не приличам на нещастния поет от Аржантон от романа „Жак“ на Доде с неговия „Parva domus magna quies“^[2] и неговата творба „Дъщерята на Фауст“, която бе започнала и завършила с едно-единствено изречение: „В една отдалечена долина в Пиренеите... която изобилстваше с легенди“. Нима наистина бях като него?

Нарязах печално парчето овнешко в чинията си. Двамата ми синове, които през деня бяха държани нарочно далече от мене, за да не смуцават усилията на писателя, се бяха прибрали вкъщи в най-повишено настроение. По-малкият, който бе на четири години, ме попита оживено, фъфлейки леко:

— Свърши ли вече романа си, татенце?

По-големият, който не изпускаше случай да коригира глупостите на другите, заяви с превъзходството на своите години:

— Не ставай смешен. Татко е свършил само половината.

При тия думи майка им побърза да каже с неодобрителна усмивка:

— Не, не, мои мили. Татко не е могъл да напише повече от една-две глави.

Този път се почувствах вече не като измамник, а като истински престъпник. И реших твърдо да приложам на дело любимия афоризъм на един мой стар учител. „Записвайте всичко — обичаше той да казва. — Ако мислите остават в главата ви, нищо няма да излезе от тях. Записвайте всичко!“ Ето защо след обяда се качих направо в мансардата и започнах да излагам черно на бяло мислите си.

Бих могъл да изпълня цял том с вълненията, които изживях през тия три месеца. Макар че темата на романа, който исках да напиша, беше вече разработена в главата ми — трагичните последици от човешкия егоизъм и непримиримо високомерие — във всяко друго

отношение бях съвсем неподготвен. Повечето писатели, които неочаквано се проучват между тридесет и четиридесетгодишна възраст, са се потили тайно преди това над съчиненията си с години наред. До този момент обаче аз бях писал само рецепти и научни трудове. Нужна ми беше голяма решителност, за да превъзможна слабостите си, както на цирковия ездач, който трябва да прескочи успешно през хартиен обръч.

Не разполагах с никаква техника, не разбирах нищо от форма и стил. Изпитвах огромно затруднение да изложа на книга и най-простите мисли. Губех по цели часове, за да намеря подходящото прилагателно. Драсках и поправях, докато страницата добиваше вид на паяжина; тогава я скъсвах и започвах отново.

И все пак, започнал веднъж, не можех за нищо на света да се откажа. Моите герои добиваха характер, говореха ми, вълнуваха ме. Случваше се посред нощ да ме навести някаква мисъл и тогава ставах, запалвах свещта — в това затънтено място, разбира се, нямаше електричество — и се просвах на пода да я запиша. Бях просто хипнотизиран от оригиналността и необичайността на онова, което вършех. В началото едва успявах да изпиша около осемстотин думи на ден. В края на втория месец пишех вече по две хиляди.

Следващите три месеца — през цялото това чудно лято — останах прикован към масата си, докато другите се забавляваха на воля. Въпреки настоятелните им молби да си отдъхна поне за малко, работех без да се щадя през целия ден и дори част от нощта, като слизах за диетичните си вечери късно и отговарях разсеяно на децата, обхванат от единствената мисъл да се върна час по-скоро към мъчителните си творчески усилия.

Макар че по онова време се държах като стоик и мълчах като сфинкс, сега не се стеснявам да призная, че това беше крайно мъчително време за мен. Наистина имаше щастливи моменти, когато, увлечен от онова, което съм написал и вживял се в драмата на моите герои, изпитвах искрена надежда, че съм сътворил нещо действително ценно; но през повечето време чувствах, че непосилната ми работа не дава никакви резултати, че напразно губя времето си.

Най-лошият час настъпи, когато привърших наполовина книгата си и първите напечатани глави пристигнаха от машинописното бюро в Лондон. Прочетох началните страници и почувствах, че настръхвам от

ужас. „Нима аз съм авторът на този страшен боклук? — помислих си аз. — Никой не би прочел такова нещо. И никой не би го публикувал! Не, просто няма смисъл да продължавам.“

Изпитах внезапен импулс да се откажа от всичко, да унищожа всичко, което бях написал. Това бе импулс, на който просто не можах да устоя. Станах с решително лице, грабнах ръкописа и излязох през задната врата, като го захвърлих на купчината смет.

Когато другите узнаха какво съм направил, вкъщи настъпи мъчително мълчание. На обед децата не пророниха нито дума. Колко добре си спомням този час. Бе започнало да вали — типичен мрачен шотландски следобед — и уплашени от моето намръщено лице, жена ми и двете деца излязоха от стаята, без да кажат нещо.

Обхванат от някакво мрачно задоволство при мисълта, че се бях отказал да пиша или по-точно, че съм се отърсил от безумието си, както предпочитах да охарактеризирам творческите си усилия, излязох да се разходя в ръмящия дъжд. Насред пътя към заливчето срещнах стария Ангъс, който разкопаваше старателно и упорито ивица блатиста торфена земя, съставляваща главната част от неговия малък и беден чифлик. Когато се приближих, старецът ме погледна учудено. Той знаеше за моите писателски намерения и ги одобряваше мълчаливо, с присъщото за шотландеца уважение към „хората на перото“. Но когато му разправих какво съм направил и му обясних причините за постъпката си, изразът на обруленото му от вятъра лице постепенно се промени и той ме погледна изпод свъсените червеникави вежди с някакво странно презрение и разочарование в острите си сини очи. Ангъс беше мълчалив човек и мина доста време, преди да каже нещо.

— Сигурно сте прав, докторе, а аз съм този, който греши — рече той с такъв поглед, сякаш виждаше през самия мене. — Моят баща копа това тресавище през целия си живот и все пак не успя да направи пасище от него. Аз също го копая, откакто се помня, и също не съм постигнал нищо. Дали ще го превърна в пасище, или не, не съм в състояние да кажа — тук той сложи крак върху лопатата си, — но не мога да спра да копая. Защото баща ми знаеше добре, тъй както го знаа и самият аз, че ако се копае достатъчно, от тая земя *все ще стане нещо*.

Разбрах мисълта му. Останах за момент така, загледан в този упорит човек, който работеше неуморно, решен да постигне целта си

на всяка цена. После се отправих мълчаливо назад към къщи, измокрен, засрамен, побеснял от яд, и грабнах овлажнени куп хартия от буницето. Изсуших го във фурничката на кухненската печка, хвърлих го на масата и се залових с някаква трескава решителност за работа. Нямаше да позволя да бъда сразен, нямаше да се предам. Заех се да пиша с нарастваща упоритост — нощ след нощ, надделявайки съня със силата на волята си. Най-после към края на септември написах „край“. Изпитах невероятно облекчение. Бях удържал на думата си. Бях създал един роман. Дали беше добър, лош или посредствен — това не знаех.

С въздишка на огромно облекчение опаковах ръкописа в стара картонена кутия, която завързах с дебела връв. После намерих адреса на едно издателство в някакъв алманах отпреди две години, пратих нескопосания пакет по пощата и престанах да мисля за него. И като човек, от чийто гръб е паднал непосилен товар, започнах да плувам, да гребя и да ловя риба заедно с децата, да се скитам с тях по хълмовете и равнините, с една дума — да се държа отново като нормално човешко същество.

Дните минаваха един след друг, но нищо не се случваше. Скромното пакетче сякаш беше изчезнало в някаква бездна. Двамата с жена ми се бяхме разбрали ясно, че не бива да говорим за романа, и когато малкият ни син правеше някоя злополучна и невинна забележка за „книгата на татко“, поглеждахме го с най-мрачно изражение.

В действителност аз не хранех никакви илюзии: знаех отлично, че младите амбициозни автори получават много по-лесно откази, отколкото чекове и че първите ръкописи обикновено се връщат по дузина пъти, преди да се одобрят, ако изобщо бъдат одобрени. Ето защо читателят лесно може да си представи моята изненада и удоволствие, когато една октомврийска сутрин получих телеграма от собственика на издателската фирма, която ми съобщаваше, че романът е одобрен за публикуване и ми предлагаше аванс от петдесет лири, като ме канеше да отида веднага в Лондон.

Когато прочетох телеграмата, по лицата на всички се изпита явно изумление и в селската дневна стая се възцари благоговейно мълчание. Петдесет лири в брой бяха много пари, а може би дори щях да получа още нещо — от процентите. Блед и малко разтреперан, промърморих:

— Може би с малко повече шанс и икономии ще успее да свърже двата края като писател. Намерете разписанието и вижте кога тръгва първият влак за Лондон.

И днес, когато си спомням събитията, които последваха онзи първоначален момент, и днес дори все още се удивлявам на бързината, с която течението се обърна в моя полза. Първият роман, „Замъкът на шапкаря“, написан с родилни мъки на тетрадки от по два пенса едната, захвърлен и спасен от бунището в последната минута, бе публикуван през пролетта на 1930 година. Той беше посрещнат радушно от критиката, премиран от „Книжовното дружество“ и преведен на двадесет и един езика; беше отпечатан във вестникарски подлистници, драматизиран, филмиран и преиздаден не зная колко пъти; до днес от него са продадени около три милиона екземпляра и все още се търси от читателите. Той ме насочи към писателската кариера с такъв силен тласък, че аз окончателно оставих слушалката и черната чанта. Моите дни като лекар бяха свършени.

---

[1] Шотландската народна носия за мъже е къса поличка. — Б.ред. ↑

[2] Малък дом, голямо спокойствие (лат.). — Б.пр. ↑

КИРИЛ ХАВЕЗОВ

АРЧИБАЛД ДЖОУЗЕФ КРОНИН — ЖИВОТ И ТВОРЧЕСТВО

Кронин е бележит представител на критическия реализъм в английската литература. Той е роден на 19 юли 1896 г. в Шотландия и е израсъл в малкото шотландско селище Кардрос, в Дъмбартъншир. Детството му преминало в тежки условия; младежките му години били помрачени от събитията на Първата световна война, която го откъснала от занятията по медицина в университета в Глазгоу и превърнала студента във военен хирург. През 1919 година той завършил висшето си образование. Следващите десет години били наситени с всекидневна самоотвержена медицинска и научна работа. Кронин станал корабен лекар на океански параход и участъков лекар в едно шотландско градче, както и санитарен инспектор в минния район на Южен Уелс, където не само лекувал болните, но и обследвал условията на труда и бита на миньорите. По-късно Кронин преминал на свободна практика в Лондон. Пред очите му преминавали представители на различни слоеве от английското общество. Той виждал хората, както указва в своята автобиографична книга „Приключения в два свята“ (1952), „такива, каквито са си в действителност“; и му се искало „да запише всичко това на книга“. Задълженията на лекар обаче не му оставяли свободно време, за да осъществи това си желание. И само болестта, която го принудила в 1930 година да напусне лекарската практика, му позволила да хване перото. Кронин се преместил в своята вила в графството Аргайл. Там нищо не му пречело да се отдаде на литературна работа — нямало ни посетители, ни развлечения; само понякога отивал в Ливънфорд, където с часове престоявал срещу най-грозната къща в целия окръг. Прозорците на това здание приличали на бойници, над покрива се извисявали причудливи кулички, тежки каменни сводове се надвесвала над входа. Тази странна сграда, построена сравнително неотдавна, изглеждала като някаква пародия на

средновековен замък — собственикът ѝ бил очевидно човек с еснафски вкус и аристократични претенции. И тук, в този странен дом, Кронин заселил своите герои — шапкаря Броуди и неговото семейство.

Залавяйки се за своя пръв роман, Кронин не притежавал голям литературен опит. „Аз нямах никаква представа за техниката, не знаех какво е стил или форма — спомня си той много години след това. — Трудността за изразяване на една обикновена мисъл ме объркваше. Губех цели часове да търся нужното прилагателно. Поправях и преправях, докато страницата не заприличваше на паяжина; тогава я скъсвах и започвах отначало.“

Кронин работел упорито и с увлечение. „Моите герои вземаха все по-ясен облик, говореха с мен, вълнуваха ме — пише той в автобиографията си. — Когато среднощ някаква идея поразяваше въображението ми, аз скачах от леглото, запалвах свещ... и се трудех, проснат на пода, докато не пренасях тази мисъл върху хартията.“

Така след няколко седмици вдъхновена работа се ражда романът „Замъкът на шапкаря“ (1931), където пред нас се възправя страшната фигура на един провинциален търговец, тиранин и егоист, който разрушава семейството си. Мухлясалият бит на мъничкия градец дал възможност безпрепятствено да се „разцъфтят“ гнусните наклонности на Броуди. Кронин със страх и вълнение изпратил ръкописа на издателя. Съдбата на този роман трябвало да определи по-нататъшната съдба на самия автор: ще се върне ли той към медицината, или ще започне да се занимава с литература. Ръкописът бил незабавно откупен и отпечатан. Неочаквано за автора „Замъкът на шапкаря“ имал огромен успех. Преиздавали романа, превеждали го на много езици, драматизирали го, преработвали го за филм. Като получил възможност да живее от литературен труд, Кронин могъл сега да осъществи отдавна лелеяната си мечта. И лекарят станал писател.

Успехът на първия му роман бил напълно заслужен. Мрачните жестоки образи, и преди всичко на главния герой Джеймс Броуди, изведнъж разкрили голямото литературно дарование на автора, който със смелостта на истински самобитен художник създал образ, потискащ със своята мерзост.

Изминали пет години. През това време Кронин написал още два романа. „Трима в любовта“ (1932) и „Канарските острови“ (1933), ала те отстъпвали пред първата му творба по стихийната сила и дълбочина

на проникване в изобразяваните характери и дори предизвикали известно разочарование в читателските и литературните кръгове. Но в 1935 година Кронин написва нов голям роман „Звездите светят отгоре“ и с това произведение веднага и безспорно се издига в първите редици на съвременните английски прозаисти. Тук той с топла човечност описва живота на измъчените от нужда стачкуващи миньори. В „Звездите светят отгоре“ реализмът на Кронин се издига още по-високо, защото тук той извежда своите герои от затворения кръг на семейния живот върху необятната арена на обществените отношения. Този роман е така реалистичен, тъй широк по своя размах, какъвто рядко срещаме в съвременната западна проза.

Обаче най-хубавото литературно произведение на Кронин, оценено от цялата европейска критика, е без съмнение романът му „Цитаделата“ (1937). В него авторът разкрива най-мощно своя писателски талант и същевременно изнася дълбоки социални и човешки проблеми в най-голямата островна държава — Англия. За достоверността на въпросите, които Кронин смело повдига пред обществото, могат да говорят добре острите протести и вълнението, които се надигнали в Англия из средите на лекарското съсловие или по-точно на ония, които се почувствали живо засегнати от острия бич на своя колега.

В романа „Цитаделата“ е разкрито трагичното противоречие между обществото и учения, между науката и жаждата за лесна печалба. Младият лекар Андрю Менсън е въодушевен от идеята да служи на обществото. Но неговата вяра в науката, принасяща полза на народа, страстността му на изследовател и чувството му на отговорност за живота на човека се сблъскват с рутината и консерватизма на медицинския свят и търгашеските нрави.

В романа е показано как Андрю Менсън постепенно се заразява от търговския дух и започва да извлича от своята професия материална изгода, извършва сделки със съвестта си и жертва интересите на науката. Отказал се от своя девиз — „животът трябва да бъде възход нагоре, подобно на щурмуването на някаква крепост високо в планината“, той си внушава, че трябва да взема от него всичко, което е възможно, че трябва да бъде такъв, каквито са другите. Ала след изпитаната от него нравствена покруса Андрю Менсън отново става такъв, какъвто си е. В края на романа той се вдъхновява от утопичния

план за създаване върху научна, нетърговска основа на „колектив от лекари пионери“, които биха могли да осъществят преврат в организацията на медицинското дело в Англия.

В „Цитаделата“ ясно се вижда майсторската ръка на родения писател: събития, мисли и идеи — всичко е преплетено с голяма художествена пестеливост; в основата на всичко проличава правдива психологическа и социална разработка, а художественото повествование никъде не отстъпва място на дълга и уморителна проповед, в каквато лесно би могло да се изпадне при такъв вид роман. И това е така, защото в жизнения път на учения Менсън има много неща, лично преживени от писателя. „Цитаделата“ е най-задушевната книга на Кронин; по същество тя е неговата духовна автобиография и неговият шедевър.

На същата тема е посветена и единствената драма на Кронин „Юпитер се смее“ (1940). В нея е показана дейността на един лекар, който като Менсън е отдал целия си живот в служба на хората и науката.

Следващите свои известни романи (като се почне с „Ключовете на царството“ от 1941 година) Кронин написал вече в Америка, където се преселил през време на Втората световна война, но те в значителна степен отстъпват по дълбочина на поставените проблеми и не биха могли да се сравняват с най-добрите му произведения от 30-те години „Замъкът на шапкаря“, „Звездите светят отгоре“ и „Цитаделата“, които и до ден-днешен си остават ненадминати в творчеството му.

Топло и проникновено пише Кронин за малкия сирак Роберт Шенън, герой на романа „Младежките години“ (1944). В едно семейство, потискано и мачкано от користолюбив себелюбец, расте момче с неукротим интерес към живота, активно протестиращо срещу бездушието, което го заобикаля. Вътрешният свят на детето, всичко онова, с което то се бори, хората, които му помагат, са показани жизнено, ярко.

Момчето пораства: в следващия роман „Пътят на доктор Шенън“ (1948) то е вече млад лекар. Отново вълнуващите „случаи от практиката“, с които читателят се запознава с интерес, защото медицината заема толкова голямо място в живота на хората!

В автобиографията „Приключения в два свята“ (1952) Кронин много увлекателно разказва за собствената си медицинска практика и

за началото на писателския си живот. Тя хвърля светлина върху доста моменти от творчеството му.

И след тази книга Кронин нерядко си припомня годините на своята медицинска практика; така в 1959 година той напечатва в едно ирландско списание разказ за тежко болен пациент, който го излекувал от неверието в собствените му сили. Кронин писателят предава обикновено свои собствени впечатления и наблюдения и твърде естествено е, че фигурата на лекаря заема у него толкова почетно място.

В основата на някои от неговите следвоенни книги лежат доста остри сюжетни ситуации, които дават повод за развитие на драматична интрига и създаване на отделни запомнящи се образи. Такъв е романът „Отвъд бездната“ (1953). Историята на съдебната несправедливост, жертва на които е станал бащата на героя Пол Матри, несправедливо осъден на доживотен затвор за убийство, в което не е виновен, дава повод на автора за сензационни разобличения, направени по детективски маниер.

Героят на романа „Гробът на кръстоносеца“ (1956) пък е художник, предан на своето изкуство. В началото неговите сродници още как да е търпят „прищевките“ на младежа. Разривът идва, когато той отказва да участва във войната (1914 — 1918) и рисува картини, изпълнени с антимилицитаристичен дух. Преследват жестоко художника, унищожават платната му. Той гладува, тежка болест го изтощава, но не се предава и рисува картина след картина, колкото му стигат силите. Само една проста, необразована жена разбира трудния му живот и изкуство.

И в последното произведение на Кронин „Песен за петаче“ (1964) ние се срещаме с историята на едно момче, което израства в затънтено кътче на Шотландия, в немотия, сред сложните и понякога некрасиви взаимоотношения в семейството (и това момче с труд ще постигне също така правото да се учи в университета и ще стане лекар!). В едно интервю Кронин заявява, че е работил над тази книга с особено увлечение и от време на време си казвал: „Ето най-сетне романа, който Арчибалд Джоузеф Кронин трябваше да напише“.

Творчеството на Кронин е многолико и неравноценно; сред произведенията му може да се намерят такива слаби в идейно и художествено отношение романи, като „Трима в любовта“,

„Канарските острови“, „Испанският градинар“ и някои други. Обаче най-добрите му произведения „Замъкът на шапкаря“, „Звездите светят отгоре“, „Цитаделата“, а от по-късните — „Ключовете на царството“ „Младежки години“, „Гробът на кръстоносеца“ и „Северна светлина“ представляват значително явление в английската литература от последните няколко десетилетия. Това са смели, вълнуващи и често горчиви съждения за живота, за отношенията и съдбините на хората в съвременното английско общество. Колкото и да са мрачни създаваните от Кронин картини, колкото и песимистични да са навремени изводите му, романите на писателя винаги са сгрети от съчувствие и уважение към човека труженик. Идеята за служене на хората пронизва най-добрите произведения на Кронин. Неговите герои — миньорът и политическият деец Дейвид Фенуик (от „Звездите светят отгоре“), лекарят Андрю Менсън (от „Цитаделата“), мисионерът Франсис Чисхолм (от „Ключовете на царството“), художникът Стивън Десмонд (от „Гробът на кръстоносеца“), редакторът на вестник Хенри Пейдж (от „Северна светлина“) — са хора, които, вървейки по своя път, отдават всички сили на своето дело, борят се с трудностите и опасностите, изпълняват скромно всекидневната си и често незабележима работа и в действителност служат на делото на истинския хуманизъм.

Кронин е верен продължител на традициите на английския критически реализъм от XIX век. В неговото творчество наблюдателността на Дикенс се съчетава с изострения интерес към човешката психология, който отличава романите на сестрите Бронте, Томас Харди и Самюъл Бътлър.

Голям майстор на индивидуалния портрет, Кронин винаги умее да види в човека главното. Дори онези фигури, които се показват от тълпата само за миг, поразяват със своята завършеност. И ние винаги вярваме на Кронин, защото героите му са живи хора. С каквато и степен на художествено преувеличение да са нарисувани образите му, те винаги са построени върху великата логика на живота. Кронин обича да сгъстява боите и да натрупва ужаси. Писателят не пренебрегва нито една подробност в обрисовката на характера — нито един неточен жест, нито една фалшива интонация. Всеки герой се появява сам за себе си и друг ние не можем да си го представим.

Художественото майсторство на Кронин се откроява и в уменията му да разкрие в един малък епизод значително съдържание, да предаде чрез описание на нещата и предметите някаква мисъл или преживяване на героите. Тук голяма роля в изобразяването играят определените образни асоциации. Кронин е майстор на речевата характеристика. По това какво и как говорят неговите герои, може да се съди не само за тяхното душевно състояние, но и за основните черти на характера им.

Кронин забележително владее изкуството на трагическия конфликт. Действието протича като в хубав спектакъл, без нито за миг да се задържа, и ако някоя подробност е хваната от лъча на прожектора, ние можем да бъдем сигурни, че тя не е случайно оставена тук от режисьора. Вещите престават да бъдат мъртва декорация, те, както и у Дикенс, оживяват, превръщат се в символи, от които ще се роди свойствената за романите на Кронин атмосфера на предчувствия и предзнаменования.

Огромният свят, пълен с чудни неща и не изведнъж доловими взаимни връзки, е обект на изучаването на Кронин. По дикенсовски наблюдателен, Кронин умее да разбере мястото на всеки човек и всяка вещь в сложната система от отношения. Той предоставя на действителността сама да разреши своите противоречия. Кронин е уверен, че в живота е вложена великата тенденция на развитието, и това помага на писателя реалист, от зоркото око на когото не се е укрило нито голямото, нито малкото, макар и посвоему разбрано, да разкаже истината за своята страна и за своето време.

Кирил Хавезов

Издание:

Арчибалд Кронин. Приключения в два свята
Английска. Второ издание

Издателство на Българския земеделски народен съюз, София,
1987

Редактор: Сидер Флорин

Технически редактор: Васил Стойнов

Редактор на издателството: Полина Павлова

Коректор: Лидия Ангелова

Художник: Николай Пекарев

Художник редактор: Зоя Ботева

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.